ש. אנ-סקי

געזאמעלטע שריפטן

№ 88.
Tartu.

ש. אַן-סקי.

(שלמה-זנוויל ראַפּאָפּאָרט)

געזאַמעלטע שריפטען.

צוועלפטער באַנד

פּיאָנערן

—

פערלאַג „אַן-סקי“

ווילנאָ-וואַרשאַ-ניו-יאָרק תרפ"ח — 1928

אויסגעפיהרט דורכ'ן פערלאַג ב. שרעבערק.

פערקויף-געזעלשאַפט „צ ע נ ט ר א ל“ וואַרשא

SZ. AN — SKI

Tom dwunasty

PIONERZY

Warszawa, 1927 r.

Wydawnictwo „AN—SKI“ Wilno—Warszawa—Nowy-Jork.

SH. AN — SKY

Volume twelvth

PIONERS

Warsaw, 1927 r.

Publishing Company „AN—SKY“ Vilno—Warsaw—New-York.

Druk. I. Hendlera Warszawa, Długa 26 Tel. 260-19.

13
Bibliotheca Universitatis Tartuensis
1941:6990
23455

ש. אַנ — סקי.

פיאָנערן

ערשטער טייל

„די ערשטע שוואַלב"

(אַ כראָניק פון די זיבעציגער יאָהרען)

איבערדרוקען און איבערזעצען אָהן דער ער־
לויבעניש פון אויטאָרס צואה־פערהאַלטער
איז שטרענג פערבאָטען.

Copyright Dr. Ch. Zhytlowsky
Marquand Ave Bronxville
New-York. U. S. A.

הילע פון יוסף ויידענבייטעל.

צינקאָקלישען אויסגעפיהרט דורך ח. גאָלדבערג.

דעם זאַץ האָט אויסגעפיהרט פייגע שריפטגיסער

געדרוקט ביי י. הענדלער וואַרשא, דלוגע 26.

א

אַ גרויסע אומגעלומפּערטע בויד, אַ מין נח'ס תּבֿה, אָנגעפּאַקט מיט פאַרשוינען האָט זיך שווער און לאַנגזאַם געשלעפּט איבער דער ברייטער, אינגאַנצען מיט שיטערער בלאָטע פאַרפלייצטער גאַס פון שטעדטיל מילאָסלאַווקע. די פּאָר דאַרע פערד מיט די שטאַרצענדע אויסגעקראָכענע זייטען האָבען זיך אַלע ווײַלע געשטרויכעלט, געוואָרפען זיך אָן אַ זייט — און די בויד האָט ווי אַ שיף אין אַ שטורם, זיך געוויגט און געבויגען, אונטערגעשפּרונגען און זיך געטויכט אין די גריבער און „טינטערלעך“. דער בעל־עגלה, אַ קליין אַלט יודעל מיט אַנ'אויסזעהן פון אַ פערמאַטערטען צום טויט, אַ פערשפּריצטער פון קאָפּ ביז די פיס מיט בלאָטע, האָט מיט אַלע כּחות אונטערגעטריבען די פערד מיט געשרייען און מיט דער אָבגעריסענער בייטש. אין גאָר קריטישע מאָמענטען פלעגט ער זיך נעהמען שילטען די פערד. און זיינע קללות האָבען געקלונגען ווי אַ וויינענדיגע בקשה.

די בויד האָט זיך אָבגעשטעלט ביי איין הויז, ביי אַ

צווייט, און פון איהר זענען אַרויסגעקראָכען מיט קרעכצען און זיפצען מטושטוש׳ע פאַרשוינען, מיט „אָבגעזעסענע פיס״, קוים לעבעדיגע און געקנומען שלעפען פון בויד בעטגעוואַנד, פעק און אַלערליי קערב. פון די הייזער און קראָמען זענען אַנטקעגענ-געלאָפען מאַנסביל, ווייבער און קינדער און די פּוסט-טויטע גאַס איז אויף אַ ווײלע פערהילכט געווען מיט פרייד-געשרייען, קוי-שערייען און מיט קריגערייען מיט׳ן בעל-עגלה. נאָכדעם האָט זיך די בויד געשלעפט ווייטער.

אַראָבזעצענדיג דעם צעהנטען אָדער צוועלפטען פּאַרשוין, האָט דער בעל-עגלה אַריינגעקוקט טיף אין בויד, ווו עס איז געזעסען פערשלאָגען אין ווינקעל נאָך איין איינציקער פּאַרשוין, און האָט הייזעריג אויסגעשריען:

— וואוהין פערפאָהרען, ר׳ יוד?

— וואוהין פערפאָהרען? — האָט זיך דער פּאַרשוין פון בויד אָבגערופען שנעל, כמעט דערשראָקען — אין אַנ׳אכסניה! זייט אַזוי גוט, אין אַנ׳אַכסניה!

— צו לייוויק׳ן?

— זאָל זיין צו לייוויק׳ן. איך קען דאָ קיינעם נישט. איך בין נישט קיין היגער.

דער בעל-עגלה האָט זיך מיט אַ טיפען קרעכץ אַרויפגע-קליבען צוריק אויף די קאָזלעס און מיט אַ נעבעכדיגען געשריי געגעבען צו וויסען די פערד, אַז מען דאַרף זיך שלעפען וויי-טער. אין אַ פערטעל שעה אַרום איז די בויד צוגעפאָהרען צו אַ גרויס איינגאָרענדיק שטאַרק פערלאָזען הויז מיט אַ טויער אין דער מיט, ביי וועלכען עס איז געשטאַנען אַ הויכער סלופּ מיט אַנ׳אָנגעבונדען הייפעל צופוילט היי פון אויבען. אריינפאָהרענדיג אין סטאָדאָלע, איז דער בעל-עגלה אַראָבגעקראָכען פון די קאָזלעס און אויסגעשריען:

— געקומען! קריכט זייט מוחל אַרויס.

פון בויד איז אַרויסגעקראָכען אַ יונגערמאַן פון אַ יאָהר צוואַנציג, אַ דאַרינקער, אַ קליינער, מיט אַ שוואַרץ בערדעל, איינגעבויגענעם רוקען און דערשראָקענע אויגען. ער איז געוועזן

אין אַ קורצען ענגען ראָק, מיט קורצע אַרבעל, פון וועלכען די הענד האָבען אַרויסגעשטעקט הויל און אָרים, אין אויסגעריבענע הויזען און אויסגעטראָטענע פערלאַטעטע שיך. אויפ'ן קאָפּ—אַ ניי זיידען היטעל און אויף דער ברוסט אַ ברודיגע מאַנישקע, איבערגעבונדען מיט אַ שוואַרץ שנירעל. אַרויסקריכענדיג פון בויד, האָט דער יונגערמאַן מיט אַ תמ'עוואַטען בליק זיך אַרומגעקוקט. אַ לאַנגע אומעטיג־פּוסטע גאַס מיט פונאַנדערגעוואָרפענע הייזלעך, פערזונקענע אין בלאָטע. אין דער זייט גאַס אַנ'אַלטע קרעטשמע. און אַ הימעל, אַ בעדעקטער מיט שווערע פינסטערע וואָלקענס.

דער יונגערמאַן האָט אַ זיפץ געטהון און גענומען אויסגלייכען די ביינער. אין דעם שמאָלען רעקעל און ענגע הויזען האָט ער זיך, ווייזט אויס, געפיהלט אונבעקוועם און אונהיימליך. ער האָט אַרויסגעצויגען פון טאַש אַ לייווענטענעם זעקעל און, אָפּקעהרענדיג זיך אָן אַ זייט, גענומען פאָרזיכטיג צאָהלען קופּער-געלד.

דער בעל-עגלה האָט אַרויסגענומען פון בויד דעם יונגענמאַנס פּעקעל און געוואַרט אויפן געצאָהלט. ערשט איצט האָט ער צייט געהאַט צו בעמערקען דעם אונגעוועהנליכען אַנצוג פון דעם פּאַרשוין.

—ווער איז אַ יונגערמאַן? אַ משורר'ל?—האָט ער, נישט לאַנג טראַכטענדיג, אַ פרעג געטהון.

אין אַזעלכע בגדים האָט ער זיך נישט געקאָנט פאָרשטעלען אַנ'אַנדערן, ווי אַ משורר'ל.

—נישט קיין משורר...—האָט איהם אונצופרידען געענטפערט דער יונגערמאַן, און אומקעהרענדיג זיך, איהם דערלאַנגט אַ הויפען קופּער-געלד.

—אָט האָט איהר פינפאונזיבעציג קאָפּיקעס, ווי מיר האָבען זיך בעדינגען.

דער בעל-עגלה האָט איבערגעצעהלט דאָס געלד און געזאָגט מיט אַ בעטענדיגען קול:

—ר' יוז! איהר דאַרפט געבען אַ הוספה. איהר האָט דאָך

געזעהן, וואָס פאַר אַ וועג עס איז געווען—אַנ׳אָבקומעניש! האָט רחמנות, זענט מוסיף כאָטש אַ גילדען.

—ניין! ניין!—האָט דער יונגערמאַן גיך אַ מאַך געטהון מיט די הענד.—מעהר וועל איך קיין גראָשען נישט געבען! גאָר אַ נייעס, הוספות! בעדונגען זיך! איך בין קיין גביר נישט, איך קאָן נישט!

—נו, קאָנט איהר נישט, דאַרף מען נישט. מיט גוואַלד וועל איך בּיי אייך נישט נעהמען... זאָל אייך גאָט העלפען.—האָט דער בעל-עגלה געענטפערט טרוקען און בעליידיגט, האָט טיף אַ זיפץ געטהון, אַרויפגעקליבען זיך אויף די קאָזלעס און דעמאָנסטראַטיוו, נישט זאָגענדיג קיין „זייט געזונד״ אָבגעפאָהרען.

דער יונגערמאַן איז אַריין אין אכסניה. אַ גרויסע האַלב-פינסטערע אונהיימליך פוסטע שטוב מיט אַנ׳ערד-פאָדלאָגע, מיט עטליכע שמוציגע טישען און מיט בענק בּיי די וואַנד. די לופט איז געווען אַ שווערע, עס האָט זיך געפיהלט דער גערוך פון בראָנפען און פון רויהע פיש. בּיי אַ גרויסער לעזשאַנקע איז געזעסען אויף אַ בענקעל אַ בעיאָהרטע יודענע און געשטריקט אַ זאָק. זי האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און אָבגעשטעלט זיך אויף דעם אַריינגעהענדיגען יונגענמאַן מיט אַ פערוואונדערט-פרע-גענדיגען בליק.

—גוט מאָרגען, בעל-הבית׳טע.—האָט זיך געווענדט צו איהר דער יונגערמאַן, בלייבענדיג שטעהן בּיי דער טהיר.—בּיי אייך איז אַנ׳אכסניה? מען קאָן צו אייך פערפאָהרען?

די בעל-הבית׳טע, נישט אַראָבלאָזענדיג פון איהם איהר פערוואונדערטען בליק, האָט געלאַסען געענטפערט:

—פאַרוואָס זאָל מען נישט קאָנען? פערשטעהט זיך, מען קאָן.

—אויף עטליכע טעג?

—אפילו אויף אַ חודש... דערויף איז דאָך דאָס אַנ׳אכסניה.

—און וויפיל נעהמט איהר פאַר אַ נאַכטלעגער?

—מען וועט אייך באַלד זאָגען... דער בעל-הבית וועט

קומען, וועט ער זאָגען... קיין איבעריגס וועט מען ביי אייך נישט נעהמען.

דער גאַסט האָט זיך בענוגענט מיט דעם ענטפער, אַוועק-געלעגט דאָס פעקעל און צוגעזעצט זיך אויף אַ ברעג באַנק.

—אַ שלעכטער וועג... צובראָכען אַלע ביינער.—האָט ער צ׳רויסגערעדט מיט אַ זיפץ.

—פון וואַנען פאָהרט איהר? פון ווייט?

—פון וויטעבסק. אָנדערטהאַלבען מעת-לעת געשלעפט זיך.

—איהר זענט געקומען אַהער וועגען עפּעס אַ געשעפט?

—יאָ... אַנ׳ענין,—האָט נישט גערן געענטפערט דער גאַסט.

די בעל־הבית׳טע האָט אַוועקגעלעגט דעם זאָק אויף דער לעזשאַנקע און אויפגעהויבען זיך.

—איהר וועט עפּעס עסען? פערהאַן אַ שטיקעל קאַלטע פיש.

דער גאַסט האָט אַ ווײַלע געטראַכט און ענדליך איינגע-שטימט:

—נו, זאָל זיין, גיט...

די בעל-הבית׳טע האָט אָנגעוויזען אויף אַ פעסעל וואַסער אין ווינקעל און געזאָגט:

—וואַשט זיך עסען. די פּאַמעניצע איז אין פאָרהויז.

—ווען דער גאַסט האָט גענומען עסען, האָט זיך די בעל-הבית׳טע צוגעזעצט צום טיש און גענומען איהם אויספרעגען:

—איהר האָט דאָ וועמען עס איז—קרובים, בעקאַנטע?

—ניין, קיינעם נישט...

דער בעל-הבית׳טעס פערשלאָפענע געדאַנקען האָבען אָנגע-הויבען אָבלעבען פון נייגעריגקייט. ווער קען דאָס זיין דער יונגערמאַן אין אַ קורצען רעקעל, אין אַ מאַנישקע, וואָס איז געקומען פון אַזעלכע מרחקים און האָט דאָ נישט—נישט קיין קרוב, נישט קיין גואל? מיט אַמאָל האָט זי זיך דערמאָהנט, אַז זעלדע-גליקע וואַרט פון טאָג צו טאָג, מען זאָל קומען „אָנקוקען" איהר טאָכטער. אפשר האָט זיך דאָס דער חתן לכתחילה אַזוי איבערגעטהון, מען זאָל איהם נישט דערקענען און דערפאַר איז ער טאַקע אַזוי איינגעהאַלטען און ענטפערט אָהן חשק. די בעל-

הבית׳טע האָט גוט פערשטאַנען, אַז ביי אַזעלכע באַלען פּאַסט נישט און עס איז אוננוצליך פונאַנדערצופרעגען, פונדעסטוועגען האָט זי נישט געקאָנט בייקומען איהר נייגעריגקייט און געפרעגט:

—נעהמט נישט פאַר אומגוט, אויב איך וועל אייך פרעגען... זייט איהר נישט געקומען אַהער וועגען אַ שדוך?

דער גאַסט האָט גלייך פערשטאַנען וואָס זי מיינט און מיט אַ שמייכעל געענטפערט:

—איהר מיינט אודאי, אַז איך בין געקומען אַהער זעהן אַ כלה? האָט איהר טאַקע אַ גרויסען טעות. איך בין געקומען וועגען גאָר אַן אַנדער ענין.

ער האָט איילענדיג געענדיגט עסען די פיש און אָנגעהויבען אַ ביסעל היימישער:

—אָט וואָס, בעל-הבית׳טע, איך וועל אייך דערצעהלען דעם ריינעם אמת, נאָך וואָס איך בין אַהער געקומען. איך בין אַהער געקומען, איך בין געקומען אַהער געבען דאָ לעקציעס. איך בין אַ לעהרער.

—וואָס הייסט אַ לעהרער?

—גאָר פּראָסט, אַ „שרייבער״. איך לערן לייענען און שרייבען. רוסיש,—האָט ער צוגעגעבען מיט אַ נישט-זיכערן טאָן.

—רוסיש?—האָט נאָך אַלץ נישט פערשטאַנען די בעל-הבית׳טע.—וועמען-זשע לערנט איהר?

—וועמען? וועמען עס מאַכט זיך, יונגלעך, מיידלעך.

די בעל-הבית׳טע, פאַר וועלכער דאָס אַלץ איז געווען אומגעריכט, האָט אַ ווײַלע געטראַכט, דערנאָך האָט זי אויסגערופען:

—הייסט דאָס אַ שקאָלע?

—חס ושלום! וואָס פאַר אַ „שקאָלע״!—האָט זיך דערשראָקען דער לעהרער.—אין דער היים, לעקציעס... ווי אומעטום אין די גרויסע שטעדט.

—הייסט דאָס, ווי אַ רבי׳צין? אַ רבי׳צין איז דאָ ביי אונז.

—אַ רבי׳צין איז דאָ ביי אייך?—האָט אונרוהיג איבערגעפרעגט דער לעהרער.—אָבער זי לערנט דאָך נאָר יודיש?

—ס׳פערשטעהט זיך. זי לערנט מיידלעך עברי, לערנט אפילו שרייבען, נאָר זי קען נעבעך אַליין נישט. אַנ׳אַלטע יודענע.

—וויפיל נעהמט זי?—האָט מיט דערזעלבער אונרוהיגקייט געפרעגט דער לעהרער.

—וויפיל נעהמט זי! וויפיל מען גיט, אַזויפיל נעהמט זי, צעהן קאָמיקעס אַ חודש, פופצעהן קאָפּיקעס... אַנ׳אַנדערש מאָל גיט מען איהר אָבעסען אַ וואַרמעס, אַ וועטשערע. אַנ׳אָרימע יודענע.

אַ ווײַלע איז שטיל געווען. נאָכדעם האָט דער לעהרער מיט אַ בעטענדער שטים געפרעגט:

—ווי רעכענט איהר, בעל-הבית׳טע, וועט זיך מיר איינגע-בען דאָ עפּעס צו מאַכען?

די יודענע האָט אַ קוועטש געטהון מיט די פּלייצעס און געענטפערט איינגעהאַלטען און גלייכגילטיג.

—ווייס איך? פון וואַנען זאָל איך עס וויסען?

—אָבער פאָרט, ווי טראַכט איהר? איהר זענט דאָך עפּעס, אָהן עין-הרע, אַ בעל-הבית׳טע, אַ היגע...

—דעם אמת זאָגענדיג, פערשטעה איך נישט... צו וואָס? מ׳קאָן זיך נישט בעגעהן אָהן דעם?

—וואָס רעדט איהר!—האָט אָנגעהויבען איהר איינריידען דער לעהרער.—היינטיגע צייטען! איהר פערגעסט, אַז איצט קאָן מען אָהן דעם נישט אויסקומען! איצט מוז יעדערער קענען לייענען און שרייבען רוסיש. כאָטש אַ ביסעל.

—מ׳מוז קענען,—האָט די בעל-הבית׳טע איבערגע׳חזר׳ט מיט אַ סקעפּטישען שמייכעל און אַ דריק געטהון מיט די פּלייצעס.—אַ דאַנק גאָט, נישט מיין מאַן, נישט איך, קענען נישט קיין „פּאַטשערעס” און פונדעסטוועגען, נישט צו פערזינדיגען, מיר לעבען און פיהרען אַ האַנדעל.

און שווייגענדיג אַ ווײַלע, צוגעגעבען:

—און גלאַט, איך פערשטעה נישט, ווער וועט דאָס אָב-ייסען אַ יונגעל פון חדר?

—דער טאָג איז גרויס. מען קאָן געפינען אַ ליידיגע שעה. און וואָס עפּעס דוקא יונגלעך? איך לערן מיידלעך אויך.

—סיידען מיידלעך... איך ווייס נישט. אפשר וועט ווער אָבגעבען אייך אַ מיידעל לערנען. אפשר וועט זיך געפינען אַזאַ... בעל-הבית׳טע.

זי האָט שיער נישט אַרויסגערעדט „אַזאַ משוגע׳נע בעל-הבית׳טע”. נאָר בעצייטענס אָבגעהאַלטען זיך.

דער לעהרער האָט זיך געפיהלט געדריקט פון דער בעל-הבית׳טעס פּעסימיסטישען טאָן און איהר גלייכגילטיגקייט צו זיין לאַגע. ער האָט פערשטאַנען, אַז נעהמען איינריידען זי, וועט זיין אַנ׳אומזיכטע טרחה און ער האָט אויסגעקליבען אַנ׳אַנדער, בעסער מיטעל צו פעראינטערעסירען זי. צורוקענדיג זיך אַ ביסעל נעהנטער, האָט ער אָנגעהויבען געמיטליך און מיט האַרץ.

—הערט אויס... ווי איך זעה, זייט איהר אַ יודענע אַ קלוגע און פערשטעהט אַ געשעפט. איהר וועט מיך פערשטעהן. ווי איהר זעהט, בין איך דאָ אַ פרעמדער מענש. נישט איך קען קיינעם, נישט קיינער קען מיך. וואוהין געהן? צו וועמען ריידען? פון וואָס אָנהויבען?—איך ווייס גאָרנישט... ווייטער קאָן איך אייך זאָגען, אַז איך בין נישט אויסען עפּעס וואָס דאָרט פון די היינטיגע זאַכען, היינטוועלטיגקייט. זאָל מיך גאָט אויסהיטען. איך בין אַ יוד, ווי אַלע יודען און זוך אַ שטיקעל ברויט, מען דאַרף דאָך לעבען און יעדער זוכט זיך ברויט, וואו ער קאָן. וואָס, אפשר נישט אַזוי?

—פערשטעהט זיך.

—אַלזאָ, וואָלט איך אייך בעטען, איהר זאָלט מיר ביי-הילפיג זיין... איך פערלאַנג פון אייך חס ושלום נישט קיין איבריגע טרחה. איהר קאָנט מיר בייהילפיג זיין מיט אַ וואָרט, מיט אַנ׳עצה... אַ וואָרט איז אַנ׳אַנדערש מאָל טייערער פון גאָלד... עס פערשטעהט זיך, אַז איך וועל נישט וועלען, חס ושלום, אייער טרחה אומזיסט. קיין גביר בין איך נישט, נאָר אַ פּאָר רובעל, ווי זאָגט מען דאָס... אויב עס וואָלט זיך עפּעס איינגעבען, וואָלט איך מיט׳ן גרעסטען פערגעניגען..! ווייטער,

וואָלט איך ביי אייך בלייבען אויף קוואַרטיר. ס'איז נישט גאָט ווייסט וואָס, נאָר פונדעסטוועגען פאָרט עפּעס... און לסוף זענען מיר דאָך יודען, דאַרף דאָך איינער דעם צווייטען בעהילפיג זיין.

די בעל-הבית'טע איז געוואָרען מונטערער. אויף איהר האָבען דעם לעהרערס רייד געמאַכט אַנ'איינדרוק מיט זייער ווייכקייט און הארציגקייט. דער פאַרשלאָג פון עטליכע רובל האָט אַוועקגעשטעלט די פראַגע אויף אַ נייעם באָדען, אַ מעהר געשעפטליכען, פערשטענדליכען און אינטערעסאַנטען און זי האָט שוין לעבהאַפטער געענטפערט:

—גוט, פאַרוואָס נישט, איך וועל זעהן אייך בעהילפיג זיין... ווי זאָגט מען דאָס, מיר זענען דאָך יודען. אָבער איך וויים נישט, מיט וואָס קאָן איך אייך בעהילפיג זיין.

—סטייטש מיט וואָס?—האָט אויסגעשריען דער לעהרער—איהר קאָנט מיך מיט עטליכע ווערטער שטעלען אויף די פיס... איך דאַרף דאָך אייך נישט לערנען... איהר וועט נאָר פערוואָרפען וועגען מיר אַ וואָרט איין בעל-הבית'טע, דער אַנדערער... און מעהר דאַרף איך נישט.

און אָנבויגענדיג דעם קאָפּ אָן אַ זייט, האָט ער צוגעגעבען פאַטעטיש:

—איך בין אפילו נישט קיין היגער, פונדעסטוועגען האָב איך פון אייך געהערט: אייער מאַן, ר' לייוויק... מען ווייסט איהם, מען קען איהם, אויף אַלע יודען געזאָגט געוואָרען... און אייערס אַ וואָרט וועט טאַקי האָבען א פעולה...

ב

אַ בעיאָהרטער יוד מיט אַ געלע צעפּודעלטע באָרד און געדיכטע ברעמען איז האַסטיג אָנגעקומען מיט אַנ'אַראָבגעלאָזטען קאָפּ, ווי ער וואָלט בדעה געהאַט דורכצוקלאַפּען די אַנטקעגענדיגע וואַנד מיט'ן שטערן. אין מיטען שטוב האָט ער זיך מיטאַמאָל

צַבּגעשטעלט, אויפגעהויבּען דעם קאָפּ, אַרומגעקוקט זיך און, דערזעהן דעם גאַסט, האָט ער אויף שנעל איהם אַ שטעק געטהון די האַנד און מעכאַניש אַרויסגערעדט:

—שלום עליכם. פון וואַנען איז אַ יוד?

און נישט וואַרטענדיג אויף אַנ׳ענטפער, האָט ער אַ געשריי געטהון צו דער בעל-הבית׳טע:

—חנה-לאה! וואַנקאַ האָט פערקויפט דעם פלאַקס ברוכ׳ן... פערבּרענט זאָלען זיי בּיידע ווערען!

—איך האָבּ דיר געזאָגט...—האָט דאָס ווייבּ אָנגעהויבּען.

נאָר ער האָט איהר מיט כּעס איבּערגעשלאָגען:

—דו האָסט מיר געזאָגט! אַ סך פערשטעהסטו! בּהמה!

און ער איז געשווינד אַוועק אין צווייטען חדר.

די בעל-הבית׳טע האָט זיך אויפגעהויבּען, אַוועקגעלעגט דעם זאָק און איז געלאַסען אַוועק נאָך איהם. פונאַנדערפרעגענדיג וועגן דעם פלאַקס, וואָס בּרוך האָט איבּערגעכאַפּט, האָט זי צוגעגעבּען שטיל וויינענדיג מיט׳ן קאָפּ צום צימער, וואו דער גאַסט איז געזעסען.

—האָסט געזעהן דעם יונגענמאַן, וואָס זיצט דאָרט?

—נו?

—דאָס איז אַ „שרייבּער״...

—וואָס פאַר אַ „שרייבּער׳—האָט לייוויק איבּערגעפרעגט מיט אונגעדולד, אינגאַנצען אַריינגעטהון אין זיינע מחשבות.

—אַ „שרייבּער״... ער לערנט לייענען און שרייבּען גויאיש,—האָט חנה-לאה געענטפערט מיט אַנ׳איראָנישען שמייכעל, ווי מען דערצעהלט וועגן אַ משונה׳דיגער זאַך.

—נו-ו?

—ער איז פערפאָהרען צו אונז...

—נו-ו?

—ער וויל בּלייבּען דאָ אין שטעדטיל, שאַפען זיך אַ קנעלונג...

נו? נו? נו?—האָט לייוויק אויסגעשריען שטאַרק צערייצט.

—וואָס „נוקעסט״ דו, איך פערשטעה נישט! „נו?״, „נו?״—

האָט זיך חנה-לאה בעליידיגט—מען טאָר דיר שוין קיין וואָרט נישט זאָגען!

—אויף וואָסער שוואַרץ יאָהר דאַרף איך דאָס וויסען? מיין דאגה איז דאָס? איז ער געקומען—איז ער געקומען! נויטיג איז מיר דאָס צו וויסען! דולט מיר אַ קאָפּ!

—שריי נישט און פּילדער נישט. אַז איך דערצעהל, מסתמא ווייס איך צוליב וואָס איך דערצעהל, ער זאָגט צו עטליכע רובל איך זאָל איהם בעהילפיג זיין. ער וועט נאָך בלייבען ביי אונז אין אכסניה... פרעשטעהסט איצט?

לייוויק האָט, ווייזט אויס, פערשטאַנען. ער האָט אַ ווילע געטראַכט, קנייטשענדיג דעם שטערן, בערעכענענדיג אויף ווי-פיל דאָס לוינט זיך.

—פּש!—האָט ער אַרויסגערעדט מיט פעראַכטונג—נישט ווערט קיין אויסגעבלאָזען איי. וואָס וועט ער דאָ מאַכען? ווער וועט איהם דינגען? ווער וועט איהם אַוועקגעבען די קינדער?—אויף מיר אַ געשעפט—לערנען „פּאָצערעס"! און גלאָט, דער רב וועט איהם אַרויסטרייבען פון שטאָדט... נאָר אַז ער זאָגט צו עטליכע רובל—זאָג איהם דאָרט, וואָס עס איז... און גיב אויף איהם אַכטונג. ווער ווייסט, פון וואַנען ער האָט זיך גענומען!.. נו, איך האָב קיין צייט נישט צו פערנעהמען זיך מיט די נאַ-רישקייטען. איך וועל לויפען צו ברוכ'ן און וועל איהם די באָרד אויסרייסען!

דורכגעהענדיג דאָס צימער, וואו דער לעהרער איז געזע-סען, האָט ער אויף איהם אַ בליק געטהון מיט פעראַכטונג און איז געשווינד אַרויס.

חנה-לאה איז צוריק אַוועק אויף איהר אָרט. גענומען ווייטער דעם זאָק און, קוקענדיג אויף די פרוטיקעס, האָט זי לאַנגזאַם גערעדט:

—איהר האָט אפשר געהערט פון צירעל מנחם-טריינעס, די דובראָוונער? איהר מאַן האַנדעלט מיט געהילץ.

—ניין, נישט געהערט וועגען איהר...

—ביי איהר זענען דאָ צוויי מיידעלעך און נאָך אַ פּלי-

מעניצע, אַ יתומה, וועלכע זי האָדעוועט. זי וואָלט אייך אפשר צוועקגעגעבען די מיידלעך לערנען.

—אַ רייכע בעל-הבית'טע?

—אויף אונזביידען געזאָגט געוואָרען, כאָטש זאָל צעהן יאָהר אַרום! די ערשטע גביר'טע אין שטעדטיל.

און, שווייגענדיג אַ ווײלע, האָט זי צוגעגעבען:

—איהר קאָנט נאָך פּרובען אַריינגעהן צו ביילע אפרים'-קעס, אויך אַ בעל-הבתישע יודענע. זי האָט צוויי יונגלעך מיט אַ מיידעל... יאָ!—האָט זי זיך געכאַפּט,—אַט צו וועמען געהט אַריין! צו זעלדע חיים איסער'ס! זי וועט אייך די ערשטע אַוועקגעבען איהרע מיידלעך. זי האָט מיר אַנומעלט אַליין געזאָגט, אַז זי וואָלט וועלען, אַז זיי זאָלען קאָנען אויף גויאיש שרייבען. ביי איהר איז אַ גרויסע קראָם, קומען אַריין פּריצים.

דער לעהרער האָט זיך מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט צוגעהערט. ער האָט געשלונגען חנה-לאה'ס ווערטער, אויסרעכענענדיג אַזוי פיער—פינף בעל-הבית'טעס, וואָס וואָלטען קאָנען אָבגעבען זייערע קינדער לערנען, האָט זי שוין אָפּטימיסטישער געזאָגט:

וואָס מיינט איהר? אפשר וועט איהר טאַקע מאַכען דאָ אַ גוטע קנעלונג. עס קאָן זיין, אַז מען וועט אייך אָבגעבען לערנען מיידלעך און אפשר אפילו יונגלעך אויך.

—בעל-הבית'טע! ביי אייך איז פערהאַן אַ טינט-און-פעדער?—האָט אויפגערעגט געפרעגט דער לעהרער.—זייט אַזוי גוט! איך וואָלט פערשרייבען די נעמען פון די בעל-הבית'טעס, וואָס איהר האָט אויסגערעכענט, און מאָרגען אי"ה וואָלט איך געגאַנגען צו זיי.

אויפשרייבענדיג אויף אַ פּאַפּיר די רשימה פון די בעל-הבית'טעס, האָט ער דערלאַנגט דאָס פּאַפּירעל חנה-לאה'ן.

—זייט מוחל, גיט אַ קוק, ווי איך שרייב... דאָס האָב איך זיך נאָך געאיילט. אַז איך ציל זיך, שרייב איך נאָך שענער. רוסיש שרייב איך אויך זעהר שען.

חנה-לאה האָט נישט געקענט שרייבען, פונדעסטוועגען האָט זי אויפמערקזאַם אייגעקוקט זיך אין דער האַנדשריפט און האָט עס אויפריכטיג געלויבט:

—אַ פיינע האַנד! געטאָקטע אותיות ווי פּערל! אַ שאָד, וואָס איך קען נישט לייענען,—האָט זי צוגעגעבען אָהן איבריגען פערדרוס.

דער לעהרער איז געווען געשמייכעלט פון איהר לויב און האָט געפרעגט:

—הייסט דאָס, זאָגט איהר מיר צו... איהר וועט זיך דורכריידען מיט אייערע בעקאַנטע, וועט זיי איינריידען... בּיזצור, איהר וועט שוין וויסען, וואָס צו זאָגען.

—ווי דען, ווי דען!—האָט חנה-לאה פערזיכערט—ווי נאָר דער מאַן וועט קומען, וועל איך נעהמען די פאַטשיילע אויף די פּלייצעס און וועל געהן אין מאַרק אין „בראַם"... זאָרגט נישט, איך וועל שוין וויסען, וואָס צו זאָגען!

ווילענדיג אינגאַנצען אונטערקויפען די בעל-הבית'טע, האָט דער לעהרער אַ קוק געטהון אין פענסטער און אונרוהיג גע-זאָגט:

—שוין צייט מנחה דאַווענען! וואו איז דאָ ביי אייך אַ בית-המדרש?

—צוויי טריט פון דאַנען! איהר וועט אַרויסגעהן פון שטוב, זיך נעהמען רעכטס און אין ערשטען געסעל וועט איהר דערזעהן די קלויז...

דער לעהרער האָט שטילערהייד אָבגעבענשט און איז אַוועק אין קלויז.

ג

דער לעהרער, וואָס איז געקומען קיין מילאָסלאַווקע,—זלמן איצקאָוויטש—איז געוואָרען אַ לעהרער גאַנץ אומגעריכט.

געבוירען איז ער געווען פון אַ קליין שטעדטיל. אַ זוהן פון אַ שמש, האָט ער פריהער געלערנט אין תלמוד-תורה. בלייבענדיג צו דרייצעהן יאָהר אַ יתום, איז ער מיט עטליכע קאָפּיקעס אין קעשענע און מיט אַ בריף פון רב אַוועק צו-פוס קיין וויטעבסק אין דער ישיבה. זעקס יאָהר איז ער אָבגעזעסען אין דער ישיבה, געהערט דעם שיעור און געגעסען „טעג”. קיין גאַנצע וואָך טעג האָט ער קיינמאָל נישט געהאַט און איהם איז אויסגעקומען נישט ווילענדיג, פאַסטען תעניתים. אומגעגאַנגען איז ער שטענדיג אָבגעריסען און האַלב באָרוועס. דאָס גאַנצע הונגעריגע, בטלנישע, דורך און דורך פערגרעבט ישיבה לעבען, אָהן אַ היימישער אַטמאָספערע, אָהן אַנ'אייגען ווינקעל, פערשפאַרט אין די קאַלטע ווענד פון שוהל—האָט אַרויפגעלעגט אויף איצקאָוויטש'ן, ווי אויך אויף דאָס רוב חברים זיינע אַ קענטיגען צייכען פון אָבגעלאָזענקייט און פערווילדקייט. געלערנט האָט איצקאָוויטש אָהן אַנ'אינערליכען בערוף און חשק, נאָר פון נויטוועדיגקייט, ווייל אָהן דעם וואָלט ער געדאַרפט אומגעהן איבער די הייזער. אַלע זיינע געדאַנקען זענען געווען אויף געטהון אין דער פראַגע, ווי צו בעקומען „טעג”, וואָס עס האָבען איהם געפעהלט, און אין רייכע הייזער. זענענדיג אָבגעריסען פון רעאַלען לעבען מיט זיינע אַלטעגליכע אינטערעסען, האָט איצקאָוויטש, ווי זיינע חברים, געלעבט אין אַ וועלט פון פאַנטאַסטישע חלומות, נישט אַלעמאָל אידעאַלע און ריינע. קלעפענדיג אַרום דעם הייס אָנגעהייצטען שוהל-אויווען, פלעגען די ישיבה-בחורים אָפט גאַנצע ווינטער-נעכט פערברענגען אין טרוימען וועגען לוקולוס-מאָלצייטען (ווי זיי האָבען זיך עס פאָרגעשטעלט) און נישט זעלטען אין אָפענע געשפּרעכען וועגען די אינטימע פריידען פון פרויען-נאָהנטקייט...

וועגען זיין צוקונפט האָט איצקאָוויטש וועניג געזאָרגט. ער איז געווען זיכער, אַז דער ראש-ישיבה וועט שוין זעהן, ער זאָל נישט פערבלייבען קיין אַלטער בחור, אַז מען וועט פאַר איהם געפינען אַ כלה, אַנ'אָרימע יתומה און אַז נאָך דער התונה וועט איהם פאָרשטעהן די איינציגע צומיטליכע קאַריערע

פון אַ מלמד. וועגן עטוואָס מעהר האָט ער קיינמאָל נישט געטרוימט.

אַזוי וואָלט עס מסתמא אויך זיין, ווען ער וואָלט נישט גאָר אומגעריכט געוואָרען פערכאַפּט פון די „נייע שטרעמונגען".

געווען איז עס אין ענדע 70-גער יאָהרען פון פאָריגען יאָהרהונדערט, אין יענער צייט, ווען די השכלה-בעוועגונג האָט פערכאַפּט גרויסע שיכטען פון דער מיטעלער יודישער אינטעליגענץ. עס איז דאַן געווען אַ מערקווירדיגע צייט און אין פיל הינזיכטען אַ טיף טראַגישע. אין דער פעלזען-מויער פון די אַלטע רעליגיעז-קולטורעלע יסודות איז געמאַכט געוואָרען אַ טיפער שפּאַלט. אַ גאַנצער דור פון דער אינטעליגענץ, אַראָבוואַרפענדיג פון זיך דעם רעליגיעזען יאָך, האָט זיך אַ ריס געטהון צום ליכט, צו וויסענשאַפט, צו אַ נייעם לעבען. דער התלהבות'דיגער אידעאַליזם, וועלכער איז נישט געווען אויסגערעכענט אויף די רעאַלע כחות, אויף די אומשטענדען, דער דרייסטער שפּרונג איבער אַ פיל טויזענדיעהריגער קולטור, האָט געקאָסט נישט וואָלוועל. די בעוועגונג, וועלכע איז געווען איבערהויפּט אַ פערניכטענדע, אָהן אַ נייער נאַציאָנאַלער שאַפונג, האָט געשטעלט אין קאָן דעם גאַנצען קיום פון יודישקייט, פון פאָלק און האָט נאָך זיך געלאָזט גאַנצע מחנות, כמעט אַ גאַנצען דור צובראָכענע, צוקאַליעטשעטע, וועלכע האָבען אָבגערודערט פון איין ברעג און נישט דערגרייכט צו אַ צווייטען. נאָר אַן-און פאַר—זיך איז דער התלהבות'דיגער אידעאַליזם געווען וואונדערבאַר שען מיט זיין בּרייטקייט און דרייסטקייט. דאָס איז געווען אַ מעכטיגער הויב-זיך פון פאָלק, וואָס האָט ערוואַכט צו אַ נייעם בירגערלייכען און נאַציאָנאַלען לעבען.

די הויפּט-נעסטען פון דער השכלה-בעוועגונג זענען געוואָרען גראָד יענע אַנשטאַלטען, וועלכע האָבען געהאַט די גרונד-אויפגאַבע אָבצוהיטען און פערשטאַרקען די אַלטע יסודות פון יודענטום—די ישיבות. נישט קוקענדיג אויף דעם שטרענגען רעזשים פון די ישיבות און אויף זייער אָבגעריסענקייט פון דער לעבעדיגער וועלט, האָבען זיי פּאָרט פאָרגעשטעלט דעם גינסטיג-

סטען באָדען אויף צו פערשפּרייטען אפּיקורסישע און משכּילישע
שטרעבונגען. צווישען די ישיבה-בחורים, וועלכע האָבען ווי-
נישט-ווי דאָך געלעבט אין אַנ׳אַטמאָספערע פון גייסטיגע אינטע-
רעסען, האָט זיך אויסגעטיילט אַ געוויסע צאָהל דענקענדע אינ-
טעליגענטע בחורים, מיט אַנ׳אונרוהיגען זוכענדען געדאַנק, מיט
אַ סובטעלען גייסט. פון דער צווייטער זייט האָט דאָס ישיבה-
לעבען, מיט זיין פרייהייט פון פאַמיליען-טראַדיציעס און על-
טערן-השגחה אויסגעאַרבייט ביי די בחורים אַ געוויסע אונאָבהענ-
גיקייט און זעלבסטשטענדיגקייט. צו דעם האָט נאָך דער הונגער,
קעלט און אַנדערע נויטען געוועקט ביי זיי אין האַרצען אונצו-
פרידענהייט און פּראָטעסט. אַ דאַנק דעם אַלעם זענען די ישיבות
געווען אַ גינסטיגער באָדען פאַר די נייע שטרעמונגען און האָ-
בען געגעבען די גרעסטע צאָהל פּיאָנערען און פאַנאַטישע פּראָ-
פּאַגאַנדיסטען פון השכּלה אין דער אייראָפּעאישער בילדונג.

ד

די ערשטע קערנדלעך פון השכּלה האָט אין וויטעבסקער
ישיבה געבראַכט אַ געקומענער יונגערמאַן, וואָס האָט בעזוכט
דעם שיעור אַלס אַ פּריוואַטער צוהערער. דער יונגערמאַן, דעם
אָרטיגען גביר׳ס אַנ׳איידעם, האָט זיך גערעכענט פאַר אַנ׳עלוי.
נאָר איז געווען אַ געהיימער משכּיל, האָט געהאַט ביי זיך אַ
היבשע ביבליאָטעק פון העברעאישע און דייטשע השכּלה-ספרים.
אויסערליך האָט ער געפיהרט דעם געוועהנליכען לעבען און
שטאַט פון אַנ׳איידעם אַ וואויל-לערנער און אַ קעסט-קינד און
שטילערהייד האָט ער גאַנצע נעכט פערבראַכט ביי ביכער און
זיך געגרייט צו אַנטלויפען קיין אויסלאַנד, שטודירען אין אוני-
ווערזיטעט. בעקענענדיג זיך מיט די ישיבה-בחורים און געפי-
נענדיג צווישען זיי עטליכע ערנסטע און פעהיגע, האָט ער זיך
גענומען פאָרזיכטיג, אָבער ענערגיש זיי „אַראָפּפיהרען פון וועג"

אָנגעהויבן האָט ער דערפון, וואָס ער האָט דורך פּלפּול און ויכּוחים אין גמרא-ענינים פערזייהט בײַ זיי אין האַרצען אַ ספק אין דער הייליגקייט פון דער תּורה. נאָכדעם האָט ער זיי אָנגעהויבען געבען לייענען השכּלה-ספרים, האָט ביסלעכווײַז אנגעהויבען עפענען פאַר זייערע אויגען נייע האָריזאָנטען. אין אַ קורצער צייט האָט דער געהיימער משכּיל שוין געהאַט עטליכע איבערגעגעבענע תּלמידים, וועלכע האָבען פון זייער זייט זיך גענומען ענערגיש צו פערשפּרייטען די השכּלה אידעען צווישען די איבריגע חברים. עס איז קיין האַלב יאָהר נישט פערבײַ, ווי כּמעט אַ האַלבע ישיבה, וואו עס האָבע זיך געפונען בײַ אַ אַכציג בחורים, איז „אַראָב פון וועג". ווי עס קומט געוועהנליך פאָר אין אַזעלכע פאַלען, האָבען די דענקענדע און בעוואוסטזיניגע נאָכגעצויגען נאָך זיך די ווייניגער-בעוואוסטזיניגע, וועלכע זענען געוואָרען פערכאַפּט פון דעם אַלגעמיינעם ענטוזיאַזם און אַרײַנגעצויגען אין [illegible] צווישען די לעצטע האָט זיך געפונען אויך איצקאָוויטש. נישט האָבענדיג פריהער קיין אויסגעאַרבייטע, דורכגעטראַכטע רעליגיעזע איבערצייגונג, איז ער מיט אַמאָל, אָן אַן אינערליכען קאַמף, אָהן אַ גייסטיגען איבערבּרוך, אַריבער אויפ'ן צווייטען ברעג. ער איז געווען איבעראַשט, פערבלענדט פון די פערספּעקטיווען, וועלכע האָבען זיך פאַר איהם געעפענט: „גימנאַזיע... אוניווערזיטעט... דאָקטאָר..." אַלץ וואָס האָט זיך פריהער געמאָלט אין זיין פאָרשטעלונג ווי עטוואָס אונדערגרייכבאַרעס פאַר אַ געוועהנליכען מענשען, אַלץ, וואָס איז פריהער געווען בלויז אַ הערליכער טרוים, איז מיטאַמאָל געוואָרען דערגרייכבאַר פאַר איהם, הונגעריגען, אָרימען, דורך אַלעמען פעראַכטעטען ישיבה-בחור. און מיט פרייד האָט ער אָבגעוואָרפען אַלץ, וואָס ער האָט פון קינדווייז געהאַלטען פאַר הייליג: האָט אויפגעהערט דאַווענען און לערנען און גענומען זיך פלייסיג לערנען די רוסישע שפּראַך.

די „גרויסע חבד'ניצע", וואו איצקאָוויטש און פיל אַנדערע ישיבה-בחורים האָבען זיך אויפגעהאַלטען, האָט זיך אומגעוואַנדעלט אין אַ געהיימען משכּילים-קלוב. פון דער אויסערליכער

זייט איז אַלץ געבליבען ווי געווען. די ישיבה-בחורים האָבען פינקטליך בעזוכט דעם שיעור, פאַר פרעמדע מענשען האָט מען אַ גאַנצען טאָג געשאָקעלט זיך איבער די גמרות און געלערנט אויפ׳ן קול. אָבער באַלד נאָך מעריב, ווען דער שמש פלעגט אַוועקגעהן, האָט זיך די קלויז מיט אַמאָל אינגאַנצען אומגע-ביטען. די גמרות פלעגען זיך האַסטיג צומאַכען און אָבגעלעגט ווערען אָן אַ זייט. פון די בעהאַלטענע פערשלאָסענע קעסטלעך פלעגט מען אַרויסנעהמען די פערוועהרטע געהיימע ספרים פון מפו, לעבענזאָן, גאָרדאָן, ליליענבלום און פרץ סמאָלענסקין און נישט וועניגער געהיימע רוסישע לעהר-ביכער—און מען פלעגט זיצען איבער זיי ביז טיף אין דער נאַכט, טיילמאָל ביז טאָג. אין איין ווינקעל זיצט אַ בחור אינגאַנצען אַריינגעטהון אין שטודירען לעבענזאָנ׳ס „זרבבל״. אַ צווייטער, שאָקלענדיג זיך מיט׳ן גאַנצען גוף איבער אַ רוסישער גראַמאַטיקע, חזר׳ט מיט התלהבות, מיט אַ גמרא-נגון נאָכאַנאַנד: „סטאָל—סטאָלאַ—סטאָלו—סטאָל—סטאָלאָם—אָ סטאָליע!״ און נאָכאַמאָל: „סטאָל—סטאָלאַ—סטאָלו״... אַ דריטער חזר׳ט איין מיט דערזעלבער התלהבות קרילאָוו׳ס פאַבעל׳ן. אַנדערע שרייבען שוין אייגענע מאמרים אָדער שירים. פון צייט צו צייט ווערט די אַרבייט איבערגעריסען מיט הייסע וכוחים אויף רעליגיעזע און פילאָזאָפישע טע-מעס, מיט לעגענדעס און מעשיות וועגען די גרויסע משכילים. אנ׳אַנדערש מאָל קומען פאָר אָבלאַכענישען פון דער גמרא, פון דעם אַלטען פרומען דור, נישט זעלטען אויך אַ גאָטס-לעסטע-רונג.

ווי פאָרזיכטיג די ישיבה-בחורים האָבען זיך נישט גע-פיהרט, זענען פונדעסטוועגען דערגאַנגען צום ראש-ישיבה נישט קלאָרע ידיעות, אַז אין דער ישיבה האָבען זיך פערפיהרט אפיקורסים. די ידיעות האָבען זיך איהם אויסגעוויזען אויף אַזוי פיל משונה-ווילד, אַז ער האָט אין זיי גישט געגלויבט. אָבער ווען די ידיעות זענען געוואָרען אָפטער, האָט ער אָנגעהויבען נאָכקוקען די תלמידים, געמאַכט אַנ׳אויספאָרשונג און גאָרנישט נישט דערוויסענדיג זיך, האָט ער זיך בערוהיגט. עס האָט זיך

אָבער געפונען אַ פּערעטער, אַ ישיבה-בחור אַ משכיל, וואָס האָט חרטה געהאַט אויף זיינע זינד, און האָט דערצײלט דעם ראש-ישיבה אַלץ, וואָס עס קומט פאַר צווישען די בחורים. איבערהויפּט אין דער „אַלטער חבדניצע״. דער ראש-ישיבה איז געווען ערשיטערט, איז כמעט געפאַלען חלשות און לאַנג גע- וויינט, ווי אַ קינד. קומענדיג צו זיך, האָט ער צונויפגערופען אַנ׳אסיפה פון די נכבדי-העיר און פרומע יודען, און מען האָט בעשטימט—אום האַלבער נאַכט בעפאַלען אומגעריכט די „חבדניצע״ און מאַכען אַנ׳אונטערזוכונג. אַזוי האָט מען געטהון. אַרום האַל- בער נאַכט, ווען די געהיימע משכילים האָבען געהאַלטען אין רעכטען ברען פון זייער געהיימער אַרבייט, האָט זיך דערהערט אַ טומעלדיג קלאַפּען אין דער פערשפאַרטער טהיר. עס איז געוואָרען אַ מהומה. די בחורים האָבען גענומען געשווינד בע- האַלטען די פערוועהרטע ספרים און ביכער. זיי האָבען נאָך אָבער קיין צייט נישט געהאַט אַלץ אַרויסצורוימען און בעהאַל- טען, ווי די טהיר איז געווען אויפגעבראָכען און אין קלויז האָבען זיך אַריינגעריסען אַ גאַנצע מחנה עלטערע יודען מיט׳ן ראש-ישיבה. מען האָט גענומען זוכען און אַלץ ענטדעקט: אַלע אפּיקורסישע ספרים, די געשריבענע העפטען, די רוסישע לעהר- ביכער. ביי איינינע בחורים האָט מען געפונען אין די קעסטלעך קאָלבאַס און אַנדערע טריפה מאכלים.

ערשיטערט זענען געווען נישט נאָר די ישיבה-בחורים, נאָר אויך די אונטערזוכער, איבערהויפּט דער ראש-ישיבה. די פּיס האָבען זיך איהם אונטערגעהאַקט. ער איז כמעט געפאַלען אויף דער באַנק און אָנגעהויבען וויינען און כליפּען, ווי אַ קינד. נאָר די איבריגע, ווי זיי זענען נאָר געקומען צו זיך, האָבען זיך אַרויפגעוואָרפען מיט געשרייען און קללות אויף די ישיבה- בחורים און גענומען שלאָגען זיי מכת רצח. די ווילדע סצענע האָט זיך געענדיגט דערמיט, וואָס די בחורים, צעשלאָגענע און צעבלוטיגטע, זענען אַרויסגעוואָרפען געוואָרען צוזאַמען מיט זייערע קעסטלעך און צוריסענע ביכלעך פון קלויז.

נאָך דער קאַטאַסטראָפע איז די ישיבה געוואָרען געשלאָ-

סען און אַלע בחורים, אפילו די פרומע, האָבען פערלוירען זייערע „טעג״ און צעשאָטען זיך איבער דער שטאָדט אָדער אַבגעפאָהרען אַהיים.

דאָס קרייזעל משכּילים, אָפּענע און געהיימע, וועלכעס האָט זיך געפונען אין שטאָדט, איז געקומען צו-הילף די אַרויס-געטריבענע ישיבה-בּחורים, האָט בּעקומען פאַר זיי אַ ביסעל געלד, געפונען פאַר זיי אַ וואוינונג ביי אַ קריסט אין עק שטאָדט. עטליכע האָט מען אָבגעשיקט אין אַנדערע שטעדט מיט בּריף צו די דאָרטיגע משכּילים. צוויי-דריי משכּילים זענען אָנ-געקומען צו בּעלי-מלאכות. נאָך איינּיגע האָבען בּעקומען לעקציעס אויף צו לערנען העברעאיש. אַ פינף—זעקס בּחורים, צווישען זיי אויך איצקאָוויטש, זענען געבּליבען אָהן מיטלען, און ערנעהרט זיך פון די עטליכע רובּל, וואָס די רייכערע שטאָדטישע משכּילים פלעגען זיי אַרויסגעבען מאָנאַטליך.

אַ יאָהר צייט האָט איצקאָוויטש אַזוי אָבגעלעבּט, ער האָט זיך געלערנט, ווייל קיין אַנדער זאַך האָט ער נישט געהאַט צו טהון. ווייט איז ער פאַר דעם יאָהר נישט אַוועק. האָט זיך אויסגעלערנט לעזען און שרייבען (איבערהויפּט האָט ער געאַר-בּייט אויפ'ן „כתב). אין דער רוסישער גראַמאַטיק בּיז „צייט-וואָרט״ און אין אַריפמעטיק בּיז „תשבורות״. מיט אַזעלכע קענט-נישען בּעקומען לעקציעס אין וויטעבסק, וואו עס זענען געווען גימנאַזיסמען, וואָס האָבען געגעבען לעקציעס, איז געווען שווער און איצקאָוויטש האָט בּעשטימט צו פאָהרען אין אַ וואַסער-עס-איז שטעדטיל. עמיצער האָט איהם אָנגעוויזען אויף מילאָסלאַווקע. אַ שטעדטיל אַ גרויס און אַ רייכס, דאָרט קאָן מען נישט נאָר פּערדינען אויפ'ן לעבען, נאָר ממש שאַרען געלד. אין אָנהויב האָט ער מורא געהאַט צו פאָהרען אין אַ שטעדטיל אַלס לעה-רער. איהם האָט זיך געדוכט, אַז ווי ער וועט נאָר אַהין קו-מען, וועט מען איהם פערוואַרפען מיט שטיינער, דערטרינקען אין אַ לעפעל וואַסער, אויפעסען לעבּעדיגערהייד. נאָר דער הונ-גער און נויט האָבען איהם צוגעגעבען מוט. די חברים האָבען בּעקומען פאַר איהם „אָנשטענדיגע״ בגדים, האָבען אָנגעזאָמעלט

עטליכֿע רובל און ער איז אַוועקגעפאָהרען. בעגלייטענדיג איהם, האָבען די חברים איהם געוואונשען:

—זאָלסט דאָרט זוכה זיין צו מאַכֿען גאַנץ מילאָסלאַווקע פאַר אפּיקורסים!

—ווינשט מיר בעסער, איך זאָל זיך נישט אומקעהרען פון דאָרט מיט צובראָכֿענע רוק און לענד–האָט זיי האַלב אין שפּאס, האַלב אין ערנסט איצקאָוויטש געענטפערט.

ה

לאַנג זוכֿען דעם קלויז האָט איצקאָוויטש נישט בעדאַרפט. באַלד ווי ער האָט פערקערט אין זייטיגען געסעל, האָט ער דערזעהן אָבגעזונדערט אין אַ הויף אַ גרויסען אַלטען בנין, מיט הויכֿע מאַטאָווע פענסטער. פאַר דער טהיר האָבען זיך געוואַלגערט צו-בראָכֿענע בענק, פערדאַרטער סכֿך, שטיקער זאַמד, צונויפגע-שמאָלצענע מיט וואַקס. איצקאָוויטש האָט גלייך דערקענט, אַז דאָס איז אַ מקום-קדוש.

בשעת ער איז אַריין אין קלויז, האָט מען דאָרט געדאַ-ווענט מנחה. יודען האָבען געדאַווענט שנעל, שנעל, ווי מענשען, וואָס האָבען זיך אויף אַ רגע אָבגעריסען פון אַ נויטיגער און ערנסטער אַרבייט, כדי אָבצוקומען אַ חוב, וואָס מען דאַרף גע-שווינד אָב׳פּטר׳ן. פון אַלע זייטען האָט זיך געטראָגען אַ גע-שווינדער געלויף פון ווערטער, עהנליך אויף שנעלער פויקערייי פון אַ באַראַבאַן. עס איז געווען עטוואָס שרעקענדעס אין דעם געשווינדען ווערטער-געלויף. עס האָט זיך געדוכֿט, אַז ווען עמיצער פון די דאַווענער וואָלט זיך פערהאַקט אויף אַ וואָרט, אויף א רגע אָבגעשטעלט זיך, וואָלט פאָרקומען א קאַטאַסטראָפע, אַ צוזאַמענשטויס, ווי בשעת וואַגאָנעס געהען אַראָב פון די רעלסען. די ווייטערדיגע ווערטער וואָלטען אין זייער געלויף אַרויפגעשפּרונגען אויף די פריהערדיגע, וואָלטען זיך פונאַנדער־

געפלויגען און די גאַנצע תפלה וואָלט זיך אומוואַנדלען אין אַ הויפען צובראָכענע און צוקאַליעטשעטע ווערטער. נאָר די פיל-יעהריגע געוועהנהייט האָט אויסגעטראָטען פאַר די תפלה-ווערטער אַ גלאַטען וועג און זיי זענען געפלויגען מיט דער גיכקייט פון אַנ׳עקספרעס-צוג אָהן אַנ׳אויפהאַלט גלייך צום כסא הכבוד.

איצקאָוויטש, וועלכער האָט פערבראַכט זיין קינדהייט און יוגענד אין שוהלען און בתי-מדרשים, איז אַריין אין קלויז מיט דער היימישקייט, ווי מען געהט אַריין אין אַנ׳אייגען הויז, וואו יעדעס ווינקעלע איז גוט בעקאַנט. אַריינגעגאַנגען, אָבגעשווענקט די שפיץ פינגער פון האַנד-פאַס, אַ וויש געטהון זיי אָן נאַסען האַנדטוך—און, נישט אַרומקוקענדיג זיך, צוגעגאַנגען גלייך צום אויווען און אָנגעהויבען דאַוונען. מחמת אָט דער גרינגקייט און היימישקייט, מיט וועלכער ער איז אַריין, האָט קיינער פון די דאַוונער נישט בעמערקט זיין אַריינקומען. דער איינציגער, וועלכער האָט בעמערקט דעם נייעם אונגעוועהנליכען גאַסט—איז געווען דער שמש.

גרשון דער שמש, אַ נידעריג יודעל מיט אַ רוהיג נאַאי-ווען אויסדרוק אויפ׳ן געזיכט, איז שטענדיג געשטאַנען נעבען בימה און פלעגט בעגעגענען מיט די אויגען יעדערען, וואָס איז אַריינגעקומען אין קלויז.

גרשון האָט געקוקט אויף זיך, ווי אויף אַ בעל-הבית פון קלויז און האָט דעריבער גערעכענט פאַר זיין דירעקטען חוב נישט נאָר בעמערקען אַ ניי געקומענעם גאַסט, נאָר אויך פונאַנ-דערפרעגען איהם אין אַלע פרטים. געטהון האָט ער דאָס נישט פון נייגיריגקייט. נאָר מכמה טעמים: ערשטענס, אויב אין שוהל האָט זיך בעוויזען אַ נייער מענש, וועט שוין מסתמא ווער-עס-איז פון די חשוב׳ע בעלי-הבתים ווענדען זיך צו גרשון׳ען מיט דער פראַגע: „ווער איז דער יוד?״ אויף אַזאַ פראַגע דאַרף מען דאָך וואָס נישט איז ענטפערן. און כדי צו בערוהיגען די נייגיריגקייט פון אַ חשוב׳ן בעל-הבית, איז אָבער נאָך וועניג מיט-צוטיילען איהם ווער דער גאַסט איז און ווי מען רופט איהם. דער חשוב׳ער בעל-הבית וויל נאָך אויך וויסען, פון וואַנען ער

איז געקומען, וועגען וואָס פאַר אַ געשעפט, אָדער ענין. ווי לאַנג וועט ער דאָ פערברענגען און נאָך פיל אַנדערע פּרטים. און חוץ דעם דאַרף גרשון אויך מחמת אַנדערע טעמים וויסען אַלץ גענוי וועגען דעם אומבעקאַנטען: אַז אַ מענש איז געקומען קיין מילאָסלאַווקע, איז ער מסתמא נישט גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין געקומען. מסתמא דאַרף ער דאָ עפּעס האָבען. אָבער אַ פרעמדען מענשען איז דאָך נישט אזוי גרינג אויפצוזוכען וועמען ער דאַרף. איינאָרדנען וואָס ער דאַרף. אַנ׳אַנדערש מאָל ווידער טרעפט, אַז אַזאַ מענש איז אַ נצרך, האָט נישט וואו איבערצונעכטיגען. ווער-זשע וועט זאָרגען וועגען אַזאַ מענשען, אויב נישט דער שמש. נאָר כדי צו זאָרגען וועגען אַ מענשען דאַרף מען דאָך וויסען ווער ער איז און וואָס ער דאַרף.

גרשונ׳ען האָט איבערראַשט איצקאָוויטש׳ס קליידונג, נאָר נאָך מעהר האָט איהם פערוואונדערט זיין אויפפיהרונג. געוועהנליך, אַז עס קומט אַ נייער מענש אין שוהל, שטעלט ער זיך אָב ביי דער טהיר און קוקט זיך אַרום, ווי ער וואָלט פרעגען, וואוהין געהן ווייטער. בעגעגענענדיג דעם אויפמערקזאַמען נאָר נישט שטרענגען בליק פון גרשונ׳ען, פערשטעהט דער גאַסט גלייך, אַז דאָס איז דער שמש, געהט צו איהם צו, בעקומט זיין שלום-עליכם און נאָך אַ קורצען געשפּרעך ווייסען ביידע אַלץ, וואָס זיי דאַרפען וויסען. איצקאָוויטש אָבער איז אַריין אין שוהל ווי אַ היימישער מענש און האָט זיך אפילו נישט אומגעקוקט אין גרשונ׳ס זייט.

גרשון האָט געקוקט אויפ׳ן גאַסט, און געוואָלט דערמאָהנען זיך, אויב ער איז שוין נישט געוועזען דאָ פריהער. אין דערזעלבער צייט האָט ער געפּרובט בעשטימען, ווער דער יונגערמאַן איז.

—עפּעס אַ טייטשל! אַ חיה רעה! פון וואַנען האָט ער זיך גענומען?

איהם איז נישט געפעלען געוועזען—נישט די בגדים, נישט די אויפפיהרונג פון גאַסט, און ער האָט רעזומירט זיינע געפיהלען און זיין בעליידיגונג מיט דעם וואָרט:

—אַ שגץ!

אָבוואַרטענדיג ביז איצקאָוויטש וועט ענדיגען דאַוונען, איז ער צו איהם צוגעגאַנגען מיט דעמזעלבען געפיהל, מיט וועלכען מאַהאָמעד איז געגאַנגען צו דעם באַרג, וועלכער האָט נישט געוואָלט געהן צו איהם.

—שלום עליכם,—האָט ער דערלאַנגט איצקאָוויטש׳ן די האַנד מיט אַ ברוגז טאָן און אָנגעשטעלט אויף איהם אַ וואַרטענדען בליק.

—עליכם שלום.

—אַ גאַסט?

—אַ גאַסט.

—פון וואַנען איז אַ יוד?

—פון וויטעבסק.

—אויף לאַנג געקומען אַהער?

—המ... איך וייס נאָך נישט.

—איהר האָט דאָ קרובים? בעקאַנטע?

—קיינעם נישט.

—איהר זענט געקומען וועגען אַ געשעפט?

—מסתמא, אויב איך בין געקומען, אַבנים דאַרף איך דאָ עפעס...

—וואָס פאַר אַ געשעפט?

—אָ! פיל צו דערצעהלען.. אַנ׳ענין!

—וואוהין זענט איהר פערפאָהרען?

—צו לייוויק׳ן אין אכסניה.

אַ ווײַלע האָבען זיי געשוויגען. גרשון האָט נישט אַראָבגעלאָזט פון גאַסט זיין פרעגענדיגען בליק, ווי ער וואָלט איהם פאָרלעגען ריידען דייטליכער. נאָר איצקאָוויטש האָט געשוויגען. גרשונ׳ען האָט דאָס ענדליך אַריינגעבראַכט אין כעס. ער האָט אַ קוועטש געטהון מיט די פלייצעס און טרוקען געפרעגט:

—איהר וועט אָפט קומען אַהער דאַוונען?

—יאָ.

—דאַרף מען דאָך האָבען אַנ׳אָרט, וואו צו זיצען. אָט

האָט איהר אַ לעדיג אָרט,—האָט ער אָנגעוויזען אויף אַ לעדיג אָרט נישט ווייט פון טהיר און בעליידיגט אָבגעגאַנגען צוריק צו דער בּימה.

איצקאָוויטש האָט גוט פערשטאַנען די שטימונג פון דעם שמש און האָט פּאַר זיך אַ שמייכעל געטהון.

—געה דערצעהל איהם, ווער איך בּין און נאָך וואָס איך בּין געקומען,—האָט ער געטראַכט.—איידער איך וועל נאָך צייט האָבּען עפּעס אָנצוהויבען צו טהון, וועט ער מיר קאַליע מאַכען. עס וועט איהם גאָרנישט זיין, אַז ער וועט מיט אַ טאָג שפּעטער זיך דערוויסען.

אַ בּיסעל בּערוהיגענדיג זיך, האָט גרשון אָנגעהויבען זוכען אַ פערענטפערונג אויף דער מאָדנער אויפפיהרונג פונ׳ם אונגעוועהנליכען גאַסט.

„עס טרעפען אַזעלכע מענשען, וואָס האָבען פּראָסט פיינד וועגען זיך צו דערצעהלען. מאַלע, וואָס פּאַר אַ מענשען עס זענען דאָ אויף דער וועלט! מען קאָן דאָך נישט צושטעהן מיט אַ מעסער צום האַלז: דערצעהל!... און ווייטער קאָנען זיין אַזעלכע ענינים, וועגען וועלכע עס פּאַסט נישט צו דערצעהלען: אַ שדוך... אַ פּאַס... אַ לגאָטע...“

די בעדייטונג פון לעצטען וואָרט האָט גרשון נישט קלאָר פערשטאַנען. נאָר ער האָט געוואוסט, אַז וועגען אַ לגאָטע רעדט מען אַלעמאָל שטיל, בּסוד. און ער האָט אָנגעהויבען מיט דעם וואָרט פערענטפערן אַזעלכע זאַכען, וועלכע פלעגען איהם נישט קלאָר זיין.

אין קלויז איז געווען וואַרים, ליכטיג און היימליך. איצקאָוויטש׳ן האָט זיך נישט געוואָלט אַוועקגעהן. שטעהענדיג בּיים טיש, האָט ער געעפענט אַ גמרא און אַריינגעקוקט אין איהר. ער איז שוין געוועהנט געווען מעכאַניש צו עפענען אַ ספר, וואָס ליגט פאַר די אויגען. דערצו איז בּיי איהם דורכגעפלויגען דער געדאַנק: זאָלען דער שמש און די פּאָר יודען, וואָס זענען אין שוהל, זעהן, אַז איך קוק אַריין אין אַ ספר. דאָס וועט נישט שאָדען.

די מכּתא איז איצקאָוויטש׳ן געווען בעקאַנט. ער האָט זי דאָס לעצטע יאָהר געלערנט. איבערבלעטערנדיג זי, האָט ער זיך אָבגעשטעלט אויף איין אָרט, אויף וועלכען ער האָט אַמאָל פיל געהאָרעוועט, אויף וועלכען עס איז דאָ אַ שווערער תוספות. איהם האָט זיך געוואָלט דערמאָהנען דעם גאַנצען ענין מיט אַלע זיינע קשיות און תרוצים. דערווייל האָט מען אָנגעהויבען דאַווענען מעריב. דאַוונענדיג מיט אַלעמען, האָט איצקאָוויטש נישט אַרויסגעלאָזט די גמרא פון האַנד און האָט זיך אַלץ מעהר פערטיפט אינ׳ם ענין.

די אַלטע גמרא מיט די דיקע בלעטער און אויסגעבויגענע פערשמאָלצענע ברעגעס. דער הילצערנער מיט וואַקס פערגאָסענער און אין פיל ערטער צושניצטער (אַלס „עדות״ אויף אָבגעשניטענע נעגעל) טיש, דאָס שטילע צונויפגעגאָסענע זשומען פון דאַוונען, און די גאַנצע אַטמאָספערע פון קלויז האָבען אַרויסגערופען ביי איצקאָוויטש׳ן פיל ערינערונגען. מעהר ווי אַ יאָהר אַז ער איז נישט געווען אין אַ שוהל, נישט געזעהן קיין גמרא. און אָט זיצט ער ווייטער ביי אַ גמרא, פאַר אַ חלב׳נעם ליכט. אויף איין מאָמענט האָט זיך איהם געדוכט, אַז עס איז גאָרנישט פאָרגעקומען, אַז דאָס גאַנצע יאָהר לעבען אין אַנ׳אַנדער סביבה מיט אַנדערע אינטערעסען איז נאָר אַ חלום, און באמת איז ער דערזעלבער ישיבה-בחור, וואָס פריהער. ער האָט דערפיהלט אין האַרצען אַ וואַרים געפיהל און אַ מין בענקעניש נאָך עטוואָס היימליכעס, רוהיגעס און פערלוירענעס.

איצקאָוויטש האָט אַ טיפען זיפץ געטהון און צוגעבויגען זיך צו דער גמרא. מיט אַ קרענקליכען דורשט האָט ער גענומען לערנען דעם ענין, מאַטערענדיג זיך צו דערמאָהנען זיינע שוועריגקייטען מיט די סתירות, מיט די קונציגע פשטים און תרוצים. אַליין נישט בעמערקענדיג, האָט ער גענומען לערנען אויפ׳ן קול מיט אַ נגון. קיינמאָל פריהער, אין די אַמאָליגע יאָהרע האָט ער נישט געלערנט מיט אַזאַ חשק, מיט אַזאַ אמת׳ן ברען.

פאַר אָט דעם נאָהנטען ספר, וואָס איז געווען צונויפ-

געבונדען מיט זיין לעבען ביז דעם לעצטען יאָהר, האָט זיך מיט אַמאָל אויפגעעפענט זיין האַרץ, און דער גאַנצער אומעט, צער און נישט אויסגעוויינטע טרעהרען, וואָס האָבען זיך דאָרט זינגעקליבען, האָבען זיך איצט אויסגעגאָסען אין זיי זינגע, טרויעריגע מיכטישע טענער פון גמרא-נגון.

עס איז שוין לאַנג געווען נאָך מעריב, אַלע זענען זיך צוגאַנגען און אין שוהל איז געבליבען איין גרשון. ער האָט פון דערווייטען נאָכגעקוקט דעם אונגעוועהנליכען גאַסט און אַלץ מעהר דורכגעדרונגען זיך צו איהם מיט אַ סימפּאַטישען געפיהל. ווי זיס ער לערנט, עס צוגעהט איבער אַלע גלידער!

—אָט דאָס איז אַ לערנען... דאָס פערשטעה איך!—האָט ער פאַר זיך גערעדט.—ווי קומט צו איהם דאָס לערנען פון אַ בעל-הבית, וועלכער „בראָקט” אָב נאָכ׳ן דאַווענען אַ בלאַט גמרא?... דער יונגערמאַן מוז זיין אַ גרויסער למדן, אַנ׳עלוי...

ער איז געשטאַנען אויף אַנ׳אָרט פון דער ווייטען און צוגעהערט זיך, פערגעסענדיג אפילו, אַז ער דאַרף געהן אַהיים און פערשליסען די קלויז.

אָבוואַרטענדיג אַ רגע, ווען איצקאָוויטש איז שטיל געבליבען און זיך פערטראַכט, איז ער צוגעגאַנגען צום טיש אויף די שפּיץ פינגער און אַרויסגערעדט אוזיכער מיט גרויס אָבשיי.

—האָט קיין פעראיבעל נישט, רב יוד... אפשר איז אייך נישט ליכטיג. אפשר אָנצינדען אַ גאַנצע ליכט?...

—האַ? וואָס?—האָט איצקאָוויטש אויסגעשריען, ווי אויפכאַפּענדיג זיך,—אַ ליכט? ניין, אַ דאַנק... כ׳דאַרף נישט!...

גרשון איז נישט אַוועקגעגאַנגען. אַזוי ווי איצקאָוויטש האָט נישט גענומען ווייטער לערנען, האָט ער איהם געפרעגט:

—האָט קיין פעראיבעל נישט. ווי איך פערשטעה, זענט איהר פון אַ ישיבה. פון אַ גרויסער ישיבה, אפשר פון וואָלאָזשין אָדער פון מיר?

די פראַגע האָט מיט אַמאָל אומגעקעהרט איצקאָוויטש׳ן צו דער ווירקליכקייט. זיין גאַנצע שטימונג מיט איהר פּאָעזיע איז פערשוואונדען. ער האָט זיך דערמאָהנט, אַז ער איז נישט קיין

ישיבה-בחור, אַז ער איז אַ לעהרער, אַ משכיל, אַנ׳אפיקורס, וועלכער האָט צוּבראָכען אַלע צוימען. וואָס אַזוינס איז מיט איהם דאָ פאָרגעקומען!

—פון וואַנען נעהמט איהר, אַז איך בין פון אַ ישיבה, פון וואָלאָזשין אָדער פון מיר?—האָט ער געענטפערט טרוקען.—איך בין נישט קיין ישיבה-בחור. אַז עמיצער קוקט אַריין אין אַ גמרא, מוז ער שוין זיין אַ ישיבה-בחור?

—איך האָב, חס ושלום, נישט געוואָלט אייך זאָגען... אייך פוגע בכבוד זיין... אַדרבא... פערקעהרט...—האָט גרשון שטאַמלענדיג אָנגעהויבען פערענטפערן זיך.

איצקאָוויטש האָט פערמאַכט די גמרא אין אומגעקוקט זיך איבער די פוסטע קלויז.

—ס׳מוז שוין זיין נישט פריה?

—אַ זייגער ניין...

—שפעט... אַריינגעקוקט אין אַ גמרא... האָט זיך געטראָפען אַ בעקאַנט אָרט... לאַנג אַ גמרא נישט געעפענט...—האָט איצקאָוויטש גערעדט, ווי פערענטפערענדיג זיך.

—אָט דאָס איז דאָך די מעשה! אין דעם ליגט דאָך דער כח פון דער הייליגער תורה, אַז מען נעהמט זי אין האַנד, קאָן מען זיך פון איהר נישט אָברייסען,—האָט גרשון מיט אַ גליקליכען און שטאָלצען שמייכעל געענטפערט.

און שוויגענדיג אַ ווייל, האָט ער צוגעגעבען:

—איך האָב אייך פריהער געוויזען אַנ׳אָרט, דאָ ביים אויוועז... איך האָב זיך דערמאָהנט, אַז אין דרום-וואַנד, עטליכע ערטער פון מזרח, איז דאָ אַ לעדיג אָרט. דער בעל-הבית איז אָבגעפאָהרען אויף אַ פּאָר חדשים... איהר קאָנט דאָרט זיצען.

—אַ דאנק... נאָר מיר איז אַלץ איינס, וואו צו זיצען. אַ גוטע נאַכט.—האָט געענטפערט איצקאָוויטש.

און ער איז געשווינד אַוועק אין אכסניה.

ו

חנה־לאה איז אַ היבשע צייט געזעסען און געטראַכט, ווי אַזוי אויסצופיהרען דאָס שליחות, וואָס זי האָט אויף זיך גענו־מען. די אויפגאַבע איז געוועזן אַנ׳אויסערגעוועהנליכע און נישט קיין גרינגע. פריהער פּאַר אַלץ דאַרף מען, נאַטירליך, אַרויס־לאָזען אַ קלאַנג, אַז עס איז געקומען אַ שרייבער. אַלע וועלען, פערשטעהט זיך, זיין איבערראַשט, מען וועט אָנהויבען ריידען וועגען דעם. דעמאָלט וועט זי שוין וויסען ווי אַריינצושטעלען אַ וואָרט... עס פערשטעהט זיך, זי וועט זיך נישט נעהמען לויבען דעם שרייבער אָדער איינריידען וועמען־עס־איז אָפּצוגע־בען איהם די קינדער. וואָס דאַרף זי עס נעהמען אויף זיך? מאַלע וואָס נאָכדעם מאַכט זיך, וועט זי זיך נישט אָפּוואַשען אין צעהן וואַסערן. דערצו וועט מען זי גלייך חושד זיין, אַז זי איז פּעראינטערעסירט אין דעם. נאָר אַזוי אונבעמערקט, אין די רייד וועט זי אַריינוואַרפען אַ גוט וואָרט וועגען שרייבער. און טהון וועט זי דאָס נישט צוליב די עטליכע רובל, וואָס ער האָט איהר צוגעזאָגט, נאָר ווייל ער איז איהר טאַקע גע־פעלען געוואָרען.

—מיר דאַכט,—האָט זי געטראַכט,—אַז ער איז אַ שטילער און אַנ׳איידעלער יונגערמאַן... געגאַנגען אין קלויז מנחה דאַוו־נען... און ער מוז זיין פון אַ פיינער משפחה. מען זעהט נאָכ׳ן פּנים: אַנ׳איידעל פּנים...

אַז לייוווק איז געקומען, האָט זי אָנגעטהון די קורטקע אויף איין אַרבעל און אַוועק אין מאַרק.

דער מאַרק האָט זיך געפונען אויף אַ גרויסען פּלאַץ, אַרומגערינגעלט מיט שענקען און די בעסטע הייזער אין שטעד־טעל. אין מיטען מאַרק זענען געשטאַנען עטליכע רייהען הילז־צערנע ביידלעך מיט קלייטען, צו וועלכע מען האָט געבראַכט

אויפהויבען זיך אויף אַ פּאָר טרעפּלעך. אינ׳ם פונאַנדערגעגאָסע־נעם ים בלאָטע האָבען די קלייטען אויסגעזעהן ווי פּאָר־היסטאָ־רישע פּאַלען־הייזלעך.

אַזוי ווי קיין מאַרק־טאָג איז דאַן גראָד נישט געווען און אויפ׳ן מאַרק האָבען זיך געפונען נישט מעהר ווי פינף־זעקס פוהרען, איז אין די קלייטען געווען שטיל און די קרעמערינס זענען געזעסען ביי די טהירען פון זייערע קראָמען, האָבען געשטריקט זאָקען און פון צייט צו צייט איבערגעוואָרפען זיך פון דער ווייטען מיט בעמערקונגען.

חנה־לאה איז אַריין אין אַ בשמים־קראָם צו איהרער אַ קרובה, האָט געפרעגט וואָס מאַכען די קינדער, האָט זיך גע־קלאָגט אויפ׳ן אייגענעם געזונד און דערצעהלט, אַז לייוויק האָט געקויפט פאַר זעקס רובל חזיר־האָר. מיט אַמאָל, ווי דער־מאָהנענדיג זיך, האָט זי לעבהאַפט אויסגעשריען:

—מחשבותן! ס׳איז דאָ נייעס אין שטעדטיל: געקומען אַ גאַסט. ווייסט ווער?

—ווער?

—טרעף! איך גיב כ׳ווייס וואָס, אַז דו ס׳ט נישט טרע־פען!... ס׳איז געקומען אַ שרייבער לערנען מיידלעך „פּאָטשע־רעס״. זאָל איך אַזוי געזונד זיין!

—וואָס רעדסטו?!—האָט די קרעמערין נייגעריג אויסגע־שריען.—אַ מיידעלשער לעהרער איז געקומען? אוי, טייערינקע מיינע, איך וועל עס נישט אויסהאַלטען!

זי איז אַרויסגעלאָפען פון קלייט און געשריען מיט גע־פילדער צו די אַנדערע קרעמערינס:

—מיידלעך! קומט נאָר גיכער אַהער! הערט אַ נייעס!

פון די נעהנטערע קראָמען זענען צוגעגאַנגען נישט נאָר מיידלעך, נאָר אויך ווייבלעך און עלטערע פרויען.

—לויפט, מיידלעך, קויפט פּאַפּיר און פענעס!—האָט ווידער אויסגעשריען די נייעס־ברענגערין—עס איז געקומען צופאָהרען אַ „שרייבער״, אַ מיידעלשער לעהרער, וועלכער וועט לערנען אַלערליי „פּאָטשערעס״.

דאָס נייעס האָט אויף אַלעמען געמאַכט אַ שטאַרקען איינ־דרוק. עס האָבען זיך גענומען שיטען פראַגען:

—וואָס פאַר אַ שרייבער? פון וואַנען האָט ער זיך גע־נומען?

—אַי, דאָס לאַכט זי!—האָט זיך אָבגערופען אַן׳עלטערע יודענע—וואָס אַ שרייבער? ווען אַ שרייבער? זי וויל אונז אָב־נאַרען!

—איך זאָל אַזוי געזונד זיין!—האָט זיך אַריינגעמישט חנה־לאה—ער איז פערפאָהרען צו מיר...

—וואָס עפּעס מיט אַמאָל אַ שרייבער? וואָס? ווער? ווע־מעס?

צום קרייזעל איז צוגעגאַנגען אַ יונג ווייבעל, דעם אָר־טיגען גביר׳ס אַ שנור, און אָנגעהויבען מיט אַזאַ טאָן, ווי זי וואָלט זיך פּיהלען בעליידיגט פון די אַלע אויסגעשרייען:

—שאַ! וואָס ווערט איהר אַזוי נתפּעל? ווילדע מענשען! ווער ווייסט דאָס נישט, וואָס עס איז אַ שרייבער? אַ שרייבער איז אַ לעהרער! לערנט לייענען און שרייבען. אפילו גראַממאַטי־קע! ביי אונז אין מאָהילעוו...

—„ביי אונז אין מאָהילעוו״—האָט איהר שטיל איבערגע־קרימט אַ מיידעל, וואָס איז געשטאַנען הינטער איהר און אַ וואונק געטהון צו אַ צווייטער.

—חלשות צו קוקען, ווי זי קרימט זיך!—האָט יענע אויך שטיל געענטפערט—זי מיינט, אַז אויב זי איז פון מאָהילעוו, איז צו איהר קיין גלייכען נישטאָ אין דער וועלט!

—...ביי אונז אין מאָהילעוו,—האָט דאָס ווייבעל ווייטער גערעדט—ווייס יעדעס קינד, וואָס דאָס איז אַ לעהרער. אַלע בעלי־הבתים גיבען אַוועק זייערע קינדער לערנען...

—אפילו יונגלעך?

—ווי דען! אי יונגלעך, אי מיידלעך. אַ קליינינקייט—אַ לעהרער. לעהרער זענען זעהר געבילדעט.

—געבילדעטע גוים, משומדים!—האָט אויסגעשריען אַנ׳עלטערע יודענע.

—...זעהר געבילדעט!—האָט דאָס מאָהילעווער ווייבעל נאָכאַמאָל געזאָגט.—צווישען זיי זענען אפילו פערהאַן גימנאַזיסטען, וואָס לערנען זיך אויף דאָקטאָר... ביי אונז אין מאָהילעוו...

—אַי, געבוג שוין דיר מיט „דיין מאָהילעוו”,—האָט זי איבערגעשלאָגען נאָך איינע—ווער ווייסט דאָס נישט, אַז ביי אייך אין מאָהילעוו איז איינער קליגער פאַר דעם אַנדערן! אָבער מילאָסלאַווקע איז אַ דאַנק גאָט נישט מאָהילעוו! מיר קאָנען אויסקומען אָהן דעם! אַ שרייבער! אויף וואָס פאַר אַ כפּרה דאַרף מען איהם?

אָבער דאָס רוב קרעמערינס, יונגע ווייבלעך און מיידלעך, איבערהויפּט מיידלעך, צווישען וועלכע עס זענען שוין געווען אַזעלכע, וואָס האָבען געלייענט „העכסט אינטערעסאַנטע ראָמאַנען”—האָבען מיט פרייד צוגענומען דאָס נייעס. דאָס וואָרט „שרייבער” אָדער „לעהרער” האָט אין זייער געדאַנק אַרויסגערופען אַ פאָרשטעלונג וועגען עמיצען אַ פרייען, אַ העכערן. בקיצור, וועגען אַ „העלד”. נישט וואַגענדיג אָבער אָפען אַרויסצוזאָגען זייער פרייד, האָבען זיי עס מאַסקירט מיט איראָנישע בעמערקונגען.

—אָט האָסטו דיר מילאָסלאַווקע! אַ שטאָדט ווי אַלע שטעדט! אפילו אַ לעהרער! וואָס דאַרף מען מעהר.

—איצט וועלען אַלע מילאָסלאַווקער מיידלעך ווערען געבילדעטע!

—געבילדעטע, נישט געבילדעטע, אָבער „ליובקעס” וועלען זיך אָנהויבען!—האָט זיך אַריינגעמישט אַנ׳עלטערע יודענע.

—אַז איך זאָג דאָך שטענדיג, מילאָסלאַווקע וועט קיין פּגע רע נישט מיידען!—האָט איין אַלטינקע אויסגערופען מיט כעס.—אַ שרפה, אַ כאָלערע, אַ נאַבאָר—וואוהין קומט עס צום ערשטען—קיין מילאָסלאַווקע. אָט האָסטו דיר אַ שרייבער!...

—אָך־אָך־אָך!—האָט געזיפצט נאָך איינע—משיח׳ס צייטען! איך זאָג אייך, דאָס איז משיח׳ס צייטען. אַ שרייבערל! פון וואַנען האָט ער זיך גענומען?

—מסתמא פון ווילנאָ, פון וואַנען זאָל ער זיין? אַ טריפה׳־ניאַק, אַ געגאָלטע מאָרדע. דאָ האָט חנה־לאה געפונען פאַר פאַסיג אַריינצומישען זיך.

—אַי—אַי, קרוינעלע, וואָס רעדט איהר! ווער פון ווילנאָ? וואָס פאַר אַ טריפה׳ניאַק? וואָס פאַר אַ געגאָלטע מאָרדע? אַ יונגערמאַן ווי אַלע יונגעלייט, אַ שטילער, אַנ׳איידעלער... אויף אַלע יודען געזאָגט געוואָרען. געקומען צו מנחה—איז ער אַוועק־געגאַנגען אין שוהל... און איהר זאָגט אַ טריפה׳ניאַק? גלאַט גערעדט, אין דער וועלט אַריין!

חנה־לאה׳ס ווערטער האָבען געפלעפט די עלטערע ווייבער און זיי האָבען זיך אומגעקעהרט צו זייערע קראָמען. דערפאַר האָבען אָבגעלעבט די יונגע. דאָס מאָהילעווער ווייבעל האָט בעגלייט די אַלטע מיט אַ פעראַכטענדען אויסרוף:

—יענטעס! וואָס זיי וויסען! זיי מיינען, אַז אַלע דאַרפען זיצען אַ גאַנצען טאָג איבער אַ זאָק אָדער זאָגען תהלים און אַ לעבעדיגען מענשען אין די אויגען נישט זעהן!

—ביי זיי איז נאָר וואָס—גלייך אַ גוי, אַ משומד! מעהר וויסען זיי נישט.

—חנה־לאה׳לע, האַרצינקע!—האָבען אייניגע אָנגעהויבען צושטעהן צו חנה־לאה׳ן—ווי זעהט ער אויס? אַ יונגער? אַנ׳־אַלטער?

—דו דאַרפסט דאָס נויטיג וויסען?... נו, גוט! אַ יונגער, אַ יונגער! אפשר אַ יאָהר ניינצעהן—צוואַנציג, נישט מעהר! און אויסגעפוצט—אין עסיג און אין האָניג.

חנה־לאה׳ן האָט זיך באמת געדוכט, אַז דער לעהרער איז זעהר עלעגאַנט געקליידעט.

דאָס האָט נאָך מעהר צערייצט די נייגעריגקייט פונ׳ם יונגוואַרג.

—אַי, טייערינקע מיינע! איך וואָלט איהם שוין וועלען

גיכער זעהן!—האָט איינע אויסגעשריען.

—איך וועל געהן צו איהם לערנען זיך!—האָט אויסי־ פען נאָך איינע.—ווי איך בין אַ יודישע טאָכטער!... חנה־לאַ איהר ווייסט נישט, צי ער נעהמט טייער?

—זעהר וואָלוועל!—האָט חנה־לאה קאַטעגאָריש געענטפערט.

—אויב וואָלוועל?—וועל איך זיך אויך לערנען!—האָט זיך אָבגערופען אַ דריטע.

—איך אויך!

—איך אויך!

אין אַ שעה אַרום האָבען די קרעמערינס זיך שוין צע־ טיילט אויף צוויי צדדים: די יונגע זענען געווען אינגאַנצען אויפ׳ן לעהרערס זייט. ביי די מיידלעך האָבען די הערצער געקלאַפּט שטאַרקער, ווי געוועהנליך. וואַרימע, זיסע טרוימען האָבען זיי אַוועקגעטראָגען וויית פון דעם בלאָטיגען מאַרק מיט זיין וואָכעדיגען גראָהען לעבען. דערפאַר האָבען די עלטערע ווייבער אַרויסגעזאָגט די טרויעריגסטע און פינסטערסטע נביאות, האָבען געשראָקען איינע די אַנדערע מיט אַלערליי מורא׳דיגע זאַכען, האָבען געזיפצט, געשאָקעלט מיט די קעפּ און איבער־ גע׳חזר׳ט: „משיח׳ס צייטען!״

ביינאַכט, ביי וועטשערע, איז דאָס געשעהעניש אַרומ־ געערעדט געוואָרען שוין צוזאַמען מיט די מאַנסלייט. דערביי האָבען זיך צוזאַמען מיט די זיפצען און קרעכצען שוין געהערט בעמערקונגען: „דאָס טאָר מען אַזוי נישט לאָזען״... „מען דאַרף עפּעס טהון״... „וואָס שווייגט דער רב׳ א. ד. גל.

ז

איציקאָוויטש איז אַרויסגעגאַנגען פון קלויז אין אַ מאָדנער שטימונג. ער האָט אַליין נישט פערשטאַנען, וואָס אַזוינס מיט איהם איז פאָרגעקומען. ווי אַזוי האָט עס געקאָנט טרעפען, אַז ער, דער משכיל, דער פערברענטער אַפיקורוס, זאָל זיך מיט אַמאָל זעצען אין קלויז לערנען מיט חשק גמרא!

ער האָט זיך אַביסעל אַליין געשעמט פאַר זיין שוואַכ־קייט און מיט אַ געמאַכטען שמייכעלע געפרובט איינריידען זיך אַליין, אַז ער האָט דאָס געטהון בכיון, כדי אָבצונאַרען די בעלי הבתים, זיי זאָלען איהם רעכענען פאַר אַ פרומען, אין שוהל איז ער דאָך אויך נור צוליב דעם געגאַנגען.

—דאָס איז גוט, זעהר גוט!—האָט ער גע׳טענה׳ט פאַר זיך.—לאָזען זיי טאַקע מיינען, אַז איך בין פרום, וועלען זיי קיין מורא נישט האָבען אָבגעבען מיר די קינדער לערנען, אַפילו יונגלעך... ווען אָבער, זיי וואָלטען וויסען ווער און וואָס איך בין!!

ער האָט זיך פאָרגעשטעלט ווי אויפגערעגט געגען איהם וואָלטען ווערען גרשון דער שמש און אַנדערע יודען און אפילו חנה־לאה, ווען זיי וואָלטען זיך דערוויסען, ווי ער האָט גע־לעבט דאָס לעצטע יאָהר און וואָס פאַר אַ שרעקליכער אַפיקורס ער איז.

ער האָט פאַר זיך געשמייכעלט, ווי קלוג ער נאַרט דאָס אַלעמען. און אין דערזעלבער צייט איז ער געווען אינגאַנצען דורכגעדרונגען מיט אַ ווייכער, טיף־פאָעטישער שטימונג און זיין געדאַנק האָט זיך אַלע וויילע דורשטיג געצויגען צו דעם ענין, וועלכען ער האָט נאָר־וואָס געלערנט.

—אַ בעל תשובה געוואָרען!—האָ[illegible] ער [illegible] צולאַכט.—אפשר זאָל איך גאָר אַוועקוואַרפען די לעה־ערייי און צוריקזעצען זיך

אין קלויז ביי דער גמרא, כאַ־כאַ!

אין אַכסניה האָט איציקאָוויטש געטראָפען אַ גאַנצע קאָמ־פּאַניע יודען, וועלכע זענען געפאָהרען פון אַ חתונה און פער־בלייבען דאָ נעכטיגען. מען האָט געטרונקען משקה, טיי און פריילעך פערבראַכט די צייט. חנה לאה, דערזעהענדיג דעם לעהרער, האָט איהם געזאָגט:

—איהר וועט שלאָפען אויף דער שאַלקע, דאָרט איז אַ בעזונדער חדר. שרה׳קע! נעהם אַ ליכט און פיהר־אָב דעם יונגען־מאַן אויף דער שאלקע!—האָט זי געהייסען דאָס איי־ניקעל.

שרה׳קע, אַ צעהן־יעהריג מיידעלע, האָט אָפּגעפיהרט איצי־קאָוויטשן אויף דער שאלקע. געהענדיג מיט׳ן ליכט אויף די טרעפּ, האָט זי געהאַלטען דעם קאָפּ אויסגעדרעהט און געקוקט מיט גרויס־געעפענטע אויגען אויף איציקאָוויטש׳ן. אין חדר האָט זי זיך אָבגעשטעלט אויף איין אָרט, ווי בערצויבערט, נישט אַראָבלאָזענדיג איהר דערשראָקען־נייגעריגען בליק פון לעהרער.

—וואָס קוקסט דו אַזוי אויף מיר, מיידעלע?

—גאָרנישט!... האָט זי זיך פערשעמט, ווי מען וואָלט זי כאַפּען ביי אַ פערברעכען און איז שטאַרק רויט געוואָרען. אַוועק־שטעלענדיג דאָס ליכט, איז זי געשווינד אַראָפּגעלאָפען אין הויז און באַלד אומגעקעהרט זיך מיט אַ קישען און מיט איציקאָווי־טשעס קלומיקעל.

איציקאָוויטש האָט אומרוהיג פונאַנדערגעבונדען דעם קלו־מיק. איבערצייגענדיג זיך אַז קיינער האָט איהם ניט אָנגעריהרט און ניט געזעהן, וואָס פּאַר אַ שרעקליכע ספרים דאָרט געפינען זיך האָט ער זיך בערוהיגט און מיט אַ שמייכעל געפרעגט ביים מיידעלע:

—וואָס־זשע האָסט דו אויף מיר אַזוי גֿעקוקט?

—אַזוי...

—דו ווייסט, ווער איך בין?

—איך ווייס.

—ווער?

–איך שעם זיך צו זאָגען... האָט זי געענטפערט און פערשמעלט דאָס פנים.

–שעם זיך נישט, זאָג!

און ער האָט איהר אַוועקגענומען דאָס הענדטעל פון פנים.

–איהר זייט אַ שריי־בער... האָט זי שעמענדיג זיך געצויגען.

–און דו וואָלכט וועלען לערנען זיך?

–יאָ!–האָט זי אויסגעשאָסען הויך און איז אַרויסגעלאָפען פון חדר.

איציקאָוויטש איז אַ ווײַלע געזעסען מיט אַ פערגליווערטען שמײכעל אויף די ליפען. נאָכדעם איז ער אויפגעשטאַנען, פערשפאַרט די טהיר, אַרומגעקוקט זיך און פונאַנדערגעבונדען דעם קלומיקל. דאָרט האָט זיך געפונען אַ ווייס העמד, תפילין און אַ תפילין־זעקעל און אַ פעקעלע ביכער אַרומגעבונדען מיט אַ שטריקעל. אַ גראַמאַטיקע, אַריטמעטיקע, אַ „בוך צום לעזען“ און געאָגראַפיע מיט אַ היסטאָריע. חוץ דעם האָט זיך אין דעם פעקעל געפונען נאָך אַ פעקעלע, בעזונדער פערוויקעלט אין אַ פאַפיר און איבערגעבונדען. איציקאָוויטש האָט פאָרזיכטיג פונאַנדערגעוויקעלט אויך דאָס פעקעל. דאָרט האָבען זיך געפונען: דער „חטאת נעורים“ ליליענבלום׳ס. דער ערשטער טייל „עיט צבוע“ מפו׳ס, און צוויי ביכלעך „השחר“, אין וועלכע עס איז געווען געדרוקט דער אָנהויב פון פרץ סמאָלענסקינ׳ם ראָמאַן „קבורת חמור“. די אַלע השכלה־ספרים האָט געשענקט איציקאָוויטש׳ן איינער פון די משכילים.

ער האָט צוריק פערוויקעלט און איבערגעבונדען די ספרים און די לערען־ביכער, אַוועקגעלעגט זיי צוקאָפען, געלעגט זיך און גלייך איינגעשלאָפען. איהם האָט זיך גע׳חלומ׳ט, אַז ער איז אין דער ישיבה און דער ראש ישיבה“ לעגט איהם פאָר התונה האָבען מיט דער דיקער געלער מויד, מיט וועלכער ער איז געפאָהרען צוזאַמען אין ־ייד.

ער האָט זיך אויפגעכאַפּט אינדערפריה און זיך געפיהלט, פריש און מונטער. ער האָט נעוואוסט, אַז פון דעם הײַנטיגען

טאָג הענגט אָב אַלץ און ער איז געוועזן זיכער, אַז איהם וועט זיך אַלץ איינגעבען. נעהמענדיג מיט זיך די תפילין, איז ער אַראָב אין הויז און געוואַשען זיך. ביים טיש זענען געזעסען לייוויק, חנה-לאה און שרה׳קע און געטרונקען טיי. איציקאָ־וויטש האָט זיך צוגעזעצט. ווי אַ בן־בית און פרעהליך געפרעגט חנה׳לאה׳ן:

–נו, וואָס, בעל־הבית׳טינקע? וואָס הערט זיך?

–איך בין נעכטען געוועזן אין מאַרק, אין די קראָמען... איך וועל אייך זאָגען דעם אמת: איך האָב זיך אַליין נישט געריכט, אַז מען זאָל זיך אַזוי דערפרעהען פון אייער קומען. אַ פנים, איהר זענט טאַקע גערעכט געווען, וואָס איהר האָט געזאָגט: „היינטיגע צייטען״ איהר וועט גלויבען. אַלע מיידלעך האָבען אין איין קול געשריען, אַז זיי ווילען זיך לערנען שרייבען.

–וואָס רעדט איהר!–האָט אויסגעשריען דערפרעהט איציקאָוויטש.

–אָט וואָס איהר הערט! איהר וועט דאָ מאַכען גליקליכע געשעפטען!

–רייד נישט, ווי אַ יודענע! רייד קיין נאַרישקייט ניט!–האָט איהר איבערגעשלאָגען לייוויק.–מיידלעך ריידען. סאָראָקעס באַלבען, און דו חזרס׳ט עס איבער! „מען דאַרף דאָך פערשטעהן אַנ׳עסק. זיי ווילען זיך לערנען! און וואָס ווילען די טאַטעס און מאַמעס זאָגען? מען וועט זיי אָבלאָזען פון די קראָמען? וואָס? משוגע, און דו זאָגסט צו און גיסט אַ מענטשען האָפנונגען!

–אפשר ביזט דו טאַקע גערעכט...–האָט חנה-לאה שוין איינגעשטימט.

–הערט זי נישט, וואָס זי וועט אייך ריידען, צוזאָגען גאָלדענע בערג–האָט זיך לייוויק געווענדעט צום לעהרער.–געהט אַליין אַריין צו די רייכערע בעלי-הבתים...

ווי דען, ווי דען! ס׳פערשטעהט זיך, אַז איך וועל געהן אַליין.

—אָט. אַז איהר וואָלט געקאָנט „פּראָשעניעס“ שרייבען, אַז איהר וואָלט געוואוסט „זאַקאָנעס“, וואָלט גאָר זיין אַנדערע רייד. דעמאָלט וואָלט איהר געדאַרפט אויף כפּרות אייער גאַנ־צע שרייבעריי,—האָט זיך לייוויק אָבגערופען.

—„פּראָשעניעס“?... נו, וואָס הייסט? מ׳קאָן זיך דאָך אויס־לערנען שרייבען!...—האָט איציקאָוויטש אָנגעהויבען. נאָר לייוויק האָט איהם מיט אַ בטול־שמייכעל איבערגעשלאָגען.

—דאָס דוכט זיך אייך! אַ „פּראָשעניע“ אָנשרייבען איז נישט צאַזאַ גרינגע זאַך. און נישט אַזוי גרינג איז אויסצולער־נען זיך דאָס. אַ „פּראָשעניע“ אָנשרייבען איז אַמאָל שווערער ווי אָבלערנען אַ בלאַט גמרא. אין אַ „פּראָשעניע“ דאַרף יעדעס וואָרט זיין אויף זיין אָרט. געננג איין פּינטעלע שטעלען נישט וואו מ׳דאַרף—טויג שוין די „פּראָשעניע“ נישט. אַ קלייניגקייט אַ „פּראָשעניע“!

און נישט וואַרטענדיג אויף קיין ענטפער, איז ער אַוועק אין צווייטען חדר

נאָך טיי, האָט איציקאָוויטש גענומען אין האַנד די תפילין און נישט זיכער אַרויסגערעדט:

—געדאַרפט אַפילו געהן אין קלויז דאַוונען, אָבער היינט וועט זיין אַזוי פיל אַרבייט...

—נו, וואָס איז, אַז איהר וועט אין דער היים אָבדאַוונען?—האָט איהם בערוהיגט חנה לאה.—לייוויק דאַוועגט אויך אין דער־וואָכען אין דער היים. אַ פּערנומענער מענש...

איציקאָוויטש האָט זיך געלאָזט איינריידען, האָט זיך גע־שטעלט אין ווינקעל און ערנסט, פרום אָבגעדאַוועגט. נאָכ׳ן דאַוונען האָט ער איבערגעביסען. נאָכדעם דורכגעלייענט חנה־לאה׳ן די רשימה פון די בעלי־הבתים, וואוהין ער האָט זיך געקליבען געהן. זי האָט איהם אויפמערקזאַם אויסגעהערט, צו־געגעבען נאָך אַ פּאָר נעמען און בעגלייט פון שטוב מיט די עסטע ווינשענישען.

אין מאַרק, וועלכען איציקאָוויטש׳ן איז פאָרגעקומען דורכ־צוגעהן, האָט מען געוואַרט אויף איהם מיט גרויס אונגעדולד.

ביי די קרעמערינס איז קיין אַנדער געשפּרעך נישט געווען, ווי וועגען דעם „שרייבער". עס האָבען זיך שוין בעשאַפען וועגען איהם לעגענדעס. איינע האָבען דערצעהלט, אַז ער איז אַ רב'ס אַ זוהן, אַ גרויסער עלוי, נאָר ער האָט זיך איינגעשפּאַרט, אַז ער וויל וויסען אַלע חכמות און האָט זיך געלאָזט איבער דער וועלט. אַנדערע האָבען מיטגעטיילט, אַז ער איז אַ גרויסער אַפּיקורס, וועלכער איז אַנטלאָפען פון דעם ווייב, איבערלאָזענדיג אַ גרויסען נדן. נאָך אַנדערע האָבען שטילערהייד פערזיכערט, אַז ער בעהאַלט זיך פון פּריזיוו, און אַזוי ווייטער. און אַלע האָבען מיט נייגיריגקייט געקוקט אין יענער זייט, פון וואַנען דער געהיימניספולער מענש האָט זיך בעדאַרפט בעווייזען.

צוגעהענדיג צום מאַרק און דערפיהלענדיג אויף זיך צעהנדליגער אויגען האָט איציקאָוויטש זיך פערלוירען. אין דעם קורצען און ענגען רעקעל פון פרעמדע פּלייצעס האָט ער זיך אַזוי אויך געפיהלט גענוג אונהיימליך, און דאָ נאָך די צעהנדליגער נייגיריגע בליקען. דערצו האָט ער נאָך געדאַרפט מיט דער גרעסטער אויפמערקזאַמקייט שפּרייזען איבער קלעצלעך, שפּרינגען איבער ציגעל, וועלכע זענען געווען פונאַנדערגעוואָרפען אין ים פון בלאָטע, און ער האָט געשפּרייזט מיט אַנ'אַראָבגעלאָזטען קאָפּ, מיט אונזיכערע טריט, נישט וויסענדיג וואו אַהינצוטהון די הענד.

די קרעמערין, וועלכע האָט די ערשטע בעמערקט איציקאָוויטש'ן, האָט אויפגערעגט אויסגערופען.

–שאַ! שטילער! אָט איז ער! ער געהט!

די קליינינקע דאַרינקע פיגור, די אונזיכערע טריט און דאָס פערשעמטע אויסזעהן פון „העלד", וועלכען מען האָט מיט אַזאַ אונגעדולד אָבגעוואַרט, האָט איבערראַשט די קרעמערינס.

–דאָס איז גאָ־אָר?–האָט איינע פערוואונדערט אַרויסגערעדט.

–ווי דו זעהסט?!

–איך האָב געמיינט, עפּיס רעכטס... ער ווייזט אויס גאָר ווי אַ... ישיבה־בחור!

–חלשות צו קוקען!–האָט זיך געהיצט אַ מיידעל–אַזאַ „שרייבער” וואָלט איך צו זיך אויפ׳ן שוועל נישט לאָזען.

–שאַ, וואָס האָסט דו געוואָלט, ער זאָל זיין אַ גאָלדע־נער?–האָט זיך איינגעשעלט אַנ׳אַנדער מיידעל,–אַ מענש, ווי אַלע מענשען!

–ער איז אַפילו נישט גאָר קיין מאוס׳ער. אַנ׳איידעל פנים,–האָט זיך אָבגערופען אַ ווייבעל און צוגעגעבען מיט אַ שמייכעלע:–אויף מיין וואָרט שענער פאַר אסתר־נחמה׳ס חתן!...

–שרייבער!!–האָט מיט אַמאָל אויסגעשריען אַ מיידעל און באַהאַלטען זיך הינטער די חברטעס.

איציקאָוויטש האָט זיך דערשראָקען אומגעקוקט און איז באַגעגענט געוואָרען מיט אַ הילכיג געלעכטער.

ח

אין איציקאָוויטשעס רשימה איז אויפ׳ן ערשטן אָרט גע־שטאַנען: „צירל מנחם־טריינעס פון דובראָוונאַ” און ביי דער זייט איז געווען צוגעשריבען: „אַ יונגעל צוויי מיידלעך און אַ פלימעניצע”. חנה־לאה האָט אַפילו געזאָגט וועגען צירל־מנחם־טריינעס, אַז זי איז „דער גרעסטער חזיר אין שטעדטיל” נאָר זי האָט צוגעגעבען, אַז דאָס איז די גבירטע און אָנהויבען מוז מען פון איהר.

צירל האָט געוואוינט אין אַ גרויס הויז מיט 8 פענסטער צו דער גאַס, מיט אַ גאַניק. דורכגעהענדיג אַ פינסטערן פאָרהויז, איז איציק אַריין אין אַ גרויס חדר, וואו עס האָט געהערשט אַ שרעקליכע אונאָרדנונג און אויף אַלץ איז געלעגען אַנ׳אָנגעוואַק־סענער שמוץ. אויפ׳ן טיש, פון וועלכען עס איז אַראָבגעהאָנגען צו דער ערד אַ שמוציק טישטוך, איז געשטאַנען נאָך נישט צו־געראמט דאָס נישט־געוואַשענע געפעס פון דער נעכטיגער ווע־טשערע, האָבען זיך געוואַלגערט קאָרקעס ברויט, ביינער און

אַנדערע שיריים פון עסענוואַרג. אויף אַ ווייכען דיוואַן איז געלעגען פערוויקעלט אין אַ קאָלדרע אַ מיידעלע, וואָס האָט זיך נאָר־וואָס רויפגעכאַפּט. דערזעהען דעם אַריינגעהענדיגען יונגענ־מאַן, האָט זי מיט אַ וויינענדיג-דערשראָקען קול אויסגעשריען:

—מאַ־אַ־אַמע!

און פערדעקט זיך ביז די אויגען.

—ווער איז דאָ־אָרט?—האָט זיך דערהערט פון צווייטען חדר אַ בייזערדיג קול פון אַ פרוי און באַלד איז אַריין אין חדר אַ יונגע פרוי מיט אַ פלאַטשיגען פנים אָהן אַן׳אויסדרוק, מיט קעל־בערנע אויגען. זי איז געווען אין אַ שמוציג קלייד, נאָך מעהר שמוציגע קאָפּטע מיט אויסגעריבענע עלענבויגענס און קאַלאָשען אויף די באָרוויסע פיס. דערפאַר האָט זי געטראָגען אויפ׳ן האַלז דריי שניר גרויסע אָנגעקליבענע פערל. דערזעהן דעם אונבעקאַנטען מענשען, האָט זי זיך אָבגעשטעלט פערוואונדערט.

—וועמען דאַרפט איהר?

—איך האָב געוואָלט זעהן... דאָ וואוינט צירל מנחם־טריי־נעס פון דובראָוונא?

—דאָס בין איך צירל! וואָס דאַרפט איהר?

איציקאָוויטש האָט זיך בעמיהט אויסדריקען אויפ׳ן פנים אַ געפיהל פון כבוד און מאַכענדיג אַ טריט פאָראויס האָט ער אָנגעהויבען אונזיכער מיט אַ דרייסטען טאָן:

—איך בין אַ לעהרער... איהר האָט מסתמא שוין געהערט... ביי אייך זענען דאָ, זאָלען געזונד זיין, צוויי מיידעלעך... מען האָט מיר געזאָגט, אַז איהר וואָלט וועלען זיי זאָלען זיך לערנען.

—מען האָט אייך געזאָגט, אַז איך וואָלט וועלען, דאָס מיינע מיידעלעך זאָלען זיך לערנען?—האָט אויסגעשריען ער־שטוינט צירל—ווער האָט דאָס אייך געזאָגט?

—חנה־לאה, לייוויק דעם בעל־אכסניה׳ס... האָט איציקאָ־וויטש געענטפערט אַ ביסעל דערשראָקען.

—לייוויק׳ס ווייב? חנה־לאה׳צקע?—האָט צירל איבערגע־פרעגט נאָך מעהר פערוואונדערט—ווי געפעלט דאָס אייך!... פון

וואַנען ווייסט זי, די הוליטייקע, וואָס איך וויל טהון מיט מיי-נע מיידעלעך?—האָט זי פּאַרטגעזעצט מיט אויפרעגונג.—איך וועל זי טרעפען, וועל איך איהר אָנשפּייען אַ פולע צורה, דער פּאַס-קודניצע! זי האָט וועגען מיר צו ריידען! לאָז זי בעסער ריידען וועגען איהר שוועסטערקינד, דעם מופקר, נישט וועגען מיר... איהר קאָנט דאָס איהר זאָגען.

און איבערכאַפּענדיג דעם אָטעם האָט זי צוגעגעבען רו-היגער:

—איך דאַרף נישט קיין לעהרער, איך דאַרף נישט! מיינע מיידעלעך וועלען אויסקומען אָהן אַ לעהרער. געהט אייך גע-זונטערהייד!

דער לעהרער איז אַרויס פון שטוב, ווי אַנ׳אָבגעבריהטער און איז אַ ווייל̇ע געשטאַנען אויף איין אָרט ביז ער איז געקו-מען צו זיך.

—„אַ גוטער אָנהויב, נישטאָ וואָס צו ריידען—האָט ער אַרויסגעזאָגט פאַר זיך מיט אַ טיפען זיפץ.—אָך, פערברענט זאָל זי ווערען! אכנים, נישט אומזיסט האָט חנה-לאה געזאָגט, אַז זי איז אַ גרויסער חזיר.״

ער האָט אַ קוק געטהון די רשימה. דער צווייטער נאָמען איז געווען גנעשע-יחנה׳ס, אויף דערזעלבער גאַס מיט דריי הייזער ווייטער. צוגעהענדיג צו גנעשעס הויז האָט ער זיך בע-געגענט מיט אַ בעיאָהרטער פרוי, וועלכע איז פון דאָרט אַרויס-געגאַנגען. זי האָט זיך אָבגעשטעלט און געפרעגט:

—וועמען דאַרפט איהר?

—גנעשע יחנה׳ס...

—דאָס בין איך... איהר זענט, דוכט זיך, דער „שרייבער״.

—יאָ... איהר האָט שוין געהערט?...

—געהערט, ווי דען!—האָט זי זיך אָבגערופען מיט אַ גוט-מוטיגער איראָניע.—איהר קלויבט זיך מסתמא בעטען, איך זאָל אייך אָבגעבען מיינע קינדער? איך פערשטעה שוין. האָט איהר זיך נעבעך אומזיסט מטריח געווען. איך האָב צוויי יונגלעך, זאָלען געזונד זיין, וועל איך זיי מסתמא נישט אָברייסען פון

חדר, אין דאָס מיידעלע מיינס איז נאָך אַ פּיצעל קינד, אינגאַנ-צען צעהן יאָהר, ביז הונדערט און צוואַנציג. דערצו געהט זי שוין צו דער רבי'צין.

—נו, די רבי'צין! די רבי'צין לערנט דאָך נאָר יודיש, אי דאָס זאָגט מען, אַז זי קען גאָרנישט. און איך לערן אי יודיש, אי רוסיש, אויב איהר ווילט—אפילו דייטש. היינטיגע צייטען איז עס נויטיג...

גנעשע האָט אַ ווײלע געטראַכט און געפרעגט נישט זיכער:

—און וואָס נעהמט איהר אַ חודש? אָדער אפשר אויפ'ן זמן?

—אויפ'ן חודש... דער מקח ווענדט זיך נאָך דעם, וואָס לערנען, וויפיל צייט און וויפיל קינדער אויף איין לעקציע. געוועהנליך, נעהם איך... אַ רובל אַ חודש...

—אַ ר-ר-רובל אַ חודש?!—האָט גנעשע אויסגעשריען—וואָס רעדט איהר? פון זינען וועל איך אַראָב, איך זאָל צאָהלען פאַר מיין שנעקל אַ רובל אַ חודש. זי איז דאָס אינגאַנצען נישט ווערט!

—אויב דריי-פיער קינדער אינאיינעם, איין שעה, וועל איך לערנען פאַר ווייניגער... פיל ווייניגער!—האָט איציקאָוויטש געענטפערט, דערשרעקענדיג זיך אַליין פאַר דעם גרויסען מקח, וואָס ער האָט אויסגעבעטען—איך וועל נעהמען 75 קאָפּיקעס... פאַר אייך וועל איך אַראָבלאָזען אויף פופציג... איך דאַרף דאָך פון עפּעס לעבען,—האָט ער צוגעגעבען רחמנות'דיג.

גנעשע איז געשטאַנען אַ ווײלע אונענטשלאָסען.

—איך וועל זיך מישב זיין... דעם אמת זאָגענדיג, וואָלט איך טאַקע וועלען ס'מיידעלע זאָל זיך אויסלערנען שרייבען רו-סיש. ס'איז נויטיג. ביי מיר איז אַ קראָם... און איהר האָט שוין עפּעס אַ סך קינדער?

—איך בין נאָך כמעט אין ערגעץ נישט געווען.

—נו, אָט געהט אַריין צו עטליכע בעלי-הבתים... אַז אַנ-דערע וועלען אָבגעבען, וועל איך אויך אָבגעבען מיין מיידעלע.

איציקאָוויטש איז מיט דעם ענטפער אויך צופרידען געווען.

דערפיהלענדיג, אַז גנעשע איז אַ גוטהאַרציגע פרוי, האָט ער זי געפרעגט:

—אפשר וועט איהר אַזוי גוט זיין אַנ׳עצה געבען מיר, וואוהין אַריינצוגעהן?

—אָט, צו צירל מנחם-טריינעס געהט אַריין. זי האָט צוויי מיידעלעך און האַלט אויף אַנ׳אָרימע פּלימעניטשקע. זי איז, צווישען אונז גערעדט דער גרעסטער חזיר אין שטעדטיל, נאָר אַ גביר׳טע איז זי—אויף מיר געזאָגט געוואָרען.

—און נאָך צו וועמען?—האָט איציקאָוויטש געפרעגט, פערשוויגענדיג זיין בעזוך ביי צירלען.

—געהט נאָך אַריין צו זלמן-איסר דעם פלאַקס-הענדלער. ער איז נישט קיין איבריגער גביר, נאָר ער האָט אַ שאָק מיט קינדער... ווער ווייסט, אפשר וועט ער אייך אָפּגעבען לערנען אַ פּאָר.

און זי איז געשווינד אַוועק, שליאַפּענדיג מיט די גרויסע שיך איבער דער בלאָטע.

איציקאָוויטש איז אַוועק צו זלמן-איסר׳ן, אויף וועמענס הויז גנעשע האָט איהם אָנגעוויזען פון דער ווייטען. אין אַ גרויסער קיך, וואוהין ער איז גלייך פון טהיר אַריין, האָט ער געטראָפען אַ מיידעל פון אַ יאָהר זעכצעהן. אַנ׳איידעל, גלייכוואוקסיג, מיט גרויסע שוואַרצע, נאַאיוו-ערנסטע אויגען. דערזעהענדיג דעם לעהרער, האָט זי זיך ווי דערשראָקען, האָט זיך אָפּגערוקט הינטער זיך, איז רויט געוואָרען, האָט שנעל אַוועקגעשטעלט דאָס גלאָז טיי, וואָס זי האָט געהאַלטען אין האַנד און האָט, אַליין נישט וויסענדיג צו וואָס, אַרויפגעוואָרפען אַ טוך אויף די פּלייצעס.

—דאָ וואוינט ר׳ זלמן-איסר?—האָט איציקאָוויטש געפרעגט אויך אַ ביסעל צוטומעלט.

—דאָ... און איהר... איהר זענט דאָס דער...

—דער לעהרער,—האָט איציקאָוויטש אונטערגעזאָגט.

—איך ווייס... דער טאַטע איז אין אַנדערן חדר...—האָט דאָס מיידעל געענטפערט, נישט אַראָפּלאָזענדיג פון איציקאָוויטש׳ן

דעם אָנגעשטרענגטען בליק פון איהרע גרויסע אויגען, מיט וועלכע זי האָט איהם ווי אויפגעהאַלטען, ער זאָל נישט אַוועקגעהן. און ער איז געבליבען אויף איין אָרט, ווי ער וואָלט עטוואָס אויסוואַרטען.

—איהר לערנט דאָך רוסיש?—האָט זי געפרעגט מיט אַ ביסעל אַ ציטערענדען קול.

—נאָר רוסיש!... איך קאָן, פערשטעהט זיך, יודיש אויך לערנען, נאָר איך פערנעהם זיך נישט מיט דעם.

—איך וואָלט זעהר וועלען לערנען זיך... נאָר דער טאַטע וועט נישט לאָזען,—האָט זי אַרויסגערעדט מיט פערביטערונג.

—פאַרוואָס?

—ער רעכענט, אַז אין מיינע יאָהרען איז שוין שפעט צו לערנען זיך און—נישט פאַסיג... דערצו רעכענט ער, אַז איך בין שוין אַ געלערנטע, און דאַרף שוין מעהר נישט לערנען זיך. און וואָס קען איך? מעהר נישט לייענען רוסיש.

—לייענען קענט איהר?

—יאָ... ביי אונז אין הויף האָט געוואוינט אַ שרייבער פון דער פאָליציי, האָט זיין טאָכטער מיר געוויזען די „אַזבוקאַ" און ווי צו לייענען. נאָכדעם האָב איך זיך שוין אַליין אויסגעלערנט. רוסישע ביכער זענען ביי אונז דאָ, וואָס זענען געבליבען פון עפעס אַ פריץ. אויפ'ן בוידעם האָב איך זיי געלייענט. דורכגעלייענט כמעט אַלע און לייען איצט גוט. נאָר וואָס איז די פעולה, אַז איך קען קיין גראַמאַטיקע נישט און קען נישט אויסלעגען. און דערהויפט איז דאָך גראַמאַטיקע.

—ס'פערשטעהט זיך, אַז דאָס איז דער עיקר.

—און ס'איז שווער צו אויסלערנען זיך? מיר דוכט זיך, אַז גראַמאַטיקע איז אַ שווערע זאַך, אַז דאָס גאַנצע לעבען קאָן מען זי נישט אויסלערנען!—האָט זי אַרויסגערעדט מיט פערצווייפלונג.

—דאָס דוכט זיך נאָר,—האָט איציקאָוויטש זי גענומען בערוהיגען,—עס פערשטעהט זיך, גראַמאַטיקע איז זעהר אַ שווערער למוד, נאָר מען קאָן זיך אויסלערנען... איך נעהם זיך אָן צייט

דריי חדשים אויסלערנען אייך די גאַנצע גראַמאַטיקע!—האָט ער צוגעגעבען זיכער, פערגעסענדיג, אַז ער אַליין האָט נאָר גע-לערנט ביז „צייטוואָרט״.

דאָס מיידעל האָט אַ קוק געטהון אויף איהם מיט פערגע-טערונג און האָט אַ זיפץ געטהון.

אַז איהר וואָלט נאָר וויסען, ווי איך וויל זיך לערנען! איך וואָלט וועלען וויסען אי גראַמאַטיקע, אי בעזונדערע ווער-טער. אַז איך לייען פערשטעה איך נישט אַ סך ווערטער, און פרעגען איז נישטאָ ביי ווען... נאָר איך וועל זיך לערנען. אויב דער טאַטע וועט אפילו נישט וועלען איהר זאָלט צו אונז געהן, וועל איך געהן וואוהין עס איז, וואו איהר וועט לערנען און וועל אייך צאָהלען פון מיין אייגען געלד.

און האָט צוגעגעבען:

—געהט אַריין צום טאַטען, רעדט זיך דורך מיט איהם. איך האָב פיער ברידער און דריי שוועסטער. איך בין די עלטסטע...

אין אַנדערען צימער האָט איציקאָוויטש געפונען אַ יוד פון מיטעלען עלטער מיט אַ גרויסער צוקעמטער שוואַרצער באָרד מיט קלוגע, גוטמוטיגע, שוואַרצע אויגען. ער איז געזעסען ביים טיש און גערעכענט אויף אַ „שטשאָט״.

—גוט מאָרגען! איהר זענט ר׳ זלמן איסר?—האָט איציקאָ-וויטש געפרעגט.

—איך,—האָט געענטפערט דער בעל-הבית און גענומען אויפמערקזאַם בעקוקען דעם גאַסט—וואָס דאַרפט איהר?

איך בין אַ לעהרער... איך האָב געוואָלט...—האָט אָנגע-הויבען איציקאָוויטש.

נאָר זלמן-איסר האָט איהם איבערגעשלאָגען די רייד און גוטמוטיג-איראָניש געזאָגט:

—אַ-אַ, דאָס זענט איהר דער לעהרער? ברוך הבאו—נו, שלום עליכם! זיצט!

איציקאָוויטש האָט זיך געזעצט.

—הייסט דאָס, זענט איהר געקומען צו ז... קיין ט־ילאָ-

סלאַווקע, לערנען קינדער שרייבען און גראַמאַטיקעס?

—יאָ, ווי איהר זעהט...

—נו, און אפיקורסות? זענט זיך מודה! מען זאָגט, אַז אַלע לעהרער זענען פייערדיגע אפיקורסים?—האָט זלמן-איסר געפרעגט מיט אַ גוטמוטיגען שמייכעל.

—גאָט זאָל היטען!—האָט איציקאָוויטש אויסגעשריען דער-שראָקען,—איך שווער אייך, אַז איך בין קיין אפיקורס נישט. אַ יוד, ווי אַלע יודען. וואָס? אַ פרומער יוד טאָר נישט קענען קיין וועלטליכע למודים?

—אָט דאָס טענה איך דאָך אויך!—האָט איינגעשטימט זלמן איסר.—אָט ביי מיר דאָס עלטערע מיידעל, זאָל געזונד זיין, קען אויך די שוואַרצע פינטעלעך. לייענט רוסיש, זאָג איך אייך, ווי אַ וואַסער. נישט ערגער פאַר׳ן גרעסטען לעהרער. און אַ דאַנק גאָט, זי ווייסט נישט פון קיין אפיקורסות... נו, איז פון וואַנען זענט איהר?

—פון וויטעבסק.

—וואָס רעדט איהר—האָט זיך זלמן-איסר דערפרעהט—מיין שטאָדט. איך בין דאָך אויך אַ דאָרטיגער. קענט איהר דאָרט וועמען עס איז? קענט איהר אפשר ר׳ וועלוועלע עלקעס?

—ווי הייסט! ר׳ וועלוועלע עלקעס? ווער קען דאָס איהם נישט? פון די שענסטע יודען אין וויטעבסק!

—דאָס איז מיינער אַ פעטער.

—אַזוי?... נו, און איהר ווייסט, אַז ער האָט געטהון אַ שדוך מיט׳ן מוזיניק?

—וואָס רעדט איהר!—האָט זיך ווייטער דערפרעהט זלמן-איסר—איך הער עס ערשט פון אייך. ער האָט מיר נישט גע-שריבען וועגען דעם.

און צוגעהענדיג צו דער טהיר פון אינעווייניגסטען חדר, האָט ער הויך אויסגערופען:

-פייגע! הערסט אַ נייעס? דער פעטער וועלוועלע האָט אַ שדוך געטהון מיט נחמנ׳ען.

—מזל-טוב!—האָט זיך דערהערט פון דאָרט אַ ווייבעריש

קול.—מיט וועמען האָט ער אַ שדוך געטהון! ווייסט ניט?

—מיט וועמען האָט ער אַ שדוך געטהון? איהר ווייסט נישט?—האָט זלמן איסר אויך איבערגעפרעגט.

—מיט וועמען, ווייס איך נישט, נאָר פון שקלאָוו. מען זאָגט, אַ גרויסאַרטיגער שדוך. מיט די גרעסטע מיוחסים. אַכט־הונדערט רובל נדן און פינף יאָהר קעסט.

זלמן איסר האָט דאָס אויך איבערגעגעבען דעם ווייב און ווייטער געפרעגט:

—און ר' הערשעלע דעם דין מוזט איהר דאָך אויך אודאי קענען? מיין ווייבס אַ שני בשלישי.

אַ גוטע האַלבע שעה האָט זלמן איסר זיך אויסגעפרעגט וועגען בעקאַנטע און קרובים און איציקאָוויטש האָט מיט גרויס חשק געענטפערט און דערצעהלט. אָבוואַרטענדיג אַ פּאַסענדען מאָמענט, האָט ער זיך אומגעקעהרט צו דער פראַגע, וואָס האָט איהם אינטערעסירט:

—איז וואָס-זשע וועט איהר מיר, ר' זלמן איסר, זאָגען וועגען אייערע קינדערלעך, זאָלען געזונד זיין?

—וועגען וועלכע קינדער?—האָט איהם זלמן איסר נישט פערשטאַנען.

—דאָס הייסט, איך האָב געוואָלט פרעגען וועגען לער־נען זיי...

—המ...—האָט זלמן איסר אַ מאַך געטהון מיט דער האַנד—לערנען! איך האָב זיי, אַ דאַנק גאָט, אַכט שטיק... נעהמען זיי אַלעמען לערנען, וואָס?

נאָר ער האָט באַלד צוגעגעבען ערנסטער:

—ס'פערשטעהט זיך, היינטיגע צייטען, געדאַרפט זיי לער־נען! וואו אָבער נעהמט מען, מיין פריינד, געלט? געלטעלע—געלטעלע—געלטעלע?

—ס'איז נישט, גאָט ווייס, וואָס פאַר אַ געלט.

—וויפיעל נעהמט איהר אַ חודש?

—ע!... מיר וועלען דורכקומען... זייט נאָר מרוצה.

—זלמן איסר האָט אַ ווײַלע געטראַכט.

—דעם אמת זאָגענדיג, האָב איך געקלערט, אַז מיין על־טער מיידעל וועט לערנען די אַלע איבריגע... אַי, לייענט זי, זאָג איך אייך, לייענט זי! עס נעהמט אָן אַ פחד צו הערען. עטעל! קום אַהער!

עטעל איז אַריין.

—ברענג אָקאָרשט אַ ביכעל און ווייז דעם לעהרער, ווי דו לייענסט.

עטעל איז אַרויס און זיך גלייך אומגעקעהרט מיט אַ צו־שיט ביכעל „סאָווּרעמענניק” (אַ מאָנאַטשריפט פון די 60-טע יאָהרען) און גענומען לייענען שנעל אָהן אינטאָנאַציע, נישט רעכענענדיג זיך מיט די אַקצענטירונגס-צייכענס און מאַכענדיג שרעקליכע גרייזען.

—איהר הערט? איהר הערט?—האָט דער פאָטער טריאומפי־רענדיג אויסגערופען—זי לייענט דאָך, ווי אַ מיניסטער! וואָס—נישט?

—יאָ, זי לייענט זעהר גוט!—האָט אויטאָריטעטיש געלויבט דער לעהרער.—נאָר פונדעסטוועגען האָט זי נאָך געדאַרפט צו־לערנען גראַמאַטיק.

—גראַמאַטיק?—האָט זיך געוואונדערט זלמן-איסר.—וואָס הייסט, קיין גראַמאַטיק קען זי נישט? קענסט נישט, עטעל?

—ניין... גראַמאטיק איז זעהר שווער—האָט עטעל שטיל געענטפערט.

—זעהר שווער,—האָט אונטערגעהאַלטען איציקאָוויטש.

—נו, אַלע חכמות קאָן מען דאָך נישט אויסלערנען,—האָט זיך בענוגענט זלמן-איסר,—גענוג פון איהרעטוועגען דאָס, וואָס זי קען... אָבער ווי זי לייענט! אַ?

—זי לייענט אויסגעצייכענט!

עטעל האָט גענומען דאָס בוך און, שווייגענדיג, אַרויס־געגאַנגען.

—זיצט גאַנצע טעג און לייענט,—האָט זלמן איסר דער־צעהלט.—ביי מיר אויפ'ן בוידעם האָבען זיך געוואַלגערט ביכער, געקויפט אַמאָל אויף פאַפּיר ביי אַ פויער פון פאָלוואַרק. האָט זי זיי אויסגעזוכט און אַלע דורכגעלייענט.

טראַכטענדיג אַ ווײלע, האָט ער צוגעגעבען:

—אָט וואָס: געהט אַריין צו אַנדערע בעלי־הבתּים, קלויבט צונויף קינדער. ווען מיר דעמאָלט זעהן. מסתּמא וועל איך אייך אויך אָבגעבען די יונגערע צוויי מיידלעך. אפשר אפילו אַ יונגעל אײנעם... איך וועל זיך מיישב זיין...

—און די עלטערע? ס׳איז זעהר נויטיג זי זאָל זיך אויס־לערנען גראַמאַטיק.

—גראַמאַטיק?

זלמן־איסר האָט אַ ווײלע געטראַכט און דערנאָך ענטשלאָ־סען אַ מאַך געטהון מיט דער האַנד.

—גוט! איך וועל זיך דורכריידען מיט דעם ווייב, און וועל זיך מיישב זיין. עס קאָן גרייליג זיין, אַז איך וועל די עלטערע אויך אָבגעבען לערנען. לאָז זי קענען גראַמאַטיק. אַז זיין אַ געלערנטע, זאָל זי שוין זיין אַ געלערנטע אין אַלץ! קומט אַריין אין אַ פּאָר טעג אַרום.

איציקאָוויטש איז אַוועק פון זלמן־איסר׳ן אין אַ געהויבע־נער שטימונג. די פריינדליכע אויפנאַהמע, דאָס געשפּרעך וועגען וויטעבסק, דאָס בעגעגעניש מיט׳ן חנ׳עוודיגען מיידעל, וואָס האָט געקוקט אויף איהם מיט אַזאַ פערעהרונג, און דער צוזאָג אָב־צוגעבען איהם די קינדער לערנען—דאָס אַלץ האָט צוגעגעבען איציקאָוויטש׳ן מונטערקייט און האָפנונג.

אין דעם פאָלגענדען הויז ווידער האָט איציקאָוויטש׳ן בע־געגענט אַנ׳איינגעבויגענע זקנה מיט אַ „קנופּ" אויפ׳ן קאָפּ. אויף זיין פראַגע, אויב דאָ וואוינטביילע אפרימ׳ס, האָט די אַלטע בייז געענטפערט:

—אויף וואָס דאַרפסטו ביילע אפרימ׳ס? זי וועט באַלד אַריינקומען.

אַז ביילע איז אַריין, האָט ער געמאָלדען איהר, אַז ער איז אַ לעהרער. נאָר זי האָט איהם ביים סאַמע אָנהויב איבער־געשלאָגען די רייד:

—שוין געהערט! געהערט די גוטע בשורה! האָלסט נישט קומען, וואָלט איך קיינער נישט געוויינט...

—האָט זיך אָנגעטהון ווי אַ פורים-שפּילער און געהט אום איבער די הייזער!—האָט די אַלטע צוגעגעבען מיט כעס.

—געהט זיך געזונטערהייד, געהט!—האָט ביילע איהם גראָב אַ זאָג געטהון און אַוועק אין צווייטען חדר.

איציקאָוויטש איז שנעל אַרויס פון שטוב און אַוועק איבער די ווייטערדיגע הייזער. אין איינעם האָט ער נישט געפונען די בעל-הבית׳טע אין דער היים, אין צווייטען האָט מען איהם אָפּ-געזאָגט אָט צוליב וואָס:

—גענוג, וואָס מען רייסט פון זיך די הויט, וואָס מען ציהט די אָדערן אויף שכר-למוד דעם מלמד. האָסטו דיר נאָך אַ נייע זאַך... איהר מיינט אודאי, אַז דאָ אין מילאָסלאַוועקע וואוינען הוילע ראָטשילד׳ס. האָט איהר טאַקע אַ טעות...

נאָך וואַרעמס איז איציקאָוויטש אַוועק צו מענדיל כאַזאַ-נאָוו׳ן, וועלכען חנה-לאה האָט כאַראַקטעריזירט אַלס אַ וועלטלי-כען מענשען. געטראָפען האָט ער כאַזאַנאָוו׳ן מיט׳ן ווייב אין קלייט, ביי דער שטוב, צונעהמענדיג געקויפטען האָבער ביי אַ פויער. דערביי איז געשטאַנען אַ מיידעלע, וועלכעס, דערזעהענ-דיג דעם לעהרער, האָט זי אַ ציה געטהון די מוטער פאַר׳ן אַרבעל און שטיל געזאָגט:

—מאַמע! מאַמע! זעה, דער שרייבער איז געקומען! מאַמע, הערסט? דער שרייבער!

די מוטער האָט געוואָרפען אַ בליק אויף איציקאָוויטש׳ן און געענטפערט טרוקען:

—גוט, גוט, איך הער! איך בין נישט קיין טויבע... ער וועט וואַרטען אַ ווײַלע.

דאָס מיידעלע האָט ווידער אַ ציה געטהון דעם טאַטען פאַר׳ן אַרבעל און איהם אָנגעזאָגט דיזעלבע בשורה.

—לאָז מיך צו רוה!—האָט אויף איהר אָנגעשריען דער פאָטער.

געענדיגט צונעהמען דעם האָבער האָט כאַזאַנאָוו דערלאַנגט איציקאָוויטש׳ן די האַנד.

—שלום-עליכם! דאָס זענט איהר דער לעהרער? וואָס לערנט איהר?

-אַלץ...—האָט איציקאָוויטש געענטפערט—שרייבען, לייענען, חשבון...

—גראַמאַטיק אויך?

—פּאַרוואָס נישט! מיט׳ן גרעסטען פערגעניגען... נאָר ביז גראַמאַטיק איז אויך דאָ גענוג וואָס צו לערנען.

—דאָס ווייס איך!—האָט כאַזאַנאָוו געענטפערט ערנסט. און, שווייגענדיג אַ ווײַלע, ווידער געפרעגט:

—און אין וויפיל צייט נעהמט איהר זיך אונטער אויס-צולערנען?

—עס ווענדט זיך נאָכ׳ן תּלמיד נאָך... ווייטער פערשטעהט איהר דאָך אַליין: וואָס מעהר מען לערנט זיך, אַלץ מעהר קען מען...

—הייסט דאָס, האָט די חכמה אויך קיין גרונד נישט, ווי להבדיל, די תּורה?

—נו, לאָמיר רעכענען, אַז אַ גרונד האָט זי...

—נאָר עס איז נויטיג אַראָבצולאָזען זיך ביז׳ן רעכטען גרונד? אמת?—האָט כאַזאַנאָוו געשמייכעלט.

און ווענדענדיג זיך צום ווייב, האָט ער ערנסט אַ פּרעג געטהון:

—וואָס ווילסטו זאָגען, דבורה?

—וואָס זאָל איך זאָגען,—האָט דבורה געענטפערט אָנגע-ברוגז׳ט.—איך זאָג: אַנ׳עבירה געלד. נאָר דו ווילסט דאָך מיך אַלץ איינס נישט פאָלגען...

—פערשטעהסט דו מיך,—האָט איהר אָנגעהויבען כאַזאַנאָוו איינריידען,—היינטיגע צייטען. מען פיהרט אַ געשעפט. מ׳דאַרף עפּעס פערשרייבען...

—מען קאָן זיך בעגעהן אָהן דעם!—האָט איהם דבורה שאַרף איבערגעשלאָגען.

—מאַ-מע!!!—האָט דאָס מיידעלע זיך געבעטען.

—שווייג! ווער פערשטומט!—האָט אויף איהר די מוטער אָנגעשריען.—זי קריכט אויך זאָגען אַ דעה. אַריין אין שטוב!

—איהר האָט אפשר ביי זיך וואָס עס איז געשריבענעס מיט אייער האַנד. איך וואָלט געוואָלט זעהן אייער האַנדשריפט,—האָט כאַזאַנאָוו געפרעגט דעם לערער.

—ווי דען? איך האָב!

איציקאָוויטש האָט אַרויסגענומען און דערלאַנגט אַ צוגע-גרייט פאַפירעל, אויף וועלכען עס זענען געווען צו עטליכע שורות אין יודיש און רוסיש.

כאַזאַנאָוו האָט גענומען דאָס פאַפירעל און מיט אָנשטרענ-גונג געלעזען:

—„פאָ-פרי-גוניאַ סטרעקאָזאַ“... וואָס הייסט דאָס „פאָפרי-גוניאַ סטרעקאָזאַ“.

—„פאָפריגוניאַ“ הייסט אַ שפרינגערין און „סטרעקאָזאַ“ איז... אַזאַ מין קליינינקע חיה׳לע... איהר פערשטעהט?

—איך פערשטעה, פאַרוואָס זאָל איך נישט פערשטעהן—האָט כאַזאַנאָוו געענטפערט. און צוגעגעבען:—אַ שענע האַנד. געטאָקטע אותיות.

—אַ כתב אַ שענער איז דאָך ביי איהם—האָט זיך דבורה אַריינגעמישט.—פון וואַנען ווייסטו, אַז ער וועט די קינדער אויס-לערנען אַזוי שרייבען?

כאַזאַנאָוו האָט זיך נישט אָבגערופען אויף איהר בעמער-קונג און געפרעגט דעם לעהרער.

—איהר האָט שוין עפעס תלמידים?

איציקאָוויטש האָט געפיהלט, אַז ביי דער געפעהרליכער פראַגע קאָן אַלץ געהן פערפאַלען, און האָט געענטפערט אונ-בעשטימט:

—ווי דען... עס איז דאָ. מען האָט צוגעזאָגט...

—ווער האָט אייך אָבגעגעבען די קינדער?

—אָבגעגעבען, הייסט עס, האָט נאָך קיינער נישט אָבגע-געבען, נאָר מען האָט צוגעזאָגט...

—פערשטעהסט?—האָט דבורה פיל בּעדייטענד אַ קוק געטהון אויפ׳ן מאַן.—קיינער האָט נאָך נישט אָבּגעגעבּען. דו וועסט אַרויסשפּרינגען דער ערשטער. מען וועט דיך אַרומשטעקען מיט פעדערן.

—געזונט זאָלט איהר זיין, בּעל־הבּית׳טע.—האָט איציקאָוויטש זיך געווענדעט צו איהר מיט אַ בּעטענדען קול.—איהר דאַרפט דאָך פערשטעהן, אַז אויבּ אַלע וועלען אַזוי זאָגען, וועט קיינמאָל קיין זאַך זיך נישט אויספּיהרען. עמיצער מוז דאָך זיין דער ערשטער...

—ער איז גאַנץ גערעכט,—האָט איהם אונטערגעהאַלטען כאַזאַנאָוו.

—הערט, ר׳ מענדיל,—האָט זיך דער לעהרער צו איהם הייס געווענדעט.—ווי איך זעה, געהט איהר אַריין אין מיין לאַגע. און איך וועל מיט אייך ריידען גאָר אָפען:—איהר פערשטעהט דאָך, אַז פאַר מיר איז זעהר וויכטיג, עמיצער זאָל מאַכען דעם אָנהויבּ. זענט איהר דער ערשטער, און איך וועל דערפאַר נעהמען בּיי אייך וועלוועלער, אַ סך וועלוועלער, ווי בּיי אַנדערע. דאָס, פערשטעהט זיך, וועט זיין צווישען אונז. געוועהנליך, איז בּיי מיר אַ מקח אַ רובּל אַ חודש פון אַ תלמיד...

—אַ רובּל אַ חודש! הייסט דאָס פאַר צוויי מיידלעך צוועלף רובּל אַ זמן! הערט, משוגע׳נער?—האָט דבורה אויסגעשריען.

—שאַ, לאָז אַ מענשען ריידען,—האָט זי אָבּגעשטעלט דער מאַן.

—הערט, בּעל-הבּית׳טע,—האָט זיך ווייך צו איהר געווענדעט איצקאָוויטש.—איהר פערשטעהט דאָך, אַז איך בּין אויך אַ מענש, איך דאַרף דאָך אויך עסען און טרינקען. וויפיל תּלמידים קאָן איך דאָס האָבּען? נו, לאָמיר רעכענען צעהן, העכסטענס צוועלף. אַז איך וועל נעהמען וועניגער פון אַ רובּל, פון וואָס וועל איך לעבּען?.. נאָר מיט אייך וועט בּיי מיר זיין גאָר אַנדערע רייד...

מיידעלע, געה אַוועק אַ ווײַלע פון דאַנען,—האָט ער אַ זאָג געטהון דעם מיידעל, וואָס איז געשטאַנען און געשלונגען יעדעס וואָרט פון געשפּרעך.

דאָס מיידעלע איז געהאָרכזאַם אַוועקגעגאַנגען.

—אָט וואָס!—האָט ער אַרויסגערעדט שטיל און ענטשידען.— איך וועל נעהמען פאַר אייערעביידע מיידעלעך פינפאונזיבעציג קאָפּיקעס אַ חודש. נאָר אַלעמען דאַרפט איהר זאָגען, אַז איהר צאָהלט פאַר זיי צו רובל אַ חודש.

—נו, וואָס נאָך ווילסטו?—האָט כאַזאַנאָוו פונאַנדערגעפיהרט די הענד.

דאָס ווייב האָט זיך געמוזט אונטערגעבען.

—עס פערשטעהט זיך, פינפאונזיבעציג קאָפּיקעס אַ חודש איז נישט קיין גרויס געלד... אָבער פונדעסטוועגען פאָרט, ווי איז דאָס מיט אַמאָל עפּעס...

—נו, נישטאָ וואָס צו ריידען! אָבגעמאַכט! איך גיב אַוועק די קינדער לערנען. און זאָל זיין אין אַ גוטער שעה!—האָט ענדליך בעשטימט דער בעל-הבית און דערלאַנגט איציקאָוויטש'ן די האַנד.

—טאַטע!!—האָט אויסגעשריען ענטציקט דאָס מיידעל, וואָס האָט זיך אונבעמערקט אומגעקעהרט, און האָט זיך אַ וואָרף גע-טהון דעם פאָטער אויפ'ן האַלז.

—שאַ, שאַ, פרעה זיך נאָך נישט אַזוי,—האָט זי די מו-טער אָבגעשטעלט—לערנען איז נישט אַזוי גרינג ווי דיר דוכט זיך. וועסט נאָך אַזוי בעקומען מיט דער ווירע איבער די הענד, אַז די הענד וועלען דיר וועה טהון. איך ווייס שוין, איך האָב געזעהן, ווי לעהרער טהוען, וואָס, נישט אמת?—האָט זי זיך געווענדט צו איציקאָוויטש'ן.

—עס פערשטעהט זיך,—האָט דער לעהרער שמייכלענד געענטפערט.—אויב דו וועסט זיך פוילען און נישט גוט שריי-בען, וועסטו בעקומען איבער די הענד.

—איך וועל זיך נישט פוילען!

—און איך בעט אייך טאַקע, לעהרער, איהר זאָלט מיט זיי זיין שטרענגער,—האָט געבעטען די מוטער.—אויב זיי וועלען נישט פאָלגען, מעגט איהר זיי אפילו אָבשמייסען אויך, יאָ, יאָ!

—אויב זיי וועלען שוין גאָר שטאַרק שטיפען,—האָט איינ-

געשטימט איציקאָוויטש.—ריטער זענען דאָך ביי אייך מסתמא וואָלוועל?

נאָר די ווערטער האָבען אויף דעם מיידעלע קיין איבע-ריגען איינדרוק נישט געמאַכט און זי איז אַוועקגעלאָפען אָנזאָ-גען די בשורה דער שוועסטער.

—טייערע קינדער, שטילע,—האָט זיי געלויבט דער פאָ-טער.--איהר וועט נחת האָבען פון זיי... נו, קומט אַריין אין שטוב, מיר וועלען טרינקען מאָהאָריץ!

אומגעקעהרט זיך אַהיים צו וואַרמעס, האָט זיך איציקאָ-וויטש אַ ביסעל אַ שכור׳ער פון די צוויי גלעזלעך בראָנפען און פון דעם ערפאָלג אויסגעשריען:

—נו, בעל-הבית׳טע, גיט מיר-אָב אַ מזל-טוב!

—וואָס?—האָט די בעל-הבית׳טע צופרידען געפרעגט—איהר האָט שוין פיל תלמידים?

—פיל, נישט פיל, נאָר עס געהט אויף אַ וועג. איהר וועט זעהן, איך וועל האָבען תלמידים!

—עס פערשטעהט זיך!—האָט צוגעשטימט חנה-לאה—איהר קאָנט זיך נישט פאָרשטעלען, וואָס עס טהוט זיך אין שטעדטיל. אַלע טענה׳ן אין איין קול, אַז ביי היינטיגע צייטען דאַרף מען אָבגעבען די קינדער לערנען... און איך וועל אייך נאָך זאָגען בסוד, אַז איהר זענט דאָ אַלעמען געפעלען געוואָרען.

נאָך וואַרמעס איז איציקאָוויטש ווייטער אַוועק איבער׳ן שטעדטיל, נאָר דאָס מאָל איז דער ערפאָלג געווען אַ קלענע-רער. אין איין הויז האָט מען איהם פראָסט אָבגעזאָגט, אין צווייטען האָט ער קיינעם נישט געטראָפען. פון דריטען האָט מען איהם אַרויסגעטריבען. פון זעקס הייזער, אין וועלכע ער איז געווען, האָט ער נאָר אין איינעם בעקומען דעם צוזאָג, אַז מען וועט זיך מיישב זיין. די שטימונג איז ביי איהם ווידער געוואָרען נידערגעשלאָגען. אומגעגאַנגען אַ גאַנצען טאָג, געווען ביי די רייכסטע בעל-הבתים—און בעקומען האָט ער סך הכל איין לעקציע אויף פינפאונזיבעציג קאָפּ. אַ חודש. ווייזט אויס, אַז דאָ וועט זיך נישט איינגעבען עפּעס צו מאַכען און עס וועט

אויסקומען אומצוקעהרען זיך צוריק אין וו. הונגערן ווי פריהער.

עס איז שוין געוואָרען פינסטערליך. איציקאָוויטש איז גע־גאַנגען פערטראַכט, מיט אַנ׳אַראָבגעלאָזטען קאָפּ. מיט אַמאָל האָט ער דערהערט אַ רוף:

—לעהרער! שטעהט אַ ווייל!

ער האָט דערזעהן אויף דער צווייטער זייט גאַס אין פענסטער פון אַ גרויס הויז אַ מיידעל פון אַ יאָהר ניינצעהן מיט אַ קיילעכדיג פּנים, בעדעקט מיט זומער-שפּרענקעלעך, מיט גע-לע, אַ ביסעל געקרייזעלטע האָר און מיט אַ רויטען באַנד אויפ׳ן האַלז. דאָס מיידעל איז געווען שטאַרק אונרוהיג און האָט דער-שראָקען אַרומגעקוקט זיך, נאָר אין געסעל איז קיינער אַ חוץ איציקאָוויטש׳ן נישט געווען.

—קומט אַריין אין שטוב... קיינער איז נישטאָ... איך דאַרף אייך עפּעס זאָגען!—האָט זי געזאָגט מיט אַנ׳איבערגעררי-סענעם קול פון אויפרעגונג.

איציקאָוויטש איז אַריין אין שטוב.

—איהר האָט שוין עפּעס אַ סך מיידלעך, וואָס לערנען זיך?—האָט זי איהם בעגעגענט.

—איך האָב... עטליכע.

—ווער אַלץ?

—מענדעל כאַזאַנאָוו האָט מיר אָבגעגעבען זיינע צוויי מיידלעך, זלמן איסר...

—אויך מיר מענשען!—האָט דאָס מיידעל אויסגעשריען מיט פּעראַכטונג—פּאַרוואָס זענט איהר נישט אַריינגעקומען צו אונז? איהר ווייסט, ווער מיין טאַטע איז? לייוויק יאַכנעס, דער גע-הילף־הענדלער. איהר האָט מסתמא געהערט?

—געהערט, ווי דען!—האָט איציקאָוויטש געפונען פאַר נויטיג איינצושטימען.

—פריהער פאַר אַלץ האָט איהר געדאַרפט אַריינגעהן צו אונז!... נו, און וואָס לערנט איהר?

—לייענען, שרייבען.

—אויף רוסיש? רוסיש קען איך שוין! איך שרייב אַראָפּ

פון אַ פאָרשריפט. און אויף דייטש קענט איהר לערנען?

—וויפיל איהר ווילט.—האָט איציקאָוויטש געענטפערט זי-כער. ער האָט געקענט דעם דייטשען אַלפאַבעט.

—אדרבה! פרובט, שרייבט אָן אויף דייטש: „אסתר דוואָ-שע בוראַקאָוויטש.״

איציקאָוויטש האָט זיך געזעצט ביים טיש און אָנגעשריי-בען, וואָס זי האָט געפאָדערט.

אסתר דוואָשע האָט גענומען קאָפירען דאָס אָנגעשריבענע און, ווייזענדיג יעדעס אות, האָט זי האָפערדיג געפרעגט:

—גוט? גוט?

—זעהר גוט!

—יאָ! שרייבט נאָך אָן אויף דייטש: „מילאָסלאַווקע״.

זי האָט אַראָפּקאָפּירט אויך דאָס וואָרט און בעהאַלטען דאָס פּאַפּירעל פון וועלכען זי האָט קאָפּירט. נאָכדעם האָבען זיי גענומען מושוה ווערען.

—דאָס ווענדט זיך, ווי איהר וועט זיך לערנען: אַליין, אָדער אינאיינעם מיט נאָך עטליכע.

—אַליין, אַליין!—האָט זי האַסטיג אויסגעשריען-אַ שענע מעשה! כ׳וועל זיך זעצען מיט עפּעס שנעקעס מיידלעך!

—אויב אַליין און אַ גאַנצע שעה, איז... צוויי רובל... האָט איציקאָוויטש נישט זיכער געבעטען.

אסתר דוואָשע האָט זיך צולאַכט אויפ׳ן קול און גענומען באָטען פופציג, דערנאָך פינפאונזיבעציג קאָפּ. דורכגעקומען איז מען אויף אַ רובל, וואָס אַ העלפט פון דעם האָט די שילערין געדאַרפט צאָהלען בסוד פון דער מוטער.

אַז איציקאָוויטש האָט זיך געקליבען אַוועקגעהן, האָט אסתר דוואָשע מיט אַ מין העלדישקייט איהם דערלאַנגט די האַנד.

—איהר מיינט, אַז ביי אונז זענען בלויז אַלטפרענקישע יודען?—האָט זי קאָקעטיש אַרויסגערעדט—האָט איהר אַ טעות... אָט איך האָב קיין מורא נישט צו „רוקאַווען״ מיט אַ מאַנסבילן

--איך בין אויך נישט פון די שרעקעוודיגע!—האָט איהר דער לעהרער מיט אַ פערכאַפטען אָטעם געענטפערט.

—איהר וועט זעהן—האָט אסתר דוואָשע אָנגעהויבען מיט אַ שטאַרקער אויפרעגונג—איהר וועט זעהן... נו, גאָרנישט!... טיילמאָל געהט מען אפילו אונטער דער האַנד שפּאַצירען, אַז קיינער זעהט נישט... יאָ! אין מילאָסלאַווקע זענען אויך דאָ היינטוועלטיגע מענשען!

און זי האָט אַ וואָרף געטהון אויפ׳ן לעהרער אַ הייסען בליק.

אַרויסגעהענדיג, איז איציקאָוויטש עטליכע מינוט געגאַנגען ווי אַ שכור, פיהלענדיג אין האַנד דעם צוריהר פון דער מיידעלס האַנד.

—שטעה אַ ווייל! דאָס ביזטו דער שרייבער!—האָט צו איהם אַ געשריי געטהון פון דער צווייטער זייט גאַס אַנ׳עלטערער יוד, וועלכער איז געזעסען ביי אַ קראָם.

איציקאָוויטש האָט זיך דערשראָקען אומגעקוקט און, דערזעהענדיג דעם, וואָס רופט איהם, האָט ער באַלד געענטפערט:

—יאָ, יאָ!... איך! איך!

—אַ פיינע מלאכה, נישטאָ וואָס צו ריידען! האָסטו קיין בעסערע נישט געפונען?

איציקאָוויטש, רעכענענדיג, אַז דאָס איז אַנ׳אַריינפאָהר צו אַ געשפּרעך וועגען אַ לעקציע, האָט געענטפערט איינגעהאַלטען:

—אַ מלאכה, ווי אַלע מלאכות... מען דאַרף דאָך פון וואָס עס איז לעבען...

—וואָס? ביזט גע׳פגר׳ט פון הונגער?

—און אפשר טאַקע געשטאָרבען פון הונגער. פון וואַנען ווייסט איהר?.... און וואָס איז דאָס אייער דאגה!—האָט איציקאָוויטש מיט פערדרוס אַרויסגערעדט און אַוועק ווייטער.

—דו ביזט נישט נאָר אַ גוי, דו ביזט נאָך דערצו אַנ׳עזות מחוצף פנים אויך—אַ מיתה משונה זאָלסטו איינגעהמען!—האָט איהם נאָכגעשריען דער קרעמער.

צומאָרגענס האָט איציקאָוויטש געהאַט צוויי פרעהליכע

סיורפּריזען: אַזוי ווי ער האָט נאָר געענדיגט דאַוונען, איז אין שטוב אַריינגעלאָפען פּערסאָפּעט אַ מיידעלע און האָט אויסגע-שאָסען:

—די מאַמע האָט געהייסען, איהר זאָלט קומען צו אונז!

—ווער איז דיין מאַמע? ווע‏מעס ביזטו?

—איהר זענט דאָך נעכטען געווען ביי אונז! מיין מאַמע איז דאָך צירעלע מנחם טריינעס פון דובראָוונאָ!

דער לעהרער האָט זיך דערמאָהנט, אַז דאָס איז דאָסזעל-בע מיידעלע, וועלכעס ער האָט געטראָפען שלאָפען אויף דער סאָפע אין הויז, פון וואַנען די בעל-הבית׳טע האָט איהם אַזוי גראָב משלח געווען.

—זעהר גוט, מיידעלע! זאָג דער מאַמען, אַז איך וועל באַלד קומען... אפשר ווייסטו צוליב וואָס זי רופט מיך?—האָט ער צוגעגעבען.

—די מאַמע וויל אונז אָבגעבען לערנען זיך.—האָט דאָס מיידעלע געענטפערט—זי זאָגט: „היינטיגע צייטען"... מיר וועלען זיך לערנען אַלע: איך, מיין שוועסטערל רבקה׳לע און מיין שוועסטערקינד גענענדעלע... זי איז נעבעך אַן אָרים יתומה׳לע, און זי איז ביי אונז אומזיסט... מיין טאַטע איז זעהר רייך, דער רייכסטער אין שטאָדט, און מיר וועלען צאָהלען מעהר פאַר אַלע.

באַלד ווי דאָס מיידעלע איז אַרויס פון שטוב, האָט חנה-לאה אויסגעשריען:

—נו? וואָס האָב איך אייך געזאָגט?.. אָ! איך קוועל! דאָס חזיר האָט זיך דערוואוסט, אַז אַנדערע האָבען אויך אָבגעגעבען די קינדער לערנען, האָט זי זיך דערשראָקען איהרע קינדער זאָלען נישט בלייבען די לעצטע. אַ קליינינגקייט, זי זאָל בלייבען די לעצטע!... און ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? נעהמט נישט וואָלוועל ביי איהר. נישקשה, זי איז נישט קראַנק צו צאָהלען אַן׳איבעריגען רובל אַ חודש. זי וועט, פערשטעהט זיך, דינגען זיך, נאָר איהר לאָזט נישט אַראָב פון מקח. איך פערזיכער אייך, אַז זי וועט בעצאָהלען טייערער, נאָר מען זאָל

נישט זאָגען, אַז זי איז נישט אין מעמד אַוועקצוגעבען די קינדער לערנען.

אַ ביסעל שפּעטער איז געקומען נאָך אַ שליח, אַ יונגעל פון אַ יאָהר צוועלף, אין אַ לאַנגע קאַפּאָטקע און אַ באַראַשקען היטעל.

—דער רבי האָט געהייסען, איהר זאָלט שוין קומען צו אונז אין חדר!—האָט ער אַרויסגעזאָגט מיט תקיפות, קוקענדיג דעם לעהרער גלייך אין די אויגען מיט אַ מין בטול.

—ווער איז דיין רבי?

—רב יאָסעל רחל'ס. אונזער חדר איז נעבען דער אַלטער קלויז... דער רבי האָט געזאָגט, איהר זאָלט תיכף ומיד קומען!

—אויף וואָס דאַרף מיך דיין רבי?—האָט זיך איציקאָוויטש געוואונדערט.

—דאָס וועט ער אייך אַליין זאָגען!—האָט דאָס יונגעל הוצפה'דיג געענטפערט און צוגעגעבען:—נו, איך האָב קיין צייט נישט. מיר דאַרפען זיך זעצען לערנען.

חנה-לאה האָט געטראַכט אַ ווייל.

—אַ-אַ!—האָט זי זיך געכאַפּט,—דאָס יונגעל איז דאָך גדליה מירעלס. זיין טאַטע דינט ביי אַ רייכען געהילץ-הענדלער און געפינט זיך שטענדיג אין ראַסיי. מסתמא, האָט ער דאָס גע-שר ... דעם ווייב, זי זאָל לאָזען לערנען די קינדער רוסיש.

ט

איציקאָוויטש איז אַרויס פון שטוב אַ מונטערער און אַ זיכערער. נאָר די ערשטע בעגעגעניש זיינע איז געווען נישט גאָר קיין פרעהליכע. איהם אַנטקעגען איז אָנגעקומען אַנ'אַלטע יודענע, אַנ'איינגעבויגענע, מיט אַ דיקען סדור אונטער'ן אָרעם. דערזעהענדיג איהם, האָט זי זיך אָבגעשטעלט, אַ קוק געטהון אויף איהם מיט טיפען האַס און האָט אָנגעהויבען ריידען נישט

הויך, אָבער גיך און אויסדריקליך, ווי מען שעפּטשעט אַנ׳אָב-שפּרעכעניש:

—אין דער ערד זאָלסטו ליגען. מופקר, אפּיקורס, משומד! וועלכע שדים האָבען דיך אַהער געבראַכט? ברעכען זאָלסטו ריק און לענד, האַלז און אַקען, הענד און פיס! רבונו של עולם! כאָטש צוליב מיינע ביטערע יתומים שיק אויף איהם אָן אַ ביזע מפּלה! טפו! טפו! טפו!

און זי איז גיך אַוועק.

איציקאָוויטש איז געבליבען שטעהן פערוואונדערט און דערשראָקען פון דעם אומגעריכטען אָנפאַל. אין דער אַלטערס קללות האָט זיך געפיהלט אַזאַ שמערץ און בעליידיגונג, אַז ער האָט גלייך פערשטאַנען דאָס זיי זענען אַרויסגערופען נישט בלויז פון רעליגיעזען פאַנאַטיזם.

—ווער איז די יודענע?—האָט ער אַ פרעג געטהון אַ פער-בייגעהענדיגען יונגעל.

—בליומע די רבי׳צין.

איציקאָוויטש האָט פערשטאַנען פאַרוואָס זי שילט איהם. ער נעהמט ביי איהר צו דאָס שטיקעל ברויט.

אין חדר האָט איציקאָוויטש געטראָפען יאָסעל דעם מלמד, אַ יונגען מאַן מיט אַ קליין בלאָנד בערדעל, אַ ביסעל צוגעזשמו-רעטע אויגען, מיט דינע צונויפגעפּרעסטע ליפּען. ביים טיש זענען געזעסען פיער יונגלעך.

יאָסעל האָט זיך אַ ביסעל אויפגעהויבען פון אָרט, דער-לאַנגט איציקאָוויטש׳ן שלום עליכם, געבעטען זיצען און גלייך צוגעטרעטען צום ענין: איינער פון זיינע בעלי הבתים, וועלכער געפינט זיך אין טיף ראָסיי, וויל אַז זיינע יונגלעך זאָלען קענע רוסיש. אַזוי ווי אין שטעדטעל איז קיין לעהרער נישט געוועזן, האָט ער, יאָסעל, וועלכער קען אַ ביסעל רוסיש, געמוזט נעמען אויף זיך צו לערנען זיי. נאָר דער בעל-הבית מאָהנט, אַז די קינדער זאָלען איהם שרייבען גרוסען אין רוסיש. און דאָס קען ער זיי נישט אויסלערנען. ער אַליין קען נישט פיל מעהר ווי די „אַזבוקע״. איז אָט איצט, אַז עס איז געקומען אַ לעהרער, האָט די מוטער פון די יונגלעך געבעטען איהם, יאָסלען, ער

זאָל דורכשמועסען מיט'ן לעהרער וועגען לערנען די קינדער.

יאָסעל האָט דאָס אַלץ דערצעהלט רוהיג און אָביעקטיוו—קאַלט, ווי וועגען אַ זאַך, וואָס עס געהט איהם נישט אָן.

—איך וועל זיין זעהר צופרידען, אַז איהר וועט אַראָבנעהמען פון מיר די התחייבות און זיי לערנען רוסיש. דאָס איז נישט פאַר מיר קיין בעשעפטיגונג.

איציקאָוויטש האָט איינגעשטימט אַז לערנען רוסיש איז נישט קיין עסק פאַר אַ מלמד. אויף דערויף דאַרף מען זיין אַ ספּעציאַליסט. ער האָט אָנגעהויבען ריידען וועגען מקח, נאָר דער מלמד האָט איהם טרוקען געענטפערט, אַז וועגען דעם דאַרף דער לעהרער ריידען מיט דער מוטער פון די קינדער.

—גוט,—האָט איציקאָוויטש איינגעשטימט און גלייך אַרויסגעגאַנגען. ר' יאָסעל איז איהם נאָכגעגאַנגען און אָבגעשטעלט אין פאָדערצימער, איינרוימענדיג איהם:

—די קינדער אין די אויגען האָב איך נישט געקאָנט ריידען מיט אייך ווי ס'געהער צו זיין... דען עס פּאַסט נישט פאַר אַ מלמד זיך אַריינצומישען אין אַזעלכע עסקים... נאָר אין תוך גערעדט וואָלט איך זעהר געוואָלט איהר זאָלט אָננעהמען די לעקציע. איך וואָלט זיך אַליין אויך בגנבה עטוואָס אונטערגעלערנט... נאָר וועגען דעם וועלען מיר נאָך שמועסען... פאָלגט מיך, געהט אַריין צו דער מוטער פון די יונגלעך און בעט איהר, זי זאָל איבעררייידען מיט די עלטערן פון די איבעריגע יונגלעך... זי וועט דאָס טהון אויב איהר וועט בעשטעהן צו נעהמען פון איהר צו פופציג קאָפּ. איך וועל אויך אַריינוואַרפען אַ וואָרט... כ'וועל זאָגען, אַז איך וועל זיין ביי די אורעקען. איהר פערשטעהט? אום כדי זיי זאָלען נישט מורא האָבען... נו... פאַר אַ שעדליכען איינפלוס... ווי געוועהנליך... איהר פערשטעהט?

—כ'פערשטעה! כ'פערשטעה! כ'דאַנק אייך זעהר!

יאָסעל האָט אַ ווײַלע געשוויגען דערנאָך האָט ער נישט זיכער אַרויסגערעדט:

—איינער אַ בחור האָט זיך געוואָלט מיט אייך זעהן... ער וואוינט דאָ אין דעם הויף... ער האָט עפּעס אַנ'עסק צו

אייך. נאַטירליך דאַרף קיינער דערפון נישט וויסען... איהר וועט אַריינגעהן אָט אין דער טהיר. ער איז דאָרט אַליין אין שטוב. ער וואַרט אויף אייך...

—ווער איז ער דען?

—אַ חתן־בחור... מלך עקיבה׳ס...

—ער וויל זיך לערנען?

—עס! יאָ לערנען, נישט לערנען... איהר וועט מיט איהם ריידען, וועט איהר הערען... נאָר עס זאָל בלייבען צווישען אונז! נו, האָט מיר אַ גוטען...

און ער האָט זיך שנעל אומגעקעהרט אין חדר אַריין.

איציקאָוויטש איז אַריין אין דער אָנגעוויזענער טהיר און האָט דאָרט געטראָפען אַן׳איינגעהויקערטען בחור מיט אַ טעמפּ געזיכט און דערשראָקענע אויגען.

—קומט דאָ אַריין... קומט!—האָט ער געשווינד געזאָגט צום לעהרער ווייזענדיג אויף אַ זייטיגען צימער—דאָרט איז קיינער נישטאָ!

ווען זיי זענען אַריין אין צימער האָט דער בחור שטיל געפרעגט:

—כ׳בעט אייך, איהר קענט שרייבען רוסישע בריף?

—כ׳קען...—האָט איציקאָוויטש עטוואָס צומישט פון דער פראַגע, געענטפערט.

—פערשידענע בריף?

—פערשידענע...

—און צו אַ כלה?

—צו אַ כלה אויך...

—און לעזען קענט איהר דאָך אודאי אויך פערשידענע בריף, ס׳הייסט, אַלערליי האַנדשריפטען?

—כ׳קען, אודאי קען איך...

—הערט זשע אויס...

און דער בחור האָט גענומען איציקאָוויטש׳ן דערצעהלען זיין פערלעגענהייט: מיט צוויי חדשים צוריק האָט ער תּנאים געשריבען מיט אַ מינסקער מיידעל, זעהר אַ געבילדעטע. דער

שדכן האָט איהר, פערשטעהט זיך, איינגערעדט, אַז דער חתן איז אויך אַ געבילדעטער, אַז ער קען „אַלע שבע חכמות פון דער וועלט”, כמעט „אַלע זיבעציג לשונות”. איצט האָט די כלה צו איהם געשריבען אַ רוסישען בריף און פערלאַנגט ער זאָל איהר דורכאויס ענטפערן אויך אין רוסיש. ער האָט זיך גע־ווענדט צו יאָסלען, אָבער ער האָט זיך אויך נישט אונטערגע־נומען אַדורכצולעזען דעם בריף.

—איצט פערשטעהט איהר שוין—האָט דער חתן געשעפטס־מעסיג פערענדיגט.—דאָ איז אַזאַ מין עסק, וואָס צוליב אַ נאַ־רישקייט קאָן זיך דער שדוך צוגעהן!

—ווילט איהר זיך הייסט עס אויסלערנען שרייבען אַ רו־סישען בריף... האָט איציקאָוויטש אָנגעהויבען.

—ניין, ניין,—האָט איהם דער חתן שנעל איבערגעשלאָ־גען.—וואָס פאַר אַ לערנען זיך!... נישט איך האָב צייט דערויף און נישט איך דאַרף עס! אַ חתן—און וועל זיך ערשט געהן לערנען!

—וואָס זשע ווילט איהר?

—גאָר פשוט: איהר זאָלט מיר אָנשרייבען אַ בריף. איך האָב שוין פון איהר בעקומען צוויי רוסישע בריף. וועט איהר זיי מיר איצט דורכלעזען, פערטייטשען, ווי ס׳געהער צו זיין, דערנאָך וועט איהר נעהמען אַ בייגעלע פאַפיר און שרייבען וואָס איך וועל אייך זאָגען. איך וועל אייך זאָגען אויף יודיש און איהר וועט שרייבען אויף רוסיש. איהר וועט, נאַטירליך, צוגעבען פון זיך אַ ביסעל מליצה, דאָס איז זעהר נויטיג. און אויך דעם אַדרעס אויפ׳ן קאָנווערט וועט איהר אָנשרייבען.

איציקאָוויטש האָט אַ טראַכט געטהון, האָט אַ דרעה גע־טהון מיט׳ן קאָפּ און געענטפערט:

—דאָס איז זעהר אַ שווער עסק!

—מיט וואָס איז עס אַזאַ שווער עסק, אויב איהר קענט שרייבען, קער עס פאַר אייך נישט שווער זיין... אַלזאָ, בקיצור, וויפיל ווילט איהר?

—פון בריף?

—ניין, אויפ'ן חודש! פון בריף וויל איך נישט! איך דינג אייך אָב, אַז וויפיל בריף איך וועל דאַרפען, זאָלט איהר מיר שרייבען. דער עיקר, אַזוי ווי כ'וועל נאָר דערהאַלטען אַ בריף זאָלט איהר מיר איהם גלייך איבערלעזען און אָנשרייבען אַנ'ענטפער.

—פאַר אַזאַ אַרבייט וועט וועניגער ווי דריי רובל אַ חודש נישט זיין.—האָט איציקאָוויטש קאַטעגאָריש געענטפערט.

דער בחור האָט זיך שיער פאַר'ן קאָפּ געכאַפּט. ער האָט גענומען איציקאָוויטש'ן אויפּווייזען, אַז ער וועט נישט קיין סך צייט ביי איהם צונעהמען, אַז עס איז נישט יושר'דיג אויסצו־נוצען יענעמס נויט, נאָך דערצו אַז ער וועט מוזען צאָהלען אָהן פּאָטערס ווּיסען. איציקאָוויטש האָט נאָכגעלאָזט אַ רובל און דאָס געשעפט איז געשלאָסען געוואָרען פאַר צוויי רובל אַ חודש. זיי האָבען אָבגעמאַכט אַז אין אָוונד, נאָכ'ן אוראָק ביי יאָסלען אין חדר, זאָל איציקאָוויטש זעהר פאָרזיכטיג און אונבעמערקט זיך אַריינכאַפּען צום חתן?

איציקאָוויטש איז אַוועק צו צירעל מנחם־טריינעס. איצט האָט איהם די בעל־הבית'טע שוין גאָר פריינדליכער אויפגע־נומען.

—זיצט... וואָס זענט איהר נעכטען אַזוי אַנטלאָפען?—האָט זי איהם מיט אַ בעליידיגטען טאָן פאָרגעוואָרפען. איך האָב זיך, נאַטירליך, געבייזערט, וואָס חנה לאה האָט זיך נישט געבעטע־נערהייד מטריח געווען. אָבער צו אייך האָב איך גאָרנישט גע־האַט... האָט אייך ווער שוין געגעבען קינדער?

איציקאָוויטש האָט איהר אויסגערעכענט די אַלע בעלי־בתים, וועלכע האָבען איהם אָבגעגעבען אָדער צוגעזאָגט אָבצו־געבען זייערע קינדער.

—אַז איך וועל אייך אָבגעבען מיינע מיידלעך, וועלען אייך שוין דעמאָלט אַלע אָבגעבען זייערע קינדער—האָט איהם צירעל פערזיכערט. נאָר כ'לעבען, כ'ווייס נישט וואָס צו טהון... זיי געהען דאָך צו דער רבי'צין...

--איך לערן אי יודיש, אי רוסיש און איהר קאָנט זיכער אַז יודיש קען איך אויך בעסער פאַר דער רבי׳צין.

—ניין, יודיש זאָלען זיי זיך לערנען ביי דער רבי׳צין, אַנ׳אָרימע יודענע... זי איז שוין דאָ געווען און מיר אָנגע־ווײנט אַ קאָפּ. איך האָב אַ ווייך האַרץ... נאָך דרייסיג קאָפּיקעס אַ חודש איז נישט קיין אומגליק. עס איז, געלויבט צו גאָט, ביי מיר נישט קיין גרויסע סומע, איך בין בכח... אַ חוץ דעם, ווען איהר וועט נישט לערנען מיט די קינדער קיין יודיש, וועט איהר דאָך ביליגער נעהמען. וויפיל נעהמט איהר? ביי מיר איז צוויי מיידעלעך זאָלען געזונד זיין און אַ פלימעניצע־אַ יתומה. און אַ שכנ׳טע האָט מיך אויך געבעטען, אַז איהרע אַ מיידעלע זאָל זיך אויך לערנען צוזאַמען מיט מיינע.

נאָך אַ לאַנגען דינגען זיך זענען זיי פאַרטיג געוואָרען אויף צוויי רובל פופציג קאָפּ.

—איך ווייס אַז איך וואָלט ביי אייך געקאָנט אָבדינגען נאָך פופציג קאָפּ.–האָט צירעל געענדיגט—נאָר איך וויל שוין נישט. איך וויל גלייכער צאָהלען מיט פופציג קאָפּ. טייערער. דערפאַר וועט איהר מיר בעסער לערנען די קינדער, דאָס איז דאָך נישט עפּעס זלמן־איסר׳ס קינדער...

איציקאָוויטש האָט שוין איצט געהאַט אורעקען אויף זי־בען רובל, ווי ס׳זאָל נישט זיין, איז דאָס שוין אַ ממשות׳דיגער גרונד אונטער די פיס. און עס וועט נאָך געוויס צוקומען אויף אַ פינף רובל.

דעמזעלבען טאָג און אויך אויף צומאָרגענס האָט איצי־קאָוויטש פאָרטגעזעצט זיינע וויזיטען. אַז ער איז איצט אַריינ־געקומען אין אַ שטוב האָט ער שוין נישט געפונען פאַר נויטיג זיך צו רעקאָמענדירען, נאָר ער פלעגט גלייך צוטרעטען צו דער זאַך, זאָגענדיג, אַז ער האָט פיל תלמידים, אַז ער נעהמט זעהר ביליג און לערנט זעהר גוט און צום סוף פלעגט ער צו־געבען:

כ׳האָב געהערט, אַז אייער מיידעלע, זאָל געזונד זיין

האָט אַ גוט קעפּעל. אין משך פון צוויי חדשים וועל איך זי אויסלערנען אי שרייבען, אי לעזען און אי רעכֿענען, אַז דאָס גאַנצע שטעדטעל וועט קלינגען מיט איהר...

די רעזולטאַטען פון איציקאָוויטשעס דריי טעג אַרומ־שמייען זענען געווען גלענצענדע. ער האָט שוין געהאַט אַכֿצעהן שילערינס מיט שילער פאַר צעהן רובל מיט פופציג קאָפּ. אַ חודש. אויף אַזאַ ריזיגע סומע האָט זיך איציקאָוויטש גאָרנישט געריכֿט. צעהן מיט אַ האַלבען רובל!—דאָס איז דאָך אַ פערמע־גען! און דערמיט ענדיגט זיך דאָך נישט! צוויי—דריי בעל־הבית׳טעס, וועלכֿע האָבען צוגעזאָגט זיך מיישב זיין, וועלען איהם געוויס אָבגעבען די קינדער און דאַן—דאַן וועט ער האָ־בען אַזוי גוט ווי אַ צוועלף־דרייצעהן רובל אַ חודש!

דאָס איינציגע וואָס האָט קאַליע געמאַכֿט איציקאָוויטשעס שטימונג איז געווען דער צווייפעל צי אַ טייל בעלי־הבתים וועלען גאָר בעצאָהלען. ווען איציקאָוויטש האָט אויסגערעכֿענט פאַר חנה־לאה׳ן די נעמען פון די בעלי־הבתים, וועלכֿע האָבען איהם אָבגעגעבען די קינדער, האָט זי זיך ביי צוויי נעמען שטאַרק געקרימט:

—שפרה לייבעס?... זלמן איס-סר׳ס?—האָט זי אומצופרידען געצויגען—אוי, זיי געפעלען מיר גאָרנישט!

—פאַרוואָס?—האָט ער אַ צאַפּעל געטהון.

—מ׳טאָר נישט ריידען קיין לשון־הרע, נאָר כ׳האָב מורא, אַז זיי וועלען נישט צאָהלען...

—פאַרוואָס!

—דערפאַר, ווייל זיי מאַכֿען היינט שלעכטע געשעפטען, בעזונדערס שפרה לייבעס! די האָר אויפ׳ן קאָפּ זענען נישט זייערע... און כ׳בין זיכֿער, אַז זי האָט אומישנע אָבגעגעבען איהר מיידעלע צו אייך, כדי מ׳זאָל מיינען אַז זי איז פער־מעגליך... איבעריגענס, ס׳איז מעגליך, אַז אויך זי וועט צאָה־לען: זי וועט זיך נישט וועלען מבזה מאַכֿען.

דעמזעלבען אָוועגד נאָך האָט זיך איציקאָוויטש איינגע־אָרדענט מיט קעסט און דירה. דאָס בעזונדערע דאַך־צימערל ביי

חנה־לאה׳ן איז איהם זעהר געפעלען, ער איז אויך געווען צו־פרידען פון די קעסט. ווען ער האָט זיך געדונגען מיט חנה־לאה וועגען דעם מקח האָט זי איהם פלוצלונג געזאָגט:

—ווייסט איהר וואָס, זאָל זיין זיבען רובל, ווי איהר זאָגט, נאָר איהר וועט דערפאַר לערנען מיין אייניקעל. זי לאָזט מיך נישט צורוהה: אַלע מיידלעך לערנען זיך און זי נישט. קיין בעזונדערע צייט וועט זי ביי אייך נישט צונעהמען. איהר וועט זי אַריינפּאַקען צווישען אַנדערע קינדער וואו עס איז. זי איז אַ וואויל מיידעלע. זי וועט פאָלגען.

דער לעהרער האָט מסכים געווען אויף דעם פאָרשלאָג, נאָך דערצו, אַז חנה־לאה האָט נישט געפאָדערט די צוגעזאָגטע בעלוינונג פאַר איהר „מיטהילף”.

•

עטליכע טעג איז איציקאָוויטש געווען דער פּאָפּולערסטער מענש אין שטעדטעל. אומעטום, אין באַזאַר, אין די הייזער, אין שוהל האָט מען נישט גערעדט פון עפּעס אַנדערש, ווי פון לעהרער. יעדעס וואָרט זיינס, יעדער זשעסט זיינער האָט זיך באַלד צוטראָגען איבער׳ן גאַנצען שטעדטעל און איז געוואָרען אַ טעמע פאַר אונאויפהערליכע שמועסען. נאָר בעת די פרויען פון פערשידענעם עלטער, האָבען אין די שטובען, אין די קראָ־מען און אין גאַס הויך גערעדט וועגען „אונערהערטען געשע־העניש”, האָבען די מענער בעזונדערס די מלמדים און די אי־בעריגע כלי־קודש ווי דער חזן, דער שוחט, דער סופר, זעהר נישט גערן גערעדט וועגען דעם, האַלטענדיג נישט פּאַסיג פאַר זייער כבוד צו לעגען אַכט אויף אַזעלכע נישטיגע ענינים. און ווען אַ געוועהנליכער בעל־הבית פלעגט איבערפרעגען אַ מלמד, אָדער דעם שוחט:

—איהר האָט שוין געזעהן דעם „גאַסט”? דעם „שענעם

תּכשיט"? פלעגט יענער מאַכען אַ תּמ'עוואַטע מינע

—-וואָס פאַר אַ גאַסט? וואָס פאַר אַ תּכשיט?

—ס'טייטש, וואָס פאַר אַ גאַסט! דעם לעהרער, עם שריי־בער! איהר האָט דען נישט געהערט? ס'גאַנצע שטעדטעל געהט דאָך האָדאָראָם!

—געהט ער אין דער אדמה! ר'איז געקומען—איז ער גע־קומען, וואָס איז דאָס מיין באָבעס דאגה? ברעכט ער האַלז און אַקען!

—איהר וועט זעהן, ער וועט נאָך דאָ אַריינברענגען אפיקורסות, ספרים חצונים...—האָט דער בעל־הבית געוואָרענט...

דער מלמד פלעגט אַ פעראַכטענדען שמייכעל טהון און רוהיג ענטפערן:

—נו, לאָמיר זאָגען, אַז ער וועט קיין אפיקורסות דאָ נישט אַריינברענגען! דאָס וועט זיך איהם נישט איינגעבען! מילאָסלאַוועקע איז נאָך, דאַנקען גאָט, נישט ווילנאָ!...

אָבער די רוהיגקייט און זיכערקייט איז נאָר געווען אַנ'־אויסערליכע, אַ געמאַכטע. צווישען זיך האָבען די מלמדים און די אַנדערע פרומע יודען ווייט נישט אַזוי רוהיג גערעדט וועגען דעם לעהרער.

—האָסט געהערט, וואָס זאָגסטו דערצו?—פרעגט אונרוהיג איין מלמד דעם צווייטען, טרעפּענדיג זיך.

—אַ שרעק! אַ שרעק!—ענטפערט דער צווייטער אויך אונ־רוהיג.

—מ'טאָר דאָס אָבער נישט אַזוי לאָזען! מ'דאַרף עפּעס טהון דערצו!...

—נישט „מ'דאַרף", נאָר „מ'מוז"!—פערבעסערט דער צוויי־טער.

און זיי פלעגען זיך געשווינד צוגעהן.

אויפ'ן פירטען טאָג נאָכ'ן לעהרערס קומען, ווען ער האָט זיך שוין געקליבען אויף די „אוראָקעס" זענען זיך אין שוהל אינדערפריה נאָכ'ן דאַווענען, צונויפגעקומען עטליכע מלמדים און עטליכע פרומע בעלי־בתים. זיי האָבען זיך צונויפגעזאַמעלט

נישט אָבגערעדטערהייד, נאָר אַלע האָבען געפיהלט, אַז דער שמועס וועט איצט זיין וועגען לעהרער. און יעדער האָט גע־וואַרט, אַז דער צווייטער זאָל אָנהויבען ריידען וועגען דעם ענין.

איין מלמד, אַ הויכער, מיט אַ שוואַרצער, עטוואָס גראָה-ליכער באָרד, מיט אַ בייז געזיכט פון ערד־קאָליר האָט נערוועז און גיך, אָבגעלעגט די תפילין און מיט אַראָבגעלאָזטע אוי־גען האָט ער ווי פאַר זיך אַרויסגערעדט:

—מ׳שמועסט דאָך אפילו, אַז ער האָט שוין אַ קנעלונג אויך...

און ער האָט אַ הויב געטהון מיט די אַקסלען.

—ס׳שטעדטעל איז משוגע געוואָרען!—האָט אַ צווייטער מלמד אַ זאָג געטהון און אויך געדריקט מיט די אַקסלען.

—פון וואַנעט האָט ער זיך דאָ אַהער גענומען? וואָס פאַר אַ טייוועל האָט איהם דאָ אַהער געבראַכט?...—האָט אַ דריטער מלמד מיט פערדרוס און אויפרעגונג געשריען.

—פון וואַנעט ער האָט זיך גענומען? פון ווילנאָ! פון וואַנעט דען!—האָט נאָך איינער אויסגערופען.

—אַ נידריגער יונגערמאַן, אַ גוט געקליידעטער, אַ דיקער, מיט אַ בייכעל און אַ ברייט ווייס געזיכט בעוואָקסען מיט אַ שוואַרץ בער-דעל, מיט אַ חוצפה׳דיגען בליק, איז צוגעגאַנגען צו דער גרופקע, האָט לאַנגזאַם אַראָבגענומען דעם טלית מיט דער זילבערנער עטרה פון די אַקסלען און ענטשלאָסען און זיכער אַ זאָג געטהון:

—איך האָב אָבער אַלעמאָל געזאָגט, אַז מילאָסלאַווקע איז אַ הפקר־וועלט. וואו איז דאָס געהערט געוואָרען, וואו איז דאָס געזעהן געוואָרען, אַז אין אַ שטעדטעל אַריין זאָל קומען עפּעס אַ שגץ, אַ פאַרך, אַ שנעק און טהון וואָס איהם געפעלט! בע-טראַכט נאָר! ס׳קומט צופאָהרען אַ שרייבער, פיהרט איין אַ שקאָלע—און גאָרנישט! קיינער מאַכט זיך גאָרנישט וויסען! ס׳איז דאָך פשוט סדום!

—איסר איז גערעכט!—האָבען אַלע מסכים געווען.

—וואָס איז?—האָט איסר ווייטער גערעדט—וואו זענען די

בעלי־בתּים? וואו זענען מענשען? וואו איז דאָס שטעדטעל? גע־קומען אַזאַ שגץ—האָט מען איהם באַלד נאָך אין ערשטען טאָג געדאַרפט אַרויסיאָגען פון שטעדטעל און איהם אַזוי אָנלערנען, אַז ער זאָל שוין פערזאָגען אַ צעהנטען דאָ אַהער צו קומען...

—דו, איסר, האָסט, ווייזט אויס, פערגעסען, אַז יודען זענען אין גלות...—האָט זיך אָנגערופען דער סופר, אַ קליינינטש־קער אַלטינקער מיט אַ פּאַרמעט־פּנים און טריבע אויגען.—ס׳איז גרינג צו זאָגען: אַרויסיאָגען... און ווי אַזוי וועסטו איהם אַרויס־יאָגען? וואָס קאָנסטו איהם טהון אָך—אָך—אָך!

—עז! ס׳איז גאָרנישט אַזאַ שווערע הלכה! מ׳דאַרף זיך נאָר נעהמען דערצו—האָט איסר געענטפערט—מ׳דאַרף נאָר אַוועק־טראָגען צום סטאַנאָוואָי אַ פונט טהיי און עטליכע רובל—און מאָרגען וועט שוין דער שנעק אין שטעדטעל נישט זיין!

—דעם סטאַנאָוואָי... אַ פונט טהיי... האָט זיך אַנ׳אַלטינ־קער יודעל אָנגערופען, דרעהענדיג סקעפּטיש מיט׳ן קאָפּ. דו פערגעסט נאָר, אַז דו האָסט צו טהון מיט אַ „שרייבער", הויב נאָר אָן מיט איהם—וועט ער ס׳גאַנצע שטעדטעל אומגליקליך מאַכען. דו קענסט, זעה איך, נישט דידאָזיקע חברה!... מעגסט בטוח זיין, אַז מיט׳ן סטאַנאָוואָי, וועט דער משומד זיך גיכער צונויפפריידען ווי מיר!

—נאָך וואָס צום סטאַנאָוואָי! מ׳קאָן זיך מיט איהם אויף אַנ׳אַנדער אופן אָבפּערטיגען!—האָט איסר געזאָגט—מ׳קאָן איהם פּאַקען ערגעץ אין אַ שטיל געסעל און אָנבּרעכען די ביינער. קיינער וועט נישט זעהן, נישט הערען... דאָס איז ס׳בעסטע מיטעל קעגען אַזאַ פּירה! נאָך אַזאַ עליה, וועט ער שוין עוקר זיין וואוהין דער פּעפּער וואַקסט!

—דאָס איז נישט קיין יודיש מיטעל!... דאָס איז נישט קיין יודישע תּחבולה!—האָט דער אַלטער סופר פּראָטעסטירט, דרעהענדיג מיט׳ן קאָפּ.

—דו איסר פערגעסט איין קליינינקייט,—האָט זיך אָנגע־רופען אַנ׳אַלטיטשקער מיט אַ שאָקלענדיגען קאָפּ און טרעהריגע אויגען.—דו פערגעסט, אַז אויף צו שלאָגען דאַרף מען האָבען

כח... גבורה!... וואו האָבען מיר גבורים? מעגסט זיכער זיין, אַז ער האָט מעהר כח ווי מיר אַלע צוזאַמען! קיינער פון אונז עסט דאָך נישט קיין חזיר... און ער האָט שוין מסתמא עטליכע פוד חזיר אויפגעגעסען... וואָס-זשע קאָנסטו מיט איהם מאַכען!...

—לפי דעתי,—האָט זיך אָנגערופען אַ היכער יוד, אַ מלמד—לפי דעתי, כ'זאָג עס גאַנץ אָפען, ווענדט זיך אַלץ אָן רבי חיים'קע! ער איז דער רב! ער איז דער בעל-הבית פון שטאָדט, דער מרא דאתרא, און ווען ער זאָל ווערען, וואָלט דער שגץ שוין לאַנג זיך נישט געפונען אין שטעדטעל! יאָ, כ'וועל עס זאָגען אָהן מורא!—רב חיים'קע איז טאַקע אַ שענער, פרומער יוד, אָבער אַחוץ זיין „יורה-דעה" טהוט ער גאָרנישט, און וויל גאָרנישט וויסען... מיר זענען נעכטען ביי איהם געווען און דערצעהלט, אַז ס'איז אַראָבגעקומען עפעס אַ שרייבער, וואָס קאָן דאָ אָנטהון אין שטעדטעל שלעכטס, גאָט זאָל שומר ומציל זיין!... און ער—גאָרנישט, ער האָט געקרעכצט, געזיפצט, גע-זאָגט, אַז יודען זענען אין גלות און דאָס גאָר!

—שאַ! ס'איז אַ חוצפה אַזוי צו ריידען וועגען ר' חיים'-קען!—האָט איסר אויפגערעגט געשריען.—מיר זענען אַלע נישט ווערט דאָס מינדסטע פינגערל פון זיין פוס!... איך בין אויך געווען ביי איהם און מיט איהם גערעדט. ער האָט זיך שיער צעוויינט, ער איז אינגאַנצען צובראָכען... אָבער וואָס קאָן ער דען טהון דערצו?

—ס'טייטש, וואָס?—האָט איין מלמד אויסגעשריען.—ער איז רב! ער קאָן בעפעהלען! ער קאָן אפילו דעם אשמדאי אַליין אויך בעפעהלען! האָט ער דען נישט געקאָנט ביז איצט צונויפ-רופען אַנ'אסיפה?

—שטילער!—האָט איהם איסר איבערגעריסען—דו ווייסט נישט וואָס דו רעדסט! בעפעהלען! דו פערגעסט, אַז רב חיים'קע קאָן גאָרנישט איצט אַזוי שטאַרק בעפעהלען... דו ווייסט, דוכט זיך, גוט, אַז מ'האָט איהם שוין פאַר אַ האַלב יאָהר שכירות נישט בעצאָהלט און אַז אַ סך בעלי-בתים זענען מיט איהם נישט צופרידען... און ווען ער וואָלט כאָטש געוואוסט, אַז די בעלי-

בתּים אַליין וועלען יאָ זיין אויף זיין זייט... זעהסט דאָך: דער משומד האָט נאָר בּעוויזען צו קומען, האָבען איהם שוין אַלע אָבגעגעבען די קינדער...

—די ווייבער!—האָט עמיצער אַריינגעוואָרפען אַ וואָרט.

—די ווייבער טהון גאָרנישט אָהן די מענער...

—פאַרוואָס עפּעס ווייבער, פאַרוואָס עפּעס מענער, אַז די מלמדים אַליין חבר׳ן זיך מיט איהם און גיבען איהם אָב זייערע תּלמידים...—האָט דעם סופר׳ס זוהן, אַ יונגערמאַנטשיק, זיך אַריינגעמישט און אַ קוק געטהון אויף יאָסלען, וועלכער איז די גאַנצע צייט געשטאַנען שווייגענדיג אין דער זייט.

יאָסעל, שטאַרק צעמישט פון דעם אומגעריכטען פאָרוואורף, איז אונזיכער צוגעגאַנגען צו דער גרופּע און מיט פערביטערונג געזאָגט.

—דו רעדסט אַנטקעגען מיר, שמערעל... אָבער ס׳איז זיך לייכט צו ריידען!... אַלע ווייסען אין וואָס פאַר אַ מעמד איך בין געווען... וואָס וואָלסטו געטהון אויף מיין אָרט? „אַל תּדין את הבירך עד שתּגיע למקומו״! דו וואָלסט זיך אָבגעזאָגט פון די תּלמידים? און וואָלסט געוואָלט בּלייבען אָהן פּרנסה? וואָס? כ׳פרעג אייך אַלעמען: בּין איך שולדיג, אַז גדליה מירעס האָט זיך איינגעעקשנ׳ט זיינע קינדער זאָלען לערנען רוסיש? איז מיך דען ווער חושד, אַז איך בּין צופרידען מיט׳ן שרייבּערס קומען?.. אויב ס׳קלערט ווער דאָס, זאָל ער עס אָפען זאָגען...

אַלע זענען מבובל געוואָרען פון דערדאָזיגער רעפּליקע און, כּדי אַ סוף צו מאַכען צו דעם סכסוך, האָט איסר אויסגערופען:

—ניין, פערשטעהסט זיך, אַז צו דיר, יאָסעל, האָט קיינער גאָרנישט. נישט דו בּיזט שולדיג, נאָר גדליה. דער טייוועל ווייסט איהם, וואָס מיט איהם איז געוואָרען זייט ער איז אַוועק אין „טיף ראַסיי״...

—הערט אויס!—האָט זיך נאָכאַמאָל אָנגערופען דער מלמד מיט׳ן בּייזען פּנים.—לאָמיר נישט ריידען דערפון, ווער ס׳איז שולדיג, מיר זענען אַלע שולדיג! איצט מוזען מיר עפּעס טהון

דערצו!... מ׳קאָן עס נישט אַזוי לאָזען. איך בין זיכער, אַז דער שרייבער איז נישט אַליין, מיט זיין אייגענעם רצון, גע־קומען צו אונז, נאָר די ווילנער חברה האָבען איהם געשיקט. זיי זענען זיך תמיד אַזוי נוהג, די צרה איז נישט אינ׳ם רוסיש לערנען, ס׳זענען דאָ פיל פרומע און עהרליכע יודען, וועלכע קאָנען שרייבען און לייענען רוסיש. ס׳אומגליק איז אינ׳ם „יו־דישקייט״... איהר פערשטעהט—אינ׳ם יו-דיש-קייט! די חברה איז זעהר פאָרזיכטיג, זיי טרעטען נישט אַרויס בפרהסיא, נאָר זיי אַרבייטען בסוד. זיי האָבען ספרים חצונים, אין וועלכע ס׳שטעהט שרעקליכע זאַכען. אויב דער אפיקורס וועט זיך דאָ בעזעצען, וועט ער אַריינברענגען די „זאַראַזע״ אומעטום, אין חדר, צווישען יונגוואַרג, דעם וועט ער זאָגען אַ וואָרט, דעם צווייטען וועט ער געבען אַ ביכעל—און וועט ער נאָר אַראָב־פיהרען פון דרך הישר אַ צוויי־דריי יונגלעך—איז שוין אַ סוף!— וועט זיך אָנהויבען אַ שרפה, וועלכע מ׳וועט שוין נישט קאָנען איינלעשען... די „זאַראַזע״ מוז שוין ווערען אויסגעריסען מיט׳ן וואָרצעל, שוין היינט, מ׳טאָר קיין איין טאָג נישט פערזוימען!

דעם מלמד׳ס הייסע רעדע האָט אויף אַלעמען געמאַכט אַ שטאַרקען איינדרוק. אַלע האָבען געשוויגען, קלערענדיג וואָס צו טהון.

גרשון שמש, וועלכער האָט שווייגענדיג און אויפמערקזאַם אויסגעהערט דעם שמועס, האָט זיך אומגעריכט אַריינגעמישט:

—זייט מיר מוחל, וואָס כ׳האָב די העזה זיך אַריינצומי־שען אין געשפרעך—האָט ער בעשיידען, נאָר מיט אינערליכער זיכערקייט געזאָגט. איהר רעדט אַלץ וועגען דעם שרייבער, אַז ער איז פון דער „חברה״, אַז ער איז אַ טרפניאַק, אַ משומד... מיר דוכט זיך, דאָס איהר האָט במחילה אַ טעות. איך בין טאַקע נישט קיין גרויסער למדן, נאָר אויגען האָב איך דאָך... מיט דריי טעג צוריק איז דער שרייבער דאָ געוועזען ביי מנחה. דער־נאָך איז ער איבערגעבליבען און איז אַ צוויי שעה געזעסען ביי דער גמרא און הויך געלערנט... איך האָב זיך איינגעהערט, און לויט מיין מיינונג, איז ער נישט קיין טרפניאַק! ער האָט גע־

לערנט מיט אַזאַ ברען, מיט אַזאַ מתיקות, מיט אַזאַ ניגון—זאָגט זיך. וואָס איהר ווילט—אַ חזיר׳ניק וואָלט דאָס נישט געקאָנט!...

—אַ—אַ! הערט איהר, הערט איהר, אַז ער זיצט איבער דער גמרא!—האָט זיך אָנגערופען דער בייזער מלמד-ווייסט איהר דען, וואָס דער טייטש דערפון איז? ווייסט איהר, אַז די פער-ברענטסטע אפיקורסים, די כופרים בעיקר זיצען אויך ביי דער גמרא? זיי לערנען ספעציעל גמרא כדי צו וויסען ווי אַזוי כופרים צו זיין.

—אָבער דער ברען... די מתיקות...—האָט גרשון זיך נאָך-אַמאָל געפּרובט.

—הערט, וואָס איך אייך וועל זאָגען!—האָט זיך פּלוצלונג אָבגערופען אַ זקן, וועלכער איז די גאַנצע צייט געזעסען אין אַ זייט.—יעדע זאַך דאַרף מען בעטראַכטען פון אַלע זיינע זיי-טען. איך רעכען, אַז מנחם איז גערעכט: מ׳דאַרף דאָס שלעכטס באַלד מיט׳ן וואָרצעל אויסרייסען. נאָר מ׳דאַרף וויסען ווי אַזוי דאָס צו טהון. פריהער דאַרף מען זיך גוט צוקוקען צו דעמדאָ-זיגען פאַרשוין. איך האָב איהם אויך געזעהן אויף דער גאַס. אמת, אַז ער געהט געקליידעט ווי אַנ׳אפיקורס, נאָר ער זעהט גאַנץ אָרענטליך אויס. גלויבט מיר, איך האָב אַ חוש... און לויט מיין מיינונג, דאַרף מען, איידער מען ווענדט אָן דעם מדת הדין, פריהער פּרובען מיט מדת הרחמים, ווי יודען זענען מחויב... ווער ווייסט, אפשר איז אין איהם נאָך געבליבען אַ יודישער ניצוץ—און עס איז נאָך מעגליך איהם מחזיר בתשובה צו זיין?

—אמת... אמת...—האָט דער סופר מסכים געוועזען און האָט אַ טיפען קרעכץ געטהון.

—און ווער וועט מיט איהם ריידען?

—זאָל יאָסעל מיט איהם ריידען!—האָט זיך דעם סופר׳ס זוהן מיט אַ גיפטיג שמייכעלע אָנגערופען.

—געהט ער צום טייוועל! לאָז דער מלאך המות מיט איהם ריידען!—האָט יאָסעל אויסגעשריען.

—שאַ! וואָס ביזטו אַזוי אין כעס געוואָרען?—האָט דער אַלטער בערוהיגט יאָסלען.—טאַקע דו! דו וועסט זיך דאָך מיט

איהם יעדען טאָג זעהן. אָט וועסטו זיך צו איהם צוקוקען, וועסט מיט איהם פערפיהרען אַ שמועס וועגען גמרא, וועסט חוקר ודורש זיין ווער ער איז, דערנאָך וועסטו ביסלעכווייז אָנהויבען איהם מדריך זיין: וואָס פאַר אַ תּכלית? וואָס פאַר אַ זין? דו ביזט דאָך נישט קיין נאַר, וועסט שוין וויסען ווי אַזוי צו ריידען.

—זאָל גלייכער איסר מיט איהם ריידען - האָט יאָסעל פאָרגעלעגט.

—ס׳וועט נישט שאָדען, אַז איהר וועט ביידע, אי דו, אי איסר, מיט איהם ריידען.

—איך פון מיין זייט בין גרייט,—האָט זיך איסר, לאַכענדיג, אָבגערופען.—איך וועל, נאַטירליך, פרובען מיט איהם רייִדען מיט גוטען, וועל איך פועל זיין—איז גוט, אַז נישט—וועל איך זיך נישט שעמען איהם אַראָבצולאָזען אַ פּאָר פעטש. דערצו בין איך אַ מזיק.

אַלע האָבען זיך פרעהליך צעלאַכט.

—דו אייל זיך נישט אַזוי מיט די פעטש—האָט איהם דער גוטמוטיגער אַלטיטשקער געזאָגט,—פּאַטשען אַ מענשען איז נישט אַזאַ גרויסע חכמה. דו פרוב אַפריהער צעפלאָזען אין איהם דעם יודישען ניצוץ... דאָס איז דער עיקר.

—איהר שפּילט אייך מיט פייער, זאָג איך אייך!—האָט זיך דער בייזער מלמד אָנגערופען. מיין מיינונג איז, אַז מיר דאַרפען ביי איהם קיין שום פונק נישט זוכען... אין דער צייט, וואָס איהר וועט זוכען ביי איהם דעם „יודישען פונק״—וועט ער ־ערווייל פערזייהען הונדערטער פונקען פון אפיקורסות, וועלכע וועלען זיך צעברענען אין אַ העלישען פלאַם! איבריגענס, טהוט ווי איהר פערשטעהט.—און ער איז ביי אָבגעגאַנגען אין אַ זייט.

יא

ביז פרייטאָג האָט איציקאָוויטש שוין ענדגילטיג געהאַט צונויפגעשטעלט זיינע „אוראָקען״ און האָט זונטאָג געזאָלט צו-טרעטען צו דער אַרבייט.

וועגען אַ וועלכער עס איז פּעדאַגאָגישער מעטאָדע האָט איציקאָוויטש, נאַטירליך, קיין שום אַהנונג נישט געהאַט. נישט נאָר וואָס ער האָט נאָך קיינמאָל קיין קינדער נישט געלערנט, נאָר ער האָט נאָך אפילו קיינמאָל נישט געזעהן ווי אַזוי מען לערנט מיט אַנדערע. דאָס איינציגע אויף דעם געביט, וואָס ער האָט געוואוסט איז געווען דער אופן ווי איינער פון די ווי-טעבסקער אפיקורסים האָט איהם געלערנט רוסיש. און ער איז זיכער געווען, אַז דאָס איז די איינציגע מעטאָדע פון לערנען. און אין אַלגעמיין האָט דאָס לעהרערײ זיך איהם אויסגעוויזען אַלס אַ זעהר גרינגע און פשוט׳ע זאַך: אויסלערנען דעם שילער דעם אַלפאַבעט, צ׳ווייזען איהם ווי צונויפצושטעלען זילבען, צווינגען איהם זיך אויסצולערנען פון אויסענווענינ, פאָרגיבען איהם צו שרייבען פון פאָרשריפטען, אָדער פונ׳ם ביכעל אַרויס.

נאָך וועניגער האָט זיך איציקאָוויטש געקימערט וועגען זיינע אייגענע קענטעניסען. ער האָט געקענט דייטליך און שען שרייבען יודיש און רוסיש. ער האָט געקענט דעם דייטשען אַלפאַבעט. ער האָט נישט איבריג פליסיג, אָבער נישט פעראי-קענדי׳ג זיך געלעזען אַ לייכט רוסיש ביכעל. ער האָט געקענט אויף אויסענווענינ אַ צעהנדליג משלים פון קרילאָוו׳ן. ער האָט געקענט כמעט אָהן גרייזען די גראַמאַטיק ביז „גלאַגאָל״ און די פיער אַריפמעטישע אָפּעראַציעס. דידאָזיגע קענטעניסען האָבען זיך איציקאָוויטש׳ן אויסגעוויזען אַזוי גרויס, דאָס ער איז זיכער געווען, אַז עס דאַרפען געדויערן יאָהרען ביז די שילער וועלען דאָס אַלץ זיך אויסלערנען.

זייענדיג אַזוי זיכער אין זיינע קענטעני‎שען האָט איציק-
וויטש דאָך זיך נישט געקאָנט בעפרייען פון אַ געוויסער אינער-
ליכער אונרוהיגקייט. אויסלערנען קינדער לעזען און שרייבען
איז טאַקע נישט קיין קונץ, אָבער אין תוך אַריין?... די בעלי-
בתים וועלען דאָך צאָהלען מיט מזומן געלד, מיט ממשות׳דיגע
רובלס און האַלבע רובלס—און וואָס וועט ער זיי, אייגענטליך,
געבען דערפאַר? וואָרום נישט קוקענדיג דערויף, וואָס איציקאָ-
וויטש פלעגט אומעטום טענה׳ן, אַז היינטיגע צייטען מוז מען
זיך לערנען, נישט קוקענדיג דערויף, וואָס ער פלעגט זיך כסדר
אַליין איינשמועסען, אַז בילדונג איז זעהר אַ וויכטיגער ענין,
האָט ער אָבער טיף אין זיך בעטראַכט די בילדונג פאַר אַ
לייכטזיניגע, נישטיגע זאַך, אָהן וועלכער מ׳קאָן זיך לייכט בע-
געהן און איהם האָט דאָס ווילד אויסגעזעהן, וואָס ערנסטע
מיושב׳ע בעלי-בתים בעשטעהן צו צאָהלען איהם ממש געלד
פאַר זיין אַרבייט. און די לאַגע פון אַ לעהרער האָט איהם
אויסגעוויזען נישט זיכער און באָדענלאָז.

איינאָרדנענדיג זיך מיט די „אוראָקען“, האָט איציקאָוויטש
זיך גענומען אַדורכקוקען זיינע לעהר-ביכער. ער האָט גענומען
דאָס לעזע-בוך, האָט איבערגעקוקט עטליכע בלעטער, אַ בליק
געטהון אין דער גראַמאַטיק, אין דער אַריפמעטיק און בערוהי-
גענדיג זיך, האָט ער עס אַוועקגעלעגט. די לעהר-ביכער פון
היסטאָריע און געאָגראַפיע האָט ער אפילו נישט געעפענט. ער
איז זיכער געווען, אַז די העכערע למודים וועט איהם אין
שטעדטעל נישט אויסקומען צו בענוצען. דאָס בלויז, וואָס ער
בעזיצט דידאָזיגע ביכער, כאָטש ער האָט נאָך קיינמאָל אין זיי
נישט אַריינגעקוקט, האָט איהם אויסגעוויזען ווי די וויסענשאַפ-
טען וואָלטען איהם נישט פרעמד געווען. און ווען עס וואָלט
איהם ווער עס איז אַ פרעג געטהון, צי ער קען היסטאָריע און
געאָגראַפיע, וואָלט ער גאַנץ אויפריכטיג געענטפערט:

—ס׳טייטש קענען געשיכטע און געאָגראַפיע! געשיכטע
און געאָגראַפיע זענען נישט אַזעלכע פשוט׳ע זאַכען, וועלכע
מ׳קאָן אויסלערנען אינגאַנצען. זיי האָבען קיין גרונד נישט

נאָר פיל דערפון קען איך, ס׳הייסט דעם עיקר—דעם אָנהויב און דעם סוף... כ׳האָב אפילו ביכער פון געשיכטע און געאָגראַפיע, אין וועלכע ס׳איז אַלץ דאָ פון אָנהויב ביז׳ן סוף!

די לעצטע עטליכע טעג האָט איציקאָוויטש אונטער פערשידענע אויסריידען אויסגעמיטען צו געהן אין שוהל אַריין. נאָר פרייטאָג-צו-נאַכטס איז ער אַהין געגאַנגען מיט׳ן בעל-הבית פון זיין קוואַרטיר, מיט לייוויק׳ן.

א׳ן שוהל האָבען אַלע מתפללים קיין אויג פון איהם נישט אַראָבגעלאָזט. פון אַלע זייטען האָט ער זיך בעגעגענט מיט שטרענגע, בייזע חוזק׳דיגע און אין בעסטען פאַל, נייגעריגע בליקען. עטליכע יונגלעך האָבען די גאַנצע צייט פון דאַווענען נישט אָבגעטרעטען פון איהם, זענען געשטאַנען מיט אָפענע מיילער און עקשנות׳דיג געקוקט אויף איהם, ווי אויף אַ ווילדע חיה. איינער פון זיי האָט אפילו געפרובט איהם אָנריהרען מיט אַ האַנד, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט איבערצייגען, צי דאָס איז נישט קיין חלום נאָר אַ ממשות׳דיגער מענש.

פאַר קריאת התורה איז צו איהם צוגעקומען איסר, דער יונגערמאַן, וועלכער האָט אָנטיילגענומען אינ׳ם שמועס פון די מלמדים. ערנסט און זעלבסטצופרידען, מיט אַ הויך אויפגעהויבענעם קאָפּ, נאַכלעסיג פערוואָרפען דעם טלית אויף די אַקסלען, איז ער צוגעגאַנגען צום לעהרער און מעשה בעל-הבית האָט ער הויך געפרעגט:

—דאָס ביזטו דער לעהרער?

איציקאָוויטש האָט אַ צאַפּעל געטהון פון דעם אונגעריכטען אויסרוף, ער האָט זיך שנעל אומגעקעהרט און דערזעהענדיג פאַר זיך דעם אונבעקאַנטען פיין געקליידעטען בעל-הבית האָט ער איילִיג און פערלוירען געענטפערט:

—יע, איך...

—פון וואַנען ביזטו?

—פון וו...

—און רעכענסט דאָ צו בלייבען?

דוכט זיך... כ׳ווייס נישט... איך וועל זעהן...

איציקאָוויטש׳ן האָט וועה געטהון אי דער שטרענגער בעפעהלערישער טאָן פון פרעגער און אי זיין ווענדען זיך צו איהם אייף „דו״, נאָר אַזוי ווי ער האָט נישט געוואוסט וועמען ער האָט פאַר זיך און די ברייטע זילבערנע עטרה האָט איהם זעהר אימפּאָנירט, האָט ער בעשלאָסען צו ענטפערן בעשיידען און דרך-ארצ׳דיג.

איסר׳ן ווידער איז זעהר געפעלען געוואָרען דעם לעה־רערס בעשיידענקייט און דרך ארץ און ער האָט ווייטער גע־צויגען אין פריהערדיגען טאָן:

—און קיין אַנדער מלאכה האָסטו שוין נישט געקאָנט געפינען?

—וואָס איז פאַר אַ פראַגע!—האָט איציקאָוויטש בעשיידען געענטפערט—פערשטעהט זיך, דאָס ווען איך וואָלט געקאָנט גע־פינען אַן׳אַנדער בעשעפטיגונג, וואָלט איך זיך דערמיט נישט פערנומען...

דערדאָזיגער ענטפער האָט איסר׳ן נאָך מעהר גוט גע־שטימט צום לעהרער. „ניין, ער איז נישט קיין שגץ, מ׳קאָן מיט איהם ריידען״,—האָט ער אַ טראַכט געטהון און זעצענדיג זיך נעבען איציקאָוויטש׳ן, האָט ער איהם ווייך געפרעגט:

—אויף וויפיל האָסטו שוין „אוראָקעס״?

—המ... נאָך ווייט פון אַנ׳עושר צו ווערען...

—אָבער דאָך אויף וויפיל?

—אויף אַ רובל אַכט...—האָט איציקאָוויטש געענטפערט, בעהאַלטענדיג אומישנע דעם אמת׳ן צושטאַנד פון זיינע פער־דינסטען.

—גאָר קלאָגעדיג, גאָר קלאָגעדיג!—האָט איסר מיט אַ ביסעל מיטגעפיהל געזאָגט,—אַכט רובל! וואָס איז עס פאַר אַ געלד!... ממה נפשך: אז עסען חזיר—זאָל שוין רינען איבער דער באָרד. אויב שוין נישט קלערען אויף קיין תחלית, איז כאָטש איצט הנאה האָבען. און אויב ווידער נישט דאָס און נישט דאָס יאָ וואָס פאַר אַ זין, וואָס פאַר אַ תכלית האָט עס? נישט וואָהר?

—געוויס!—האָט איציקאָוויטש אַ שמייכעל געטהון.
שווייגענדיג אַ ווײלע, האָט איסר נאָכאַמאָל געפרעגט:
—כ׳האָב געהערט, אַז דו קענסט אין די קליינע אותיות?
—אַ ביסעל...
—זאָג זשע מיר דעם אמת: ציהט עס דיך נישט צוריק צו דער גמ אז צום יהדות?
—און אַז ס׳ציהט מיך יע?—האָט איציקאָוויטש מיט אַ זיפץ געענטפערט. איהר ווייסט נישט דאָס שפּריכוואָרט: אַז מ׳קאָן נישט זַריבער, גיז מען אַרונטער...
איסר האָט איינגעשטימט מיט דער ריכטיגקייט דערפון און האָט ביי זיך בעשלאָסען: „געגנוג פאַר׳ן ערשטען מאָל״, און פּעו ריכטענדיג זיך דעם טלית אויף די אַקסלען האָט ער פריינדליך אַ זאָג געטהון:
—אויב אַזוי, אויב דו קענסט לערנען, וועלען מיר נאָך שמועסען. איך וועל דיך ווען עס איז פערבעטען צו מיר אויף טהיי.
און ער איז צוריקגעגאַנגען אויף זיין אָרט אַזוי שטאָלץ, ווי ער איז געקומען, שלעפענדיג קאָקעטיש נאָך זיך דעם טלית איבער דער פּאָדלאָגע, ווי אַ זיגערישער האָהן שלעפּט נאָך די פליגעל...

יב

נאָך אַ פּעטען, שווערען, זאַטען שבת׳דיגען מיטאָג, ווען לייוויק און חנה-לאה האָבען זיך צוגעלעגט שלאָפען, איז איציקאָוויטש אַריין צו זיך אין צימערל און בסוד סודות פעררוי-כערט אַ פּאַפּיראָס. אַראָבזעצענדיג זיך פאַר׳ן אויוועלע און אַריינ-לאָזענדיג דאָרט דעם רויך פון מויל, האָט ער זיך גענומען דערמאָהנען זיין נישט ווייטע פערגאַנגענהייט. ער האָט געלעבט אין הונגער און קעלט, ער האָט זיך נאָך קיינמאָל נישט אַזוי

זאַט אָנגעגעסען ווי היינט, דערפאַר אָבער, ווי פרעהליך און
גוט ער פלעגט פערברענגען דעם שבת! אויף דער בשותפות'-
דיגער קוואַרטיר, וואו ער האָט געוואוינט מיט נאָך עטליכע
אַרויסגעטריבענע ישיבה-בחורים פלעגען זיך צונויפקומען אַ חברה
משכילים. מ'האָט געפיהרט אינטערעסאַנטע שמועסען, מ'האָט גע-
לעזען ביכער, מ'האָט אַרומגערעדט קאָמפּליצירטע רעליגיעזע
פראַגען, מ'האָט געבויט פּלענער. אַלע זענען געווען פערנומען
מיט'ן געדאַנק וועגען ענטוויקלונג, בילדונג. ס'איז געווען ליכטיג
אויף דער נשמה. ס'האָט זיך לייכט געלעבט, געגלויבט אין לע-
בען, אין דער צוקונפט... און דאָ? ווי אַלץ איז פערלאָשען
געוואָרען! נישטאָ קיין נאָהנטער מענש אַרום זיך, מ'הערט נישט
קיין פריש וואָרט. איינער אַליין אין טיפען וואַלד...

איציקאָוויטש האָט דעררוויכערט דעם פּאַפּיראָס, זאָרגפעל-
טיג איהם פעררוקט אין אַש, טיף אָבגעזיפצט און איבערגעהענ-
דיג זיך הין און צוריק איבער'ן צימער האָט ער זיך אָבגע-
שטעלט ביים פענסטערל, וועלכעס איז אַרויסגעגאַנגען אין אַ
שטיל געסעלע, אין וועלכען ס'האָבען זיך אינגאַנצען געפונען
ווייט אָבגערוקט איינס פון'ם אַנדערן, עטליכע כאַטקעס. נאָך
דעם געסעל האָבען זיך געצויגען סעדער און נאָך ווייטער האָט
זיך געטונקעלט אַ געדיכטער וואַלד. אין געסעל איז געווען טויט
און פוסט. נאָר ביי איין הייזעל איז געשטאַנען האַרט ביים
וואַנד אַ בחור'ל אין אַ לאַנגען סורטוק און אַ געוואַטען היטעל
און האָט אונאויפהערליך געקוקט צו לייוויק'ס הויז, ווי ער
וואָלט עפּעס ערוואַרט.

שטעהענדיג אַזוי עטליכע מינוט אונבעוועגליך האָט דאָס
בחור'ל גענומען זיך דרעהען הין און צוריק איבער'ן געסעל.
באַלד איז אַרויסגעקומען שרה'קע, לייוויק'ס אייניקעל. דאָס
בחורל האָט זי אָבגעשטעלט און די עפּעס אויסגעפרעגט. ענט-
פערענדיג איהם האָט דאָס מיידעלע אָנגעוויזען מיט דער האַנד
אויף איציקאָוויטשעס דאַך-שטיבעל. און ווען דאָס מיידעלע איז
אַוועקגעגאַנגען האָט דאָס בחור'ל פאָרזיכטיג זיך אַרומקוקענדיג
געשווינד אַריין אין הויז, וואו איציקאָוויטש האָט געוואוינט.

איציקאָוויטש, וועלכער האָט זיך גוט צוגעקוקט צום בחור האָט פערשטאַנען, אַז וועגען איהם האָט ער זיך דאָס געפרעגט דעם מיידעל. דאָס האָט איהם בעאונרוהיגט: וואָס קאָן דערדאָזיגער אונבעקאַנטער בחור צו איהם דאַרפען? האָט איהם נישט אַמאָל ווער אונטערגעשיקט איהם נאָכצושפּירען? צי האָט ער נישט אַמאָל בעמערקט דעם רויך פונ׳ם פּאַפּיראָס?

ער איז אַוועק פון פענסטער און זיך איינגעהערט אין די פּאָרזיכטיגע טריט אויף די טרעפּ, באַלד האָט ער דערהערט אַ לייכטען גראַבלען ביי דער טהיר.

—ווער איז דאָרט?—האָט ער הויך און דערשראָקען געפרעגט.

די טהיר האָט זיך געעפענט און אין צימערל איז אַריין דער בחור׳ל מיט קוים שפּראָצענדיגע וואָנסעלעך, מיט אַנ׳אָפּען מויל, בלויע העלע, נאַאיווע אויגען, וועלכע קוקען פּשוט און צוטרויליך. זיין געזיכט, געררויטעלט פון אויפרעגונג איז געווען ווי בעשטראַהלט פון אינערליכער התלהבות.

—דאָס בין איך... איך!—האָט ער מיט אַ ציטערנדיגער שטים געענטפערט, שמייכלענדיג צומישט און זיך אַרומקוקענדיג. איך האָב זיך דאָ אַהערגע׳גנב׳עט קיינער זאָל מיך נישט בעמערקען... איך וויל... כ׳דאַרף מיט אייך עפּעס ריידען... איך... איך בין... אַ משכיל!—האָט ער שעפּטשענדיג, פייערליך אַ זאָג געטהון.

—שאַ! שטילער!—האָט איציקאָוויטש דערשראָקען איהם אָבגעשטעלט און זיך אומגעקוקט.—ווער ביזטו?

—איך בין—אלי׳ שמואל-חיה׳ס. מיין פּאָטער האַלט די קרעטשמע און האַנדעלט מיט ברויט... איהר האָט מיך געזעהן אין שוהל... ס׳הייסט איך האָב אייך געזעהן...

איציקאָוויטש האָט אויפגעעפענט די טהיר אַ קוק געטהון אין בוידעם און איבערציינענדיג זיך, אַז קיינער איז דאָרט נישטאָ, האָט ער שוין רוהיגער געפרעגט:

—אַלזאָ, וואָס-זשע ווילסטו? וואָס האָסטו צו זאָגען

—ערשטענס וועל איך אייך זאָגען—האָט אלי׳ מיט אַ זעהר

ערנסטער, כמעט טראַגישער שטים געענטפערט,—היט אייך! איהר קאָנט אייך נישט פאָרשטעלען ווי די פרומע יודען זענען בייז אויף אייך! וואָס זיי ריידען! אוי! אוי! כ׳האָב נעכטען געהערט ווי זיי שמועסען וועגען אייך, האָב איך געציטערט!

—וואָס האָבען זיי גערעדט?—האָט איציקאָוויטש אונרוהיג געפרעגט.

—וואָס? אַלץ! אַלץ וואָס איהר ווילט נאָר! דאָס איהר זענט פון ווילנאָ, דאָס איהר זייט אַ שרעקליכער אפיקורס, אַז אייך האָט דאָ אַהערגעשיקט די „חברה" איהר זאָלט אָראָבפּיה-רען ס׳גאַנצע שטעדטעל פון יודישען דת... אַ שרעק! אַ שרעק!

—דאָס איז נישט אמת!—האָט איציקאָוויטש אויסגערופען, בלאַס ווערענדיג—איך בין גאָרנישט...

—הערט ווייטער!—האָט איהם אלי׳ איבערגעריסען.—ווייסט איהר ווער עס האָט זיך פאַר אייך איינגעשטעלט? איהר וועט נישט גלויבען! דער שמש. ער האָט אַלעמען פערזיכערט, אַז איהר זענט אַ גאַנצע נאַכט געזעסען אין בית-המדרש און הייס געלערנט... כאַ-כאַ!

אלי׳ האָט זיך פרעהליך צולאַכט. איציקאָוויטש איז אויך מונטערער געוואָרען און ער האָט שוין געוואָלט דעמדאָזיגען בחור, זיין חבר בדעה ערקלערען, אַז ער האָט דאָס ספּעציעל געטהון, אָבער ער האָט זיך דערמאָהנט, אַז, אייגענטליך קען ער דאָך נאָך נישט דעם בחור און ווייסט נישט, צי מ׳קאָן זיך איהם אָנפערטרויען.

—הער זיך איין, וואָס כ׳וועל דיר זאָגען!—האָט ער איהם געזאָגט—איך קען דיך נישט און כ׳קאָן מיט דיר נישט זיין אָפענהערציג. אויב דו ווילסט כ׳זאָל דיר גלויבען, אַז דו ביזט אַ משכיל, טאָ פערריוכער, גלייך, אַ פּאַפּיראָס!...

—פערריוכערן!... אַ פּאַפּיראָס?—איז אלי׳ ערשטוינט געוואָרען פון דעם אונגעריכטען פאָרשלאָג, אָבער ער האָט זיך באַלד געכאַפּט אין וואָס עס געהט און האָט זיך ברייט צו-שמייכעלט:

—אדרבה!—האָט ער אויסגעשריען,—כאָטש איך רויכער,

אייגענטליך, נישט, נאָר אום אײַך צו ווייזען, אַז איך בּין אַנ׳-אַפּיקורס, וועל איך עס טהון. אַפילו חזיר עסען אויך!

און שמייכלענדיג האָט ער גענומען פון איציקאָוויטש׳ן אַ פּאַפּיראָס און אונגעשיקט פעררויכערט. ער האָט צוויי מאָל אַ ציה געטהון און פייערליך געפרעגט:

—נו, איצט גלויבּט איהר שוין?

—איצט זעה איך, אַז דו בּיזט משלנו!—האָט איציקאָוויטש ערנסט געענטפערט און אויך אַ ציה טהוענדיג פון פּאַפּיראָס האָט ער איהם פערלאָשען און עטוואָס פייערליך געזאָגט:

—גלזאָ, הער-זשע! זאָלסט וויסען זיין, אַז איך בּין פון די אמת׳ע, פון די עכטע משכּילים! און דאָס וואָס איך האָבּ געלערנט גמרא אין בּית-המדרש האָבּ איך עס נאָר לפנים גע-טהון...

—געוויס! געוויס! ס׳איז דאָך פערשטענדליך! כ׳פערשטעה עס זעהר גוט!—האָט אלי׳ בּעגייסטערט אויסגעשריען. און זיי האָבּען געמיינט, אַז איהר לערנט טאַקע בּאמת. און ווייסט איהר וואָס זיי האָבּען בּעשלאָסען צו טהון?... איהר וועט עס נישט גלויבּען! זיי האָבּען בּדעה אײַך מחזיר למוטב צו זיין און ווירקען אויף אײַך, איהר זאָלט אַוועקוואַרפען די לעהרעריי און זיך זעצען לערנען גמרא! כאַ-כאַ-כאַ?

—אַזוי לאַנג קרענקען זיי, ווי לאַנג זיי וועלען בּיי מיר דאָס נישט פּועל זיין! נאָר דאָס איז פונדעסטוועגען גוט אַזוי.. ס׳איז זעהר גוט אַזוי,—האָט איציקאָוויטש אויסגערופען.

—אודאי איז עס גוט אַזוי!

—איך וועל זיי שוין אַרומפיהרען פאַר דער נאָז, כ׳וועל זיי אָבּנאַרען מיט וואָס עס וועט זיך נאָר לאָזען.

—אַודאי! אַודאי! און ווייסט איהר אַז דאָס, וואָס איסר עזריאל׳ס איז היינט צו אײַך צוגעקומען—דאָס איז דאָך געווען אַנ׳אָנהויבּ... אַנדערש וואָלט ער, נאַטירליך, צו אײַך נישט צו-געגאַנגען. איך קען איהם גאַנץ גוט!

—אַזוי גאָר? כיטרע בּעסטיעס! נו, איך בּין אויך נישט זייער נאַר!

—אָבער איהר דאַרפט אײַך זעהר היטען!

—זייט רוהיג, וועגען מיר! איך וועל שוין וויסען ווי אַזוי מיט זיי צו האַנדלען. איך בין נישט קיין יונגעל—האָט איציקאָ-איטש פעסט געענטפערט—נאָר ס׳איז זעהר גוט, וואָס דו האָסט מיר דאָס אַלעס איבערגעגעבען. אַ דאַנק דיר! איך וועל דיר נאָך אָבדינען!—און אַ קוק טהוענדיג אויף אלי׳ן האָט ער ווי פערוואונדערט געזאָגט:

—דו ביזט. זעה איך, אַנ׳אמת׳ער משכיל, אָבער גאָר אַנ׳-אמת׳ער!

—געוויס אַנ׳אמת׳ער!—האָט אלי׳ אונטערגעהאַלטען.

—ווי אַזוי ביזטו געוואָרען אַ משכיל?

—אַ! וועגען דעם איז פיל דאָ צו דערצעהלען, מ׳קאָן אַ גאַנץ בוך וועגען דעם אָנשרייבען-האָט אלי׳ זיך געהיצט.—מיט איין האַלב יאָהר צוריק בין איך נאָך געווען געוואַלדיג פרום און כ׳וואָלט זיכער שוין ס׳גאַנצע לעבען געבליבען בלינד, ווען דער אויבערשטער וואָלט נישט געמאַכט קיין נס: מיט פינף חדשים צוריק האָט מיין פעטער, וועלכער וואוינט אין ג. חתונה געמאַכט זיינס אַ טאָכטער. מיין פאָטער איז אַהינגעפאָהרען אויף דער חתונה און האָט מיך מיטגענומען מיט זיך און דאָרט אויף דער חתונה האָב איך מיך בעקענט מיט׳ן חתנ׳ס ברידער. אַך! וואָס פאַר אַ מענש דאָס איז! וואָס פאַר אַ מענש! ס׳איז גאָר נישטאָ אויף דער וועלט נאָך אַ צווייטער צו איהם! איהר האָט אפשר געהערט וועגען איהם? מען רופט איהם אַרציק גאָלדמאַן...

—ניין, כ׳האָב נישט געהערט...

—וואָס זאָל איך אייך דאָ לאַנג ברייען! כ׳וועל אײַך זאָ-גען בקיצור: ער האָט זיך צו מיר גענומען, ווי זאָגט מען עס: מיט ביידע הענד! לכתחילה האָב איך איהם, פערשטעהט זיך, גאָרנישט געוואָלט הערען, האָב זיך געוועהרט. אָבער ער האָט זיך צו מיר צוגעזעצט, גענומען מיך אין דער קלעם אַריין און האָט מיר בעל-כרחו אַריינגעלעגט די געדאַנקען אין קאָפּ. ער האָט מיר ערקלערט וואָס איז אַזוינס די השכלה. דערנאָך האָט ער מיר געגעבען איבערצולעזען אַ ביכעל...

ווייסט איהר וואָס? „התועה בדרכי החיים"! איהר האָט געהערט וועגען דעם? נאָך אַזאַ ביכעל איז גאָר אויף דער גאַנצער וועלט נישט צו געפינען! דאָס ביכעל האָט מיר די אויגען געעפענט! און איך בין אינגאַנצען אַן אַנדערער מענש געוואָרען... אַך, ווען איהר וואָלט געלעזען דאָס דאָזיגע ביכעל!...

—איך האָב עס געלעזען... האָט איציקאָוויטש אַ שמייכעל געטהון.

—איהר האָט עס געלעזען? וואָס רעדט איהר? נו? וואָס זאָגט איהר דערצו? דאָס איז דאָך... דאָס איז דאָך אַן אמת'ער אבן-טוב! דערנאָך האָט מיר גאָלדמאַן געגעבען נאָך איין ביכעל „אהבת ציון". איהר האָט דאָס אודאי אויך געלייענט?

—געוויס. פון אברהם מפו.

—דאָס האָב איך מיטגעבראַכט מיט מיר אַהער, דריי מאָל האָב איך עס אַדורכגעלייענט. כ'געדענק עס כמעט אינגאַנצען אויף אויסענווייניג... אַזאַ טיפע השכלה ווי אין „התועה בדרכי החיים" איז טאַקע דאָרט נישטאָ. נאָר דערפאַר אָבער דאָס לשון, די מליצה איז דאָך ממש האָניג! ס'האַרץ איז אין מיר געוואַקסען, לעזענדיג!

—ער האָט דיר אפשר אויך דערצעהלט וועגען די ביכלעך „קבורת חמור" און „חטאת נעורים"?—האָט איציקאָוויטש מיט אַ שמייכעל געפרעגט.

—יע! ער האָט מיר דערצעהלט!—האָט אלי' אויסגעשריען. שוין-זשע האָט איהר די ביכלעך אויך געלעזען? און איך האָב געמיינט, אַז מ'קאָן זיי אפילו נישט בעקומען!

—עט! מ'קאָן זיי בעקומען... און אפילו זעהר לייכט... האָט איציקאָוויטש אַלץ מיט דעמזעלבען טאָן גערעדט און אַיינבויגענדיג זיך האָט ער פון אונטער'ן דיוואַן אַפּערגעשלעפּט אַ פּערבונדען פּעקעל העברעאישע ביכלעך.

—איהר האָט זיי!—האָט אלי' ערשטוינט אויסגעשריען.—אָ! וואָס פאַר אַ גליק! איהר וועט זיי מיר געבען?

—הער,—האָט איציקאָוויטש צו איהם ערנסט געזאָגט.—דו ווייסט דאָך גוט, וואָס עס הייסט האָבען ביי זיך אַזעלכע ביכ-

לעך? דו בעטסט מיך איך זאָל זיי דיר געבען. און וואָס וועט זיין, אז מען וועט זיי ביי דיר געפינען?...

—אָ! וועגען דעם זאָרגט אייך נישט! איך ווייס ווי צו בעהאַלטען...

—אָבער דאָך, אויב מ׳וועט זיי ביי דיר געפינען? פון וואַנען קאָן איך וויסען, אַז דו וועסט נישט אויסזאָגען ביי ווע-מען דו האָסט זיי גענומען?

—איך?—האָט אלי׳ ערשטוינט אויסגעשריען.—איך וועל זאָגען ביי וועמען כ׳האָב גענומען? בין איך דען פון זינען אַראָב? איך וועל זיך גלייכער לאָזען אויף שטיקער צערייסען איידער אייך אויסגעבען!

— גיב תקיעת־כף... ביי אַלעם, וואָס איז דיר הייליג, אַז דו וועסט קיינעם, קיינעם נישט ווייזען די ביכלעך...

—ניין, וואַרט נאָר...—האָט איהם אלי׳ אָבגעשטעלט—איך האָב אַ יונגערן ברודער, וועלכער ווערט אויך אַ משכיל... איך עפען איהם די אויגען אויף... איהם אַליין נאָר ערלויבט מיר צו געבען די ביכלעך... ער קען האַלטען אַ סוד...

—אַלזאָ, גוט. אָבער קיינעם נישט מעהר! שווער זיך!

אלי׳ האָט איהם דערלאַנגט די האַנד.

—כ׳שווער ביי אַלעם, וואָס מיר איז הייליג! כ׳שווער ביי דער הייליגער השכלה, אַז איך וועל קיינעם נישט ווייזען די ביכלעך און אַפילו מען זאָל מיך צעשניידען אויף שטיקער, וועל איך נישט זאָגען ביי וועמען איך האָב זיי גענומען!

אלי׳ס שבועה האָט איציקאָוויטש׳ן בערוהיגט און ער האָט זאָרגפעלטיג מיט אַ געוויסער פייערליכקייט פונאַנדערגעבונדען דאָס פעקעל און דערלאַנגט אלי׳ן „חטאת נעורים״.

—נעהם, נאָר היט עס ווי דיין שוואַרצאַפעל!

ע

אלי׳ האָט געכאַפּט דאָס ביכעל און איינעסענדיג זיך דערין מיט אַ גיריגען בליק, האָט ער עס גענומען בלעטערן און פלוצלונג האָט ער עס אין אַ מין רעליגיעזען עקסטאַז צוגעדריקט צו די ליפּען.

—ווען דו וועסט עס דורכלעזען און מיר עס צוריקגעבען, וועל איך דיר געבען אַ צווייטס...

אלי׳ האָט זיך צעקנעפּעלט דעם קאָלנער פון העמד, אַריינגעלעגט דאָס ביכעל צו זיך אויף דער ברוסט, צוריק פערשפּילעט און הייס אויסגעשריען:

—אַך, ווי דערוואַרט איך זיך שוין דעם אָוונד, ווען אַלע וועלען זיך לעגען שלאָפען! כ׳וועל זיך פערמאַכען אין צימערל און אַ גאַנצע נאַכט לעזען!

בערוהיגענדיג זיך אַ ביכעל, האָט ער זיך צוגעזעצט און גענומען ריידען געשעפטכמעסיג:

—וועגען דעם עיקר האָב איך מיט אייך נאָך נישט גערעדט! איך האָב אייך געזאָגט, אַז איך בין שוין „פריי״, דאָס איז דאָך נאָך אָבער ווייניג. וואָס טהוט מען ווייטער?

—איהר דאַרפט זיך לערנען. בעט אייער פאָטער ער זאָל אייך ערלויבען ביי מיר זיך צו לערנען. איך וועל נישט טייער נעהמען,—האָט איהם איציקאָוויטש געראַטען.

—וואָס רעדט איהר?—האָט אלי׳ אויסגעשריען.—איהר קענט נישט מיין פאָטער! ער שטרעבט מיך צו מאַכען פאַר אַ רב, האַלט מיך יום-ולילה ביי דער גמרא, קלויבט זיך מיך חתונה מאַכען... איהר קאָנט זיך נישט פאָרשטעלען, וויפיל איך האָב שוין געליטען פאַר די עטליכע חדשים! איך בין ווי אין קבר! טאָג און נאַכט זיצען ביי דער גמרא בעת די נשמה איז אינגאַנצען פערשלונגען פון דער השכלה! איך קאָן שוין מעהר

נישט!... ווייסט איהר, איך האָב בעשלאָסען צו אַנטלויפען פון דער היים. ווי דענקט איהר?

—אַנטלויפען איז לייכֿט, אָבער וואוהין?

—כֿ׳ווייס אַליין נישט וואוהין. אין אַ גרויסער שטאָדט אַריין, וואו עס זענען דאָ משכּילים...

—און פון וואָס וועסטו דאָרט לעבען?

—וועגען דעם זאָרג איך זיך נישט—האָט אלי׳ רוהיג גע- ענטפערט.—כֿ׳וועל דורכֿקומען! וויפיל דאַרף איך דען אויף צו לעבען! אַ חוץ דעם, אויב כֿ׳וועל אַריינפאַלען צו „אייגענע״, וועלען זיי דאָך מיך שטיצען...

—חלילה! דערויף פערלאָז זיך נישט!—האָט איציקאָוויטש אויסגעשריען.—דערין בין איך שוין גוט ערפאַהרען! משכּילים, משכּילים און אַז עס קומט צו דער קעשענע, הערען זיי אויף צו זיין משכּילים... יעדע קאָפּיקע מוז מען ביי זיי מיט צוואַנ- גען אויסרייסען...

—פאַרוואָס?—האָט אלי׳ אין תּמימות׳דיגער פערוואונדערונג געפרעגט.

—דערפאַר, ווייל דער רובל איז אַלעמען טייער, אי דעם משכּיל, אי דעם פאַנאַטיק...

—נו, דאָס איז אַ קלייניגקייט... אויף דער ערשטער צייט וועט מיר קלעקען. איך קלויב שוין לאַנג געלד און האָב שוין אָנגעקליבען אַכֿט רובל. און וואָס ווייטער וועל איך שוין זעהן... כֿ׳וועל נישט פערפאַלען ווערען!—האָט ער פעסט צוגעגעבען. קיין אַנדערן אויסוועג האָב איך נישט! דאָ ווייטער בלייבען קאָן איך נישט... כֿ׳מוז זיך דערשלאָגען צו דער הויפט-נעסט פון השכּלה... אָ, השכּלה, השכּלה, דו טאָכֿטער פון הימעל!—האָט ער פאָעטיש אויסגעשריען. איך זעה ווי אַ ווייטען בּרייטען ים, אויף וועלכֿען עס שווימען ריזיגע שיפען!...

—שטילער! שריי נישט! עס קאָן נאָך ווער דערהערען. די בעלי־בתּים זענען שוין זיכֿער וואַך.

—ריכֿטיג! כֿ׳האָב זיך גאָר פערגעסען, וואו כֿ׳געפין זיך... ווען א הר זאָלט וויסען, ווי גליקליך איך בין, וואָס כֿ׳האָב זיך

מיט אײַך געזעהן! איצט האָב איך שוין גאָר קיין מורא נישט, כ׳ווייס, אַז איהר וועט מיך לערנען, אָנווייזען... שלעכט איז נאָר, וואָס ס׳איז זעהר שווער זיך אַריינצוכאַפּען צו אײַך אומבעמערקטערהייד. אין מיטען דער וואָך קאָן איך זיך דאָך לגמרי נישט אַוועקרייסען...

ער האָט אַ קוק געטהון אין פענסטער און אויסגערופען:

—ס׳ווערט טונקעל! כ׳האָב גאָרנישט בעמערקט, ווי די צייט איז אַוועק!... מען דאַרף אַנטלויפען. דער פאָטער איז שוין געוויס געגאַנגען אין בית-המדרש אַריין. נו, אַ גוטען...

ווען אלי׳ איז שוין געהאַט, זעהר פאָרזיכטיג, אַרויסגעגאַנגען, איז איציקאָוויטש לאַנג אַרומגעגאַנגען אויפגערעגט איבער׳ן צימערל. ער האָט זיך דערמאָהנט אָן די פאַנטאַזיעס פון זיינע חברים אין וו., אָן זיינע אייגענע הבטחות צו „אַרבייטען״ אין מילאָסלאַווקע און ער האָט מונטער אויסגערופען:

—וואויל! מיר׳ן זעהן! איך וועל זיי דאָ אַריינבּרענגען אַזויפיל השכלה, אַז זיי וועלען האָבען צו זינגען און צו זאָגען!

יד

זונטאָג איז איציקאָוויטש צוגעטרעטען צו דער אַרבייט. מיטנעהמענדיג מיט זיך עטליכע לעזע-ביכלעך, עטליכע פון פריהער צוגעגרייטע „פאָרשריפטען״, אַ לינעאַלע און אַ בלייפעדער, איז ער באַלד אינדערפריה אַוועק אויף די „אוראָקעס״.

דעם ערשטען אוראָק האָט ער געהאַט ביי זלמן-איסר׳ן, וועלכער האָט סוף כל סוף בעשלאָסען אָנצודינגען ביי איציקאָוויטש׳ן, אויסער די צוויי יונגערע מיידלעך, אויך די עלטערע, די, וועלכע האָט שוין גוט געלייענט, נאָר נישט געקענט קיין גראַמאַטיק. דער לעהרער האָט שוין געטראָפען זיינע דריי שילערינס ביים טיש, אויף וועלכען עס זענען שוין געווען צוגעגרייט אַלע שרייב-מאַטעריאַלען, אַ רוסישער אלף-בית און אַ העפטעל „סאָוורעמענניק״. די יונגערע קינדער אויסגעצוואָגענע

און צוגעקעמטע זענען דרך-ארצ׳דיג געזעסען ביים טיש, ער-וואַרטענדיג דעם לעהרער.

דער לעהרער איז צוגעטרעטען צום אוראָק: ער האָט אָב-לינירט אַ בויגען פּאַפּיר, אָנגעשריבען אויף דער ערשטער שורה עטליכע בוכשטאַבען און געהייסען די קינדער נאָכשרייבען, וויי-זענדיג זיי ווי צו האַלטען די פעדער. דערנאָך האָט ער זיך געווענדעט צו דער עלטערער, עטעל:

—נו, אַלזאָ, פון וואָס הויבען מיר אָן?...

—איך דענק... גלייך פון גראַמאַטיק...—האָט עטעל אונ-ענטשלאָסען אָנגעהויבען—נאָר כ׳האָב אָבער נישט קיין גראַמאַטיק, כ׳האָב אין ערגעץ נישט געקאָנט קריגען. דער טאַטע איז בע-קאַנט מיט׳ן סטאַנאָוואָי, וועט ער היינט צו איהם אַריינגעהן בעטען... ביי איהם מוז זיכער זיין אַ גראַמאַטיק...

—ביז איהר וועט זיך שאַפען אַ גראַמאַטיק, וועלען מיר דערוויל שרייבען דיקטאַנדע, דאָס איז אויך זעהר נויטיג...

ער האָט איהר גענומען דיקטירען פון זיין ביכעל קרי-לאָווס פאַבעלען, פערגלייכענדיג יעדעס אויפגעשריבענע וואָרט מיט׳ן ביכעל, צי די שילערין שרייבט ריכטיג. דיקטירענדיג איהר די גאַנצע פאַבעל, האָט ער פערריכט די גרייזען און איהר פאָרגעגעבען דריי מאָל איבערצושרייבען די פאַבעל און אויסלערנען זי פון אויסענווענינ. איהם האָט מען אויך אַזוי געלערנט.

—זאָגט מיר דעם טייטש פון די ווערטער, וועלכע איך פערשטעה נישט,—האָט עטעל געבעטען.—אָט האָב איך אָנגעשרי-בען די אונפערשטענדליכע ווערטער: פּראָניקנוטי, בירויזאָווי, ראָשטשאַ, וואָאָדושעווליעניעם.

דאָס זענען גאַנץ פּשוט׳ע ווערטער,—האָט איהר איציקאָ-וויטש איבערגעשלאָגען עטוואָס אונגעדולדיג.—עס איז גאַנץ לייכט זיי צו פערטייטשען. אָבער וואָס לוינט זיך דאָס? אויף איין בלעטעל האָט איהר די ווערטער, און אויפ׳ן צווייטען אַנדערע...

—אַלזאָ?

—דאַרפט איהר דעריבער נישט לעזען קיין שווערע ביכער.

איהר דאַרפט לערנען פּאַזוסאָנס בּיכעל און דערנאָך אַ כרעסטאָ-מאַטיע—אַ בּיכעל אַזעלכעס. און ערשט דערנאָך, ווען איהר וועט שוין גוט פערשטעהן דידאַזיגע בּיכלעך, וועט איהר אָנהויבּען לערנען דיקע בּיכער און אפילו ראָמאַנען.

—אָבער איך פערשטעה דאָך, וואָס איך לעז, דעם אינ-האַלט פערשטעה איך גוט!...—האָט עטעל געפּרובּט פּראָטעסטי-רען. איך קאָן אייך דערצעהלען, וואָס כ׳האָב געלייענט...

—אָ! איהר שפּאַרט זיך מיט מיר? ווער ווייסט בּעסער; איך, אָדער איהר?—האָט דער לעהרער זיך אויף איהר כמעט אָנגעבּייזערט און גענומען לערנען מיט די קינדער לערנען זיל-בּענווייז (דעם אַלפאַבּעט האָט זיי די שוועסטער אויסגעלערנט).

ווען דער אוראָק איז געווען געענדיגט, האָט עטעל נישט דרייסט געבּעטען דעם לעהרער:

—ערקלערט מיר כאָטש דעם טייטש בּלויז נאָר פון די צוויי ווערטער: „ראָשטשאַ" און „גאָריזאָנט", נאָר די צוויי ווער-טער בּלויז!

—„ראָשטשאַ"—דאָס איז אַ וואַלד, גאָר פשוט. און „גאָרי-זאָנט"—דאָס איז אַ שענער בּאַרג אַזאַ!—האָט איציקאָוויטש ענט-שלאָסען געענטפערט.

—אַ שענעם דאַנק אייך!—האָט עטעל אַ גליקליכע איהם געדאַנקט.

דעם צווייטען אוראָק האָט ער געהאַט בּיי צירל מנחם-ט״יינעס. נישט קוקענדיג אויף דער שפּעטער שעה, האָט ער ערשט די קינדער געטראָפען בּיים פריהשטיק.

צירל האָט געפרעגט דעם לעהרער:

—איהר וועט טרינקען טהיי?

—אַ דאַנק,—האָט ער געענטפערט, נישט אָבזאָגענדיג זיך.

צירל האָט איהם אָנגעגאָסען אַ גלאָז טהיי און ווייזענדיג מיטן קאָפּ אויף דעם יונגערן מיידעלע, האָט זי מיט מוטערלי-כען שטאָלץ געזאָגט:

—זי איז, קיין עין-הרע, אַ געוואַלדיגע חכמה! נעכטען איז דאָ בּיי אונז געזעסען איינער אַנ׳אַלטער מאַן, האָט זי צו

איהם געמאַכט פערשידענע מינעס, מאַלט ער צו איהר: „זאָג נאָר, מאַך דיך נישט נאַריש. איך בין אַ שדכן, און אויב דו וועסט מיר מאַכען מינעס, וועל איך עס אַלע חתנים דערצעהלען און קיינער וועט דיך פאַר קיין כלה נישט נעהמען". האָט זי איהם דערויף געענטפערט... רבקה׳לע, וואָס האָסטו איהם געענטפערט?

—איך האָב איהם געענטפערט: „אויב דער טאַטע וועט מיר געבען אַ סך געלד נדן, וועט מיך אַ חתן נעהמען מיט מיאוסע מינעס אויך".

צירל און די קינדער האָבען זיך ברייט צעשמייכעלט פון רבקהלעס חכמה. איציקאָוויטש האָט אויך אויס העפליכקייט אַ שמייכעל געטהון.

ווען זיי האָבען געענדיגט טהיי טרינקען, האָט דער לעהרער אויסגעזעצט די קינדער און גענומען זיי ווייזען, ווי אַזוי צו שרייבען. צירל האָט זיך אויך צוגעזעצט און נאָך יעדער בעמערקונג פון לעהרער האָט זי צוגעגעבען:

—הערסט, זעלדעלע, וואָס מ׳רעדט צו דיר?

אָדער: גנענדעלע, הער אויס מיט קאָפּ! כ׳צאָל דאָך פאַר דיר געלד...

דער דריטער אוראָק איז געווען ביי ראָזאַנאָוון, וואוהין עס האָבען אויך געזאָלט קומען חנה-לאה׳ס אייניקעל און דער שכנ׳טעס אַ מיידעלע. ווען דער לעהרער איז אַריינגעקומען, זענען שוין אַלע קינדער געווען און, זיצענדיג אויף דער פּאָדלאָגע, געשפּילט אין שטיינדלעך. דערזעהענדיג דעם לעהרער, זענען די קינדער אויפגעשפּרונגען און גענומען טאַנצען פאַר שמחה:

—דער לעהרער איז געקומען! דער לעהרער איז געקומען!

יח

די פערטע לעקציע איז געווען בײַ גנעסע יאַכנעס, וואו־הין עס איז נאָך צוגעקומען דאָס מיידעלע פון שפרה־לייבעס, אין וועמענס צאָהל־פעהיגקייט חנה־לאה האָט געצווייפעלט. דאָ, האָט זיך אַרויסגעוויזען, איז נאָך נישט געווען קיין שום שרייב־מאַטעריאַלען. די קינדער זענען געלאָפען צו די מוטערס, אָבער זיי זענען באַלד צוריקגעקומען מיט פערוויינטע אויגען און אָהן פּאַפּיר און פעדער.

נאָך זיי זענען נאָכגעקומען די מוטערס.

—זיי זענען געקומען צולויפען, ווי די משוגעים,—האָט גנעסע יאַכנעס זיך גענומען בעקלאָגען—גיב זיי פּאַפּיר, פעדערס, טינט, כ׳וויס אַליין נישט, וואָס נאָך!

—מ׳מוז דאָך דאָס אַלץ האָבען...—האָט דער לעהרער בעמערקט.

—איהר פערשטעהט אַ מעשה? ווידער אַמאָל געלד! כ׳האָב נישט אָנגעגרייט, כ׳האָב גערעכענט, אַז איהר וועט שוין דאָס אַלץ מיט זיך ברענגען.

—מיר האָבען וועגען דעם נישט גערעדט. ס׳פיהרט זיך אומעטום, אַז די בעל־הבית׳טעס קויפען אַליין פּאַפּיר און ביכלעך. איהר קאָנט זיך פרעגען, וועמען איהר ווילט.

—איך האָב דאָך פריהער געזאָגט!—האָט שפרה־לייבעס זיך אָנגערופען צו גנעסע׳ן—הויב נאָר אָן מיט די לעהרערס, וועסטו שוין נישט קאָנען פון זיי זיך אָבטשעפּען.

—אַלזאָ, וויפיל דאַרף מען, זאָגט שוין אַמאָל!—האָט גנעסע בייז געזאָגט, און געגעבען די קינדער עטליכע קאָפּיקעס.

אָט די לעקציעס, וועלכע האָבען געדויערט ביז צוויי נאָכמיטאָג, האָבען איציקאָוויטש׳ן געוואַלדיג ערשעפּט. יעדע שעה האָט זיך איהם אויסגעוויזען ווי אַן׳אייביגקייט און נאָך דער פערטער לעקציע האָט ער, אַ בלייכער, מיט קאָפּ־וועהטאָג, זיך

קיים דערשלעפּט אַהיים און פון מידיגקייט כמעט גאָרנישט גע-
געסען ביי מיטאָג.

נאָך מיטאָג האָט ער נאָך געהאַט דריי לעקציעס: ביי
דער געלער אסתּר-דוואָשע, דערנאָך מתחילת אָוענד ביי יאָסעל
אין חדר. צום סוף ערשט האָט ער געהאַט צו שרייבען די
ליבעס-קאָרעספּאָנדענץ פון דעם חתן-בחור מלך-עקיבא׳ס.

אסתּר-דוואָשע האָט ביים לעהרערס אַריינקומען גענומען
לויפען אין שטוב, ווי אַנ׳אונטערגעשאָסענע, זידלענדיג די דינסט,
וועלכע האָט זיך געפּאָרעט אין זאַל, און זי אַרויסגעטריבען אין
קיך אַריין. דערנאָך האָט זי דערלאַנגט דעם לעהרער די האַנד
און, שווער סאַפּענדיג, ליידענשאַפטליך אַרויסגערעדט:

—איך האָב אַייך ערוואַרט!

בעזעצענדיג דעם לעהרער נעבען זיך, האָט זי איהם
מודיע געווען, אַז זי וויל זיך לערנען אַלץ מיט אַמאָל, נאָר
אָנהויבען מוז מען דורכאויס פון „דייטש”. איציקאָוויטש, וויסענ-
דיג פון פריהער וועגען איהר שוואַכקייט צו „דייטש”, האָט
שוין געהאַט צוגעגרייט אַ ריין אָנגעשריבענעם דייטשען אַלפאַ-
בעט. דאָס מיידעל איז דערפון ענטציקט געווען און גענומען
מיט אַנ׳אָנגעשטרענגטער מינע נאָכשרייבען די אותיות, ווייזענדיג
יעדעס אות דעם לעהרער מיט דער פראַגע: „גוט?” נאָר באַלד
איז איהר דאָס פּערמיאַוס׳ט געוואָרען און פערלאַנגט פון לעה-
רער, ער זאָל איהר ווייזען אַ „רעכענונג”. איציקאָוויטש האָט
איהר גענומען ערקלערען, ווי מען שרייבט ציפערן. זי האָט
אָבער, גאָרנישט פערשטעהענדיג, נאָכגעזאָגט נאָך איהם אַלץ,
וואָס ער האָט געזאָגט און אויף דער פראַגע: „פערשטאַנען?”—
האָט זי געשווינד געענטפערט: „פערשטאַנען, וואָס איז דאָ נישט
צו פערשטעהן!”

דערנאָך האָט זי געפּאָדערט אַ רוסישען פּאָרשריפט. זי-
צענדיג אַזוי אָנגעבויגען איבערן בויגען פּאַפּיר און נאָכשריי-
בענדיג די בוכשטאַבען, האָט אסתּר-דוואָשע פּלוצלונג זיך אָנ-
געריהרט אונטער׳ן טיש מיט איהר פוס אָן איציקאָוויטשעס פוס.
איציקאָוויטש איז רויט געוואָרען, אָבער ער האָט דעם פוס נישט

אַוועקגענומען. דאָס מיידעל האָט שווער אָטעמענדיג, מיט אַ ציטערדיגער שטים פון אויפרעגונג, איהם געפרעגט, ווייזענדיג דאָס אָנגעשריבענע:

ג... גוט?...

—זעהר גוט...—האָט איציקאָוויטש מיט דערזעלבער אויפרעגונג געענטפערט און האָט אויך, ווי נישט ווילענדיג, זיך אָנגעריהרט מיט זיין פוס אָן איהרען.

אין צווייטען צימער האָט דער זייגער הייזעריג געשלאָגען פינף. נאָר איציקאָוויטש'ן האָט זיך נאָך נישט געוואָלט אַוועקגעהן און ער איז נאָך צוגעזעסען אַנ'איבעריג פערטעל שעה. ווען ער האָט ענדליך געוואָלט אַוועקגעהן, האָט אסתר-דוואָשע אומצופרידען אויסגעשריען:

—איהר געהט שוין? ס'איז דאָך נאָך קיין שעה נישט!

—חלילה! כ'האָב אַליין געהערט שלאָגען פינף.

אסתר-דוואָשע איז אַריינגעגאַנגען אין צווייטען צימער, האָט געשווינד צוגערוקט דעם ווייזער פון זייגער אויף דריי פערטעל פינף און אומקעהרענדיג זיך, געזאָגט צום לעהרער:

—קומט, זייט מוחל, דאָ אַריין, וועט איר זעהן ס'איז ערשט דריי פערטעל פינף! ס'איז אונז געבליבען נאָך אַ פערטעל שעה...

איציקאָוויטש איז נאָך געבליבען אויף אַ פערטעל שעה און איז אַוועקגעגאַנגען אין אַ מאָדנער פיבערדיגער אויפרעגונג.

ביי יאָסלען אין חדר האָט ער געהאַט דריי שילער. דעם פערטען יונגעל האָבען די עלטערן נישט נאָר נישט געלאָזט לערנען, נאָר האָבען איהם אפילו נישט ערלויבט איבערצובלייבען אין חדר בעת דער לעקציע.

אין חדר האָט איציקאָוויטש מיטאַמאָל זיך דערפיהלט פריי. מיט יונגלעך האָט ער זיך געפיהלט היימיש, גאָרנישט דאָסזעלבע וואָס מיט מיידלעך.

יאָסעל האָט בעגעגענט דעם לעהרער מיט אַ זויער שמיי-...לע. טיף אין זיך האָט ער זיך געטראָגען מיט משכילישע געדאנקען ער האָט געהאָפט צו בענוצען זיך מיט'ן לעהרערס

קענטעגישען, און האָט אפילו געטראַכט ווען-עס-איז צו בעקומען פון איהם אַ משכּילישׁ ביכעל, וועלכעס יאָסעל וואָלט שטאַרק געוואָלט אַמאָל דורכלעזען, פערשטעהט זיך, בסוד-סודות. נאָר מיט די אַלע זינדיגע מחשבות האָט זיך יאָסעל אַרומגעטראָגען ביז יענעם שמועס אין בית-המדרש. דער פאָרוואורף, וואָס דעם סופר׳ס זוהן האָט איהם דאַן געמאַכט וועגען האַלטען מיט׳ן לעהרער, האָט איהם אַזוי אָנגעשראָקען, אַז ער האָט פערגעסען אָן די אַלע געדאַנקען און האָט פעסט בעשלאָסען מיטצוהעלפען אומקעהרען דעם לעהרער אויפ׳ן דרך-הישר. און איצט, בעת׳ן לעהרערס אַריינקומען, האָט זיך ביים מלמד אין דער נשמה אָנגעהויבען אַ קאַמף צווישען די געהיימע משכּילישע פערלאַנגען און דער ניכטערער שטים וועגען פאַרזיכטיגקייט.

זאָל איסר דער ערשטער אָנהויבען—האָט ער ביי זיך געטראַכט.—איך וועל דערווייל שטעהן אָן אַ זייט...

ער האָט באריכות איבערגעגעבען דעם לעהרער, ווי אַזוי ער האָט ביז איצט געלערנט די קינדער רוסיש. ער אַליין לעזט שלעכט, נאָר פונדעסטוועגען האָט ער אויסגעלערנט די קינדער לעזען זילבענווייז! וואָס שייך דער שריפט—קען ער נישט די גרויסע בוכשטאַבען, דערפאַר די קליינע „אַזבוקע״ שרייבען די קינדער נישט שלעכט. און ער האָט דעם לעהרער געוויזען די העפטען פון די קינדער.

איציקאָוויטש האָט מיט אַ מין לייטזעליגען שמייכל בעקוקט די העפטען און האָט העפליך אָנגעוויזען יאָסלען, אַז אין זיין „אַזבוקע״ זענען פערפעהלט די בוכשטאַבען „אי״ און „שטש״.

—איך האָב נישט געוואוסט ווי אַזוי מען רעדט זיי אַרויס,—האָט יאָסעל בתמימות געענטפערט.

דערנאָך האָט איציקאָוויטש געוויזען, אַז דעם „צע״ קאָן מען שרייבען אויף צווייערליי אופנים: מיט אַ קעפעל אין דער הויך, אָדער מיט אַנ׳עק אַראָב, און אַז דער בוכשטאַב „כאַ״ דאַרף זיך געפינען נאָך „עף״.

—אָבער דאָך—האָט ער געענדיגט—איז עס גאַנץ גוט אויפגעשריבען און די האַנדשריפט איז אויך נישט קיין מיאוסע.

נאָך דער לעקציע, איידער איציקאָוויטש האָט זיך נאָך בעוויזען אויפצושטעלען, האָט יאָסעל, וועלכער איז די גאַנצע צייט געזעסען אין אַ ווינקעל, אַ קאָמאַנדעווע געטהון:

—נו, קינדער, רוימט גיכער אַראָב פון טיש און נעהמט די גמרות.

אויפ׳ן הויף האָט שוין אויף איציקאָוויטש׳ן געוואַרט דער חתן-בחור מלך. ער האָט שטיל איהם אַ שעפּטשע געטהון: „געהט נאָך מיר, נאָר שטילער“, און אַרויסגעפיהרט דעם לעהרער צו זיך אין בוידעם-שטיבעל. דאָרט האָט ער פאָרזיכטיג פערמאַכט די טהיר און דערלאַנגט דעם לעהרער צוויי בריוולעך, געשריבען אין רוסיש מיט אַ גרויסער, אפילו גאַנץ לייכטער פרויען-האַנדשריפט.

—נו, לעזט און פערטייטשט מיר יעדעס וואָרט.

איציקאָוויטש האָט גענומען לעזען און פערטייטשען איהם דער כלה׳ס בריף. דער בריף איז געווען געשריבען כמעט אַנאַלפאַבעטיש, אָבער מיט גרויסע פּרעטענזיעס. די כלה האָט איהם געשריבען, אַז זי לעזט „זעהר אינטערעסאַנטע ראָמאַנען, פון וועלכע זי איז זעהר ענטציקט“. זי האָט זעהר אומגעלומפערט און צעדרעהט געפרובט איבערגעבען דעם אינהאַלט פון איין ראָמאַן און אויך אויסגעדריקט איהר פערלאַנג, דער חתן זאָל מיט איהר אָנהויבען פיהרען אַ ראָמאַן, כאָטש ביי זיי איז געווען תנאים און אַ גערעדטער שידוך. ביידע בריף זענען געווען אונטערגעשריבען: „פון מיר דיין טייערע כלה סאָנע חלף“. גאָר אונטען האָט זיך געפונען אַ צושריפט אויף יודיש. אין ערשטען בריף: „געדענקט-זשע, למען-השם, מיר צו ענטפערן אויף רוסיש. כ׳רעכען, אַז דער שדכן האָט נישט געזאָגט קיין ליגענט, זאָגענדיג, אַז איהר קענט רוסיש און אפילו דייטש“. און אין צווייטען: „דער פאָטער מיינער בעט מיך נאָכאַמאָל צו דערמאָהנען אייער פאָטער וועגען די פינף און זיבעציג רובל, וועלכע ער דאַרף איינלעגען אין באַנק צום נדן.“

דאָס לעזען די בריף, פערטייטשען און ערקלערען זיי האָט געדויערט מעהר ווי אַ שעה. מלך איז אָבער נישט געווע

צופרידען מיט איציקאָוויטשעס ערקלערונג און האָט אין יעדען וואָרט, אין יעדער פראַזע געזוכט עפּעס אַ פערבעהאַלטענעם מיין, אַ רמז און האָט זיך כסדר געפרעגט:

—וואָס איז דער פשט דערפון?

אָבגעפּאַרטיגט זיך מיט די בריף, האָט מלך פייערליך געזאָגט:

—נו, איצט נעהמט די פעדער און איהר וועט אויף דעם בויגעלע פאַפּיר שרייבען, וואָס איך וועל אייך זאָגען.

און ער האָט איציקאָוויטש'ן דיקטירט פאָלגענדען בריף:

„שענע בלום, וועלכע וואַקסט אין הערליכען וויינגאָרטען פון דער שטאָדט מינסק, סאָניע חלף, נרה יאיר!

„אַזוי ווי אַ ברייטער טייך, וועלכער פליסט צווישען הויכע ברעגעס און קאָן נישט פערפלייצען דעם טאָל—אַזוי שטרעב איך אייער פנים אָנצוקוקען און קאָן נישט, ווייל איך געפין זיך אין מילאָסלאַווקע און איהר—אין מינסק. אָ! ביטערער גורל! ווי דערלעב איך שוין די גליקליכע צייט. און אַזוי ווי די זון לייכט נאָר בייטאָג, אָבער ביינאַכט קאָן מען זי פאַר קיין שום פאַרמעגען אין דער וועלט נישט באַקומען צו זעהן, אַזוי קאָן איך אויך נישט באַקומען צו זעהן אייער פרעכטיגע פיגור! אָ! ביטער מזל!...”

—די ווערטער זענען שוין איינמאָל געווען,—האָט איציקאָוויטש בעמערקט.

—אמת! נאָר ס'מאַכט נישט, שרייבט זיי נאָכאַמאָל. אַזעלכע ווערטער קאָן מען נאָכאַמאָל אויך שרייבען... נו, ווי געפעלט אייך מיין מליצה?

—וואוילו! אויסגעצייכענט!—האָט איציקאָוויטש אויפריכטיג געלויבט.

—איך האָב דערויף צוויי נעכט געקלערט... אַרומגעטראַכט... נו, וואָס שרייבט מען ווייטער?

—כ'רעכען, אַז מען דאַרף איהר שרייבען וועגען די ביכלעך, וועלכע איהר לעזט, און וועגען דעם, וואָס זי פערלאַנגט... אַז איהר זאָלט מיט איהר... ווי זאָגט מען דאָס, אָנהויבען צו

פיהרען אַ ראָמאַן...—האָט איציקאָוויטש עטוואָס אין פערלעגענהייט געענטפערט.

—וואָס טייטש פיהרען אַ ראָמאַן? בנאמנות, כ׳פערשטעה נישט, וואָס דער פשט דערפון איז!

—גאָר פשוט: שרייבען איהר ליבעס-בריף, ס׳הייסט, ליבע... מ׳שרייבט, אַז מ׳איז פערליבט, אַז מ׳בענקט און מען רופט זי אָן מיט איידעלע ווערטער...

מלך האָט זיך געקראַצט אין קאָפּ און שוויגענדיג אַ ווייל
ע, האָט ער זיך אָבגערופען:

—ס׳טייטש, כ׳שרייב דאָך איהר ליבעס-בריף... איז דאָס דען נאָך ווייניג! נו, נעהמט די פעדער און שרייבט: „מיין פיל געליבטסטע כלה! אייער פערלאַנג, אַז כ׳זאָל מיט אייך אָנהויבען פיהרען אַ ראָמאַן, ערפיל איך מיט׳ן גרעסטען פערגעניגען, אָבוואָהל אין פיר חדשים אַרום וועט ביי אונז אי״ה זיין די חתונה און דאַן וועט דאָס שוין נישט נויטיג זיין״.

יח

אין עטליכע טעג אַרום, ווען איציקאָוויטש איז אַהיימגעקומען אויף מיטאָג, האָט ער געטראָפען חנה-לאה׳ן שטאַרק צעטומעלט. אָברופענדיג איהם בסוד אין צווייטען חדר אַריין, האָט זי איהם מיט שרעק איינגערוימט:

—מ׳איז דאָ געווען אייך רופען צום... סטאַנאָווואָי!

—מיך?—האָט איציקאָוויטש געפרעגט, בלייך ווערענדיג.

—אייך... כ׳האָב מורא, אַז דאָס איז צוליב׳ן פּאַס.

—אַ פּאַס האָב איך—האָט איציקאָוויטש געזאָגט.

—איהר האָט אַ פּאַס?—האָט די בעל-הבית׳טע אַ דערפרעהטע אויסגעשריען.—אַ דאַנק דיר, גאָטעניו! כ׳האָב זיך אַזוי דערשראָקען... פון וואַנען האָב איך געזאָלט וויסען, אַז איהר האָט אַ פּאַס?

—נאָך וואָס פאַר אַ פּאַס איך האָב?—האָט איציקאָוויטש

געזאָגט, ווי ער וואָלט זיך אַליין נישט געגלויבט.—און ווען האָט דער סטאַנאָוואָי געהייסען קומען?

—דער גוי האָט געזאָגט, אַז טאַקי באַלד.

אָבער נישט קוקענדיג אויף זיין פּאַס, איז איציקאָוויטש וויט נישט רוהיג געווען צוליב דעם פאָרשטעהענדען וויזיט.

—ער זאָל זיך נאָר נישט גלאַט טשעפּען...—האָט ער מיט מורא געזאָגט.—דער טייוועל ווייסט איהם, ער קאָן זיך אָן דער מינדעסטער קלייניגקייט אָנטשעפּען...

—ניין, אונזערי סטאַנאָוואָי איז אַ גוטער גוי... ער וויל פּשוט עטליכע רובל... וואָס קאָן מען מאַכען! נאָר איין זאַך איז אַ וואונדער: פון וואַנען האָט ער זיך דען דערוואוסט וועגען אייך?

—ווייזט אויס, אַז עס האָבען זיך שוין געפונען אַזעלכע גוטע מענשען, וועלכע האָבען געהאַלטען פאַר נויטיג איהם דאָס איבערצוגעבען... זאָגט איהר, הייסט עס, אַז עטליכע רובל?.. וויפיל-זשע דאַרף מען איהם געבען?

—וויפיל ס'לאָזט זיך. נעהמט קודם מיט מיט זיך אַ רובל דריי, פּרובט איהם אָבער געבען נאָר איינעם. ווען ער נישט וועלען—איז פערפאַלען! וועט איהר איהם דערלעגען. אַזוי פיהרט מען זיך...

איציקאָוויטש איז געווען אַזוי צעטראָגען, אַז ער האָט שוין נישט געגעסען קיין מיטאָג און, נעהמענדיג ביי דער בעל-הבית'טע אַ דריי-רובלדיגען, איז ער אַוועק צום פּריסטאַוו.

די קאַנצעלאַריע פון פּריסטאַוו האָט זיך געפונען אין דער צווייטער זייט שטעדטיל, וואו עס האָבען געוואוינט בלויז קריסטען. דעם פּריסטאַווס קאַנצעלאַריע און זיין וואוינונג האָבען פערנומען אַ גערוים הויז.

דער אויסערליכער אָנבליק פון דער קאַנצעלאַריע, בלויז דער שילד מיט'ן אָדלער האָט שוין איציקאָוויטש'ן אויפגעשוי-דערט. ער האָט אַרויסגענומען דעם פּאַס פון קעשענע און, האַלטענדיג איהם אין דער האַנד, ווי עפּעס אַ רעטונגס-גאַרטעל,

האָט ער אויפגעעפענט די טהיר און איילינ אַראָבגענומען דאָס היטעל.

ער האָט זיך געפונען אין אַ גרויסען וואַרטע-ציטער, וואו עס זענען געווען אַ פינף-זעקס פויערים, סאָטסקי, וועלכע זענע געזעסען אָדער האַלב-געלעגען אויף די בענק.

—וועמען דאַרפסטו?—האָט איהם איין סאָטסקי געפרעגט, נייגעריג בעטראַכטענדיג איהם.

—דעם גאָספאָדין פריסטאַוו... זיין „בלאַהאָראָדיע"... האָט געהייסען קומען...—האָט איציקאָוויטש אַרויסגעשטאַמעלט.

—זשיד, טשי נע זשיד?—האָט איין סאָטסקי שטיל געפרעגט דעם צווייטען.

אין דער טהיר, וואָס פיהרט אין קאַנצעלאַריע, האָט זיך בעוויזען אַ מאַסיווע פיגור אָהן אַ ראָק, אַ פעט געזיכט מיט ריזיגע שטריכען, מיט אַ טאָפעלטער גאָמבע, מיט עטוואָס גרויליכע באַקען-בערד און אויסגעזעצטע אויגען. אויפ'ן ערשטען בליק האָט די פיגור און דאָס געזיכט געמאַכט אַ שרעקענדיגען איינדרוק.

—ווער איז דאָ?—האָט ער מיט אַ הייזעריגער באַס-שטים געפרעגט, אומקוקענדיג זיך איבער'ן צימער.

די ריזיגע פיגור און די מורא'דיגע שטימע האָבען שוין גאָר דערשלאָגען איציקאָוויטש'ן. ער האָט זיך אויסגעגלייכט אין קוים אַרויסגעשטאַמעלט:

—אַייער... בלאַהאָראָדיע... האָט געהייסען...—און ער האָט אויסגעשטרעקט זיין האַנד מיט'ן פאַס.

דער פריסטאַוו האָט פערוואונדערט אַ קוק געטהון אויף איציקאָוויטש'ן און פלוצלונג אויסגערופען:

—איהר זענט דאָס דער לעהרער?

—איך...

דער פריסטאַוו האָט זיך עפּעס הויך צעלאַכט. דערנאָך האָט ער גוטמוטהיג צוגעגעבען:

—נו, נו! כ'בעט אַייך זעהר, הער לעהרער! כ'בעט אַייך אַריין!

איציקאָוויטש איז אַריין אין קאַנצעלאַריע, וואו אַ יונגער שייגעץ איז געזעסען בײַ אַ טיש און אונאויפהערליך געשריבען.

—זיצט!—האָט דער פּריסטאַוו איהם אָנגעוויזען אויף אַ שטוהל נעבען אַ טיש, פערלעגט פול מיט פּאַפּירען.

—וואָס איז דאָס?—האָט ער געפרעגט, בעמערקענדיג אי־ציקאָוויטשעס אויסגעשטרעקטע האַנד מיט אַ צונויפגעלעגט פּאַ־פּיר.—אַ פּאַספּאָרט? גוט, מיר'ן זעהן...

און עפּענענדיג עס, האָט ער ווי פון יוצא-וועגען גענומען לעזען:

—זלמן לייבאָוו איציקאָוויטש... איציקאָוויטש, נו, פיין, נאָר דאָס אויף שפּעטער.—און ר'האָט אומגעקעהרט איציקאָוויטש'ן דעם פּאַספּאָרט.—זענט איהר, הייסט עס, געקומען קיין מילאָ־סלאַוועקע פּערנעהמען זיך מיט לעהרעריי?... אַ פיינער עסק... אָבער צי זענט איהר אַ לעהרער אָדער אַ מלמד?

—ניין, ניין, נישט קיין מלמד, נאָר אַ לעהרער!...

—איהר לערנט רוסישע „גראַמאָטע"?... און אַנ'ערלויבעניש האָט איהר?—האָט ער אומגעריכט אַ פרעג געטהון, אָבער בע־מערקענדיג שרעק אויף איציקאָוויטשעס געזיכט, האָט ער גלייך צוגעגעבען:—נו, שרעקט אייך נישט! כ'וועל זיך מאַכען נישט וויסענדיג, כ'וועל קוקען דערויף דורך די פינגער... לערנט! ווי־פיל איהר ווילט נאָר... בײַ גאָט, אַז כ'פרעה זיך פון גאַנצען האַרצען, וואָס איהר זענט געקומען צופאָהרען! עלעהיי אונזערע יודעלעך וועלען אַ ביסעל גראַמאָטנע ווערען! זיי זענען דאָך גאָר ווילדע מענשען! נישט אמת?

—זעהר ווילדע מענשען. וויסען נישט פון קיין בילדונג!—האָט איציקאָוויטש דרייסטער געענטפערט, נאָכדעם ווי דעם פּריסטאַוס רייד האָבען איהם בערוהיגט און צוגעגעבען מוטה.

—אַזוי, אַזוי! אַלע וויסען נאָר די סינאַגאָגע און נאָר די סינאַגאָגע... איין שווינדלער גרעסער פאַר'ן צווייטען! עהרען־וואָרט!... איהר רויכערט?

—כ'רויכער...—איז איציקאָוויטש שוין דרייסט געוואָרען און, נעהמענדיג דעם פּאַפּיראָס, וועלכען דער פּריסטאַוו האָט

איהם דערלאַנגט, האָט ער געשווינד און אומגעעיקט פּעררוי-כערט, אויפשטעהענדיג דערביי פון אָרט.

—און אום שבת?... רויכערט איהר אויך?—האָט דער פּריסטאַוו איראָניש שמייכלענדיג געפרעגט.—אַי-אַי! מ׳טאָר נישט!

—ווען קיינער זעהט נישט—רויכער איך,—האָט איציקאָ-וויטש שמייכלענדיג געענטפערט.

—אַזוי! עהרען-וואָרט! כאַ-כאַ-כאַ! און ווען דער ראַבּין זאָל זיך דערוויסען? וועט ער מאַכען אַ געוואַלד: איי-וויי מיר! טסעוואָ קוריס פּאַפּיראָסקע-ע?...

—כע-כע-כע!

—נאָר ס׳מאַכט נישט!—האָט דער פּריסטאַוו ערמונטערענד צוגעגעבען, קלאַפּענדיג איציקאָוויטש׳ן איבער׳ן פּלייצע.—איהר זאָלט פאַר זיי קיין מורא נישט האָבען! וועט ווער עס איז עפּעס אַייך טשעפּען—קומט גלייך צו מיר, וועל איך זיי באַלד דרך-ארץ לערנען. פאַר מיר ציטערן זיי. איך קען זיי גוט. לאַנגע פּאות און דורך און דורך בעסטיעס. נישט אמת?

איציקאָוויטש האָט מיט אַ חניפה׳דיג שמייכעלע געקוקט אויפ׳ן פּריסטאַוו און נישט וויסענדיג וואָס צו ענטפערן, האָט ער אַרויסגעשטאַמעלט:

—פאַנאַטיקערי!... טאַקיע פאַנאַטיקערי, טשטאָ סטראַסט!*)

—„פאַנאַטיקי” דאַרף מען זאָגען און נישט „פאַנאַטיקערי”—האָט איהם דער פּריסטאַוו פעררירכט.—אַזוי-וי! איך ראַנגעל זיך מיט זיי שטענדיג... איך האָב אַ גוטען פריינד אין שטעדטיל, זלמן-איסר הייסט ער. איהר קענט איהם, איהר לערנט זיינע קינדער. ער איז צו מיר געקומען באָרגען אַ גראַמאַטיק. גראָד איז ביי מיר געווען אַן׳אַלטע גראַמאַטיק, האָב איך איהם גע-געבען. אַלזאָ, קריג איך זיך שטענדיג טאַקע מיט דעם דאָזיגען זלמן-איסר׳ן: „פּאַרוואָס, זאָג איך, עסט דו נישט קיין חזיר? וואָס פאַר אַן׳עבירה איז דאָס דען? אַן׳עבירה איז, וואָס מען לאָזט

*) פאַנאַטיקער, אַזעלכע פאַנאַטיקער, אַ שרעק.

אַרויס פון מויל, נישט וואָס מען לעגט אין מויל!״ ער אָבער שאָקעלט מיט די פאות און שרייט: „איי-וויי מיר! קאַק מאָזנאָ!״*) כאַ-כאַ-כאַ!

דער פּריסטאַוו האָט זיך אויפגעשטעלט און צוגעהענדיג צו דער טהיר, האָט ער אַ געשריי געטהון:

—אַגאַשאַ! דערלאַנג די גראַפינקע, עטליכע גלעזלעך און עפּעס צו פערבייסען!—איהר וועט דאָך געוויס זיך נישט אָבזאָגען עפּעס צו טרינקען?—האָט ער געפרעגט זיך ווענדענדיג צום טיש.

—כ׳וועל טרינקען—האָט איציקאָוויטש געענטפערט, האַלטענדיג פאַר גלייכער צו ענטפערן בלויז מיט דיזעלבע ווערטער, מיט וועלכע מען האָט זיך צו איהם געווענדעט, כדי נישט אַריינצופּאַלען מיט עפּעס אַ גרייז. איבריגענס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז דער פּריסטאַוו רעדט נישט גאַנץ ריכטיג רוסיש: אַזאַ רוסישע שפּראַך מיט אַזאַ אַקצענט האָט ער נאָך קיינמאָל נישט געהערט. בעזונדערס איז ער געווען איבערצייגט, אַז וואָס שייך דעם וואָרט „פאַנאַטיקער״, האָט דער פּריסטאַוו געוויס אַ טעות. ער האָט זיך, נאַטירליך, נישט געהאַט בדעה צו שפּאַרען, נאָר ער ווייסט דאָך קלאָר, אַז מ׳זאָגט נישט „פאַנאַטיק״, נאָר „פאַנאַטיקער״. ער האָט שוין אַזויפיל מאָל געהערט דאָס וואָרט. פאַנאַטיקער, דאָס הייסט אַ פרומער יוד. פון וואַנען זשע קאָן דער פּריסטאַוו וויסען אַזאַ יודיש וואָרט?

—יאָ, יונגערמאַן—האָט דער פּריסטאַוו ווייטער גערעדט.—כ׳בין זעהר צופרידען, וואָס איהר בעזעצט אייך דאָ... ס׳וועט כאָטש זיין איין געבילדעטער מענש, מיט וועמען אַ וואָרט אויסצוריידען, פאַר וועמען פון האַרצען זיך אָבצוריידען... איהר קאָנט זיך נישט פאָרשטעלען, וואָס פאַר אַ העק דאָ איז: נישטאָ קיין געזעלשאַפט, נישטאָ אפילו מיט וועמען אַ קערטעל צו מאַכען. כאָטש נעהם וואָיען ווי אַ וואָלף! דער איינאונאיינצ׳יגער

---

*) אוי ווי, ווי קאָן מען דאָס?

מענש, מיט וועמען מ׳קאָן אַ ביסעל פערברענגען, שמועסען, עפּעס טרינקען—איז דער באַטיושקאַ... ס׳איז דאָ נאָך אַ לעהרע-רין, נאָר זעהר נישט קיין אינטערעסאַנטע, אַ מיאוסקייט, אַזש אַ שרעק!

אַ באָרוועס שיקסעל האָט אַריינגעבּרענגט בּראָנפען און פערבייסען.

דער פּריסטאַוו האָט זיך צעשמייכעלט, מיט פערגעניגען געריבען די הענד, דערנאָך האָט ער אָנגעגאָסען צוויי גלעזלעך, האָט איינס גענומען און ס׳צווייטע האָט ער דערלאַנגט איצי-קאָוויטש׳ן.

—פאַר אַייער געזונד! „ליכאַים״!

—לחיים! לחיים!—האָט איציקאָוויטש פרעהליך געענטפערט. אויפשטעלענדיג זיך האָט ער אַ ביסעל אָבגעזופּט און פונקט ווי ער וואָלט זיך אָבגעבריהט, האָט ער אויסגעשריען: „אוי!״ און אַוועקגעשטעלט דעם נישט דערטרונקענעם שנאַפּס אויפ׳ן טיש.

—וואָס? ס׳בריהט?—האָט דער פּריסטאַוו זיך געפרעהט.

—ווי פייער!

—דערויף איז עס דאָך „פּערצאָווקע״!*) נו, פערבייסט! נאָר, ווי אַנ׳אָרענטליכער מענש, זאָג איך אַייך פריהער, אַז דאָס איז חזיר-פלייש. כאַ-אַ-זער! כאַ-כאַ-כאַ! כאַ-כאַ! איהר האָט שוין אַמאָל געגעסען חזיר? זייט זיך מודה!

איציקאָוויטש האָט כיטרע אַ וואונק געטהון מיט די אויגען און שטיל געענטפערט:

—כ׳האָב אַ סך געגעסען!... ווען קיינער האָט נישט גע-זעהן...

און ער האָט גענומען אַ שטיקעל חזיר-פלייש.

איציקאָוויטש איז ס׳ערשטע מאָל אין זיין לעבען געזעסען און געשמועסט מיט אַ רוסישען און נאָך דערצו מיט אַ פּריסטאַוו,

*) פעפער .ב.

א מענש, וועלכען ער האט זיך תמיד אין זיין פאנטאזיע פאר־געשטעלט אלס א שרעקליכען הוראגאן, וואס שליידערט און שרייט; אלס אנ׳אלמעכטיגע קראפט, וועלכע כאפט, שלאגט, פאר־שפארט אין תפיסה און אט זיצט איצט דערזעלבער מורא׳דיגער ריז צוזאמען מיט איהם און שמועסט מיט איהם, ווי מיט זיינס גלייכען. ער האט נישט געוואוסט, ווי זיך צו האלטען, וואס מיט זיך צו טהון. ביי יעדען ווארט, וואס דער פריסטאוו האט גערעדט, האט ער זיך אויפגעשטעלט, סטארענדיג זיך ארויסצע־ווייזען א געוואלדיגע אויפמערקזאמקייט. פון בראנפען האט איהם געדרוישט אין קאפ—און איהם האט זיך פלוצלונג פערוואלט דער־צעהלען דעם פריסטאוו זיין ביאגראפיע: ווי אזוי ער איז גע־ווארען א משכיל, ווי ער האט זיך געמוזט פערשטעלען און ווי ער האט דערנאך געליטען דערפאר. ער האט געוואלט געבען צו פערשטעהן דעם פריסטאוו, אז ער האט כשר פערדינט די אויפמערקזאמקייט, וואס דער פריסטאוו האט איהם ארויסגעוויזען.

—פון וו. בין איך געקומען,—האט ער גענומען ריידען־אין וו. זענען גאר אנדערע מענשען, גאר אנדערע... אלע טוען אויף! דאווענען נישט, רויכערן אום שבת—אלץ! זיי לערנען זיך, אלע לערנען זיך, לעזען ביכלעך, אפיקורסישע און רוסישע און נאך אנדערע! אוי, דארט... כ׳קאן נישט ארויסזאגען!... איז אנ׳אנדער וועלט! אנ׳אפענע וועלט! בלויז בילדונג... בילדונג!...

דער פריסטאוו האט געהארכט די אבגעהאקטע פראזען און זיך געקלערט זיינע געדאנקען.

—אזוי, אין וו. איז, הייסט עס, אנ׳אנדער לעבען—האט ער מיט א זיפץ געזאגט.—וואס דען, א גובערניאלע שטאדט! און מיך האט מען דא ארייננעזעצט, אין דעם לאך און מ׳האלט מיך דא שוין ס׳זיבעטע יאהר—כ׳בין שוין אינגאנצען מיט מאך פער־וואקסען!

און אויפשטעהענדיג האט ער איציקאוויטש׳ן דערלאנגט די האנד.

—זו, כ׳בין זעהר צופרידען, וואס כ׳האב זיך מיט אייך בעקענט. לערנט, לערנט אייערע יודעלעך, ס׳איז זעהר פיין! און

אויב ס׳וועט אייך ווער בעליידיגען—איז גלייך, אָהן שום אויס-ריידען, צו מיר. כ׳וועל זיך שוין פאַר אייך איינשטעלען!

—קומט אָפטער צו מיר אַריין-האָט ער צוגעגעבען בע-גלייטענדיג דעם לעהרער.—אין אָווענד, אָדער אין אַנ׳אַנדערע פרייע צייט: איהר וועט זיין אַנ׳אָנגעלעגטער גאַסט. כ׳וועל אייך בעקענען מיט׳ן באַטיושקאַ. אַ הויכגעבילדעטער מענש!

איציקאָוויטש איז אַוועק פון פריסטאַוו אין אַ געהויבענער שטימונג. אַזאַ אויפנאַם! און—טאָמער וואָס—אפילו צוגעזאָגט זיך אָנצונעהמען זיין קריוודע. און חוץ דעם אַלעמען איז דאָך דאָס דריירל אין קעשענע פערבליבען!

—נו, איצט לאָך איך פון זיי אַלעמען!—האָט איציקאָוויטש גערעדט צו זיך, טראַכטענדיג וועגען די מלמדים.—איצט וועלן זיי נישט דערוועגען זיך מיך אָנצוריהרען.

און ער האָט בעשלאָסען אַריינצוקומען צום פריסטאַוו.

יז

די ערשטע וואָך פון לעהרעריי האָט איציקאָוויטש׳ן אויס-געוויזען, ווי אַ גאַנצע אייביגקייט. נישט קוקענדיג אויף זיין אויסערסט פעראיינפאַכטען „אונטעררריכטס-מעטאָד״, האָט ער זיך אַלץ נישט געקאָנט איינאַרבייטען אויף די לעקציעס. דער גאַנ-צער אונטעררריכט איז בעשטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט די שילער צוגעוויזען די בוכשטאַבען אָדער מיט יעדען בעזונדער געלעזען עטליכע מינוט דערנאָך אָנגעלינירט פאַפּיר, אויף דער ערשטער שורה אָנגעשריבען דעם אַלפאַבעט אָדער עטליכע ווער-טער און געהייסען נאָכשרייבען. די לעהרע פון אַריפמעטיק איז דערווייל אויך געווען בעגרעניצט מיט שרייבען ציפערן. נישט קוקענדיג דערויף איז בעת דער לעקציע געווען אַ שטענדיגער טומעל און געפילדער. אַלע קינדער האָבען גערעדט מיטאַמאָל, געריסען דעם לעהרער: איינע האָט איהם יעדע בוכשטאַב בעזונ-דער געוויזען, צי ס׳איז גוט געשריבען, אַ צווייטע האָט געבע-

טען, ער זאָל איהר ליניר׳ען אַ בויגען פּאַפּיר, אַ דריטע האָט זיך געקלאָגט, אַז איהר חבר׳טע האָט איהר אַ שטויס געטהון מיט דער האַנד, אַ פערטע האָט דורכאויס געוואָלט, ער זאָל איהר זאָגען, ווער ס׳שרייבט בעסער: זי, צי איהר חבר׳טע א. אַז. וו.

איציקאָוויטש האָט זיך נישט נעקאָנט קיין עצה געבען נישט נאָר מיט די שילערינס, נאָר אויך מיט זייערע עלטערן און קרובים, וועלכע האָבען פון דער ערשטער מינוט אָן גע-קוקט פון אויבען אַראָב אויף איהם און זיין בעשעפטיגונג. די מוטערס האָבען זיך מיט איהם ביז צו איבעל געדונגען פאַר יעדע קאָפּיקע, וואָס ס׳איז נויטיג געווען אויף פּאַפּיר, טינט, ווער שמועסט אויף ביכלעך. די הוצאות זענען ביי זיי געווען ריינע גזלה פון לעהרערס זייט. דעם לעהרער ווידער האָט פּשוט נישט געסטייעט קיין חוצפּה אויף אַרויסצובעקומען פון זיי די זאַכען. אין צימער, וואו די לעקציעס זענען פאָרגעקומען, זענען כסדר אַריינגעקומען זייטיגע פּערזאָנען, וועלכע פלעגען זיך אַריינמישען אין די לעקציעס, געשטיפּט מיט די קינדער און דער לעהרער האָט דאָך קיין העזה נישט געהאַט אַרויסצובעטען די אומגעבעטענע געסט. אָפט פלעגט בעת דער לעקציע אַריינ-לויפען אַ ברודער אָדער אַ שוועסטער פון דער שילערין און געוואַלדעווען:

—חנה׳קע! די מאַמע האָט געהייסען, זאָלסט שוין לויפען אין קלייטעל אַריין נאָך קאַשע! וועסט שוין שפּעטער צושרייבען!

—אוי-אוי! ליבינקע, טייערינקע, איך וועל נאָר איין שורה-לע צושרייבען!—בעט זיך דאָס מיידעל.

—נבלה! בעקומסט שוין עטליכע פעטש! געה די מינוט! לעהרער, הייסט איהר געהן!

—געה, אַז מ׳הייסט דיך,—בעשטעהט דער לעהרער אָדער עס קומט אַריין צולויפען די בעל-הבית׳טע און בייזערט זיך הויך:

—רוימט-אויף אייער שרייבעכץ, שנעלער, שנעלער! כ׳דאַרף

האָבען דאָס צימערו... איהר וועט שוין מאָרגען ס'איבריגע דערשרייבען!

און דער אוראָק ווערט איבערגעריסען.

די שווערסטע לעקציעס זענען פאַר איציקאָוויטש'ן געווען ביי זלמן-איסר'ן און ביים חתן מלך'ן. עטעל האָט, בעקומענדיג די גראַמאַטיק, זיך גענומען מיט התמדה צו שטודירען און האָט דעם לעהרער כסדר געשטעלט פראַגען, וועלכע האָבען איהם געבראַכט אין פערלעגענהייט. עגמת נפש האָבען איהם אויך פערשאַפט איהרע ביטעס, ער זאָל איהר פערטייטשען דאָס גע-לעזענע. כדי נישט אָנצעווערען זיין פרעסטיזש, פלעגט ער איהר ענטפערן מיט אַ פעסטען טאָן, אימפראָוויזירענדיג אָדער פער-טייטשענדיג די פאַר איהם אונבעקאַנטע ווערטער לויט ווי ס'האָט זיך איהם אויסגעדוכט, אָדער לויט דער עהנליכקייט צו אַנ'-אַנדער וואָרט. ער פלעגט איהר ענטפערן מיט אַזאַ אויטאָריטעט, אַז דעם מיידעל האָט אפילו נישט געקאָנט איינפאַלען צו צוויי-פלען אין זיינע קענטענישען. נאָר די משונה'דיגע ערקלערונגען און פערטייטשונגען האָבען זי אַראָפּגעשלאָגען פון וועג, האָבען איהר מטושטש געמאַכט דעם אינהאַלט פונ'ם געלעזענעם און האָבען זי געבראַכט צום בעשלוס, אַז זי איז נישט פעהיג עפּעס צו פערשטעהן. איציקאָוויטש'ן האָט זי מיט איהר דורשט נאָך וויסען, התמדה, און ערנסטע בעציהונג צו די לעקציעס אַזוי גערייצט, אַז ער האָט זי פיינד בעקומען. ער האָט נישט גע-קאָנט פערטראָגען איהר ערנסט-פרעגענדיגען בליק און פלעגט איהר פּייז איבערשלאָגען אין מיטען די רייד.

—ביי מלך'ן ווידער האָט ער געהאַט אַנדערע אונאָנגע-נעהמליכקייטען. דער ערשטער בריף צו דער כלה איז מלך'ן אַזוי שטאַרק געפעלען, אַז ער האָט נישט וואַרטענדיג אויף קיין ענטפער בעשלאָסען אויפ'ן צווייטען טאָג נאָך אַ בריף צו שריי-בען, ווייל ער האָט צוגעטראַכט נאָך אַ שענע מליצה. איציקאָ-וויטש האָט איהם שוין דעריבער געמוזט אָוועקגעבען דעם צוויי-טען אָווענד אויך. אין די איבעריגע טעג איז ווייטער געווען דאָס זעלבע. איציקאָוויטש איז ענדליך אויפגעבראַכט געוואָרען און

האָט דעם חתן געגעבען צו פערשטעהן, אַז ער קאָן איהם נישט אַוועקגעבען צו דריי שעה יעדען טאָג. דער חתן האָט געפּרובט טענה׳ן, אַז ער האָט מיט איהם אָבגעמאַכט אויף „דורכסבאַנק״, אָבער איציקאָוויטש, וויסענדיג, אַז דער חתן מוז איהם האָבען, האָט ער זיך פעסט געהאַלטען בּיי זיינס און עס איז איהם געלונגען צו בעגרענצען דעם שריפטשטעלערישען ברען פון׳ם חתן.

בּיי אסתר-דוואָשע׳ן פלעגט די לעקציע אַדורך בּיי מאָדנע אומשטענדען. צווישען דעם לעהרער און דער שילערין האָבען זיך איינגעשטעלט אַזעלכע בעציהונגען, אַז די שעה פלעגט פאַרבּיי אונבעמערקט. די לעקציע איז געווען נאָר ווי אַ געלעגענהייט צו אַ בעזונדער אַרט פלירט צווישען זיי: גאַנץ „אומגעריכט״ האָבען זיך זייערע פיס פערטשעפּעט אונטער׳ן טיש, האָבען זיי זיך אָנגעריהרט בּיי די הענד, בּיי די אַקסלען, האָבען זיי צוגעבויגען נאָהנט איין פּנים צום צווייטען. אי דער לעהרער, אי די שילערין, האָבען שטענדיג בעת דער לעקציע זיך געפונען אין אַ מין טשאַד, זיי האָבען נישט געהערט וואָס זיי ריידען, זענען דאָ רויט, דאָ בלאַס געוואָרען און האָבען שטיל יעדער פאַר זיך געטראַכט וועגען אַ קוש. אָבער זיי האָבען זיך נישט געקאָנט בעשליסען דערצו.

די אינטערעסאַנטסטע לעקציע איז פאַר איציקאָוויטש׳ן געווען בּיי יאָסלען אין חדר. דאָ האָט ער זיך געפיהלט אין דער היים, האָט זיך געוויצעלט מיט די תלמידים, בענוצענדיג גמרא-פשט׳לעך, דערצעהלט יאָסלען פערשידענע פאַקטען פון זיין לעהרעריי, וועלכע האָבען געהאַט פיל געמיינזאַמעס מיט מלמדות. איינמאָל, נאָך דער לעקציע, האָט איציקאָוויטש געפרעגט יאָסלען:

—וועלכע מסכתא לערנט איהר איצט?

—חולין.

איציקאָוויטש האָט די מסכתא גוט געקענט און האָט זיך נייגעריג געפרעגט אויף וועלכען עמוד זיי האַלטען גראָד איצט. ווען יאָסעל האָט עס איהם געזאָגט, האָט ער, עטוואָס נאָכקלערענדיג, זיך דערמאָהנט דעם טעקסט פון יענעם דף און האָט

פון אויסענווענינ געזאָגט וועגען וואָס עס רעדט זיך דאָרט. די תּלמידים און יאָסעל זענען ערשטוינט געוואָרען.

—ע־ע!—האָט יאָסעל אויסגעשריען—ווי כ׳זעה, איז עס טאַקי ריכטיג, אַז איהר ווייסט די קליינע אותיות!

—און איהר מיינט, אַז אַ לעהרער מוז דורכאויס זיין אַנ׳עם־הארץ?

—חלילה, נאָר... אויב ס׳איז יאָ אַזוי, וועל איך אייך פרעגען עטליכע קשיות אין דערזעלבער מסכתא טאַקי.

—אדרבה! אדרבה! איך וועל אייך אויך פרעגען עטליכע קשיות. נאָר היינט האָב איך, צום בעדויערן, קיין צייט נישט.

אויפ׳ן צווייטען טאָג איז איציקאָוויטש איבערגעבליבען בעת׳ן שיעור, האָט די קינדער געשטעלט קשיות, און געגעבען תּירוצים אויף זיי, און די קינדער זענען ענטציקט געווען פון איהם. דערנאָך האָט ער זיך מפלפל געווען מיט ר׳ יאָסלען און האָבען ביידע אַרויסגעוויזען בקיאות און חריפות אין ים־התּלמוד, קיינער פון זיי האָט נישט גובר געווען דער צווייטען, נאָר זיי האָבען זיך ביידע גענוג געאַמפּערט.

יאָסעל איז אַ ווײַלע געזעסען שטיל, געשמייכעלט און געגלעט זיך איבער דער באָרד, דערנאָך האָט ער געלאַסען, מיט עטוואָס בעדויערונג אין דער שטים, געזאָגט:

—נישט אַזוי! זאָגט זיך, וואָס איהר ווילט, נאָר איהר זייט נישט אויף אייער אָרט... געוואַלד געשריען! פון אייך וואָלט דאָך געקאָנט זיין אַנ׳אויסגעצייכענטער מלמד. וואָס רעד איך? אפילו אַ רב אויך, האָט איהר זיך גאָר גענומען צו לעה־רעריי! אַ שאָד, אַ שאָד!

איציקאָוויטש האָט זיך געפיהלט געשמייכעלט פון די שבחים און ער האָט מיט אַ שמייכעלע געענטפערט:

—מילא, וואָס! כ׳וויס אַליין, אַז פון מיר וואָלט געקאָנט זיין אַ רב, אָבער וואָס קאָן מען זיך העלפען, אַז ס׳איז אַזוי בעשערט.

—ס׳טייטש, „בעשערט”? אַזעלכע זאַכען איז נישט פערהאַן קיין בעשערט—האָט יאָסעל געענטפערט.

—אָ-אָ! ס'איז פיל צו דערצעהלען און ווענ'ג צו הערען!— האָט איציקאָוויטש געענטפערט—כ'וועל אייך בזמן מן הזמנים דערצעהלען באריכות, ווי אַזוי איך בין געקומען צו לעהרעריי. דאַן וועט איהר שוין פערשטעהן!

צומאָרגענס, פרייטאָג איז עס געווען, האָט יאָסעל דער-צעהלט אין בית-המדרש איסר'ן וועגען זיין שמועס מיט'ן לעה-רער.

—איך בין זיכער, אַז איהם וועט גאָר גרינג זיין „אַרויס־צושלעפען”,—האָט איסר בעמערקט—מ'דאַרף זיך נאָר נעהמען צו דער זאַך ווי ס'געהער צו זיין... איך וועל איהם פערבעטען צו זיך אויף אַ גלעזעל טהיי, כ'וועל פערבעטען גלייכצייטיג נאָך עטליכע מענשען, דו קום אויך און מיר וועלען זיך צו איהם נעהמען...

דעם צווייטען שבת האָט איציקאָוויטש זיך שוין געפיהלט פיל לייכער אין בית-המדרש. ער האָט אַלעמען געקוקט גלייך אין די אויגען און האָט זיך שוין נישט בעגעגענט מיט אַזעלכע בייזע פעראַכטענדע בליקען, ווי דעם פאָריגען שבת.

בעת קריאת-התורה איז איסר צוגעקומען צו איהם.

—וואָס האָט מען דיך עפעס אַ גאַנצע וואָך פאַר די אוי-גען נישט געזעהן?—האָט ער מיט אַ מילדען פאָרוואורף גע-זאָגט.—שוין-זשע ביזטו אַזוי שטאַרק פערנומען, אַז דו האָסט אפילו קיין צייט נישט געהאַט צו קומען דאַוונען? דערמאָהן זיך נאָר, וויפיל אמנ'ס דו האָסט היזק געהאַט! ווי איז'ס דיר נישט קיין שאָד? ס'איז דאָך אַ גאַנץ פערמעגען!

ער האָט זיך צעלאַכט.

—ניין, באמת,—האָט ער ווייטער גערעדט—איך האָב זיך געוואָלט מיט דיר זעהן. כ'האָב דיך געוואָלט פערבעטען אויף אַ גלעזעל טהיי. קום אַריין צו מיר! לעג נישט אָב!

—אַ דאַנק!—האָט איציקאָוויטש געענטפערט און ביי זיך האָט ער געטראַכט: כ'פערשטעה דאָך, וואָס דיין מיין איז... דו שפרייטסט אַ נעץ אויס פאַר מיר, איך בין אָבער נאָך מעהר ביטרע!

יח

אין עטליכע טעג אַרום נאָך דער לעקציע האָט יאָסעל זיך געווענדט צו איציקאָוויטש׳ן מיט אַ פאָרשלאָג:

—אויב איהר האָט חשק—לערנט היינט אויף מיין אָרט מיט די קינדער דעם „שיעור״, כ׳וואָלט זעהר געוואָלט הערען, ווי אַזוי איהר וועט איהם מסביר זיין.

—גוט!—האָט איציקאָוויטש גערן איינגעשטימט און, פערנעהמענדיג יאָסעלס אָרט, האָט ער, צו די קינדערס גרויסער צופרידענהייט, גענומען מסביר זיין דעם ענין אין דער גמרא, וועלכע איז איהם גראָד גוט בעקאַנט געווען. יאָסעל איז געזעסען אין דער זייט און מיט אַ שמייכעלע זיך צוגעהערט. איציקאָוויטש איז גלייך אַריין אין דער ראָליע, האָט גענומען דעם טאָן פון אַ מלמד און אין משך פון אַ גאַנצער שעה האָט ער מיט די קינדער געלערנט און מסביר געווען אַ שטיק גמרא מיט מפרשים.

יאָסעל איז אפילו געווען ענטטוישט אין איציקאָוויטשעס למדנות, ער האָט זיך געריכט אויף מעהר, נאָר פונדעסטוועגען האָט ער זיך בעמיהט אויסצודריקען זייז התפעלות און איהם בעשיט מיט שבחים.

אַהיימשיקענדיג די קינדער האָט ער איציקאָוויטש׳ן פערהאַלטען און זיך אומגעקעהרט צום פריהערדיגען שמועס.

—ניין, כ׳זאָג אייך נאָכאַמאָל: כ׳קאָן נישט פערשטעהן, ווי אַזוי אַזאַ מענש ווי איהר האָט געקאָנט פערלאָזען די תורה! זאָגט, וואָס איהר ווילט—נאָר איך קאָן עס בשום אופן נישט פערשטעהן!

—איך האָב דאָך אייך שוין איינמאָל געזאָגט, אַז ס׳איז פיל צו דערצעהלען און וועניג צו הערען,—האָט איציקאָוויטש געענטפערט.

—אַז ס׳איז פיל צו דערצעהלען—דאָס גלויב איך. נאָר

אַז ס׳איז ווייניג צו הערען, דאָס זאָלט איהר מיר מוחל זיין, גלויב איך שוין נישט. אדרבה! כ׳וועל אייך זאָגען דעם גאַנצען אמת: כ׳וואָלט זעהר געוואָלט הערען ווי-אַזוי?... מיר קענען זיך נישט לאַנג, נאָר איהר זייט מיר אַזוי ליב, ווי אַנ׳אַלטער בע-קאַנטער, ווי אַנ׳אייגענער...

איציקאָוויטש איז געווען געריהרט פון יאָסעלס ווערטער און איהם האָט זיך פערוואָלט דערצעהלען וועגען זיך. נאָר נישט קאָנענדיג דערצעהלען דעם גאַנצען אמת, האָט ער בע-שלאָסען איבערצוגעבען „זיין געשיכטע״ אַ ביסעל אויסגעבעסערט.

—שולדיג איז אין דעם אַלעם דער ראש-ישיבה! ער, דער גזלן, איז דער גאַנצער חייב, ער האָט מיך געשאָכטען!— האָט איציקאָוויטש גערעדט מיט היץ, האַלטענדיג באמת דעם ראש-ישיבה פאַר שולדיג אין זיינע צרות.

—דער ראש-ישיבה?—האָט יאָסעל זיך געוואונדערט און זיך נעהנטער צוגערוקט צו איציקאָוויטש׳ן.

—כ׳בין זיך מודה, אַז כ׳בין געווען אַ ישיבה-בחור. פינף יאָהר האָב איך געלערנט אין ישיבה. כ׳מיין זיך נישט צו ריה-מען, נאָר איך בין געווען דער בעסטער בחור, ס׳האָט געקלונ-גען מיט מיר. הכלל, פערשטעהט איהר מיך, היינטיגע צייטען! האָט זיך מיר געוואָלט קענען אַ ביסעל רוסיש אויך. איז וואָס? ס׳איז דען אַנ׳עבירה?

—ניין!—האָט יאָסעל ענטשלאָסען געענטפערט—איהר זעהט דאָך, אַז איך קען אויך אַ ביסעל רוסיש און עס איז מיר נאָר אַ שאָד, וואָס כ׳האָב זיך מעהר נישט געלערנט...

—זעהט איהר שוין! הכלל, האָב איך זיך אָנגעהויבען צו לערנען עפּעס דאָרט אַ שעה אין טאָג צווישען מנחה-מעריב. האָט דאָס דער שמש בעמערקט און דאָס דערצעהלט דעם ראש-ישיבה. הכלל, דער ראש-ישיבה האָט מיך גערופען צו זיך און גענומען שרייען אויף מיר און מיך זידלען און רופען מיך אפיקורוס. איך בין דאָך אָבער אויך אַ ספּילשליוּוער און האָב נישט ליב, אַז מען שרייט אויף מיר. האָב איך איהם צוריק

געענטפערט. בקיצור, אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט, מיר האָבען זיך צעקריגט און איך בין אַרויס פון דער ישיבה.

—האָ-האָ-האָ!—האָט זיך יאָסעל געוואונדערט.

—ווען ביים ראש-ישיבה איז דער כעס געשטילט געוואָרען, האָט ער גענומען שיקען צו מיר מענשען, וועלכע האָבען מיך צוגערעדט, כ'זאָל צוריק אַריין אין ישיבה. אָבער איך בין אַנ'עקשן. ביי מיר, אַז אָבגעטהון—איז פערפאַלען! כאָטש אייגענטליך האָב איך געהאַט די בעסטע טעג אין שטאָדט, נאָר איך האָב זיי געוואָרפען און אָנגעהויבען געבען רוסישע לעציעס...

—צו וואָס כעס קאָן דערפיהרען אַ מענשען!—האָט יאָכעל ביטער געזיפצט.

—הכלל, איך בין אַוועק אויף דעם וועג. די גמרא האָב איך נישט פערוואָרפען, נאָר איך האָב זיך אַלץ מעהר אַריינגעלאָזט אין די וועלט-חכמות. איהר ווייסט דאָך אודאי, אַז די חכמות האָבען אויך קיין גרונד נישט... אָט דאָס איז די גאַנצע געשיכטע מיינע.

—אַזוי! אַ געשיכטע... האָט יאָסעל פערטראַכט גערעדט.

—נאָר איינס וועל איך אייך זאָגען—האָט איציקאָוויטש פערענדיגט—וויפיל איך האָב זיך נישט געלערנט, וויפיל איך האָב זיך נישט אַריינגעלאָזט אין די וועלטליכע חכמות—אַ יוד בין איך געבליבען!

—דאָס איז דער עיקר!—האָט יאָסעל אונטערגעהאַלטען. דער עיקר איז צו היטען דעם „ניצוץ” אין זיך. נאָר אָט, וואָס איך האָב אייך געוואָלט פרעגען: ס'קומט דאָך אויס, אַז אַלץ איז אַרויסגעקומען דערפון, וואָס איהר זענט אין כעס געוועזן. אָבער איצט, ווען דער כעס איז שוין ביי אייך פערגאַנגען, איז דאָך אַ קשיא?...—האָט ער פערענדיגט מיט אַ גמרא-ניגון, וואַרטענדיג, איציקאָוויטש זאָל אַליין פערענדיגען דעם לאָגישען אויספיהר.

איציקאָוויטש האָט זיך צעלאַכט.

—ווי כ'זעה, ווילט איהר מיך אומקעהרען אויפ'ן דרך-הישר? זאָגט דעם אמת!

—ס'טייטש, כ'וויל? פערשטעהט זיך, אַז כ'וויל! די מעשה איז דאָך אָבער, וואָס ס'ווענדט זיך נישט אָן מיין ווילען, נאָר אין אייער!... איך פערשטעה טאַקי נישט, פאַרוואָס זאָלט איהר נישט ווען?...

איציקאָוויטש האָט זיך אויפגעשטעלט.

—הערט, וואָס איך וועל אייך זאָגען—האָט ער ערנסט גע-זאָגט.—איך האָב אַליין געטראַכט וועגען דעם... איך האָב פיל געטראַכט... נאָר, עס זענען פערהאַן סיבות, וועגען וועלכע איך קאָן נישט זאָגען... אַלענפאַלס, קאָן איך אייך זאָגען, אַז מוסר זאָגען מיר איז פאָלקאָם איבריג. איך פערשטעה אַלץ גאַנץ גוט און ווען ס'וועט קומען די צייט... נאָר, וואָס איז דאָ צו ריידען!...

איציקאָוויטש איז אַרויס פון חדר אין אַ גוטער שטימונג ער האָט אפילו אַליין נישט בעמערקט, אַז ער האָט פערפאַסט אַ גאַנצע לעגענדע וועגען זיין פערגאַנגענהייט. איהם האָט זיך געדוכט, אַז ער האָט זיך פון האַרצען אַראָבגערעדט פאַר יאָסלען און האָט געפונען מיטגעפיהל און אַ וואַרימע בעציהונג. אָבער גלייכצייטיג מיט דעם האָט איהם געפרעהט, וואָס איהם האָט זיך איינגעגעבען אָבצונאַרען דעם מלמד, איבערצוצייגען איהם וועגען זיין צוגעבונדענקייט צו דער תורה און אַזוי אַרום אַראָב-צונעהמען פון זיך יעדען חשד פון השכלה.

אויפ'ן צווייטען טאָג, ווען איציקאָוויטש איז געזעסען ביי יאָסלען אויף דער לעקציע, האָט אַ יונגעל אַריינגעבראַכט אַ צע-טעלע. ר' יאָסעל האָט איבערגעלייענט און, גאָרנישט זאָגענדיג, עס איבערגעגעבען איציקאָוויטש'ן. דאָס בריוועלע איז געווען פון איסר'ן. ער האָט געבעטען יאָסלען, ער זאָל אין זיין נאָמען פערבעטען „רב זלמנ'ען", ד. ה. דעם לעהרער, צו זיך אין אָוונד אויף טהיי.

—אין אָוונד בין איך פערנומען ביי דעם...—ער האָט געוויזען מיט'ן קאָפּ צו דער זייט פון הויף, וואו מלך וואוינט

—וועט איהר צו איסר׳ן געהן אַ ביסעל שפּעטער, האָט איהם יאָסעל גע׳עצה׳ט.—ביז דעמאָלט וועל איך בּעווייזען די קינדער אַהיימצושיקען און איך וועל אויך מיטגעהן מיט אייך.

—עפּעס בין איך נישט אויפגעלעגט...

—פאַרוואָס זאָל עס אַזוי זיין? אַ גאַנצען טאָג אַרבּייט איהר דאָך. פאַרוואָס זאָלט איהר נישט אַמאָל פערברענגען אויך? איהר זעהט דאָך כּמעט קיינמאָל נישט קיין לעבּעדיגען מענשען פאַר די אויגען. מ׳טאָר נישט אַזוי! אויסערדעם, וועט איהר בּע-ליידיגען איסר׳ן. ער איז דאָך נישט אַבּי-ווער... איהר וועט געהן!

—אַלזאָ, גוט—האָט איציקאָוויטש איינגעשטימט.

איסר האָט געוואוינט אין אַ גרויס צוויי-שטאָקיג הויז בּיי זיין שווער עזריאל. ער האָט פערנומען צוויי צימערן, נאָר געסט האָט ער אויפגענומען אין אַלגעמיינעם גרויסען זאַל. ווען יאָ-סעל און איציקאָוויטש זענען, פריהער גוט אָבּווישענדיג זיך די פיס, אַריינגעקומען אין זאַל, האָבּען זיי שוין געטראָפען, אויסער איסר׳ן, אויך אַ מלמד און מיכאל-ציפּעס, דער אַלטער, וועלכער האָט אָנטייל גענומען אין דעם פלאַן געגען דעם לעהרער. דער בּעל-הבית און די געסט אין די יאַרמולקעס, זענען געזעסען אַרום אַ גרויסען טיש מיט אַ סאַמאָוואַר און געשמועסט. בּיים אַריינקומען פון נייעם גאַסט האָט איסר זיך עטוואָס אונטערגע-הויבּען און אויסגערופען:

—בּרוך הבא!... וואָס עפּעס אַזוי שפּעט? כ׳האָבּ געמיינט, אַז איהר וועט שוין נישט קומען...

—כ׳בּין פערנומען געוועזן.—האָט איציקאָוויטש זיך פער-ענטפערט.

—וויפיל תּלמידים האָסטו דען, וואָס דו בּיזט אַזוי טאָג און נאַכט בּעשעפטיגט?—האָט מיכאל געפרעגט.—דו מוזט אודאי פערדינען מיליאָנען!

—אינגיכען וועט ער אויך אָנהויבּען לייהען געלד אויף פּראָצענט און דיר משא גבול זיין,—האָט דער מלמד מיט אַ חניפה׳דיג שמייכעלע זיך געווענדט צו איסר׳ן.

—אָט דערפאַר האָב איך דאָך טאַקי מורא—האָט איסר גע-ענטפערט און, זעלבסט צופרידען, זיך צעלאַכט.

בעטענדיג די געסט זיצען, האָט ער זיי דערלאַנגט טהיי.

—מיר ריידען איצט וועגען חזנים—האָט איסר זיך גע-ווענדעט צו איציקאָוויטש׳ן.—מיר דינגען איצט בעצייטענס אַ חזן אויף די ימים-נוראים. פופציג רובל גיבען מיר... ווי אַזוי איז ביי אייך אין וו. מיט אַ חזן?

איציקאָוויטש האָט אויפגעהערט צו טרינקען און האָט שנעל געענטפערט:

—ביי אונז אין דער גרויסער שוהל איז פערהאַן אַ כאָר-חזן. ער בעקומט דריי הונדערט רובל.

—דריי הונדערט רובל!—האָבען זיך אַלע געוואונדערט.—פאַרוואָס צאָהלט מען איהם אַזוי פיל געלד? וואָס? אַ כלי נגינה?

—נישט אַזוי ווייט די כלי-נגינה, ווי דאָס, וואָס ער זינגט „לויט נאָטען”.

—אַ—אַ! „פון נאָטען”!... דאָס איז גאָר אַנ׳אַנדער סאָרט חזנים! דאָס זענען די חזנים, וואָס זינגען היינט אין שוהל און מאָרגען ווייסט זיי דער רוח וואו... ערגעץ אין די טריאַטרעס! אויף נאָטען!—האָט איסר גע׳חוזק׳ט.—און טאָמער פערגעסט ער די נאָטע—בלייבט ער שטעהן אין מיטען דאַוונען און—נישט פון אָרט! האַ-האַ!

—מ׳דערצעהלט אַזאַ מעשה—האָט זיך מיכאל אָנגערופען.—איינער אַזאַ חזן האָט אַמאָל אין מיטען דאַוונען פערגעסען די סאַמע וויכטיגסטע נאָטע און האָט זיך בשום אופן נישט געקאָנט דערמאָהנען. נישט אַהין, נישט צוריק! זיין אשה, וועלכע איז געזעסען אין דער הויך אין עזרת-נשים, האָט יאָ געדענקט די נאָטע, נאָר ווי אַזוי דערמאָהנט מען דאָס דעם מאַן? הכלל, האָט זי זיך פלוצלונג צעזונגען: „אַז מען קע-ע-ען ני-ישט, אַז מע-ען ווי-ייסט נישט, נע-עהמט מע-ען זיך נישט או-ונ-טער!” דער חזן האָט זיך באַלד דערמאָהנט די נאָטע און האָט ווייטער געדאַוונעט.

אַלע האָבען זיך צעלאַכט.

—אַ חזן אויף נאָטען—דאָס איז נאָך נישט געהערט גע-
וואָרען—האָט זיך יאָסעל אָנגערופען—מ׳זאָגט, אַז דער בערלינער
חזן איז נישט מעהר און נישט וועניגער, ווי אַ גלוח.

—נישט נאָר אין בערלין, נאָר אפילו אין ווילנאָ, זאָגט
מען, איז אויך פערהאַן אַזאַ חזן—האָט איסר געזאָגט—אין ווילנאָ
האָבען דאָך די חברה משכילים זייער בעזונדערע שוהל...

זיי מוזען דאָרט זיין זעהר פיל?—האָט דער מלמד גע-
פרעגט.

—אַ קלייניגקייט! די גאַנצע נעסט זייערע איז דאָך דאָרט!—
האָט איסר אויסגעשריען.-זיי טהוען דאָרט אָן שרעקליכע מעשים.
מ׳דערצעהלט: איינמאָל אום פורים האָבען זיי צוגעשיקט צום
ווילנער גאון ר׳ אליהו שלח-מנות אַ חזיר׳ל... וואָס זשע קערט
איהר האָט דער גאון געטהון? ר׳האָט דעם שליח אַרויסגעטרי-
בען? אָך! אדרבה, ער האָט דאָס חזיר׳ל צוגענומען און געגע-
בען דעם שליח אַ רובל פאַר׳ן וועג און האָט נאָך געהייסען זיי
שען דאַנקען... פערשטעהט זיך, אַז „זיי" זענען נבהל-ונשתומם
געוואָרען און האָבען גלייך געשיקט זייערס אַ מענש צום גאון
געוואויר ווערען, מיט וואָס דאָס שמעקט?... „רבי—האָט ער גע-
זאָגט—מיר פערשטעהען אייך נישט: מיר האָבען געמיינט, אַז
איהר וועט אויסקלאַפּען און אַרויסטרייבען אונזער שליח, צום
סוף האָט ׳ ׳ איהם נאָך שען בעלוינט און געהייסען אונז
דאַנקען? היתכן?"... דער גאון אָבער, וואָס איז געווען אַ גרוי-
סער חכם, האָט איהם געענטפערט:

—„ס׳טייטש, אַרויסטרייבען? אדרבה, איך בין געווען גע-
ריהרט פון אייער מתנה: איהר האָט דאָך מיר אייער בעסטען
ביסען פון מויל געשיקט!..."

אַלע האָבען זיך צעלאַכט און איציקאָוויטש אויך.

—נו, און אין וו. איז עפּעס פערהאַן אַ סך משכילים?—
האָט איסר פלוצלונג געפרעגט, קוקענדיג איציקאָוויטש׳ן גלייך
אין די אויגען אַריין.

—פון וואַנען זאָל ער וויסען וועגען די וו.-ער משכילים?—
האָט יאָסעל שנעל געפרעגט, דערשרעקענדיג זיך פאַר איסר׳ס

אָפענער פּרצַגע.

—פאַרוואָס זאָל ער נישט וויסען?—האָט איסר געזאָגט—קוקענדיג איצט גלייך אויף יאָסלען,—שוטה, מיינסט, אַז נאָר אַ משׂכּיל קאָן וויסען וועגען משׂכּילים?

און ווענדענדיג זיך נאָכאַמאָל צו איציקאָוויטש׳ן, האָט ער מיט אַ שמייכעלע געזאָגט:

—כ׳וועל דיר זאָגען דעם אמת: ווען כ׳האָב דיך ס׳ערשטע מאָל געזעהן, האָב איך טאַקע געמיינט, אַז דו ביזט אַ משׂכּיל, נאָר איצט הויב איך פערקעהרט אָן צו טראַכטען, אַז דו ביזט אַ „נסתּר”.

—וואָס מיינט איהר? ס׳איז נישט מעגליך?—האָט איציקאָוויטש לאַכענדיג געענטפערט.

—וואָס טויג מ׳יר דאָרט! לאָמיר ריידען צו דער זאַך—האָט זיך מיכאל אָנגערופען.—כ׳וועל דיר זאָגען אָפען: איך וואָלט זיך פיל ווייניגער געוואונדערט, ווען דו ביזט אַ משׂכּיל, ווי איצט, ווען ס׳ווייזט זיך אַרויס, אַז דו ביזט אַ יוד ווי אַלע יודען. וואָרים וואָס? ס׳קומט צופאָהרען אַ מענש אין אַ קורץ רעקעל, אָהן פאות און נעהמט זיך לערנען מיט קינדער אויף רוסיש. איז עס דאָך פאַר יעדען קלאָר, וואָס פאַר אַ מענש דאָס איז! ס׳איז דאָך קלאָר, אַז אַזאַ מענש האָט פון זיך אַראָבגעוואָרפען דעם עול פון יודישקייט, האָט פורץ-בגדר געוועזן און אויפגעהערט צו זיין אַ מענש. זעהט מען דאָך, מיט וועמען מען האָט צו טהון! אָבער אַז דערזעלבער לעהרער, מיט׳ן קורצען רעקעל, אָהן די פאות קומט אין שוהל אַריין, זיצט ביי דער גמרא און זאָגט, אַז ער איז געבליבען אַ פרומער יוד, דעמאָלט פרעגט זיך דאָך אַ קשיא: סטייטש? ממה-נפשך: ביזטו אַ יוד, זיי זשע אַ יוד ווי אַלע, אלא נישט—זאָג זשע אָפען, אַז נישט! מ׳דערצעהלט אַזאַ מעשה: איינמאָל איז אַ יוד אַנ׳אורח אַריינגעקומען אין אַ קרעטשמע פאַרטאָגס. הערט ער, ווי די קרעטשמערקע וועקט עפּעס איינעם: „איוואַן, איוואַן! שטעה-אויף! ס׳איז שוין צייט צו געהן אין צערקווע אַריין!” דער אורח האָט יך פערוואונדערט און געפרעגט: וואָס איז עס אייער עסק,

יודענע, אַז איוואַן וועט פערשפעטיגען אין צערקווע אַריין? הערסטו? דערדאָזיגער איוואַן איז דאָך מיין זוהן!—ענטפערט איהם די קרעטשמערקע—ער האָט זיך גע׳שמד׳ט!... דער אורח איז נאָך מעהר פערוואונדערט געוואָרען: נו, איז דאָך נאָך מעהר קשיא: וואָס זשע טרייבט איהר איהם נאָך אַליין אין צערקווע? ע, ע, רב יוד!—האָט זי איהם געענטפערט—ער האָט נישט געוואָלט זיין קיין אמת׳ער יוד, לאָז ער כאָטש זיין אַנ־אמת׳ער גוי”... פערשטעהסט? איינס פון די ביידע: אָדער אַהין, אָדער אַהער! און אַזוי ווי דו ביזט איצט, וואס ביזטו?

איציקאָוויטש האָט זיך געפיהלט דערשלאָגען פון דעם אָפענעם אָנפאַל. ער האָט טרויעריג און נעבעכדיג געשמייכעלט, נישט וויסענדיג וואָס צו ענטפערן. יאָסעל איז איהם צוהילף גע־קומען.

—ניין, ר׳ מיכאל, איהר זענט נישט גערעכט! אייער משל קומט גאָרנישט צו דעם נמשל מיט ר׳ זלמנ׳ען... מ׳דאַרף דאָך וויסען די סבות. איהר זעהט ערשט ר׳ זלמנ׳ען ס׳צווייטע אָדער ס׳דריטע מאָל, און האָט נאָך מיט איהם קיין צוויי ווערטער נישט גערעדט, אָבער איך האָב שוין מיט איהם געשמועסט און ווייס זיין גאַנצע געשיכטע.

—אויב אַזוי,—האָט מיכאל געזאָגט—איז גאָר עפעס אַנ־דערש. זיי-זשע מיר מוחל! איך האָב דיך, גאָט בעהיט, נישט געוואָלט בעליידיגען...

—לאָזט געמאַך!—האָט זיך איסר אַריינגעמישט.—איך האָב נאָך אויך וועניג מיט איהם געשמועסט, פונדעסטוועגען פער־שטעה איך איהם גוט. ס׳איז גאָר פשוט, דער מענש האָט פער־בלאָנדזשעט. איז פערקראָכען, גאָט ווייסט וואוהין, אָבער ער האָט דאָך נישט פערלוירען „ס׳פינטעלע יוד” און וויל זיך אומ־קעהרען אויפ׳ן דרך-הישר. און איצט געהט עס נאָר אין דעם, מ׳זאָל איהם העלפען זיך אומקעהרען צו דער תורה און צו יודישקייט. נישט אמת, זלמנ׳קע?—האָט ער פערענדיגט, קלאַפענ־דיג איציקאָוויטש׳ן פריינדליך איבער דער פלייצע.

—ווי זאָגט מען דאָס... ס'איז נישט אַזוי פּשוט, ווי ס'רעדט זיך...—האָט איציקאָוויטש געשטאַמעלט.

—הער מיך אויס!...—האָט מיכאל ווייטער גערעדט, צו-רוקענדיג זיך צום לעהרער—לאָמיר נאָר גוט די זאַך בעטראַכ-טען: דו ביזט אַ יונגערמאַן אַ קלוגער, אַ פעהיגער, קענסט לער-נען, ביזט פיל יאָהרען געזעסען ביי דער גמרא. דו ביזט שוין נעווען אויף אַ דרך, פון דיר וואָלט געקאָנט זיין אַ לייט, דיר איז גאַנץ לייכט געווען צו קומען אויף אַ „הויכער מדרגה... און דאָס אַלץ האָסטו אויסגעביטען—אויף וואָס? אויף אַ טאָפּ לינזען, ווי דער פעטער עשו, זאָלסט עס מיר מוחל זיין. וואָלט עס כאָטש געווען אויף אַ גרויסען טאָפּ לינזען! איז דאָס אויך נישט. בעטראַכט זיך נאָר, ווי דו לעבסט: אַ גאַנצען טאָג לויפסטו אַרום מיט אַנ'אַרויסגעשטעקטער צונג, האָסט נישט קיין פרייע מינוט, אַרבייטסט ווי אַ פערד און פערדינסט קוים בדוחק אַ שטיקעל ברויט. און איצט דיין אָנזעהן צווישען מענשען! אַ שען אָנזעהן, אַז דו דאַרפסט זיך אָבגעבען מיט קליינינקע מיידעלעך און מיט יודענעס בעל-הבית'טעס, וועלכע קוקען אויף דיר ווי אויפ'ן קל-שבקלים. און צוליב וואָס דאָס אַלץ? מ'זאָגט אפילו, אַז דו ווילסט קענען די חכמות הגוים, נו, פרעג איך דיך: שוין-זשע ועסטו זיך פון דיינע מיידעלעך אויסלערנען די חכמות?...

—און נאָך אַ זאַך האָסטו פערגעסען,—האָט איסר זיך אַריינגעמישט און אויפהויבענדיג זיך, איז ער צוגעגאַנגען צו דער שאַפע, אַראָבגענומען אַ גראַפינקע מיט בראָנפען און גלעז-לעך און אַנידערגעשטעלט אויפ'ן טיש,—דאַרפסט דאָך נישט פערגעסען, אַז דו ביזט שוין, דאַנקען גאָט, נישט קיין קינד, דו דאַרפסט שוין אַ טראַכט געבען וועגען אַ כלה. איצט, אַז דו שלעפּסט זיך אַרום איבער די הייזער און לערנסט מיידלעך, טאָ וועלכע משוגע'נע וועט דיך וועלען נעהמען? ווען דו וואָלסט אָבער געזעסען ביי דער גמרא, וואָלט דיר גאָרנישט שווער געווען צו טהון אַ גוטען שידוך. נאָך דערצו ביי דיינע וועלט-ליכע קענטעניסען! דו וואָלסט געקאָנט נעהמען אַ כלה מיט אַ פיינעם נדן. וואָלסט זיך דערנאָך פערנומען מיט מסחר, מיט

געשעפטען. אַ קליינינקייט, אַ מענש מיט אַ גמרא-קאָפּ, מיט אַ פעדער אין דער האַנד!... נו לחיים!—האָט ער פערענדיגט, אָנ-גיסענדיג אַ כּוס בראָנפען.—לאָז גאָט געבען, מ׳זאָל טרינקען לכּבוד דיין אַוועקוואַרפען דאָס לעהרעריי!

—אָמן!

אַלע האָבען געטרונקען.

—הער-זשע מיך אויס!—האָט איסר גענומען ריידען, ווע-רענדיג פרעהליך נאָכ׳ן ערשטען גלעזעל.—דו גיב אַ שפּיי אויף דיינע לעקציעס, וואַרף פון זיך אַראָב דיין קורצען סורדוט און ווער צוריק אַ יוד! אָט אַזוי!

—הער זיך איין!—האָט מיכאל צוגעגעבען.—פערשטעהט זיך, אַז די טומאה האָט אַ כּח. אַז זי ציהט אַריין, איז שווער אַרויסצורייסען זיך. נאָר מ׳דאַרף זיך אָנשטרענגען, מ׳דאַרף ווי שמשון אַ שלעפּ טהון מיט די הענד און די קייטען וועלען זיך אויף שטיקלעך צורייסען.

דערביי האָט ער אַ צעשפּרייט געטהון די הענד, ווייזענ-דיג ווי אַזוי שמשון האָט צעריסען די קייטען.

—וואָס-זשע שוויגט איהר, ר׳ זלמן? אַלע ריידען און איהר ענטפערט נישט,—האָט זיך יאָסעל אַריינגעמישט.

איציקאָוויטש, וועלכער איז געזעסען ווי צעמישט, האָט אַ צאַפּעל געטהון און שנעל געענטפערט:

—איך... וואָס זאָל איך ענטפערן? פערשטעהט זיך... נאָר מ׳דאַרף בעקלערען, ווי? וואָס?

—וואָס איז דאָ פערהאַן צו קלערען?—האָט איהם איסר איבערגעשלאָגען.

—ניין, לאָז צו-רוה, זאָל ער זיך בעקלערען!...

—זעהסטו—האָט איסר ווידער געזאָגט,—אָדם האָט געהאַט צוויי זיהן: קין און הבל. קין האָט דער׳הרג׳עט הבל׳ען און גאָט האָט פערשאָלטען קין׳ען. האָט אדם נאָכדעם גענומען קלע-רען, צי לוינט זיך נאָך צו האָבען קינדער, צי נישט? האָט ער געקלערט און געקלערט, גאַנצע הונדערט און צוואַנציג יאָהר האָט ער געקלערט, ביז ער האָט געבוירען שת׳ן... מ׳דאַרף

נישט קלערען! ס'איז בעשלאָסען! וואַרפסט אַוועק דאָס לעהרעריי! און לאָמיר מאַכען נאָך אַ לחיים!

—לאָז גאָט געבען, מ'זאָל טרינקען ביי דיר אויף דער חתונה!—האָט איסר צוגעוואונשען.

—לאָז גאָט געבען, מ'זאָל טרינקען, ווען דו וועסט זיך אויסטהון פון דער „קליפה" און וועסט זיך זעצען צו דער תּורה—האָט מיכאל אויך געוואונשען.

—אָמן! אָמן!

—האַלט! זלמן האָט נישט געזאָגט אָמן! נאָך אַ כּוסה!— האָט יאָסעל געשריען.

זיי האָבען געטרינקען צום דריטען מאָל און אַז מיכאל האָט נאָכאַמאָל דאָסזעלבע געוואונשען, האָט איציקאָוויטש הויך אָבגע-ענטפער מיט כּונה: „אָמן" אָמן!"

יט

אַ שכור'ער, אַ בעטויבטער, וואַקלענדיג זיך, איז איציקאָ-וויטש אַהיימגעגאַנגען. ער האָט געמאַכט גרויסע שפּרייזען, וואַרפענדיג מיט די הענד און האָט אויפ'ן קול כסדר איבערגע-חזר'ט:

-שאַדט נישט!... לאָז עס געהן... לאָז עס געהן, ווי עס געהט... איציקאָוויטש איז נישט קיין שוטה!...

אין זיין פערנעפּעלטען קאָפּ האָבען זיך געפּלאָנטערט שטיקלעך פון די נאָר-וואָס געהערטע רעדעס, אָבגעריסענע פראַ-זען, וועלכע האָבען געגלעט זיין אייגענליבע און געוועקט אין איהם אַכטונג צו זיך זעלבסט: „דו ביזט אַ יונגערמאַן אַ קלוגער, אַ פעהיגער..." „פון דיר וואָלט געקאָנט זיין אַ לייט"... אָט זיי האָבען איהם פערשטאַנען! זיי האָבען באַלד געוואוסט אָבצושאַ-צען, וואָס פאַר אַ מענש ער איז! דערמאָהנענדיג זיך ווייטער איסר'ס רייד וועגען אַ כלה, האָט איהם אַ וואַרים און פריידיג

געפּיהל אויפגעשוידערט דאָס האַרץ. עס האָט זיך איהם גלייך פאָרגעשטעלט אסתּר-דוואָשע מיט איהר אויפגערעגטען אויסזעהן און פערנעבעלטע אויגען—און ער האָט זיך ברייט און גליקליך צעשמייכעלט.

ס׳איז געווען אַרום האַלבע נאַכט. דאָס שטעדטיל איז גע-שלאָפען. דער לבנה-סערפּ האָט שוואַך, ווי פערגעסענדיג זיך און נישט ווילענדיג בעלויכטען די אָרימע קרומע געסלעך מיט די נעבעכדיגע איינגעהויקערטע הייזלעך, וועלכע זענען געזונקען אין בלאָטע. עפּעס אונענדליך-אומעטיגס האָט דאָס בילד מיט זיך פאָרגעשטעלט. עס האָט דערמאָהנט אָן אַנ׳אַלט פערגעסענעם בית - עלמין מיט אין אונאָרדנונג צעוואָרפענע איינגעבויגענע מצבות.

געהענדיג פאַרביי דער שוהל, האָט איציקאָוויטש דער-הערט אַ פאָרזיכטיג-שטילען רוף:

—לעהרער... וואַרט-צו אַ ווײַלע.

—ווער איז?—האָט איציקאָוויטש דערשראָקען אויסגערופען און איז צוריקגעטרעטען.

—דאָס בין איך, אלי׳... איהר דערקענט מיך נישט?—האָט, צוקומענדיג נעהנטער, איהם אָבגעענטפערט דאָס יונגעל „דער משכיל".

איציקאָוויטש האָט איהם דערקענט, ער האָט אָבער נישט געקאָנט אַזוי גיך תּופס זיין, ווער ער איז און פון וואַנען ער נעהמט זיך דאָ.

—וואָס טהוסטו איצט דאָ?

—איך וואַרט אויף אַייך. איך האָב געזעהן, ווי איהר זענט געגאַנגען צו איסר׳ן און איך האָב בעשלאָסען צו וואַרטען אויף אַייך ביז איהר וועט זיך אומקעהרען... איך וויל אייך אָנזאָגען אַ גוטע בשורה, וועלכע וועט אייך זעהר פרעהען: איך האָב סוף כּל סוף פעסט בעשלאָסען צו אַנטלויפען פון דער היים קיין מ.!

—קיין מ.?-האָט איציקאָוויטש איבערגעפרעגט, נישט פער-

שטעהענדיג נאָך קלאָר, אין וואָס עס געהט.—פאַרוואָס עפּעס קיין מ.?...

—כ׳האָב געהערט, אַז דאָרט זענען פערהאַן פיל משכילים... אַיסערדעם איז עס ווייט פון מילאָסלאַווקע...

איציקאָוויטש האָט, פערשטעהענדיג שוין ענדליך, וועגען וואָס אלי׳ רעדט, זיך דערמאָהנט אין זיין שמועס מיט איהם און שווייגענדיג אַ ווײלע האָט ער אונענטשלאָסען געזאָגט:

—וואָס עפּעס פלוצלונג... אַזוי אומגעריכט?...

—כ׳קאָן שוין מעהר נישט! יעדער טאָג איז פאַר מיר אַ יאָהר... כ׳געפין זיך ווי אין גיהנום... די גמרא איז מיר פער׳-מיאוס׳ט, אַ חוץ דעם וויל מיך דער פאָטער דורכאויס חתונה מאַכען!

—חתונה מאַכען? עפּעס אַ פיינע כלה? אַ סך נדן?—האָט איציקאָוויטש לעבהאַפט איבערגעפרעגט.

—וואָס געהט׳ס מיך אָן, וואָס פאַר אַ כלה? און אַז אפילו אַ גאָלדענע, וועל איך דען חתונה האָבען?

—און איך אויף דיין אָרט וואָלט חתונה געהאַט! ווי כ׳בין אַ יוד, כ׳וואָלט חתונה געהאַט!—האָט איציקאָוויטש זיך געהיצט.— לערנען זיך קאָנסטו דאָך שפּעטער אויך און דערוויל וואָלסטו געהאַט געלד...

—איר מאַכט חוזק!—האָט אלי׳ אויסגעשריען, צולאַכענדיג זיך.—חתונה האָבען! נאָך דאָס פעהלט מיר!... ווען מיר זאָל אויסקומען נישט נאָר חתונה האָבען, נאָר בלויז צו פערברענגען דאָ נאָך עטליכע חדשים, וואָלט איך עס נישט איבערגעטראָגען, כ׳וואָלט זיך דערטרינקען... איבערהויפּט איצט, נאָכדעם ווי כ׳האָב איבערגעלעזען „חטאת-נעורים״! אַך! וואָס פאַר אַ ביכעל דאָס איז!

—„וואָס פאַר אַ ביכעל!״—האָט איהם איציקאָוויטש עטוואָס צערייצט איבערגעשלאָגען.—אַ ביכעל ווי אַלע ביכלעך! פון אַלעם ווערסטו נתפעל... דאָס וועט דיך צו קיין גוטס נישט דערפיה-רען!... לויפען... ס׳איז לייכט צו זאָגען לויפען! דאָס איז לייכ-טער, ווי בעטראַכטען, בעקלערען מיט קאָפּ, דערפון נעהמען

זיך אַלע אומגליקען!... אָט בין איך אויך געלאָפען!—און האָב זיך אָבגעגריהט... איבריגענס, טהו ווי דו פערשטעהסט... ס׳איז שוין שפעט! אַ גוטע נאַכט!

און ער איז געשווינד אַוועק איבערלאָזענדיג אליין אַנ׳-ערשטוינטען און פערלוירענעם.

דאָס דאָזיגע בעגעגעניש האָט איציקאָוויטש׳ן עטוואָס אויס-געניכטערט. זיין שטימונג האָט זיך מיט אַמאָל געביטען, עס איז איהם איצט געוואָרען אומעטיג און שווער. ער איז געגאַנ-גען געשווינד, איינגעבויגען און האָט צרייצט געהאַלטען אין איין ריידען:

—איילען זיך! איילען זיך! קריכען אין פייער!... „השכלה"! ער פערשטעהט, וואָס עס איז אַזוינס „השכלה"! ער וועט זיך פערפלאָנטערן, ווי איך און וועט שוין דערנאָך נישט אַרויס-קריכען.

אַרויפקומענדיג צו זיך אין צימערל, האָט ער נישט אויס-טהוענדיג זיך, געלעגט אין בעט און באַלד איינגעשלאָפען.

צומאָרגענס אינדערפריה האָט איציקאָוויטש זיך שפעט אויפגעכאַפּט מיט אַ שווערען קאָפּ און אַ געדריקטער שטימונג. ער האָט זיך דערמאָהנט אַליין, וואָס עס איז מיט איהם נעכ-טען פּאָרגעקומען, און—אין דער ערשטער מינוט האָט עס זיך איהם אויסגעדוכט ווי אַ חלום.

עס איז פּאָרגעקומען עפּעס זעהר וויכטיגעס—דאָס האָט ער קלאָר געוואוסט, נאָר ער האָט זיך נישט געקאָנט פונאַנדער-קלויבען אין דעם, וואָס עס איז געשעהן. „זיי האָבען מיך גע-נומען מיט געוואַלד... אָנגע׳שכור׳ט... פערפּלאָנטערט מיך אין זייער נעץ"...—האָט זיך ביי איהם אין קאָפּ דורכגעטראָגען. פונ-דעסטוועגען האָט ער נישט געפיהלט קיין שום פּראָטעסט, קיין שום אויפרעגונג געגען דעם. פערקעהרט, זיין מידער קאָפּ האָט נאָך גענומען בערעכטיגען וואָס ס׳איז פּאָרגעקומען: לערנען זיך, בילדונג, השכלה. דאָס אַלץ זענען זעהר שענע זאַכען פּאַר זאַ-טע, פּאַר די וועלכע האָבען רייכע עלטערן... וואָלטען זיי נאָר געפּרובט, די „גרויסע משכילים", לעבען ווי איך לעב, ליידען

אַזוי פיל ווי איך—וואָלטען זיי שוין אַנדערע דבורים גערעדט.

אָבער ווען ער האָט זיך אָנגעטהון און איז אַראָפּגעגאַנגען אונטען און די בעל-הבית'טע האָט גענומען מיט איהם ריידען וועגען די טאָג-טעגליכע עסקים, האָבען זיינע געדאַנקען באַלד אָנגענומען אַנ'אַנדער ווענדונג. ער האָט זיך דערמאָהנט, אַז ער האָט לעקציעס, אַ בעשטימטע פּראָפעסיע, אַז ער איז מאַטעריעל פערזיכערט און דער נעכטיגער שמועס וועגען אומקעהרען זיך צום „אַלטען" האָט איהם איצט אויסגעוויזען ווי אַנ'אונזיניגע פלוידעריי. וואָס פאַר אַ זין האָט עס? פריש און געזונד און פלוצלונג נעהם, קעהר אום די האָלאָבלעס און ווער צוריק אַ ישיבה-בחור. מ'דאַרף דאָך זיין משוגע! וואָלט ער כאָטש באמת געוועזען אַזעלכער, ווי ער האָט זיך פאָרגעשטעלט פאַר איסר'ן און פאַר זיי אַלע—דאַן וואָלט נאָך עפּעס אַנדערש געוועזען. אָבער אין דער ווירקליכקייט האָט ער דאָך צובראָכען אַלע צוימען, און געוואָרען אַנ'אמת'ער גוי. אפילו נאָך ערגער ווי אַ גוי! ווי זשע אַזוי האָט איהם גאָר געקאָנט אַזאַ משוגעת איינפאַלען!

„געוויס—האָט ער זיך געטראַכט נעהענדיג אויף די לעקציעס,—געוויס האָב איך זיך פערפלאָנטערט און אָנגעפלוידערט גאָט ווייסט וואָס, האָב שיער נישט צוגעזאָגט אַוועקצוואַרפען די לעקציעס... אָבער ס'מאַכט נישט, קיין קאָנטראַקט האָב איך דאָך מיט זיי נישט געמאַכט. ס'וועט מיר נאָר זיין אַ ביסעל אונאָנגענעהם זיך מיט זיי צו טרעפען—און כ'דאַרף עס טאַקי נישט. וועל איך נישט געהן צו איסר'ן אויף טהיי. נישט קיין גרויסער היזק. בגוואַלד וועלען זיי מיך נישט נויטען צו ווערען אַ „בעל תשובה". און אויב זיי וועלען מיר עפּעס שלעכטס טהון—קאָן איך זיך דאָך ווענדען צום פּריסטאַוו און ער וועט זיך שוין מיט זיי אַנ'עצה טהון!

דערמאָהנענדיג זיך וועגען פּריסטאַוו האָט איציקאָוויטש בעשלאָסען אַריינצוגעהן צו איהם. איהם האָט זיך פערוואָלט

נאָכאַמאָל הערען אַ צוזאָג איהם צו פערטיידיגען. „אַלץ איז דאָך פיל נוצליכער צו פערברענגען ביים פריסטאַוו, ווי ביי איסר'ן. דאָרט על כל פנים הער איך דאָך אַ רוסיש וואָרט, איב זיך איין אין דער שפראַך.

אין אָוונד אויף דער לעקציע האָט יאָסעל איהם דער-מאָהנט וועגען נעכטיגען בעזוך ביי איסר'ן און האָט איהם שוין געוואָלט ווידער פערבעטען צו מיכאל'ן אויף טהיי. אָבער איצי-קאָוויטש האָט איהם טרוקען איבערגעשלאָגען:

—מ'האָט נעכטען גערעדט... מילא, וואָס מ'פלוידערט אַלץ ביי אַ גלעזעל בראָנפען... דערווייל—בין איך לעהרער! און צו מיכאל'ן וועל איך נישט געהן, כ'האָב קיין צייט נישט!—און ער איז באַלד נאָך דער לעקציע אַוועקגעגאַנגען.

צומאָרגענס, פרייטאָג אינדערפריה איז איציקאָוויטש אַוועק צום פריסטאַוו.

פרייטאָג פלעגט איציקאָוויטש נישט געהן אויף די לעק-ציעס, ווייל אין דעם טאָג זענען אי די עלטערן אי די קינ-דער געווען פערשמייעט מיט'ן שבת מאַכען, אויסערדעם וואָלט פרייטאָג געווען אונמעגליך צו געבען די אָוונד־לעקציעס, וועל-כע קומען שוין אויס אום שבת.

דעם פריסטאַוו האָט איציקאָוויטש געטראָפען אין קאַנצע-לאַריע, דאָרט איז אויך געווען דער שרייבער און דער ערשט נאָך וואָס אַריינגעקומענער גלח. אַ קליינינקער, אַ פולער, מיט גוטע אויגען און אַנ'עטוואָס גרויליך בערדעל.

דער פריסטאַוו האָט זיך אפילו געוואונדערט פון איציקאָ-וויטשעס פריהען בעזוך, אָבער ער האָט איהם דאָך העפליך אויפגענומען:

—אַ-אַ! גאָספּאָדין לעהרער! זעהר אָנגענעהם!—האָט ער איהם בעגריסט נישט אויפהויבענדיג זיך פון אָרט און דערלאַנ-גענדיג איהם די האַנד.—אָט, באַטיושקאַ, האָב איך די עהרע אייך פאָרצושטעלען: דער אויפקלערער פון דער יודישער יוגענד... ער פערדינט ליבע און אַכטונג!

—ס'איז מיר זעהר אָנגענעהם! זעהר אָנגענעהם!—האָט דער

גלח עטוואָס זיך אונטערהויבענדיג געזאָגט און דער׳זאָגט איציקאָוויטש׳ן די האַנד פון אונטער דער ריאָסע אַפּעו.

— אַ מענש מיט הויכער בילדונג, אָהן אַבערגלויבענס...— האָט איהם דער פּריסטאַוו כּסדר רעקאָמענדירט. — זיצט, איהר וועט טרינקען טהיי?

—אַ דאַנק!—האָט איציקאָוויטש געענטפערט זעצענדיג זיך.

—וואָס זשע הערט זיך? ווי געהען ביי אייך די געשעפטען? דער רב האָט אייך נאָך נישט געלעגט אין חרם אַריין?

— כע-כע! חרם — האָט זיך איציקאָוויטש דערפרעהט מיט׳ן יודישען וואָרט. — ניין, נאָך נישט... נאָר די מלמדים... זענען בייז... אַ שרעק!..

— זיי זענען בייז? זאָלען זיי נאָר וואַגען אייך עפּעס שלעכטס טהון, וועל איך זיי אָנלערנען!.. אַזוי, אַזוי, באַטיושקאַ, אַזאַ פאָלק איז עס! זיי האָבען מורא פאַר בילדונג, ווי דער טייוועל פאַר ווייראיך...

—זיי געהען אין פינסטערניש... פערבלאָנזשעטע און איינגע׳עקשנטע—האָט דער גלח אָבגעקרעכצט.—פאַר זייער האַרטנעקיגקייט האָט זיי גאָט געשטראָפט. ער האָט זיי אַרויסגעטריבען פון זייער לאַנד און זיי צעזייעט איבער דער גאַנצער ערד... נאָר ענטשולדיגט מיר, איהר האָט עפּעס אַ סך שילער, הער לעהרער?

— אַכצעהן...

— איהר האָט, הייסט עס, אַ שולע?

— ניין. אַזוי. לעקציעס. כ׳געה — האָט דער לעהרער לאַקאָניש געענטפערט.

—זעהר פיין! זעהר וואויל!

—לויט מיין מיינונג, באַטיושקאַ, איז עס נישט נאָר פיין, נאָר פּשוט אַ גליק! וואָס רעדט איהר! זיי זענען דאָך גאָר קיין מענשען נישט! אין זייערע לייבסערדאַקעס, שרייען, פּילדערן, פערשטעהען קיין וואָרט רוסיש נישט און געה טענה מיט זיי!.. וועלען זיי זיך נאָר אָבער אויסלערנען אַ ביסעל „גראַמאָטע“, וועלען זיי באַלד אַנדערע מענשען ווערען. דאַן, קאָן זיין, ווע־

לען זיי אויך ערלעכער ווערען... דעריבער טאָקי פרעג איך אפילו נישט דעם לעהרער, צי ער האָט אַנ׳ערלויבעניש אַלס לעהרער? איך קוק דערויף דורך די פינגער. אַזוי!

און אַרויפלעגענדיג זיין האַנט מיט צעשפרייטע פינגער אויפ׳ן געזיכט האָט ער געוויזען ווי אַזוי ער קוקט דורך די פינגער.

—גאָט איז אַ גוטער, גאָט איז אַ גוטער!—האָט דער גלח קרעכצענדיג און שאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ געשעפּטשעט—נאָר, זעהט איהר, פּעאָדאָר סטעפּאַניטש, מיין מיינונג איז, אַז די יודען וועט מען מיט קיין בילדונג נישט בעסער מאַכען...

—פאַרוואָס?

—ווייל זיי זענען האַרטנעקיג אין זייער בלאָנדזשען, ביז דאָס ליכט פון קריסטוס־לעהרע וועט זיי נישט בעלויכטען, וועלען זיי נישט בעסער ווערען...

—ס׳איז מעגליך...—האָט דער פּריסטאַוו כמעט צוגעשטימט און פּלוצלונג האָט ער לעבהאַפט אויסגערופען:

—אפשר, באַטיושקאַ, ווע‌לען מיר טרינקען צו ביסלעך בראָנפען?

—איך מיין, אַז אויסער נוצען, וועט דאָס קיין שאָדען נישט ברענגען!—האָט דער גלח אויפהויבענדיג דעם וויז-פינגער אין דער הויך פילדייטיג געענטפערט.

—אַזוי ווי עס שטעהט געשריבען: „און טרינקען דער-פרעהט דאָס האַרץ״—האָט דער פּריסטאַוו אין זעלבען טאָן אונ-טערגעהאַלטען—גריגאָריעוו! דערלאַנגט נאָר פון דער שאַפע די גראַפינקע מיט בראָנפען—האָט ער זיך געווענדט צום שרייבער.

—אָבווישענדיג זיך די וואָנסעס נאָך דער ערשטער כוס׳ע, האָט דער גלח זיך געווענדט צו איציקאָוויטש׳ן:

—איהר זייט דאָך אַ געבילדעטער מענש, וואָס איז שוין דורכגעגאַנגען אַלע מדרגות, זיך פערטיפט אין דער לעהרע: אין פיזיקע, אין אַלערליי מעכאַניקעס און נאָך דאָרט פערשידענסטע וויסענשאַפטען... האָט איהר דאָך, הייסט עס, שוין פערוואָרפען אַלע יודישע אַבערגלויבענס?

—ער האָט געגעסען חזיר, באַטיושקאַ, חזיר!—האָט דער פּריסטאַוו געשריען—וואָס דאַרפט איהר מעהר! און דאָס איז ביי זיי די ערשטע עבירה, מ׳קאָן זאָגען—„חרם"!

—אַזוי. האָט איהר זיך, הייסט עס, אָבגעזאָגט פון די פּאַראורטיילען, ווייל אייערע אויגען זענען געעפענט געוואָרען—האָט דער גלח ווייטער גערעדט.—און דאָך שטעהט איהר ווייטער אויפ׳ן שייד-וועג. האָט איהר איינמאָל איינגעזעהן דעם אמת—טאָ נעהמט איהם אָן... וואָס זשע שטערט אייך, הער לעהרער, אַראָבצעוואַרפען פון זיך דאָס אַלטע און אַריינצוטרעטען אין שויס פון קריסטוסעס צערקווע?

—ריכטיג!—האָט דער פּריסטאַוו אויסגעשריען, אַ קלאַפּ געבענדיג מיט דער פויסט אין טיש.—עהרען-וואָרט! ס׳איז דאָך דער ריינער אמת! וואָס האָט איהר זיך צו רעכענען מיט אייערע איציק׳ס, סרועלס? זיי האָבען דאָך אייך אָבגעשטויסען—טאָ שטויסט איהר זיי אויך אָב, טויפט זיך! וואָרים אַזוי שטעהט איהר דאָך טאַקי אין מיטען: נישט פאַר דער נשמה, נישט פאַר׳ן טייוועל!...

און נישט וואַרטענדיג אויף קיין ענטפער, האָט ער מיט זיכערקייט געזאָגט:

—געוויס, באַטיושקאַ, ער וועט זיך טויפען, ער וועט זיך בעשטימט טויפען! ער איז דאָך שוין איצט אויך... בעטראַכט איהם. איז ער דען עהנליך אויף עפּעס אַ ברוך?... ער האָט דאָך גאָר קיין יודישע צורה נישט, עהרען-וואָרט!

איציקאָוויטש, אונרוהיג פון דער ווענדונג, וואָס דער שמועס האָט אָנגענומען, איז געזעסען אַ בלייכער מיט אַנ׳אָנגעצויגען געזיכט און הילפלאָז געקוקט אין אַלע זייטען.

דער פּריסטאַוו איז עטליכע מאָל געגאַנגען הין און צוריק איבער׳ן צימער, דערנאָך איז ער צוגעגאַנגען צו איציקאָוויטש׳ן, האָט איהם אַרויפגעלעגט די האַנד אויף דער פּלייצע און פריינדליך געזאָגט:

—ע-עך, יונגערמאַן! איהר קאָנט דאָך גליקליך זיין, ווען איהר זאָלט זיך שמד׳ן! בעטראַכט נאָר, ווי אַזוי איהר לעבט

איצט. אַלע קוקען אויף אייך ווי אויף אַ וואָלף, זיי וואָלטען אייך גערן אומגעבראַכט. אָבער ווען איהר שמד'ט זיך, וואָלט איהר דאָך געלעבט ווי אַ גראַף...

—פאַראיאָהרען האָט זיך אין ניקאָלאַיעווקע גע'שמד'ט איי־נער, אַ יונגער יודעל־האָט דער שרייבער, אָבהוסטענדיג, נישט דרייסט זיך אָנגערופען.—פאַר טויף־עלטערן האָט ער זיך גענומען איוואַן מיכאַילאָוויטש מוראַוויאָוו'ן און דעם איספּראַווניקס פרוי... וואָס זשע קלערט איהר? איוואַן מיכאַילאָוויטש האַלט איהם פאַר אַנ'אייגענעם זוהן, ער האָט איהם אָנגעשריבען דאָס הויז און האָט איהם געגעבען אַ רייכע כלה... איצט האָט ער דאָרט זיינס אַנ'אייזען־קראָם.

איציקאָוויטש האָט געפיהלט, אַז ער מוז אונבעדינגט עפּעס זאָגען, ער איז אָבער געווען אַזוי אָנגעשראָקען און צעטומעלט, אַז ער האָט קיין וואָרט נישט געקאָנט אַרויסריידען.

—איך... איך... כ'בין נישט קיין פאַנאַטיקער... כ'טהו אַלעס... אַלעס...—האָט ער מיט אַ ציטערדיקער שטים גערעדט.—נאָר שמד'ן זיך קאָן איך נישט... דאָס קאָן איך גאָרנישט ניין!—האָט ער צוגעגעבען קוקענדיג מיט געבעט אין די אויגען אויפ'ן פּריסטאַוו.

—פאַרוואָס קאָנט איהר נישט? האַלט איהר דען, אַז אייער גלויבען איז בעסער פאַר'ן קריסטליכען? אַלס געבילדעטער מענש...—האָט דער פּריסטאַוו אָנגעהויבען.

—אַנ'אַלטער פאָטער... זעהר אַנ'אַלטער... זעהר אַ פרו־מער, אַ שרעק... אויב איך וועל זיך שמד'ן, וועט ער עס נישט איבערטראָגען און וועט שטאַרבען, ער וועט אינגאַנצען אַוועק־שטאַרבען...—האָט איציקאָוויטש געשטאַמעלט.

—אין דעם בעשטעהט דער טעות!—האָט דער גלח מוסר געזאָגט.—דער פאָטער אין הימעל איז העכער פאַר דעם ערדי־שען פאָטער. עס שטעהט געשריבען: „פערלאָז דיין פאָטער און מוטער און געה נאָך מיר"... איהר האָט געלעזען דאָס עוואַנ־געליום?

איציקאָוויטש, וועלכער האָט ס׳ערשטע מאָל געהערט אַזאַ וואָרט, האָט ערשטוינט געקוקט אויפ׳ן גלח.

–שוין-זשע האָט איהר נישט געלעזען? אַ געבילדעטער מענש און האָט נישט געלעזען דעם עוואַנגעליום?–האָט זיך דער פּריסטאַוו געוואונדערט.

–גיט איהם, פּעאָדאָר סטעפּאַניטש, דעם עוואַנגעליום. לאָז ער איבערלעזען און זיך פערטראַכטען.–גאָטס ליכט וועט אויף איהם אויך פאַלען...

–דוכט זיך, אַז ביי מיר...–האָט דער פּריסטאַוו אין פּער-לעגענהייט אָנגעהויבען, אָבער ער האָט זיך באַלד צוריקגע-כאַפּט.–איבריגענס, וואָס רעד איך, איך האָב!–און אויסזוכענדיג געשווינד דאָס עוואַנגעליום, האָט ער עס דערלאַנגט איציקאָ-וויטש׳ן.

–נעהמט, לעזט עס דורך און טראַכט זיך אַריין דערין און דערנאָך וועלען מיר ריידען–האָט דער פּריסטאַוו איהם גע׳-עצה׳ט.

–כ׳וועל דורכלעזען...–האָט איציקאָוויטש געהאָרכואַם און שרעקעוודיג געענטפערט און גענומען זיך געזעגענען.

–זאָל אייך גאָט שענקען זיין חסד–האָט איהם דער גלח געבענשט צום געזעגענען.

–אַרויסקומענדיג פון פּריסטאַוו, איז איציקאָוויטש כמעט געלאָפען, ווי אַ געשפּענסט וואָלט איהם נאָכגעיאָגט. ער איז גע-ווען געוואַלדיג אָנגעשראָקען. עס האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז נאָך אַ האָהר און זיי וואָלטען איהם אָבגע׳שמד׳ט. דער פּריסטאַוו און דער גלח זענען דאָך נישט איסר און יאָסעל. מיט יענע קאָן מען איינ׳טענה׳ן, אָבער מיט זיי וואָס וואָלט ער געקאָנט טהון, ווען זיי נויטען איהם צו שמד׳ן זיך? גאָרנישט! ער איז דאָך אינגאַנצען געווען אין זייערע הענד!

ער האָט בעהאַלטען דעם עוואַנגעליום טיף אין בוזעם. נישט וויסענדיג וואָס פאַר אַ ביכעל דאָס איז, האָט ער זיך דאָך אָנגעשטויסען, אַז דאָס האָט געוויס אַ דירעקטען שייכות צום שמד. און דאָס האָט איהם זעהר אומרוהיג געמאַכט.

—נאָך וואָס בין איך געגאַנגען צום פריסטאַוו!... נאָר צי האָט ער דען געקאָנט וויסען, אַז ער וועט דאָרט טרעפען דעם גלח און אַז עס וועט אַרויסקומען אויף אַזאַ שמועס? פערקעהרט, ער האָט זיך גאָר גערעכנט, אַז מ׳וועט איהם נאָכאַמאָל לויבען פאַר זיין טעטיגקייט און ער וועט בעקומען אַ צוזאָג אַז מ׳וועט זיך פאַר איהם איינשטעלען, וועלכעס איז איהם טאַקי אַזוי נויטיג נאָכ׳ן אָנפאַל פון איסר׳ן און זיין קאָמפּאַניע. אָנשטאָט דעם האָט ער גאָר געהאַט אַ צווייטען אָנפאַל, נאָך אַ שרעקליכערן נאָך אַ געפעהרליכערן—פון פייער און וואַסער...

ער האָט גאָרנישט בעמערקט, ווי ער איז שוין ווי׳ט פון שטעדטעל אַרויס. פון ביידע זייטען וועג האָבען זיך געצויגען סעדער, אַ ביסעל ווייטער האָט זיך שוין אָנגעהויבען אַ געדיכטער וואַלד—דער איינציגער שפּאַציר-אָרט פון דער מילאָסלאַוו-קער יוגענד.

איציקאָוויטש איז אַריין אין וואַלד. איהם האָט זיך פערוואָלט זיין אַליין און בעטראַכטען די לאַגע, אין וועלכער ער געפינט זיך איצט. אין וואַלד האָט געהערשט אַ טויטע שטילקייט, איבער׳ן דורכפאָהר-וועג האָט מען קיין לעבעדיגען נפש נישט געזעהן און דער שפּאַציר האָט איציקאָוויטש׳ן בערוהיגט. און באמת—וואָס האָט ער זיך צו שרעקען, אומזיסט געשראָקען: עס שטעהט איהם קיין שום געפאַהר נישט פאָר. מען פּרובט איהם איינריידען, אָבער מיט געוואַלד וועט דאָך איהם קיינער נישט אָוועקזעצען צו דער גמרא און נישט אָפּ׳שמד׳ן. מ׳דאַרף זיך נאָר האַלטען פעסט און אויסמיידען די אָנרעדער—אי די ערשטע, אי די צווייטע.

די שרעק וועלכע האָט איהם פריהער בעהערשט בעת׳ן שמועס מיט׳ן גלח, איז איצט ביסלעכווייז פאַריבער. און אויף איין אויגענבליק איז איהם אפילו אַדורך ווי אַ בליץ אַ געדאַנק: און ווען כ׳זאָל זיך טאַקי שמד׳ן אויך? כ׳בין דאָך שוין סיי ווי סיי נישט קיין יוד, נאָך ערגער פון אַ גע׳שמד׳טען... וואָס פאַר אַ געוואַלד איסר מיט׳ן גאַנצען שטעדטעל וואָלטען דאָס געמאַכט! איציקאָוויטש האָט זיך אַזש צעשמייכעלט. אָבער באַלד האָט ער

צו זיך אַליין געזאָגט: „נאַרישקייטען“—אין גענומען טראַכטען וועגען עפּעס אַנדערש.

ער האָט געטראַכט וועגען דעם, אַז ער האָט זיך גאַנץ פיין איינגעאָרדענט, ער איז פערזיכערט מיט אַ שטיקעל ברויט און קאָן אפילו נאָך אָבשפּאָרען אַ ביסעל געלד. ער דאַרף נאָר אַ ביסעל אַנדערש זיך פיהרען: שעצען זיין צייט, נישט בעזוכען איסר׳ן, זיך האַלטען שטרענג מיט יאָסלען...

זיין שטימונג האָט זיך אינגאַנצען אויסגעגלייטערט, ער האָט דערפיהלט אין זיך פרישע כחות און מונטער, מיט אַנ׳אויפגע-הויבענעם קאָפּ האָט ער זיך גענומען פערקירעווען אַהיים.

אַזוי ווי ער איז נאָר אַרויס פון וואַלד, האָט ער דער-זעהן פון שטעדטעל אַנטקעגענקומען עפּעס אַ פרויען-געשטאַלט, אין וועלכער ער האָט גלייך דערקענט אסתּר-דוואָשע׳ן. ער איז געבליבען שטעהן מיט האַרץ-קלאַפּונג: עס האָט איהם אי גע-פרעהט אי געשראָקען די פּערספּעקטיוו פון דעמדאָזיגען בעגע-געניש דאָ אין וואַלד מיט אַ מיידעל, מיט וועלכער ער איז אין אַזעלכע מאָדנע בעציהונגען. אפילו אויף דער לעקציע, ווען אין צימער איז שטענדיג דאָ אסתּר-דוואָשע׳ס אַלטיטשקע מוטער, האָט איהם אויך שרעקליך געדרעגט די נאָהנטקייט און די ליידענ-שאַפטליכע אויפגערעגטקייט פון דעם מיידעל.

צוקומענדיג ביי אַ צעהן טריט פאַר׳ן לעהרער, האָט דאָס מיידעל זיך אָבגעשטעלט און מאַכענדיג דעם אָנשטעל ווי זי וואָלט איהם ערשט איצט בעמערקט, האָט זי זיך אומנאַטירליך צעלאַכט.

—כאַ-כאַ-כאַ! אַ בעגעגעניש! אַ שענע בעגעגעניש!... איך געה מיר אַזוי שפּאַצירען, טרעף איך גאָר אייך דאָ! ווי קומט איהר דאָ אַהער? כאַ-כאַ-כאַ!

זי האָט געוואָלט איהם אַזויערנאָך איינריידען, אַז דאָס בעגעגעניש איז אַ צופעליגע, בעהאַלטען פאַר איהם, אַז זי האָט געזעהן ווי ער איז געגאַנגען צום וואַלד און האָט אויף איהם געוואַרט, נאָר נישט דערוואַרטענדיג זיך אויף זיין אומקעהרען זיך, איז זי איהם אַנטקעגענגעגאַנגען.

—איך בין אויך געגאַנגען שפּאַצירען...—האָט איציקאָוויטש

מיט אַ פֿערשטיקטער שטים פֿון אויפֿרעגונג געענטפֿערט.

—שפּאַצירען? כאַ־כאַ־כאַ!... מיידלעך געהען שפּאַצירען אין וואַלד, נישט קיין מענער... אַלע מיידלעך געהען שבת און איך קאָן מיר ערלויבען פֿרייטאָג אויך צו שפּאַצירען. איך האָב נישט וואָס צו טהון...

זי האָט מיט ליידענשאַפֿטליך־פֿערנעפּעלטע אויגען אַ קוק געטהון אויף איציקאָוויטש׳ן און אויפֿגערעגט געזאָגט:

—איהר ווילט שפּאַצירען מיט אַ באַרישניע? ס׳איז דאָך אַנ׳עבירה? האַ? כאַ־כאַ!

—איך האַלט דאָס נישט פֿאַר קיין עבירה...—האָט איציקאָוויטש געענטפֿערט און געגאַנגען האַרט נעבען איהר.

זיי זענען אַריין אין וואַלד און עטליכע מינוט געגאַנגען שטילשווייגענד, מיט שטאַרק־קלאַפּענדיגע הערצער. אסתּר־דוואָשע האָט זיך אָבגעשטעלט און, נישט קוקענדיג אויף איציקאָוויטש׳ן, האָט זי אָבגעהאַקט געשעפּטשעט:

—איהר... האָט נישט מורא... צו געהן געאָרעמט מיט.. אַ מיידעל?..

און נישט וואַרטענדיג אויף קיין ענטפֿער, האָט זי איהם גענומען אונטער דער האַנד און זיך שטאַרק צוגעדריקט צו איהם.

די נאָהנטע בעריהרונג פֿונ׳ם מיידעל האָט איציקאָוויטש׳ן ווי אָבגעקאָכט. ער האָט אסתּר־דוואָשע׳ן נישט געקוקט אין פּנים אַריין, נאָר ער האָט געזעהן איהר האַסטיג זיך הויבענדע ברוסט, ער האָט געהערט איהר געשווינד אָטעמען און עס האָט איהם זעלבסט אויך פֿערכאַפּט דער אָטעם און געשווינדעלט פֿאַר די אויגען. ער האָט אָנגעכאַפּט איהר האַנד, זי שטאַרק געדריקט און הייס געשעפּטשעט:

—איך וויל אייך זאָגען... איך...

ער האָט נישט געקאָנט פֿערענדיגען די פֿראַזע, אָבער אסתּר־דוואָשע האָט איהם פֿערשטאַנען און האָט זיך אינגאַנצען אָהנמעכטיג אַראָבגעלאָזט אויף זיין האַנד. ער האָט זי פֿעסט אַרומגעכאַפּט ביים האַלז און זי אַ קוש געטהון אין באַק. דער־

שרעקענדיג זיך אָבער באַל · פאַר זיין דרייסטקייט, איז ער צו-ריק אָבגעשפרונגען ציטער נדיג אינגאַנצען. דאָס מיידעל דזאַט איהם אָבער פעסט אָנגעכאַפּט פאַר דער האַנד און קוים צום הערען האָט זי ליידענשאַפטליך געשעפּטשעט:

—קומט... דאָרט... אין וואַלד...

און האָט איהם מיטגעריסען מיט זיך.

כ

איציקאָוויטש איז צוריק אַהיים געגאַנגען אין אַ שרעקליך גייסטיגען צושטאַנד. ער האָט זיך געפיהלט דערשלאָגען, פערניכטעט, פונקט ווי אַ לאַווינע וואָלט אויף איהם אַראָבגעפאַלען און איהם צוגעדריקט. ער האָט מורא געהאַט אַריינצוגעהן אין שטעדטעל, ער האָט מורא געהאַט צו טרעפען זיך מיט מענשען. איהם האָט זיך געדוכטען, אַז יעדער ווער עס וועט איהם אַנטקעגען קומען וועט אין זיין געזיכט דערקענען זיין געפאַלענקייט, זיין פערברעכען. און אַלע וועלען איהם פערוואַרפען מיט שטיינער.

פאַרזיכטיג, אונבעמערקט פון די בעלי־בתּים, איז ער אַרויף צו זיך אין דאַך־שטיבעל, זיך געוואָרפען אוי׳ן דיוואַן, פערזינקען דאָס פּנים אין קישען און היסטעריש זיך צעוויינט, רייַדענדיג כּסדר:

—וואָס האָב איך געטהון!... וואָס האָב איך געטהון!..

לאַנג איז ער אַזוי געלעגען בעוואוסטלאָז, אָהן געדאַנקען, מיט אַ בליי־שווער געמיט. עס האָט זיך איהם געדוכטען, אַז איצט איז שוין „אַלעס געענדיגט”, אַז עס איז פאַרגעקומען עפּעס אַזוינס, נאָך וועלכען ער דאַרף זיך שוין נישט ווייזען מעהר אויף דער גאַס.

ס׳האָט אָנגעהויבען טונקעל ווערען. עס איז שוין צייט געווען צו געהן אין שוהל אַריין. דערנאָך צום טיש. נאָך אַ געוואַלדיגער אָנשטרענגונג איבער זיך איז ער אַראָב אונטען, אַנ-

אויסגעמאַטערטער, אַ דערשלאָגענער און נישט קוקענדיג די בעלי־בתּים אין די אויגען אַריין האָט ער געזאָגט אַז ער איז אַ ביסעל נישט געזונד און ער וועט נישט געהן דעריבער אין שוהל אַריין. ער איז קוים איינגעזעסען ביים טיש בעת׳ן עסען און האָט זיך ערשט עטוואָס בערוהיגט ווען ער האָט זיך געפינען אַליין ביי זיך אין צימערל. ער האָט זיך גלייך געלעגט אין בעט, אָבער ער האָט אַ גאַנצע נאַכט נישט געקענט איינשלאָפען ר׳האָט זיך געוואָרפען אין היץ, אויפשפּרונגענדיג אַלע מאָל מיט אַ שטאַרקער האַרץ־קלאַפּונג. פאַר די אויגען איז איהם כּסדר געשטאַנען אסתּר־דוואָשע מיט אַ צעפלאַמט געזיכט, מיט צעלאָזטע געלע האָר און האַסטיג זיך הויבענדער ברוסט. און קוים האָט ער אָנגעהויבען זיך צו פערגעסען האָט זיך איהם געדוכטען, אַז ער פאַלט אַראָב פון אַ שרעקליכער הויכקייט אין אַן אָבגרונד און ער האָט זיך אויפגעכאַפּט מיט אַ געשריי, אָבגעגאָסען מיט אַ קאַלטען שווייס. נור ערשט פאַרטאָגס איז ער איינגעשלאָפען מיט אַ שווערען שלאָף. ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפּט האָט ער זיך באַלד דערמאָנט אָן דעם וואָס עס איז געשעהן און ער איז ווידער אַריינגעפאַלען אין שרעק און פערצווייפלונג. געהן אין שוהל איז פונדעסטוועגען נויטיג געווען. נישט געהן—וואָלט געהייסען ציהען נאָך מעהר אויף זיך די אויפמערקזאַמקייט און שטאַרקענדיג זיך, איז ער אַוועק אין שוהל.

איהם האָט זיך געדוכטען, אַז אויף דער גאַס וועט מען איהם נאָכטייטלען מיט די פינגער, איהם האָט זיך געדוכטען, אַז ער הערט שוין ווי מען שרייט איהם נאָך: מופקר! אָבער דאָס האָט זיך איהם נאָר געדוכטען. עטליכע פערשפּעטיגטע יודען און יודענעס וועלכע האָבען געאיילט אין שוהל אַריין האָבען איהם געזאָגט, גוט שבת. ביים איינגאַנג פון דער שוהל האָט ער זיך צוזאַמענגעטראָפען מיט אסתּר־דוואָשעס מוטער, די אַלטע האָט זיך דערפרעהט מיט איהם און פריינדליך צוגעשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ.

—איך האָב געמיינט, נאָר איך אַליין האָב פערשפּעטיגט—

האָט זי געזאָגט—ערשט, איהר אויך!

די דאָזיגע בעגעגעניש האָט איצקאָוויטשען בעזונדערס בערוהיגט. זי האָט איהם געגעבען די מעגליכקייט אַ ביסעל זיך צו בעטראַכטען, אַז וועגען זיין „פאַלען" קאָן קיינער נישט וויסען. אסתּר דוואָשע וועט דאָך נישט געהן דאָס אויספּויקען.

נאָר, אַז ער איז אַריין אין שוהל און ער האָט זיך בעגעגענט מיט די צעהנדליגער אָנגעשטעלטע בליקען אויף איהם, האָט איהם ווידער אַרומגעכאַפּט די טיפע אומרוהיגקייט, איהם האָט זיך געדוכט, אַז מען קוקט עפּעס בעזונדער אויף איהם, ווי אויספּרובענדיג, ווי די מענשען ווייסען עפּעס וועגען איהם. אפשר האָבען זיי זיך דערוואוסט, אַז ער האָט ביים פּריסטאַוו חזיר געגעסען. אפשר האָבען זיך ענטדעקט עפּעס אַנדערע זיינע חטאים? בעזונדערס האָט איהם געדריקט איסר׳ס אָנגעשטעלטער בליק.

מיט אַ שטאַרק-קלאַפּענדיג האַרץ, זיך גרייטענדיג אויפ׳ן ערגסטען וואָס קאָן נאָר זיין, האָט איציקאָוויטש גענומען דעם סידור און זיך אַ נעהם געטהון פלייסיג צום דאַווענען.

פאַר הוצאת-התּורה האָט איציקאָוויטש בעמערקט, אַז גרשון שמש געהט גלייך צו איהם צו. ס׳האַרץ איז איהם אָבגעשטאָרבען—איהם האָט זיך שוין געדוכט, אַז אין שוהל איז שטיל געוואָרען און אַלע ערוואַרטען עפּיס...

—ר׳ זלמן...—האָט גרשון מיט דרך-ארץ זיך אָנגערופען.

—„ס׳הויבט זיך שוין אָן!"—האָט איציקאָוויטש אַ טראַכט געטהון און געפּ־הלט, אַז ער פאַלט אין טיפען אָבגרונד.

—ר׳ זלמן... דער גבאי האָט אייך געהייסען עולה-לתּורה זיין...

—וואַרט! נישט דיין עסק,—האָט איסר צוקומענדיג איבערגעשלאָגען גרשון׳ען-·איך טרעט איהם היינט אָב מיין מפטיר.

און אַ קלאַפּ טהוענדיג איציקאָוויטש׳ן, מעשה חבר, איבער דער פּלייצע האָט ער מיט אַ שמייכעלע צוגעגעבען:

—זעהסטו, דעם בעסטען ביסען פון מויל גיב איך דיר אַוועק! נאָר זעה, פערשטעהם מיך נישט, פערשטעהסט?... אַלע

וועלען זיך, געוויס, נייגעריג איינהערען צו דיין מפטיר...

—זייט רוהיג... כ'וועל לייענען דעם מפטיר נישט ערגער פון אַנדערע...—האָט איציקאָוויטש איהם פערזיכערט.

ער איז אין אמת'ן דערצו געווען אַ מזיק. בעת ער איז נאָך געווען אין ישיבה, נאָך פאַר דער השכלה-עפּאָכע, פלעגט דאָס לייענען די תורה אָדער אַ מפטיר זיין ביי די ישיבה-בחורים אַ מין ספּאָרט, אין וועלכען איציקאָוויטש, האָבענדיג אַ שטיקעל שטימע, פלעגט תמיד זיין דער ערשטער.

איסר, נישט אָבטרעטענדיג נאָך פון איציקאָוויטש'ן, האָט אויף עפּיס געוואַרט. ער האָט אַהינגעקוקט צו דער מזרח-וואַנד וואו עס זענען געזעסען די חשוב'סטע בעל-בתים. איציקאָוויטש האָט אויך אַ בליק אַהין געטהון און דערזעהן, אַז דאָרט קומט פאַר עפּיס ווי אַ בעראַטונג, בעת אַלעמאָל וואַרפט אַנ'אַנדערער אַהער צו איהם אַ נייגעריגען בליק. ענדליך איז פון דער גרופּע דאָרט אַרויס אַ זעכצעהן-יעהריג בחור'ל, דעם רב'ס אַ קרוב, און זיך געלאָזט צו איציקאָוויטש'ן.

—דער רב בעט אייך, איהר זאָלט צוקומען צו איהם— האָט ער געזאָגט צו איציקאָוויטש'ן.

—דער רב?...—האָט איציקאָוויטש דערשראָקען און אונ-צוטרויליך איבערגעפרעגט און האָט נעבעכדיג און בעטענדיג אַ קוק געטהון אויף איסר'ן.

—וואָס האָסטו זיך אַזוי דערשראָקען פאַר'ן רב?—האָט איסר מיט חשד געזאָגט—ער וועט דיך נישט אויפעסען! אַז ער רופט דיך, גיה.

איציקאָוויטש איז צעטומעלט געוואָרן. „דאָ איז עפּיס נישט גלאַטיג!” האָט ער אַ טראַכט געטהון און אַ בלייכער, אַ צעטומעלטער, מיט וואַקלענדיגע טריט איז ער צוגעגאַנגען צום רב.

דער רב, אַ קליינער, דאַרינקער אַלטיטשקער, מיט אַ שי-טער גרוי בערדעל, מיט אַ פּאָר טרויעריג-מידע אויגען, פער-דעקט איבער'ן קאָפּ מיט'ן טלית, האָט איציקאָוויטש'ן צוגענומען

מיט אַ רוהיגען, דורכדרינגליכען און אומעטינען בליק. די בעל־בתים האָבען זיך אָבגערוקט.

—שלום עליכם!...—האָט דער רב געלאַסען געזאָגט, אויס־שטרעקענדיג איהם פון אונטער'ן טלית אַפער אַ דאַרע האַנד.

—עליכם שלום, רבי—האָט איציקאָוויטש ווי פערלוירען געענטפערט.

—ווי הייסט דו?

—זלמן.

—וועמענס ביזטו?... ווער איז דיין פאָטער?

—מיין פאָטער איז געווען אַ שמש.

—פון וואַנען ביזטו?

—פון ווו.

—דו האָסט געלערנט אין ישיבה?

—געלערנט,—האָט איציקאָוויטש שטיל געזאָגט און אָבגע־זיפצט.

נישט אַראָבלאָזענדיג פון איציקאָוויטש'ן זיין אומעטיגען בליק, האָט דער רב עפּעס געמאַכט מיט די ליפּען און נאָך אַ קורצע ווײַלע שווייגען געזאָגט:

—כ'האָב געהערט אַז דו ביזט אַנ'אָרענטליכער יונגערמאַן, כ'וויל זיך מיט דיר בעקענען, מיט דיר שמועסען... קום אַרויף צו מיר היינט פאַר'ן עסען, וועסט היינט זיין ביי מיין טיש...

איציקאָוויטש איז געווען ערשטוינט פון דעם אונערוואַר־טעטען כבוד, ער האָט זיך פערלוירען און, קומענדיג עטוואָס צו זיך, האָט ער הייס בעדאַנקט.

—כ'האָב געהערט, אַז דו קענסט גוט לערנען—האָט דער רב ווייטער געזאָגט—מ'האָט מיר געזאָגט, אַז דו... ביזט נישט אַזאַ... בקיצור, ביים עסען וועלען מיט שוין ריידען. אַלזאַ, זאָלסטו קומען, הערסט, מיין זוהן?

די לעצטע ווערטער האָט דער רב בעזונדערס צערטליך אַרויסגעזאָגט און גוטמוטיג אַ קוק־געטהון אויף איציקאָוויטש'ן.

איציקאָוויטש האָט געוואָלט עפּיס ענטפערן, נאָר אין דער־זעלבער סעקונדע האָט מען אָנגעהויבען אויפרופען צו דער תורה

און ער איז געשווינד צוריק צוועק אויף זיין זיץ.

איצט איז איציקאָוויטש'ן אַלץ קלאָר געוואָרען: אי די איינגעגעסענע בליקען פון אַלע זייטען, אי דער „כבוד" מיט'ן מפטיר, אי דאָס פערבעטען צום רב: איסר און זיין קאָמפּאַניע פיהרען אַזוי-אַרום זייער אַטאַקע. זיי ווילען איהם אַרויפנעהמען צום רב און איהם צוריק אַרויפברענגען אויפ'ן דרך-הישר. דאָס איז עס אינגאַנצען! די אַטאַקע האָט איהם נישט נאָר נישט געשראָ-קען, נאָר פערקעהרט, איהם נאָך געפרעהט. זאָלען זיי אָנפאַלען! ער וועט זיך, נאַטירליך, נישט אונטערגעבען. נאָר וועט שכל'דיג און כיטרע זיך געהן מיט זיין וועג. ביים רב וועט ער זיך מאַכען פאַר אַנ'אָרענטליכען, פרומען בחור, נאָר אויף יעדען ממשות'דיגען פאָרשלאָג פון זייער זייט וועט ער אויסמיידען צו געבען אַ בעשטימטען ענטפער. ער וועט זיך שוין אַנ'עצה געבען מיט זיי...

ער האָט זיך דערמאָהנט, אַז ער דאַרף באַלד לייענען מפטיר—און האָט זיך גענומען צוגרייטען דערצו. ער האָט איצט עפּעס אַזאַ געפיהל, ווי ער וואָלט נאָר-וואָס געהאַט איבערגע-קומען אַ שרעקליכען טויט-געפאַהר און איז דעריבער געווען פרעהליך און לעבהאַפט געשטימט.

ווען מען האָט איהם אויפגערופען צו דער תורה, איז ער מונטער און דרייסט צו צום בעלעמער, האָט קלאָר און דייטליך איבערגעלייענט די ברכות און אָנגעהויבען לייענען מפטיר. ער האָט נישט הויך, געלאַסען און געפיהלפול זיך צוגעזונגען. דער אומעטיגער פער'חלומ'ט-מאָנאָטאָנער ניגון האָט זיך געצויגען ווי איין לאַנגע אונענדליכע נאָטע, דאָ העכער, דאָ נידריגער. עס איז דערין געווען אַזאַ רוהיגע, אָטעם-פערכאַפּענדע צאַרטע תפלה, וועלכע איז אויסגעגאַנגען אין דינע, דינע קוים הערבאַרע טרע-לען.

די מתפללים, וועלכע האָבען זיך פריהער געהאַט אַרום-געשטעלט אַרום בעלעמער מיט אַ סקעפּטיש שמייכעלע אויף די ליפּען, האָבען באַלד אויפגעהערט צו שמייכלען און, פערכאַפּט פון דעם זיס-צאַרטען ניגון, האָבען זיי זיך בערוואונדערט אי-

בערגעקוקט, ווי זיי וואָלטען געפרעגט פון וואַנען קומט דאָס?

געענדיגט לייענען, איז איציקאָוויטש אַראָב פון בעלעמער, ווי אַנ׳אַרטיסט נאָך אַ געלונגענעם דעביוט, שטאָלץ אַרומקוקענדיג זיך, ווי ער וואָלט געפרעגט: „נו? איצט פערשטעהט איהר שוין, ווענען איהר האָט פאַר זיך?"

די דאַוונער האָבען איהם אַרומגערינגעלט און גענומען לויבען זיין שטימע און התוך-הדבור: אַזאַ מפטיר האָבען זיי נאָך נישט געהערט!

איסר איז זיך געמיטליך צוגעקומען צו איציקאָוויטש׳ן און, צושאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ, האָט ער ערנסט, מיט אַ טאָן פון אַ גרויסען אויטאָריטעט, געזאָגט:

—וואויל, זעהר וואויל!

נאָכ׳ן דאַוונען האָט איציקאָוויטש געזאָגט צו לייוויק׳ן:

—כ׳וועל היינט נישט קומען צום עסען, דער רב האָט מיך פערבעטען צו זיך...

—כ׳האָב געהערט, געהערט,—האָט לייוויק פערכאַפּט.

איציקאָוויטש איז צוגעגאַנגען צום רעדעל בעלי-בתים, וועלכע האָבען אַרומגערינגעלט דעם רב, און צוזאַמען מיט אַ קלענערער גרופּע, צווישען וועלכע עס זענען אויך געוועזען איסר און יאָסעל, איז ער אַוועק צום רב. דאָרט האָט איהם די רבי׳צין, אַ קליינינקע, פולע פרוי מיט אַ גוטמוטיג געזיכט, אויפגענומען, שטאַרק לויבענדיג איהם פאַר זיין מפטיר.

—כ׳וואָלט כ׳וויים נישט וואָס געגעבען, כ׳זאָל יעדען שבת הערען אַזאַ מפטיר!

—ע, ע, רבי׳צין!—האָט איסר מיט אַ כלומרשט בעליידיגטען טאָן אויסגערופען,—הייסט עס, אַז מיין מפטיר געפעלט אייך נישט? גוט צו וויסען! אויס גוטע פריינד!

—געה שוין, געה שוין, צעלאָזענער!—האָט די רבי׳צין געענטפערט, פריינדליך אַ פאַטש טהוענדיג איהם אין פּלייצע.

ווען די געסט זענען אַוועקגעגאַנגען, האָט מען זיך געזעצט צום טיש: דער רב מיט דער רבי׳צין, זייער טאָכטער מיט׳ן מאַן, צוויי אייניקלעך און צוויי שבת-אורחים. איציקאָ-

וויטש׳ן האָט דער רב בעזעצט נעבען זיך און די רבי׳צין האָט איהם געגעבען גרעסערע פּאָרציעס, ווי אַ בכבוד׳יגען גאַסט.

דער ערפאָלג אין שוהל, די אַכטונג פון דער רבי׳צינס זייט, דאָס ליכטיגע ריינע צימער, די פרום יודישע סביבה, וועלכע האָט איציקאָוויטש׳ן דערמאָהנט אָן זיינע קינדער-יאָהרען, דער געשמאַקער זאַטער מיטאָג—דאָס אַלץ האָט איציקאָוויטש׳ן יום-טוב׳דיג געשטימט.

נאָכ׳ן מיטאָג איז דער רב געווען פרעהליך, האָט גע-שטיפט מיט די קינדער, האָט געזאָגט גמרא-פשט׳לעך, זאָגענדיג נאָר די ערשטע ווערטער און געקוקט אויף איציקאָוויטש׳ן, ער זאָל ס׳איבריגע דערזאָגען, וואָס איציקאָוויטש האָט גערן געטהון. די רבי׳צין האָט איהם דערנאָך אויסגעפרעגט וועגען זיינע על-טערן און געוואָהר-ווערענדיג, אַז ער איז אַ קיילעכדיגער יתום, האָט זי אַזוי וואַרים און האַרציג, אַזוי צערטליך און ליבליך געזאָגט: „נעבעך!" אַז איציקאָוויטש האָט זיך דערמאָהנט אָן די לאַנג פערגעסענע מוטערליכע לאַסקעס און ער האָט דערפיהלט אַנ׳אמת׳ע ליבשאַפט און דאַנקבאַרקייט צו דער רבי׳צין.

נאָכ׳ן מיטאָג האָט דער רב, אָנשטאָט זיך צו לעגען שלאָ-פען, אַריינגערופען איציקאָוויטש׳ן צו זיך אין חדר—אַ קליין צימערל, וואו עס האָט זיך געפינען: אַ טיש, פול מיט ספרים און כתב-ידי׳ן, צוויי שאַפעס מיט ספרים, אַ שטוהל, אַ פאָטעל און נישט קיין גרויס, כמעט קינדעריש בעט. אויף דער וואַנד איז געהאָנגען אַ טלית-זאַק מיט טלית און תפילין.

—זעץ דיך, זוהן מיינער, וועלען מיר אַ ביסעל שמועסן,— האָט דער רב געזאָגט און זיך אַליין אויך געזעצט. איציקאָוויטש האָט זיך געזעצט נעבען איהם. ער האָט געוואוסט וועגען וואָס דער שמועס וועט איצט זיין, אָבער ער האָט זיך אַבסאָלוט נישט געשראָקען דערפאַר. ער האָט געפיהלט ליבע און צוטרוי צום אַלטיטשקען רב און האָט זיך צו איהם געוואָלט טוליען מיט דער גאַנצער נשמה, גרייט אונטערצוּוואַרפען זיך אַלץ, וואָס דער רב וועט בעפעהלען.

אַ לענגערע ווײַלע איז דער רב געזעסען שווייגענדיג,

פערטיפט אין זיינע מחשבות, מיט אַנ׳אויסדרוק פון פערטראַכט-קייט און אומעט. נאָכדעם האָט ער טיף אָבגעזיפצט און אָנגע-הויבען ריידען, נישט הויך, לאַנגזאַם און האַרציג:

—הער, זוהן מיינער, וואָס איך וועל דיר זאָגען... מען האָט מיר דערצעהלט, אַז דו ביזט אַ שטילער, אַ גאָטספאָרכטיגער יונגערמאַן, און, ווי איך זעה, איז עס אמת... און אָט וויל איך מיט דיר איבערשמועסען ערנסט, מיט אַנ׳אָפען האַרץ, ווי אַ פאָטער מיט אַ זוהן, ווי אַ רבי מיט זיין תּלמיד, ווי אַ יוד מיט אַ יודען... וואוהין געהסטו, זוהן מיינער?... האָסט פערלאָזט די תּורה הקדושה און האָסט זיך גענומען פאַר אַ זאַך, וואָס פיהרט גלייך אין תּהום אַריין. אונזערע חכמים האָבען געזאָגט: „פאַר-לאָזטו זי אויף איין טאָג, וועט זי דיך אויף צוויי פאַרלאָזן״. און שוין פיל, פיל טעג ווי דו ביזט אַוועק פון איר, פון אונ-זער גרויסער און הייליגער תּורה... און וואוהין, אויף וואָס פאַר אַ וועגען האָסטו זיך פערנומען? דו בעטראַכט זיך נאָר אַליין, דערמאָהן זיך. האָסט זיך פערטיפט אין חכמות העולם, האָסט פערפלעקט דיינע מחשבות און דיין האַרץ מיט די טריפה׳נע ביכלעך און אין דיין האַרץ האָט געקאָנט אַריינפאַלען דער זוימען פון צווייפלונג... אָבער דו דאַרפסט דאָך נאָר די אויגען עפענען, צו זעהן דעם אמת. הונדערטער און טויזענדער פון די חכמי הדור האָבען געלערנט און מפורש געווען אונזער היי-ליגע תּורה.

נישט שוין-זשע האָבען זיי וועניגער געוואוסט און וועניגער פערשטאַנען, ווי די וועלטליכע חכמים פון אַנדערע אומות, ווי די מענשען וואָס האָבען טעמפּע קעפּ און פער-שטאָפּטע הערצער פאַר גאָטס געבאָט?

נישט שוין-זשע קאָנען אָט די עטליכע יונגע עזות-פּנים׳ער, וואָס האָבען פערלוירען דעם צלם אלקים, און איבערגעטראָטען דעם גדר—נישט שוין זשע קאָנען אָט דידאָזיגע, וואָס האָבען אָהן בושה פערגעסען און לייקענען אָן גאָט און זיין תּורה—נישט שוין-זשע קאָנען זיי מיט זייערע אפּיקורסישע און זינדי-

גע ביכלעך זיך אַנטקעגענשטעלען אונזערע גרויסע און הייליגע חכמים?

דער רב האָט טיף אָפּגעזיפצט, אָפּגעכאַפּט דעם אָטעם און ווייטער גערעדט:

—דו האָסט פערלאָזט די תורה, האָסט זיך אָפּגעקעהרט פון איהר, צוליב די וועלטליכע חכמות. דאָס איז געווען דיין ערשטער שריט. נאָך דעם האָסטו געמאַכט דעם צווייטען, נאָך אַ מעהר שרעקליכען און זינדיגען, עברה אררת עברה. האָסט אַראָפּגעוואָרפען דיין יודישען אויסזעהן, זיך אָנגעטהון מעשה דייטש, זיך אָפּגעשוירען די פאות, געוואָרען אַ „שרייבער” און אָנגעהויבען לערנען די קליינע יודישע קינדערלעך אַזעלכע זאַ-כען, וואָס פעראומרייניגען די נשמה און פערטעמפּען דעם שכל, וואָס וועקען אין האַרצען אַלע בייזע מחשבות!

בעטראַכט זיך נאַר, וואָס פאַר אַן׳עברה דו נעהמסט אויף זיך! די זינד פון ירבעם בן נבט, וואָס האָט געזינדיגט און אַנ-דערע געצוואונגען צו זינד! דו זייעסט אויסגעלאַסענקייט און פערדאָרבענקייט. די קינדער, וואָס דו לערנסט, וועלען ווערען גוים, וועלען ריידען רוסיש, פערגעסען אָן יודישקייט און אָן גאָט... וועט זיך אָנהויבען אַ מחלקות אַ קריגעריי. זוהן מיינער! דו ווייסט דען נישט די פיל צרות, וואָס דאָס פאָלק ישראל האָט אויסצושטעהן אין גלות: אייביגע גרושים, אייביגע בלבולים... גאָט שטראָפט זיין אויסדערוועהלט פאָלק. אָבער כל זמן מען האָט אויסצושטעהן פון פרעמדע—איז עס נישט שרעקליך פאַר אונז. שרעקליך וועט זיין, אַז פון צווישען יודען אַליין וועלען זיך אויפהויבען אָט די צעשטערער און פערפיהרער, ווי מגיפה, וואָס גרייכט צום סאַמע וואָרצעל...

—הער, זוהן מיינער!—האָט ווייטער גערעדט דער רב שוין מיט אַ שטאַרקער שטים.—איך בעט דיך, איך בעט דיך רחמים, איך בין אויף דיר גוזר, ווי אַ רבי-קעהר זיך אום. מיט איין מאָל וואַרף אַראָפּ פון זיך די גאַנצע אומרייניקייט, ברעך דיין ווילען און קעהר זיך אום צו גאָט, צו זיין תורה און צו יודישקייט! האָב רחמנות אויף זיך אַליין. האָב רחמנות

איבער דיין טאַטע מאַמע, וואָס ליידען נעבעך צוליב דיר אויפ'ן עולם האמת, וואָס צוליב דיר זענען פאַר זיי געשלאָסען די טויערן פון ליכטיגען גן עדן. האָב רחמנות איבער דיין אומ-גליקליך, אָרים פאָלק ישראל—און קעהר זיך אום. קעהר זיך אום צו גאָט, בכל לברך, בכל נפשך ובכל מאודך. און גאָט וועט מוחל זיין דיינע זינד. דו ווייסט דאָך, אַז ער איז אַנ'-אל רחום וחנון און אַז איהם איז טייער יעדערער, וואָס קעהרט זיך אום צו איהם מיט'ן גאַנצען האַרץ...

דער רב האָט אַ כליפּע געטהון און אַנטשוויגען מיט אַנ'-אַראָבגעלאָזטען קאָפּ, ווי אָהן כחות.

איציקאָוויטש האָט פאַראויס געוואוסט, וועגען וואָס דער רב וועט מיט איהם ריידען. האָט ער פון אָנהויב געהערט אַ ביסעל צעשטרייט, בעטראַכטענדיג, וואָס האָט ער צו ענטפערן. מען דאַרף זיך בעקלאָגען אויפ'ן ראש ישיבה, דערצעהלען וואָס ער האָט זיך אָנגעליטען פון איהם, ערקלערען, אַז ער איז נישט נאָר קיין אויפגעקלערטער—פערקעהרט, אויב ער ערלערנט די חכמות העולם, איז דאָס צוליב דעם, ער זאָל קאָנען זיי בעסער אָבוועגדען, ער זאָל קאָנען זיך איינשטעלען מיט די „אויפגעקלערטע"... אָבער וואָס ווייטער ער האָט זיך צוגעהערט צום רב'ס דבורים, אַלץ מעהר האָבען זיי איהם געכאַפּט פאַר'ן האַרץ. ער האָט פערשטאַנען, אַז דאָ פּאַסט נישט אַרויסצודרע-העון זיך מיט תירוצים. דעם רב'ס רייד האָבען אָנגעריהרט די פערבאָרגענע ווינקעלעך פון זיין נשמה, אָנגעריהרט איהרע אָנ-געוועהטאָגטסטע סטרונעס. אין זיין געדאַנק האָבען זיך דורכ-געטראָגען די ערינערונגען פון זיין גאַנצען לעצטען יאָהר, ווי ער האָט איהם אָבגעלעבט—און ער האָט אַ קוק געטהון אויף זיין לעבען שטרענג און האַרט, ווי עס האָט איהם אונטערגע-זאָגט זיין אוממיטעלבאַר געפיהל, זיין פערשטיקט געוויסען—האָט איהם אַרומגענומען אַ פחד. ער האָט דאָך ווירקליך זיך אָבגעטונקט אין בלאָטע, נישט איבערגעלעגט זיך, נישט גע-קעמפּט—גלאַט אַזוי, צוליב צעלאָזענקייט. נישט שוין זשע ווײַ-סען זיי טאַקע מעהר, אָט די אַלע שנעקעס, די גימנאַזיסטלעך,

די פלוידערער פון השכלה, פאַלקאָמע עם הארצים אין דער תורה — נישט שוין ושע פערשטעהען זיי מעהר ווי אַלטע און חשוב'ע לייט, ווי אָט אָ דער אַלטער רב, ווי הונדערטער און טויזענדער גאונים און גדולים פון יודישקייט?

„השכלה! השכלה! אין וואָס בעשטעהט זי דאָס אָט די בעריהמטע השכלה? איז עס דען נישט אַ קינדערשפּיל, אַ נאַרישקייט? גראַמאַטיקע! באַסניעס! הפקרות!... וואו איז דאָ די טיפע חכמה, וועלכע זאָל קאָנען זיך פערגלייכען מיט דער גמרא?...

און דאַן זענען אויפגעשוואומען ערינערונגען וועגען פערבאָרגענע בעליידיגונגען, וואָס איז איהם אויסגעקומען אויסצושטעהן פון פערשידענע משכילים. האָבען זיי זיך דען ווען עס איז בעצויגען צו איהם מיט אַזאַ וואַרעמקייט, מיט אַזאַ האַרציגקייט ווי אָט אָ דער אַלטיטשקער רב? צי דען האָבען זיי, די זאַטע און די רייכע געוואָלט וויסען פון איהם אַז ער ליידט פון הונגער און פון קעלט, אַז ער איז אָבגעריסען און אָבגעשליסען? זיי פלעגען איהם צוואַרפען, ווי דעם בעטלער די פּאָר גראָשען, ער זאָל נאָר פון הונגער נישט אומקומען...

און ער איז זיי דאָס נאָכגעגאַנגען, געטהון איין עבירה נאָך דער אַנדערער, פערדאָרבען זיין נשמה און געפלויגען אין תהום אַריין...

און פּיסלעכווייז האָט ביי איציקאָוויטש'ן אין האַרצען זיך אויפגעכאַפּט דער חרטה־געפיהל, דער דורשט צוריקצוקעהרען, זיך אָבצורייניגען. עפּעס אַ דריקענדעס, אַ וועהטאָגליכעס האָט זיך אַ הויב געטהון ווי אַ כוואַליע און אַ שפּאַר געטהון צום האַלז.

— רבי! זאָגט, לערנט, וואָס צו טהון! איך... איך וועל אַלץ טהון, וואָס איהר וועט הייסען. — האָט ער געזאָגט מיט אַ פערשטיקטען קול.

— דו ווייסט אַליין וואָס דו האָסט צו טהון, זוהן מיינער. האָט זיך אָבגערופען דער רב. — קעהר זיך אום צו גאָט, וואַרף אַוועק דיין לעהרעריי, ווער אַ יוד, ווי פריהער.

איציקאָוויטש האָט זיך אויפגעהויבען, געוואָלט עפּעס זאָ־

נאָר די טרעהרען האָבּען אָנגעשפּאַרט און ער האָט נישט געקאָנט ריידען. האָט ער זיך צעוויינט.

—רבּי!—האָט ער אויסגעשריען מיט אַנ׳אָפּגעהאַקטער שטים, פול געבּעט און חרטה—רבּי! איך בּין אַ זינדיגער. איך בּין פול מיט זינד! איך בּין נישט ווערט איהר זאָלט מיך אָנרופען זוהן. איך בּין עס נישט ווערט... איך האָבּ עובר געווען אויף אַלע געבּאָטען... איך, איך... רבּי! איך בּין נישט שולדיג. איך שווער אייך! מען האָט מיך אָנגערעדט, מען האָט מיך פערנאַרט... די חברה אויפגעקלערטע. זיי האָבּען מיך געצוואונגען. רבּי!... אָט האָט איהר מיין וואָרט. איך שווער בּיי מיין חלק עולם הבּא, אַז איך וועל ווידער ווערען אַ פרומער יוד, אַז איך האָבּ חרטה. פון מיין טיפסטען האַרצען האָבּ איך חרטה. איך בּין גרייט צו נעהמען אַ תשובה, וועלכע איהר וועט נאָר אַרויפלעגען אויף מיר. רבּי! רבּי!

און ער האָט זיך הויך צעוויינט.

טיף גערירהרט, און אַליין שיער נישט וויינענדיג, האָט דער רב מיט אַ ציטערדיגער שטים, שטיל אַרויסגערעדט.

—גאָט פון אברהם, פון יצחק און פון יעקב זאָל שטאַרקען דיין האַרץ און דיר אָנווייזען דעם ריכטיגען, דעם אמת׳ען וועג...

און ער האָט אַרומגענומען איציקאָוויטש׳ן און האָט איהם געקושט.

איציקאָוויטש איז צוגעפאַלען צו דעם רב׳ס דאַרער, צעקנייטשטער בּאַק מיט אַ לאַנגען קוש און האָט אַלץ גערעדט מיט אַ נעבּעכדיגען קרעכץ.

—רבּי... רבּי...

און דער רב האָט אויך דורך טרעהרען שטיל גערעדט.

—אַ לויבּ צו דיין הייליגען נאָמען! האָסט אומגעקעהרט אַ יודישע נשמה אויפ׳ן רעכטפאַרטיגען וועג...

אין צימער איז אַריין די רבּי׳צין.

—קריינע, מיר האָבּען אַ גרויסען גאָט-האָט געזאָגט צו איהר דער רב אַ יום-טוב׳דיגער—זלמן איז שוין מעהר קיין

שרייבער נישט. ער האָט זיך אומגעקעהרט צו יודישקייט.

—מזל־טוב, זוהן מיינער!—האָט די רבי׳צין שטיל און מיט געפיהל געזאָגט צו איציקאָוויטש׳ן. און זי האָט איהם אַרומגענומען און אַ קוש געטהון אויפ׳ן קאָפּ.

אַז זי האָט זיך אַ ביסעל בערוהיגט, האָט זי איבערגעגעבען דעם רב, אַז מען וואַרט אויף איהם אין צווייטען חדר און זי איז מיט איהם צוזאַמען אַרויס.

איציקאָוויטש איז פערבליבען אַליין אין האַלב־פינסטערן חדר. ער איז געזעסען מיט אַנ׳אַראָבגעלאָזטען קאָפּ, מיט אַ געבראָכען האַרץ פול חרטה. יאָ, ער אָנערקענט, ער איז אַ גרויסער בעל־עבירה געווען, אַ גרויסער בעל־עבירה. און איצט האָט ער זיך מיט׳ן גאַנצען האַרצען און מיט אַלע זיינע געדאַנקען צוריקגעקעהרט צו גאָט. ער האָט זיך שוין צוריקגעקעהרט. אַראָבגעוואָרפען פון זיך דעם גאַנצען שמוץ, דעם גאַנצען בייזען כשוף פון דער השכלה. ער האָט זיך געמיהט צו דערמאָהנען זיינע אַלע זינדיגע מעשים: געגעסען חזיר, גערעדט געגען גאָט, איבערגעטראָטען אַלע הייליגע געבאָטען. די עבירה, וואָס ער איז בעגאַנגען נעכטען, איז דאָך אויך געקומען פון זיין אויפגעקלערטקייט... אָט צו וואָס עס קאָן ברענגען די השכלה.

מיט שרעק האָט ער געטראַכט וועגען אַלע טריפה׳נע ביכלעך, וועגען זיינע חברים, וועגען זיינע שילערינס און וועגען אסתר־דוואָשען... זיי אַלע האָבען זיך פאַר איהם צוזאַמענגעגאָסען אין איין גרויסער זינדיגקייט, וועלכע ער האָט איצט פון זיך אָבגעריסען. צו דערשטיקען דאָס שווערע געפיהל, האָט ער גענומען אַ תהילים פון טיש און גענומען זאָגען, נישט הויך, מיט׳ן געוועהנליכען אומעטיגען תהלים־ניגון. ער האָט זיך בעמיהט אַריינצודרינגען אין דעם זין פון יעדען וואָרט, ער האָט אַריינגעלעגט אין דעם תהלים־זאָגען זיין גאַנצע דורשט פון חרטה און וועלען ריין ווערען. ער האָט מתפלל געווען—און טרעהרען זענען גערונען פון זיינע אויגען.

כא

איציקאָוויטש איז פערבליבען ביים רב׳ן ביז׳ן אָוועַנד. נאָך הבדלה זענען צום רב געקומען עטליכע מקורבים, בתוכם אויך איסר, מיכאל און יאָסעל. לוסטיג, יום-טוב׳דיג געשטימט זענען זיי אַריינגעקומען מיט אַ הויכען מזל-טוב און שטאַרק געדריקט איציקאָוויטש׳ן די האַנד, געקלאַפּט איהם אין פּלייצע און בע-שיט מיט שבחים און ווינשונגען.

—רבי׳צין!—האָט איסר אויסגעשריען,—וואו איז די רבי׳צין? וואָס טראַכט זי זיך? וואו איז די צוגעזאָגטע משקה?

—וואַרט, וואַרט! ס׳וועט זיין משקה אויך!—האָט די רבי׳צין געענטפערט.—וואָס דען! ווי זאָגט דער פויער—„מאָהריטש”.

עס איז דערלאַנגט געוואָרען בראָנפען און פערבייסען. דער רב האָט אָנגעגאָסען אַ גלעזעל און געווינשען:

—מיר זאָלען זוכה זיין צו טרינקען ווען יודען וועלען דערפרעהט ווערען. לחיים, מיין זוהן, לאָמיר זוכה זיין צו טרינקען, ווען דו וועסט אינגאַנצען האָבען פערגעסען אָן דיין עבר, ווען אַלדאָס בייז וועט אויסגעראָט ווערען מיט׳ן וואָרצעל פון צווישען די יודען! לחיים!

—מיר זאָלען זוכה זיין צו טרינקען, ווען זלמן וועט בע-קומען סמיכה אויף רבנות-האָט מיכאל צוגעווינשען.

—מיר זאָלען זוכה זיין צו טרינקען, ווען ווילנאָ וועט פערברענט ווערען ביז׳ן גרונד!—האָט איסר אויסגעשריען.

—שאַ!—האָט איהם מיכאל אָבגעשטעלט—דו האָסט פערגע-סען, אַז די ווילנער אפּיקורסים האָבען פערסטראַכירטע הייזער! זיי וועלען נאָך צופרידען זיין!

—ס׳האָט זיך אָנגעהויבען אַ פרעהליכע און רוישיגע גע-רעדעריי. אַלע האָבען גערעדט מיטאַמאָל. איסר האָט זיך שוין גאָרנישט זשענירט—אויפגעדעקט די קאָרטען און דערצעהלט, ווי ער און יאָסל האָבען דיפּלאָמאַטיש און כיטרע בעאַרבייט איציקאָוויטש׳ן.

—אָבער דער ערשטער האָב איך געזאָגט, אַז ער האָט אין זיך דעם „ניצוץ היהודית"!—האָט יאָסעל זיך געריהמט.

—שקר וכזב!—האָט איהם איסר איבערגעשלאָגען.—איך האָב דער ערשטער געזאָגט, אַז ער איז נאָך נישט אינגאַנצען קאַליע.

—איסר, דו האָסט אַ קורצען זכרון!—האָט יאָסעל זיך געשפּאַרט.—דו האָסט פערגעסען, אַז דו האָסט איהם געזאָלט אָנפּאַטשען.

—איך האָב דאָס נאָר געזאָגט בתנאי, אויב ער וועט זיין אַנ'עזות-פּנים, בין איך גרייט איהם צו געבען עטליכע פּעטש אויך. נאָר איך האָב דאָך באַלד געזעהן, אַז ער איז משלנו איך האָב איהם געפרעגט: וואָס? קיין בעסערע בעשעפטיגונג ווי לעהרעריי האָסטו שוין נישט געפינען? האָט ער מיר געענטפערט, טרעפט וואָס?—„פּשוט נבילתא בשוקא ואל תצטרך לבריות". אַ יודישער ענטפער, נישט אמת, רבי? אַזוי וואָלט אַנ'אפּיקורס, אַנ'עזות-פּנים נישט געענטפערט.

—איך האָב אַזוי נישט געענטפערט, נאָר ס'איז נישט וויכטיג,—האָט איציקאָוויטש, וועלכער האָט די גאַנצע צייט זיך געפיהלט ווי אַ חתן, שמייכלענדיג געענטפערט.

ווען אַלע האָבען זיך אַ ביסעל בערוהיגט, איז מען צוגעטראָטען צו בעהאַנדלען פּראַקטיש דעם ענין.

—קודם כל דאַרפסטו אויסזעהן ווי אַ יוד—האָט זיך מיכאל געווענדט צו איציקאָוויטש'ן. וועסט אויסטהון דעם קורצען סורטוק, דאָס ווייסע פאָרהעמדעל, וועסט זיך אָבשערען, פערלאָזען די פאות...

—ניין, קודם כל דאַרף ער געהן אין מקוה—האָט איסר אויסגעשריען—טובל זיין זיך ווי ס'געהער צו זיין!

—און איך וועל הייסען גדליה בעדער מאָרגען אונטערהייצען די מקוה,—האָט יאָסעל זיך אַריינגעמישט.

—ס'ערשטע, מיין קינד,—האָט דער רב געזאָגט—דאַרפסטו אויסרוימען פון דיר די אומריינקייטען—די ביכלעך... דאָס דאַרף זיין די ערשטע זאַך. ברענג זיי מאָרגען דאָ אַהער און וואַרף זיי אין אויוון אַריין. זאָלען זיי אַוועק מיט'ן רויך...

—וואָס דען, כ׳האָב אַליין אויך שוין געטראַכט וועגען דעם—האָט איציקאָוויטש שוואַך געענטפערט.

—נאָך וואָס, רבי, זאָל מען ברענגען דאָס אומריינקייט צו אייך אין שטוב אַריין—האָט מיכאל זיך אָנגערופען.—ס׳בעסטע וועט זיין אַוועקצוטראָגען עס אין באָד און דאָרט פערברענען אַלץ צוזאַמען אי די ביכער, אי „ס׳ווייסע האַרץ״, אי דעם קור-צען ראָק... ער איז סיי ווי סיי גאָרנישט ווערט.—האָט ער לאַ-כענדיג געזאָגט.

—דערנאָך, מיין קינד, וועסטו זיך זעצען לערנען. קיין שום אַרבייט און זאָרגען וועסטו נישט האָבען. וועסט זיך קאָנען אומגעשטערט אָבגעבען דער תורה... איך אַליין וועל עטליכע שעה אין טאָג לערנען מיט דיר „פוסקים״. מיר וועלען לערנען לקוטי תורה... מיר׳ן זעהן...

—און וואָס וועט זיין מיט „טעג״?—האָט יאָסעל זיך אָנ-גערופען.—מ׳דאַרף וועגען דעם אויך אַ טראַכט טהון.

—פרייטאָג און שבת וועט ער עסען ביי מיר,—האָט דער רב געענטפערט.

—און ביי מיר דינסטאָגען,—האָט איסר אויסגערופען.

—און איך גיב זונטאָגען און מיין ברודער אלי׳ וועט גע-וויס געבען מאָנטאָגען,—האָט מיכאל זיך אָנגערופען.

—זעהסטו, האָסט שוין פינף טעג,—האָט איסר געזאָגט צו איציקאָוויטש׳ן.—נאָך איין טאָג וועט געוויס מיין שוועהר געבען. בקיצור, וואָס שייך דיין פרנסה—ביזטו פערזאָרגט. וועסט נישט שטאַרבען פון הונגער.

די פראַגע וועגען „טעג״ האָט איציקאָוויטש׳ן דערמאָהנט בכלל וועגען זיין פינאַנסיעלער לאַגע, ריידען אָבער וועגען דעם פאַר אַלעמען אין די אויגען, האָט ער זיך געשעמט. ער האָט דעריבער אָבגערופען איסר׳ן אָן אַ זייט און איהם דער-מאָהנט, אַז אויסער עסען האָט דער מענש נאָך הצטרכות׳ן. אַ לעבעדיגער מענש דאַרף געהן אין באָד, דאַרף געבען וואַשען אַ העמד, פעררייכטען אַ שיך, רויכערן אַ פאַפּיראָס א. אַ. וו. אויסערדעם האָט ער געגעסען ביי חנה-לאה צוויי וואָכען און

מ׳דאַרף איהר בעצאָהלען. נאַטירליך, קומט איהם פאַר די לעק-ציעס, אָבער די בעלי-בית׳טעס וועלען דען בעצאָהלען...

— וועגען דעם זאָרג זיך נישט! — האָט איהם איסר איבער-געריסען. — עס וועט אַלץ זיין אין אָרדנונג! דיינע בעלי-בית׳טעס וועלען נישט ווילענדיג מוזען בעצאָהלען. איך וועל צו זיי שי-קען דעם שמש מיט אַ צעטעל. און פאַר דעם געלד וועל איך שוין רעגולירען לייוויק׳ן. און וואָס שייך דיינע הוצאות - וויפיל דאַרפסטו? עטליכע קאָפּיקעס, אַ גריוועניק אַ וואָך, לוינט זיך דעריבער נישט צו ריידען. וועסט מיך בעטען, וועל איך דיר געבען!

דער לעצטער צוזאָג פון איסר׳ן האָט איציקאָוויטש׳ן דער-מאָהנט זיין אַמאָליגען בעטלען „עטליכע קאָפּיקעס״ ביי די משכיל׳ים, נאָר ער האָט זיך בעמיהט צו שמייכלען און האָט זיך נאָך שען בעדאַנקט.

ווען די געסט האָבען זיך שוין געקליבען צום אַוועקגעהן האָט איסר, נישט שטאַרק גלויבענדיג אין דער אויפריכטיגקייט פון איציקאָוויטשעס תשובה, בעשלאָסען נישט צו לאָזען איהם דערווייל אַליין און האָט איהם גערופען צו זיך נעכטיגען.

צומאָרגענס אינדערפריה איז איציקאָוויטש אַוועק אויף זיין קוואַרטיר כדי צו נעהמען די ביכער, וועלכע האָבען געזאָלט פערברענט ווערען און זיי אַוועקטראָגען אין באַד.

—נאָר מאַך עס שנעלער, באַלמוטשע נישט. איך האָב קיין צייט נישט — האָט איהם איסר געזאָגט — פערגעס נישט, אַז איך בין אַ פערנומענער מענש.

איציקאָוויטש איז אַוועק אויף זיין קוואַרטיר מיט אַ שווער געמיט, אָבער ער האָט זיך בעמיהט נישט צו טראַכטען וועגען גאָרנישט און האָט נאָר כסדר איינגערעדט זיך, אַז אַלץ איז שוין געענדיגט, און אַז אַזוי איז בעסער, פיל בעסער.

אויף דער קוואַרטיר האָט ער זיך שוין געקליבען דער-צעהלען דער בעל-בית׳טע וועגען דעם, וואָס ס׳איז פאָרגעקו-מען, אָבער זי האָט גיך, מיט אַ געמאַכטע שמחה איהם איבער-געשלאָגען:

— כ'האָב געהערט, געהערט! ס'גאַנצע שטעדטעל קאָכט ווי אַ קעסעל. נו, מזל-טוב! מיר זאָלען זוכה זיין...

—כ'פרעג אייך, זאָגט מיר: האָב איך נישט גוט געטהון?— האָט איציקאָוויטש אָנגעהויבען, ווילענדיג הערען אַ שטיקעל הסכמה אויף זיין שריט — איהר האָט דאָך אַליין געזעהן, אַז דאָס לעהרעריי איז נישט געווען פאַר מיר...

— נאַטירליך! נאַטירליך! — האָט חנה-לאה אויסגעשריען. — איך האָב מיר שטענדיג געטראַכט: געבעך! אַזאַ מענש — און דאָ גאָר... נאָר געלויבט איז השם יתברך, וואָס איהר זייט כאָטש צום שכל געקומען!

און וואָס שמועסט מען אין שטעדטעל?

—איהר פרעגט נאָך: וואָט זאָל מען רעדען? אין שטעדטעל איז יום-טוב... כ'האָב אייך טאַקי געוואָלט עפּעס איבערפרעגען. מ'זאָגט, אַז אייער פאָטער האָט געזאָלט אייך קומען צו חלום דריי מאל נאָכאַנאַנד און אייך געהייסען תשובה טהון... איז עס טאַקי אמת?

— עט, יאָ געקומען, נישט געקומען, נאָר איך האָב פעסט בעשלאָסען געניג נאַריש צו מאַכען זיך, משוגע צו זיין... שוין צייט אָנצוהויבען לעבען ווי אַ מענש...

און איבערגעבענדיג דער בעל-בית'טע, אַז וואָס ס'קומט איהר ביי איהם, וועט איהר איסר בעצאָהלען איז ער אַרויף צו זיך נאָך די זאַכען.

איציקאָוויטש האָט געהאַט בעשלאָסען אוועקצוטראָגען צום פערברענען אַלע ביכלעך, וועלכע ער האָט נאָר געהאַט. נאָר ווען ער האָט זיי איצט אָנגעהויבען צענויפנעמען, האָט איהם אָנגעכאַפּט אַ גרויס רחמנות. אָט זענען נאָך אינגאַנצען נייע ביכער: לעהר-ביכער פון היסטאָריע און געאָגראַפיע, וועלכע האָבען מיט זיך פאָרגעשטעלט די „העכערע וויסענשאַפטען". אָט איז די גראַמאַטיקע, אַ צוריסענע, אַ נעבעכדיגע, נאָר אַזאַ ליבינ-קע... אָט איז אויך די אַריטמעטיקע מיט'ן „זאַדאַטשניק", וואָס פאַר אַ טרוימען און פלענער זענען געווען פערבונדען מיט אָט די ביכער, וויפיל נשמה איז אין זיי געווען אַריינגעלעגט!

אין די דאָזיגע ביכער איז דאָך פאַר איהם געווען קאָנצענטרירט ווי אין אַ ברען־גלאָז די גאַנצע „וועלטליכע חכמות", אַלץ, מיט וואָס ער האָט געלעבט אין משך פון גאַנצען לעצטען יאָהר — און איצט דאַרף ער מיט זיינע אייגענע הענד פערלעשען דאָס ליכט, איבערשניידען דעם צוזאַמענבונד פון עבר מיט דער גע־גענוואַרט...

נאָך ערגער האָט ער זיך געפיהלט, ווען ער האָט גענו־מען אין דער האַנד די העברעאישע ביכער, מיט וועלכע עס זענען פערבונדען אַזוי פיל זכרונות! ס'האַרץ האָט זיך איהם שמערצליך צונויפגעדריקט און מיט אַ פערשטיקטער שטימע, ווי מען געזעגענט זיך ס'לעצטע מאָל שוין מיט אַ ליבען מענשען אַ גוסס, האָט ער אַרויסגעשעפּטשעט:

—„השכלה... השכלה..."

ער האָט זיך פּלוצלינג דערמאָהנט, אַז אונטער'ן דיוואַן ליגט נאָך בעהאַלטען דאָס עוואַנגעליום. וועגען דעם ביכעל האָט ער גאָר געהאַט פערגעסען אין די לעצטע טעג פון גרויס אויפ־רעגונג. דערמאָהנענדיג זיך וועגען עוואַנגעליום, האָט ער זיך בּאַלד אויך דערמאָהנט וועגען פּריסטאַוו און דעם גלח — און אַ ציטער איז איהם אַדורך איבער'ן לייב. ער האָט גענומען דאָס עוואַנגעליום, אויפגעעפנט עס און אָנגעהויבען לעזען: „די גע־בורט פון ישוע המשיח, דער זוהן פון דוד, דער זוהן פון אברהם"...

פון די ערשטע ווערטער שוין, האָט ער פערשטאַנען וואָס פאַר אַ בוך ער האַלט איצט אין האַנד. יאָ, דאָס איז אַ בוך וועגען קריסטוס, וועגען שמד, אַ בוך, וועלכע טאָר זיך נישט געפינען אין קיין יודישע שטוב... וואָס טהוט מען דערמיט? ער קאָן דאָך עס אפילו נישט אַוועקטראָגען צו פערברענען, ווייל אויב איסר יאָסעל אָדער יאָסעל וועלען זיך דערוויסען וואָס פאַר אַ בוך דאָס איז, וועלען זיי זיך דאָך אויף טויט דערשרעקען. און בכלל, ווי קאָן ער פערניכטען אַ בוך, וועלכעס געהערט צום פּריסטאַוו? און וואָס וועט זיין, אַז ער וועט עס צוריק פער־לאַנגען?

נאָך אַ געוויסער צייט וואַקלען זיך, האָט ער בעשלאָסען דאָס עוואַנגעליום דערוויילּ צו בעהאַלטען ערגעץ אויפ׳ן בוידעם.

—און אפשר שוין בעהאַלטען די גראַמאַטיקע אויך?...— האָט ער אַ טראַכט געטהון.

די גראַמאַטיקע איז פאַר איהם געווען דאָס ליבסטע בי-כעל, מיט וועלכען עס איז איהם אַמשווערסטען געווען צו שיי-דען זיך. ער האָט דערום בעשלאָסען זי אויך צו בעהאַלטען. אין דער גראַמאַטיקע איז דאָך באמת קיין שום אפיקורסות נישטאָ.

ער האָט אויסגעזוכט אַ ווינקעלע אויפ׳ן בוידעם, וואו עס זענען געלעגען ציגעל, און האָט אונטער זיי פלייסיג בעהאַלטען די גראַמאַטיקע און נאָך עפּיס אַ פערדעכטיג ביכעל.

און, פערוויקלענדיג די איבעריגע ביכער אין אַ פּאַפּיר, האָט ער ענטשלאָסען געזאָגט:

—די דאָזיגע טראָג איך אַוועק! נישטאָ וואָס צו זשאַלע-ווען! מ׳דאַרף ברענגען אַ כפרה!...

ער האָט זיך דערמאָהנט, אַז איינס פון זיינע ביכלעך, און ס׳אפּיקורס׳ישסטע, האָט ער אַוועקגעגעבען אלי׳ן. ער האָט זיך גלייכצייטיג אויך דערמאָהנט אָן אלי׳ן זעלבסט—און אַ שווער, שרעקענדיג געפיהל האָט איהם בעהערשט. אַ ווײלע האָט ער געטראַכט, וואָס זאָל זיין מיט דעם ביכעל און ענדליך האָט ער אַ מאַך געטהון דערויף מיט דער האַנד.

—זאָל עס!... כ׳וועל עס ביי איהם נישט צוריקפאָדערן! נישט איך האָב איהם קאַליע געמאַכט און נישט מיך וועט מען שמייסען פאַר איהם...

קומענדיג מיט די ביכער און מיט אַ פּעקעל צו איסר׳ן, האָט ער דאָרט געטראָפען יאָסלען און נאָך צוויי מלמדים.

—עך, דו „מאַרודניק״!—האָט איסר אויסגעשריען,—נאָכ׳ן מלאך-המות איז דיך גוט צו שיקען... וואָס האָסטו דאָרט אַזוי לאַנג געטהון? אַלזאָ, גיכער!... אָט איז מלבושים פאַר דיר, מעסט־אָן. דאָס איז מיין סורדוט!

איסר האָט איהם דערלאַנגט אַ לאַנגען, שמוציגען, ער-

טרווייז צעריסענעם סורדוט און אַ פערשמאָלצען באַרכאַטען היטעל. איציקאָוויטש האָט צוגעמאָסטען. דער סורדוט איז אויף איהם געווען ברייט און גרויס. ס׳היטעל איז אויך געווען צו־גרויס אויף איהם. ער האָט געוואָלט זאָגען, אַז די בגדים זענען אַבסאָלוט נישט אויף זיין מאָס, אָבער איסר און יאָסעל האָבען מיט התפעלות אויסגעשריען:

—אַקוראַט! ווי אויף דיר אָנגעמאָסטען! פיין! ער זעהט שוין גאָר אַנדערש אויס!... אַ מענשליכע צורה!... דער סורדוט איז אַ ביסעלע צו־ברייט, נאָר מיט גאָטס הילף וועסטו זיך אויספּאַשען, וועט ער זיין פונקט גוט!

דערפאַר האָט ער אָבער בעקומען אַ גאַנץ נייע יאַרמולקע. אין מיטנעהמענדיג דאָס פעקעל בגדים און די ביכער, איז איציקאָוויטש צוזאַמען מיט איסר׳ן און נאָך אַנדערע אַוועק אין באָד.

כב

אין שטעדטעל טראָגען זיך שוין עטליכע טעג עפּעס קלאַנגען וועגען לעהרערס „תשובה טהון". די מלמדים האָבען אויף אַלע פראַגען נאָר קורץ געענטפערט:

—דעם מענשענס האַרץ איז ביי גאָט אין דער האַנד. מיר׳ן דערלעבען—וועלען מיר זעהן... און דערווייל דאַרף מען נישט ריידען!...

נאָר איין איסר האָט שאַרף און בייז געענטפערט:

—איצט וועט עס שוין אַ סוף נעהמען. אַ פייג וועט איהר האָבען, נישט קיין לעהרער!

דעם רב׳ס פערבעטען איציקאָוויטש׳ן צו זיך צום טיש, האָט ענדליך קלאָר געמאַכט פאַר אַלעמען דעם אמת. ווען עס זאָל נישט זיין אמת מיט איציקאָוויטשעס תשובה, וואָלט דען דער רב איהם פערבעטען צו זיך?

ס׳שטעדטעל האָט געקאָכט. דער לעהרער איז ווידעראַמאָל

געוואָרען דער העלד פון טאָג. אומעטום האָט מען נאָר וועגען איהם געשמועסט. טייל האָבען געזאָגט, אַז דער געשטאָרבענער פאָטער איציקאָוויטשעס איז איהם געקומען צו חלום און האָט איהם געוואָלט דערשטיקען, אויב ער וועט נישט תשובה טהון. אַנדערע האָבען דערצעהלט, אַז איציקאָוויטשעס פאָטער איז געקומען דעם רב צו חלום און איהם געבעטען ער זאָל ראַטעווען זיין זוהן. נאָך אַנדערע האָבען ווידער אַזאַ נוסח דערצעהלט, אַז בכן איציקאָוויטש האָט זיך שוין געגרייט, ווען ער איז נאָך געווען אין ישיבה, צו ווערען רב, נאָר צוליב אַ גרויסער מחלוקת וואָס איז אַרויסגעקומען צווישען איהם און דעם ראש-ישיבה איז ער אַראָב פון גלייכען וועג. איצט האָט ער בעקומען אַ בריף פון ראש-ישיבה, אין וועלכען ער בעט איהם מחילה און איציקאָוויטש האָט בעשלאָסען אומצוקעהרען זיך אין ישיבה.

אַזוי ווי ביי זיין קומען, אַזוי האָט זיך איצט אויך ס'שמעדטעל צעמיילט אויף צוויי צדדים. די בעלי-בית'טעס, וועמענס קינדער עס האָבען זיך נישט געלערנט ביי איציקאָוויטש'ן האָבען טריאומפירט און דערלעבט אַ נקמה:

—האָבען זיך געאיי-לט! זיי האָבען קיין צייט נישט געהאַט! האָבען זיך געיאָגט וואָס שנעלער צו מאַכען די קינדער פאַר גוים. איצט האָבען זיי בעקומען אַ פסק, ווי זיי האָבען זיך כשר פערדינט!

—נו, ווער איז גערעכט געווען?—האָט געפרעדיגט איינע אַ יונגע קרעמערין, וועלכע האָט זיך שוין געהאַט געקליבען אָנצודינגען איהרס אַ מיידעלע ביי איציקאָוויטש'ן—איך האָב אָבער באַלד געזאָגט, אַז מ'דאַרף נישט איילען זיך...

—ניין, איך פרעה זיך נאָר, וואָס צירעל-מנחם-טריינעס האָט האַלז און נאַקען געבראָכען! דאָס וועט שוין איצט פון איהר אַרויסקלאַפּען די גאוה. ערשט נישט לאַנג האָט זי שוין איינגעשאַצט אין נדן, אַז איהרע מיידלעך זענען שוין גאַנצע מיניסטערשעס, אַז זיי שרייבען שוין אַליין אויף טויזענדער און צעהנדליגער טויזענדער רובלס—גאַנצע פערמעגענס! איצט האָט זי שוין איינמאָל אַ פערמעגען!

—איך גיב אַכצעהן קאָפּ. אויף ר׳ מאיר בעל־הנס!— האָט נאָך איינע אויסגעשריען.—איך האָב געהאַט מנדר געווען ח״י דער לעהרער זאָל אַ מיתה-משונה איינעהמען. ס׳איז אַלץ איינס—אויב נישט ער, זענען דערפאַר עטליכע שענע בעלי-בית׳טעס די כּפּרה!

—ווי כ׳בין אַ יודישע טאָכטער, איך וואָלט איהם אויסגע-קושט! איצט וועלען שוין אונזערע חציפה׳ס האָבען צו געדענ-קען! כאַ-כאַ-כאַ! אָט דאָס הייסט אַ לעהרער! אָבער טאַקי אַנ׳-אמת׳ער „לעהרער״—ער האָט זיי אַלע אויסגעלערנט שכל!...—

—מ׳זעהט בעשיינפּערלעך, אַז מיר האָבען נאָך אַ גרויסען גאָט!—האָט איין אַלטיטשקע אויסגעפיהרט.

דערפאַר האָבען זיך די בעלי־בית׳טעס, וועמענס קינדער עס האָבען זיך געלערנט ביי איציקאָוויטש׳ן, געפיהלט פער-כאַטשעט און פערשעמט און נישט האָבענדיג קיין אַנדערע רעכט-פאַרטיגונג פאַר זיך, האָבען זיי געפּרובט אַרויפוואַרפען די שולד איינע אויף דער צווייטער:

—אַלץ דו, דו!—האָט דבורה כאַזאַנאָוו געשריען אויפ׳ן מאַן.—דו האָסט נויטיג געדאַרפט אַרויסשפּרינגען דער ערשטער. וויפיל איך האָב נישט גערעדט, געבעטען זיך ביי דיר, ווי ביי אַ גזלן, זאָלסט זיך נישט איילען—און דו ביזט זיך געבליבען ביי ס׳דייניגע—איצט נאַ דיר און פּרעה זיך! געמאַכט זיך צום נאַר אין גאַנצען שטעדטעל. מיר וועלען נישט קאָנען די אויגען אויפהויבען פאַר מענשען!

—אַ כּפּרה זאָל זי זיין, ווי זי האָט מיך צוגערעדט!—האָט גנעסע-יאַכנעס געשאָלטען אויף צירעל מנחם-טריינעס אַדרעס.— „אַז איך האָב אַוועקגעגעבען די קינדער צום לעהרער, מעגסטו אויך אַוועקגעבען״. איהר קענט דאָך זי, דאָס דיקע חזיר? נאָך וועניג וואָס זי אַליין קריכט אין בלאָטע, שלעפּט זי נאָך אַנדע-רע אויך מיט!

—וואָס טויג מיר דאָרט!—האָט צירעל מיט כּעס געשריען.—אין אַלעם איז שולדיג נאָר די משומדת, די חנה-לאה, ליגען זאָל זי אין דער ערד! זי האָט דאָס אויסגעגראָבען דעם אוצר,

בעגראָבען זאָל מען זי; זי האָט איהם דאָס צו מיר געשיקט, שיקען זאָל מען צו איהר דאָקטוירים; זי האָט דאָס איהם ווע-גען מיר געזאָגט, זאָגען זאָל מען שוין נאָך איהר אַ הספד! איך וועל איהר שוין אָבדאַנקען דערפאַר!

מעהר פאַר אַלעמען האָט זיך פאַר דעם געשעהעניש דער-שראָקען אסתר-דוואָשע. זי איז שרעקליך אויפגעבראַכט געוואָרען און האָט הויך מיט שוים אויפ׳ן מויל געשאָלטען דעם לעהרער.

—אַזאַ הונט! אַזאַ פאַרך! אַ לעהרער איז ער? אַ ישיבה-בחור איז ער, אַ פאַסקודניק איז ער! לאָז ער מיר נאָר קומען פאַר די אויגען—איך וועל איהם אין צורה אַריין שפייען!...

איציקאָוויטשעס שילער און שילערינס האָבען אויך געהאַט גענוג אויסצוֹשטעהן פון די חברים און פון די עלטערן. די ערשטע האָבען פון זיי אָבגעלאַכט: לעהרער! לעהרער! און אַרויסגעשטעקט זיי די צונג. די צווייטע האָבען צו זיי אויסגע-לאָזט דעם גאַנצען כעס, פונקט ווי זיי וואָלטען געווען די הויפט-שולדיגע אין דער קאַטאַסטראָפע.

—אָט האָט איהר, שקצים! האָבען זיך אָנגעטשעפעט: לער-נען זיך, לערנען זיך! פאַפיר גיט זיי, טינט, ביכער און אַלדע קרענק! אָט האָט איהר איצט אַ לעהרע!...

דער רעכטער טומעל האָט זיך ערשט אָנגעהויבען זונטאָג, ווען אַלע האָבען זיך שוין דערוואוסט די פרטים פון דער „תשובה״ און אַלע האָבען זיך דערוואוסט, אַז אין דער פריה וועט מען פיהרען דעם לעהרער אין מקוה אַריין. נישט קוקענ-דיג דערויף, וואָס עס איז געווען אַ יריד-טאָג, זענען אויף די גאַסען געשטאַנען רעדלעך מענשען, אָבוואַרטענדיג די פראָצע-סיע. איסר, וועלכער האָט זיך דערויף געריכט, האָט איציקאָ-וויטש׳ן ספּעציעל געפיהרט דורך זייטיגע געסלעך אַרום און אַרום. אָבער דער עולם האָט זיך שוין בעוויזען צו שטויסען אויף אַרום דער באָד. איציקאָוויטש איז בעגעגענט געוואָרען מיט הויכע געשרייען, איבריגענס זעהר פריינדליכע. איסר האָט מעשה בעל-בית זיך צעשריען אויף די פערזאַמעלטע און האָט בעפוילען דעם בעדער קיינעם נישט אַריינצולאָזען אין באָד.

אין אַ ווינקעל פון דער גרויסער, האַלב פינסטערער, שטאַרק פּעררויכטער באָד, אַ מין באַסיין מיט מוטנע גרין וואַסער, פון וועלכען עס האָט געשלאָגען אַ ריח ווי פון אַ שטעהענדיגען פוילען זומפּ. אַ קופּע שטיינער, וועלכע זענען געלעגען אין צווייטען ווינקעל זענען געווען אָנגעגליהט און געמאַכט וואַרעם אין באָד.

—דער רבי האָט געשיקט זאָגען, אַז ער וועט אויך קומען—האָט גדליהו דער בעדער אָנגעזאָגט אַ בשורה.

באַלד איז טאַקי דער רב געקומען אין דער בעגלייטונג פון גרשון שמש און עטליכע מקורבים.

—מ׳דאַרף דאָס וואָס גיכער אָבפּאַרטיגען... גדליהו, נעהם די שער...—האָט דער רב זיך געווענדט צום בעדער.

גדליהו האָט גענומען אַ גרויסע שער און גענומען אָבשערען איציקאָוויטש׳ן די האָר. די שער איז געווען טעמפּ און גדליהו האָט מיט איהר זיך בענוצט טאַקי נישט געשיקט, דערפאַר אָבער גאַנץ ענטשלאָסען. איציקאָוויטש האָט זיך געקאַרטשעט, געקרעכצט, אויפגעציטערט און אונטערגעשפּרונגען. נאָך דער שמערצליכער אָפּעראַציע איז איציקאָוויטשעס קאָפּ געבליבען בעדעקט מיט ווייסע און טונקעלע פלעקען און בייטען. אַ ביסעל איבערגעלאָזטע האָר ביי די אויערן האָבען געזאָלט זיין במקום פאות.

גדליהו האָט צונויפגענומען די האָהר און זיי אַוועקגעלעגט אין אַ זייט.

—רבי, אָט זענען די ביכלעך...—האָט איסר געזאָגט אויפציקלענדיג אַ פּעקעל.

דערזעהענדיג „השחר“, האָט ער אויפגערעגט אויסגעשריען:

—אַ שרעק, אַ שרעק, וואָס פאַר אַ ביכער!

—נאָך וואָס האַלטסטו זיי אין דער האַנד...—האָט דער רב געזאָגט צו איסר׳ן—זאָל זיי גרשון נעהמען און...

ער האָט נישט דערענדיגט זאָגען וואָס ער האָט געוואָלט, נאָר גרשון האָט איהם שוין פערשטאַנען. ער האָט גענומען די ביכלעך, זיך אַראָבגעזעצט צו דער ערד אין אַ זייט און אָנגע-

הויבען צונויפלעגען די ביכער אין א פיראמידע. ער האָט די אַרבייט געטהון במנוחה, מיט אינטערעס, ווי א קינד, וואָס שפּילט זיך מיט סטראָיען א הייזעל פון קאָרטען. טייל ביכלעך האָט ער צוריסען אויף עטליכע שטיקלעך, פון טייל האָט ער נאָר אַראָבגעריסען די טאָוולען. צונויפלעגענדיג אזוי די ביכלעך אין דער פאָרם פון א צוויי-שטאָקיג הייזעל, האָט ער מיט צופרידענקייט א קוק געטהון אויף זיין אַרבייט? דערנאָך האָט ער צונויפגענומען די אָבגעשוירענע האָהר, האָט זיי אַרויפגעלעגט פון אויבען און האָט אונטערגעצונדען דאָס אַלעס צוזאַמען. גאַנץ פּאַמעליך האָבען זיך די בלעטלעך אָנגעצונדען און די פלאַמען האָבען זיך ביסלעכווייז פערשפּרייט איבער'ן גאַנצען הייזעל פון ביכלעך. עס האָט זיך אויפגעהויבען א געדיכטער רויך — און אין עטליכע מינוט אַרום איז פון אַלע ביכלעך געבליבען א הויפען טליענדיגער אַש, איבער וועלכען עס איז נאָך דורכגעלאָפען פונקען ווי פייערדיגע שלענגעלעך.

—אזוי זאָל אַוועק מיטן פייער און רויך אַלדאָס בייז פון כּלל ישראל—האָט דער רב מיט א קרעכץ געזאָגט.

איצט איז געקומען די צווייטע צערעמאָניע: די טבילה, שעמענדיג זיך, האָט איציקאָוויטש גענומען זיך אויסטהון. ער האָט זיך געשעמט מיט זיין שמוציגען גוף, מיט זיין צעריסען העמד. בלייבענדיג נאַקעט איז ער א נעבעכדיגער, א דאַרער, אַנ'איינגעהויקערטער געלאָפען צו דער מקוה. ציטערענדיג מיט'ן גאַנצען גוף איז ער געלאָפען איבער די טרעפּלעך צום וואַסער. ער האָט זיך דריי מאָל אונטערגעטוקט און האָט צוריק געוואָלט אַרויסלויפען, נאָר דער רב האָט איהם צוריקגעהאַלטען, איז צוגעגאַנגען צו דער מקוה, האָט אָנגענומען פולע הענד וואַסער און בעגיסענדיג דערמיט איציקאָוויטש'ן האָט ער לאַנגזאַם און מיט כּונה געזאָגט:

—„און איך וועל אייך בעשפּריצען מיט ריין וואַסער, און איהר וועט ריין ווערען פון אַלע אייערע זינד און פון אייער געצענדינסט. איך וועל אייך קלאָר מאַכען. און איך וועל אייך געבען א ניי הארץ און א נייעם גייסט און וועל איך אין אייך

אַריינבּרענגען. און איך וועל אַרויסנעהמען דאָס שטיינערנע האַרץ פון אייער קערפּער און וועל אייך געבּען אַ האַרץ פון פלייש. און מיין גייסט וועל איך אין אייך אַריינבּרענגען און איך וועל אַזוי מאַכען, אַז איהר וועט מיינע געזעצען היטען און מיינע געבּאָטען ערפילען.״

דער גאַנצער עולם האָט נאָכגעזאָגט דידאָזיגע פּסוקים פון תּנ״ך.

אַרויסגעהענדיג פון מקוה האָט איציקאָוויטש קודם כּל אָנגעטהון די יאַרמולקע, דערנאָך האָט ער אָנגעטהון די „נייע״ בּגדים. אַלע זענען נתפּעל געוואָרען קוקענדיג אויף איהם:

—גאָר אַנ׳אַנדער פּנים! גאָר אַנ׳אַנדערער מענש! אַ יודישע צורה!—האָט מען פון אַלע זייטען געררופען.

—מזל טוב דיר, מיין זוהן!—האָט דער רב איהם בּעגריסט.

—מזל טוב! מזל טוב!

גדליהו האָט נישט דרייסט געבּעטען איסר׳ן, ער זאָל אַוועקשענקען דעם קורצען סורטוק דעם גוי דעם הייצער. איסר האָט נאָך אַ קורץ וואַקלען זיך מסכּים געווען דערויף.

פון באָד איז איציקאָוויטש אַוועק עסען מיטאָג צו מיכאַל׳ן, דערנאָך האָט ער זיך איבּערגעקליבּען אין זיין נייער קוואַרטיר—אין בּית-המדרש.

אין בּית-המדרש איז קיינער נישט געווען. איציקאָוויטש האָט זיך אַרומגעקוקט, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט בּעקענען מיט זיין נייער וואוינונג; דערנאָך האָט ער בּעקוקט זיין לאַנגען פּערפּעצטען סורטוק אין ער האָט טיף אָפּגעזיפצט. ער האָט זיך געפיהלט פּערמאַטערט גייסטיג און פיזיש, מיד, צעבּראָכען און ער איז געווען צופרידען, וואָס ער איז ענדליך כאָטש געבּליבּען אַליין. ער האָט געוואָלט זיך פונאַנדערקלויבּען אין זיין לאַגע, אָבּער דער קאָפּ איז איהם שווער געווען און ער האָט נאָר געשעפּטשעט אונטערגעבּענדיג זיך זעלבּסט מוט:

—גוט... זעהר גוט! אַזוי איז בּעסער...

ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף אַ בּאַנק און אַ שטיקעל

צייט איז ער אַזוי געזעסען אונבעוועגליך מיט אַ געזונקענעם קאָפּ.

„איצט וואָלט איך געווען אויפ׳ן אוראָק ביי... אסתּר-דוואָשע.—האָט ער זיך דערמאָהנט און אַ ציטער טהוענדיג האָט ער זיך דערשראָקען אונטערגעהויבען פון אָרט.

—וואָס פאַר אַ גליק איז עס—האָט ער געטראַכט,—וואָס עס האָט זיך אַזוי געענדיגט. ווי אַזוי וואָלט איך געקאָנט קומען צו איהר? ווי אַזוי וואָלט איך איהר געקאָנט קוקען גלייך אין די אויגען?... און אפשר... איז זי גאָרנישט אַזוי בייז? אפשר... האָבען זיינע מחשבות אָנגענומען אַנ׳אַנדער ווענדונג. ער האָט זיך אָבער דערשראָקען פאַר זיינע זינדיגע מחשבות און כּדי זיי צו פערטרייבען, האָט ער אויפגעעפענט אַ גמרא און גענומען לערנען. אָבער די מידקייט האָט גובר געווען און ער איז איינגעשלאָפען.

אויפגעוועקט האָט איהם גרשון, ווען דער עולם האָט שוין אָנגעהויבען אָנקומען אויף מנחה. די דאַוונער זענען מיט ערנסטע געזיכטער צוגעגאַנגען צו איציקאָוויטש׳ן, דערלאַנגט איהם די האַנד און פייערליך געזאָגט: „מזל טוב״ און ער האָט זיי אויך ערנסט אָבגעענטפערט.

אין אָוונד, נאָכ׳ן אָוונד-ברויט ביי מיכאל׳ן איז ער אַוועק צוריק אין שוהל.

דאָרט האָט ער געטראָפען בלויז גרשונ׳ען.

דער שמש האָט לכתּחילה גאָרנישט גערעדט, דערנאָך האָט ער זיך אַרומגעקוקט און געלאָסען געזאָגט אַזוי זיך אין דער וועלט אַריין:

—ס׳איז זיך דאָ ווארעם, שטיל... מ׳קאָן זיך אַ גאַנצען טאָג און אַ גאַנצע נאַכט זיצען און לערנען... אין שענקעל איז דאָ גענוג ליכט...

און ער האָט אָבגעזיפצט. איציקאָוויטש האָט אויך אָבגעזיפצט.

גרשונ׳ען האָט זיך נישט געגלוסט אַוועקצוגעהן, איז ער אַ ווײַלע געשטאַנען שטיל און דערנאָך פערפיהרט אַ שמועס:

—אין ווי. איז אַדאַי אַ גרעסערע שוהל ווי ביי אונז? אַ שענערע?

—קיין פערגלייך נישט... אַ פּאַלאַץ!

גרשון האָט זיך צוגעזעצט אויף דער באַנק און אַראָבלאָזענדיג דעם קאָפּ האָט ער געפרעגט:

—אַ פאָטער האָט איהר, אַ מוטער?

—ניין, כ'בין אַ יתום...—האָט איציקאָוויטש יתום'דיג געענטפערט.

דערנאָך האָט ער גענומען ריידען מיט הארץ:

—מיין פאָטער איז אויך געווען אַ שמש אין אַ שטעדטעלע ל. אַ פּיצעל שטעדטעלע, אַ קלענערס און אַנ'אָרימערס ווי מילאָסלאַווקע... מיין פאָטער איז ס'גאַנצע לעבען זיינס געווען אַ שמש... כ'געדענק איהם גאַנץ גוט: אַנ'אַלטינקער, אַ קראַנקער, אַנ'איינגעהויקערטער, כמעט בלינד... האָט תמיד געהוסט, געקרעכצט. די בעלי-בתים פלעגען אויף איהם שרייען און ער פלעגט שווייגען, „מקבל באהבה" זיין... אַלס יונגעל בין איך כסדר געווען אין שוהל און האָב אפילו דאָרט גענעכטיגט... איך האָב ליב די שוהל...

—ס'איז שטיל... און עפּעס אַזוי אומעטיג,—האָט גרשון געזאָגט.

—יאָ, עפּעס אַזוי...

—ווי נעבען גאָט,—האָט גרשון געפונען דאָס וואָרט.—ווען איך בין נאָך געווען אַ קליין יונגעל, פלעג איך מורא האָבען צו בלייבען אַליין אין שוהל... איצט אפילו האָב איך אויך נישט ליב צו בלייבען דאָ ביז שפּעט ביינאַכט... מ'זאָגט, אַז ביינאַכט קומען דאָ די מתים מתפלל זיין... זיי נעהמען אַרויס די ספר-תורה און לייענען...

—עט, וואָס מ'רעדט דאָרט. אין דער גמרא שטעהט אַז מתים זענען פּטור פון תפילה...

—מיט אַ יאָהר פינף צוריק—האָט גרשון ווייטער גערעדט—איז מיר דערטרינקען געוואָרען אַ זוהן, אַ יונגעל פון צוועלף יאָהר. און ביז היינט, אַז כ'בלייב אַליין אין שוהל ביינאַכט,

דוכט זיך מיר אויס, אַז ער זיצט דאָרט, אין פינסטערן ווינ-קעל... אין דער היים זעה איך איהם נישט און דאָ זעה איך איהם אָפּט אַזוי בולט, דאָס עס דוכט זיך מיר ווי איך וואָלט איהם געהערט אָטעמען... דעמאָלט נעהם איך שטיל זאָגען קדיש אָדער כ'זאָג: „זוהנעלע, געה דיר אין דיין רוה אַריין". כ'זאָג עס דריי מאָל און ס'העלפט, ער פערשווינדט...

ער האָט שווער אָבגעזיפצט און אויפגעהויבען זיך.

—נו, אַ גוטע נאַכט! כ'וועל קומען פאַרטאָג און וועל אייך שוין אויפוועקען.

בלייבענדיג אַליין איז איציקאָוויקש געגאַנגען עטליכע מאָל מאָל הין און צוריק איבער'ן בית-המדרש. ער איז איצט געווען רוהיגער ווי בייטאָג. די שטילקייט און דער שמועס מיט גרשונ'ען האָבען איהם היבש בערוהיגט.

„אָט בין איך שוין צוריק אַ ישיבה-בחור—האָט ער גאָר אָהן שום פערביטערונג געטראַכט.—כ'בין ווידער אין אַ לאַנגער קאַפּאָטע, ווידער אין שוהל, כ'עס ווידער „טעג", ווי עס וואָלט גאָרנישט געהאַט פאָרגעקומען... ווי מאָדנע דער מענש איז: ער ווייסט אַליין נישט וואָס עס וועט מיט איהם מאָרגען פאָרקו-מען... האָב איך געקאָנט פאָרויסזעהן, אַז ס'וועט אַזאַ מעשה געשעהן? עפּעס אַזוי ווי אַלץ וואָלט אַליין פון זיך געשעהן... נאָר, וואָס איז דאָ אַריינצוקלערען אין דעם! עס איז געשעהן, און מ'דאַרף פון איצט אָן אָנהויבען לעבען מענשליך!... מ'דאַרף געדולדיג איבערקומען די ערגערע צייט און דערנאָך וועט שוין גוט זיין: מ'וועט מיך נישט פערלאָזען... כ'וועל אַ שידוך טהון און וועל קומען צו אַ תּכלית..."

„און כ'דאַרף זיך בעמיהען ווערען אַ יוד ווי אַלע יודען,—האָט ער ווייטער געטראַכט.—אָנגעהוליעט אַ גאַנץ יאָהר, נאַריש געמאַכט זיך—און געענוג. מ'דאַרף ווערען צוריק פרום. איז עס דען אַזאַ שווערע זאַך? ס'איז גאַנץ לייכט... אדרבה: אַז מ'דאַ-ווענט מיט כונה, ווערט טאַקי פיל גרינגער אויפ'ן האַרצען...

דידאָזיגע מחשבות האָבען איציקאָוויטש'ן אינגאַנצען בע-רוהיגט. ער האָט זיך אויסגעבעט אַ געלעגער אויף אַ באַנק נעבען

אויוועז און האָט זיך שוין געוואָלט לעגען, ווי ער האָט פּלוצלינג דערזעהן פון דרויסען עטליכע געזיכטער האַרט צוגע-דריקט צו דער שויב און בעטראַכטען איהם מיט נייגעריגע אויגען.

—פּאָדלעצעס!—האָט ער מיט כּעס אויסגעשריען, וואַרפענ-דיג זיך צום פענסטער. (די געזיכטער זענען מאָמענטאַל פערשוואונדען). קוקען אונטער. שפּירען נאָך! זיי מוזען וויסען, וואָס איך טהו! עס איז זייער עסק!

אָט דער קליינער עפּיזאָד האָט איהם אינגאַנצען די שטי-מונג געענדערט. ער האָט זיך דערמאָהנט זיין אויבערשט צי-מער׳ אין ער האָט עס איצט שטאַרק בעדויערט.

—נאָך ווייניג, וואָס זיי מאַטערן מיך אַ גאַנצען טאָג מיט זייער מקוה און אַנדערע נאַרישקייטען זייערע;—האָט ער צע-רייצט גערעדט—מוזען זיי נאָך אויך וויסען, וואָס איך טהו ביי-נאַכט, צי איך טהו תּשובה ווי ס׳געהער צו זיין! נידערטרעכטי-גע בּריאות!

צומאָרגענס האָט מען איציקאָוויטש׳ן אויפגערופען צו דער תּורה און ער האָט פייערליך געבּענשט גומל. נאָך פרישטיק איז ער אַוועק צום רב, וועלכער האָט געהאַט צוגעזאָגט צו לערנען מיט איהם עטליכע שעה אַ טאָג. איציקאָוויטש איז נישט אינ-גאַנצען רוהיג געוועזן; ער האָט זיך געפיהלט ווי פאַר אַנ׳עקזאַ-מען און האָט זיך געשראָקען.

אין מילאָסלאַווקע איז נישט געוועזן קיין ישיבה. די עטלי-כע בחורים לערנערס פלעגען לערנען ביי זיך אין דער היים און מיט שווערע קשיות זיך געווענדעט צום רב.

דער רב האָט איציקאָוויטש׳ן אויפגענומען זעהר הערצליך, איהם געבּעטען זיצען און מיט צופרידענקייט געזאָגט:

—נו, ענדליך האָב איך דאָך בעקומען אַ גוטען תּלמיד, מיט וועלכען ס׳וועט זיך געשמאַק לערנען. דו האָסט געלערנט אַמאָל לקוטי-תּורה?

—אייגענטליך... האָב איך נישט געלערנט, נאָר כ׳וייס.

לקוטי-תורה! אַ קליינינקייט! טיף! ס׳האָט דאָך קיין גרונד נישט! — האָט איציקאָוויטש אַרויסגעשטאַמעלט.

— נו, מיר וועלען פּרוּבּירען...

דער רב האָט אויפגעפּענט אַ ספר, האָט עס צוגערוקט איציקאָוויטש׳ן און אַליין האָט ער זיך צוריקגעוואָרפען אויפ׳ן ווענטעל פון שטוהל, פערמאַכט די אויגען און שטאַרק אָנשטרענגענדיג זיך, האָט ער זיך געגרייט אויפמערקזאַם איינצוהערען זיך.

איציקאָוויטש איז אַדורכגעלאָפען מיט די אויגען די ערשטע שורה און גענומען הויך מיט אַ ניגון זאָגען:

— שטילער אַ ביסעל... אָהן ניגון... האָט איהם דער רב אָבגעשטעלט.

איציקאָוויטש האָט אָבגעהאַקט און אָנגעהויבען מיט׳ן ריכטיגען טאָן: נישט הויך, געלאַסען, מיט אַ טרוקען-זאַכליכען טאָן, ער האָט געלערנט, לעגענדיג דעם טראָפּ אויף די מעהר וויכטיגערע ווערטער. דער רב האָט שווייגענדיג זיך איינגעהערט. אָבלערנענדיג אַזוי אַ גאַנצען דף ביז אַ סעיף, האָט דער רב נישט עפענענדיג די אויגען איהם אָבגעשטעלט אויסשטרעקענדיג אַ פינגער און פּאַמעליך געזאָגט:

— נו-ו?...

איציקאָוויטש האָט פערשטאַנען, אַז דער רב וואַרט אויף פּשט, ער זאָל ערקלערען. אָבער ער האָט נישט געקאָנט כאַפּען דעם תוך פון דעם וואָס ער האָט איצט געלערנט און האָט נאָכאַמאָל גענומען דורכלויפען מיט די אויגען דאָס דורכגעלערנטע.

דער רב האָט געעפענט די אויגען און פערוואונדערט אַ קוק געטהון אויף איציקאָוויטש׳ן:

— האָסט נישט פערשטאַנען!

— ניין... כ׳האָב פערשטאַנען...

— גיב זשע צו פערשטעהן אין צוויי ווערטער...

איציקאָוויטש האָט אָנגעהויבען ערקלערען, אָבער ער האָט נישט געטראָפען צו דער זאַך און האָט נאָכאַמאָל גענומען אַריינקוקען און פערטייטשען ווערטליך.

—ס'איז דאָך גאָר לייכט...—האָט דער רב איהם איבּער-געריסען און אין עטליכע ווערטער האָט ער איבּערגעגעבּען דעם אינהאַלט.

—נו, ווייטער.

איצט האָט דער רב שוין נישט פערמאַכט די אויגען און האָט צוזאַמען מיט איציקאָוויטש'ן אַריינגעקוקט אין ספר.

איציקאָוויטש רויט און צוטומעלט האָט ווייטער געזאָגט מיט אַנ'אומזיכערן טאָן; און וואָס ווייטער ער האָט געהאַלטען אין דעם שיעור קבלה, אַלץ שווערער איז עס פאַר איהם גע-וואָרען. סוף כל סוף האָט ער אינגאַנצען אויפגעהערט צו פער-שטעהן און האָט מעכאַניש ווייטער געלייענט אָהן אַ זין, ווי אַ פערבלאָנדזשעטער וואַנדערער טאַפּט אין דער פינסטער.

—לאָז!...—האָט דער רב אונגעדולדיג איהם אָבּגעשטעלט.—דו לערנסט אָהן געדאַנק... דו בּיזט, ווייזט אויס, אָבּגעוואוינט פון האַרבּע ענינים. נאָר, ווי ס'זאָל נישט זיין—לקוטי-תּורה איז נישט פאַר דיר... מיר'ן פּרובּירען אַ פּראָסט שטיקעל גמרא...

ער האָט אויפגעעפענט אַ גמרא און געהייסען איציקאָ-וויטש'ן לערנען און געבּען צו פערשטעהן אַנ'ענין פון דאָרט. די מסכתא איז איציקאָוויטש'ן געווען בּעקאַנט און ער האָט ניש'קשה'דיג אַדורכגעלערנט דאָס בּלעטעל גמרא. דער רב אָבּער, האָט מיט דער עמפּינדליכקייט פון אַ טיפען געניטען תּלמודיסט, בּאַלד פערשטאַנען, אַז דער ענין איז איציקאָוויטש'ן שוין פון פריהער בּעקאַנט.

—דו בּיזט שוין די מסכתא דורכגעגאַנגען האָט ער אוּ-מעטיגליך געפרעגט.

—יאָ... דורכגעגאַנגען...—האָט איציקאָוויטש געענטפערט, נישט האָבּענדיג דעם מוט צו לייקענען.

דער רב האָט גענומען אַנ'אַנדערע מסכתא פון די מסכתות וועלכע מ'לערנט זעהר זעלטען אין די ישיבות און געהייסען איציקאָוויטש'ן דורכלייענען און געבּען צו פערשטעהן אַנ'עמוד. איציקאָוויטש רויט פון אויפרעגונג און צוטומעלט האָט גענומען לערנען, פערטשעפּענדיג זיך אין די ווערטער, אָבּשטעלענדיג

זיך, שטאַמלענדיג, נישט פערשטעהענדיג דעם זין פון פיל ווער־טער, נישט פערשטעהענדיג דעם אינהאַלט און נאָך צעהן מינוט אַזאַ געמאַטערט לערנען איז ער אינגאַנצען שטיל געבליבען, דערשלאָגען, מבויש.

דער רב איז לאַנג דערנאָך געזעסען שטילשווייגענד, מיט אַנ׳אַראָבגעלאָזטען קאָפּ, מיט אַנ׳אויסדרוק פון שווערער ענטטוי־שונג אויפ׳ן געזיכט.

—ניין, מיין קינד...—האָט ער געזאָגט מיט אַ טיפען קרעכץ.—איך האָב אַ טעות געהאַט אין דיר... דו דאַרפסט נאָך פיל לערנען מיט התמדה, מיט קאָפּ... דו לערנסט גמרא, זיי מיר מוחל, ווי אַ חדר-יונגעל אָהן טעם... נאָר אַזוי זיך... דו ביזט, ווייזט אויס, שוין אינגאַנצען אָבגעוואוינט פון אַריינקלערען, אַרבייטען... נאָר פערפאַלען!—האָט ער מיט אַ קרעכץ אויסגע־לאָזט.—פערליר נישט דעם מוט. מיר וועלען אָנהויבען אַנ׳אַנ־דערע מסכתא... קום צו מיר מאָרגען...

איציקאָוויטש האָט פערשטאַנען, ווי טיף ער האָט זיך ביים רב אין די אויגען קאָמפּראָמיטירט און ער איז אַוועקגעגאַנגען אַ דערשלאָגענער, אַ פערביטערטער.

דעמזעלבען טאָג אין אָוועט, טרעפענדיג זיך מיט איסר׳ן, האָט דער רב איהם געפרעגט:

—דו האָסט געזאָגט, אַז זלמן איז אַ גרויסער למדן, אַ חריף. פון וואַנען נעהמסטו דאָס?

—יאָסעל האָט עס מיר געזאָגט...

—יאָסעל... זיך סומך זיין אויף יאָסעלס למדנות!... אַלזאָ, זאָלסטו וויסען, אַז ער איז נאָך זעהר ווייט פון אַ חריף. אַ שווערער קאָפּ, אָהן אַ פּוּנק איבערלעגונג...

—וואָס רעדט איהר, רבי—האָט איסר ערשטוינט אויסגע־שריען.

—איך האָב היינט מיט איהם געלערנט. מיר׳ן אָנגעהויבען לקוטי-תורה, אָבער ער האָט גאָרנישט פערשטאַנען. דערנאָך האָב איך איהם געגעבען אַ געוועהנליך בלעטעל גמרא און ס׳איז

אַזש שרעקליך געוועזן צו הערען, ווי ער האָט געלערנט, ווי אַ חדר-יונגעל.

—אָט האָסטו דיר! מ׳האָט געמיינט, אַז מ׳האָט אַנ׳אוצר געפונען!

—נו, יאָ אוצר, נישט אוצר—אַלץ בעסער ווי ער וואָלט געבליבען אַנ׳אפּיקורס.

אויף צומאָרגענס אינדערפריה נאָכ׳ן דאַווענען איז איציקאָ-וויטש צוגעגאַנגען צו איסר׳ן און האָט איהם עפּעס געוואָלט זאָגען, אָבער איסר האָט איהם שאַרף איבערגעשלאָגען:

—כ׳האָב קיין צייט נישט!...

דערנאָך האָט ער אַ קוק געטהון אויף איציקאָוויטש׳ן מיט אַזאַ ביטול און גראָב געזאָגט צו איהם:

—דער רב האָט מיר געזאָגט, אַז דו ביזט נישט פון די גרויסע למדנים... אין וו. האָסטו געמוזט זיין פון די געוועהנ-ליכסטע בחורים און איצט האָסטו נאָך אויך פערגעסען, וואָס דו האָסט געקענט... פע, אַ חרפּה און אַ שאַנד!...

און גראָב אויסדרעהענדיג זיך איז ער אַוועקגעגאַנגען.

איציקאָוויטש איז געבליבען שטעהן אין מיט שוהל, ווי מען וואָלט איהם אָנגעשפּיגען אין די אויגען, נאָך דערצו, אַז עטליכע בעלי-בתים האָבען דאָס אַלץ געהערט.

אין אָוועגד איז איציקאָוויטש אַוועק צום רב און נישט דרייסט געזאָגט:

—זעהט איהר, רבי... דאָס גאַנצע לעצטע יאָהר האָב איך קיין גמרא נישט געהאַלטען אין האַנד און בין, נאַטירליך, אָב-געוועהנט. „וועסט זי פערלאָזען אויף איין טאָג-וועט זי דיך פערלאָזען אויף צוויי טעג״... איך וויל אייך שוין מעהר נישט בעאונרוהיגען און וועל בעסער אַ געוויסע צייט אַליין לערנען... און ווען כ׳וועל זיך אַריינאַרבייטען, וועל איך דאַן קומען צו אייך...

—גוט... נאָר פאַל נישט ביי זיך אַראָב... געדענק, אַז דער עיקר איז נישט תורה, נאָר עבודה. זאָל דיר גאָט העל-

פען!...—האָט דער רב ווייך געענטפערט, ווילנדיג איהם צוגע-בען מוט.

איציקאָוויטש האָט אָבער גוט פערשטאַנען, אַז אין די ווערטער איז דער לעצטע פסק פאַר איהם.

כג

פאַר איציקאָוויטש'ן האָט זיך אָנגעהויבען אַ נייע לעבען, אָדער בעסער געזאָגט, עס האָט זיך בענייט פאַר איהם דאָס אַלטע לעבען פון אַ געוועהנליכען ישיבה-בחור: ס'שטענדיגע זי-צען ביי דער גמרא, ס'עסען ביי פרעמדע טישען. עס איז צו-ריק קאַפויר-געשווימען די אַלטע פסיכאָלאָגיע מיט איהרע קליינ-ליכע גראָשענדיגע אינטערעסען און קלאָפּאָטען... דאָך איז אינ'ם איצטיגען ישיבה-בחור'שען לעבען פאָרגעקומען עפּעס נייעס, פון וועלכען איציקאָוויטש האָט פריהער נישט געוואוסט און וועלכעס האָט איהם איצט אַלץ מעהר פער'סמ'ט דאָס לעבען. אין וו. אין ישיבה האָט איציקאָוויטש געהאַט זיין קרייז פריינד און חברים, מיט וועלכע ער האָט זיך איינגעלעבט, מיט וועלכע ער האָט געטיילט לייד און פרייד—דאָ אָבער איז ער געווען אינ-גאַנצען איינזאַם און פערלאָזען. אין וו. כל-זמן ער איז געווען ישיבה-בחור, האָט ער זיך געפיהלט אויפ'ן אָרט, נישט ערגע-רענדיג זיך נישט פונ'ם וואָרט „ישיבה-בחור", נישט פון זיינע פערשמאָלצענע בעטלערישע בגדים. די בעציהונגען צווישען איהם און זיין סביבה זענען געווען בעשטימטע, קלאָרע. אַלע האָבען זוך מיט איהם געשאַפט—און ביי איהם איז עס געווען אַ גאַנץ פערשטענדליכע זאַך, נישט צום ערגערן זיך דערפון. זיין זעלבסטליבע האָט אויך נישט געליטען דערפון, וואָס ער פלעגט עסען ביי אַ פרעמדען טיש בעטעל-ברויט. איצט איז שוין אָבער גאָר עפּעס אַנדערש. אין איהם האָט שוין ערוואַכט, כאָטש זעהר שוואַך, דאָס בעוואוסטזיין פון מענשען-ווירדע, ער האָט שוין פערזוכט אייגען פערהאָרעוועט ברויט, ער האָט שוין געפּרובירט

לעבען זעלבסשטענדיג — און איהם האָט איצט געערגערט אי איסר'ס זידלערייען, אי די גראָבע, פראָסטע בעהאַנדלונג פון די בעלי-בית'טעס, וואו ער האָט „טעג" געגעסען און אי דאָס בע-וואוסטזיין, אַז ער איז אַ ישיבה-בחור! אויסערדעם איז איהם איצט געוועזען צו-לאַסט דער רעליגיעזער יאָך פון מצוות, פון וועלכען ער איז שוין אָבגעוועהנט געוועזען, און דאָס זיצען אין לערנען און בכלל די גאַנצע גייסטיגע זייט פון נייעם לעבען. גאָר שטאַרק האָט געקרענקט און געמאַטערט די הלבשה זיינע. אין דער לאַנגער, שמוציגער פרעמדער קאַפּאָטע און גרויסען היטעל אין יאַרמולקע האָט ער זיך געפיהלט ווי אין אַרעסטאַנ-טען-מלבושים. ווען ער פלעגט דורכגעהן דעם מאַרק, פלעגט ער שטענדיג הערען הינטער זיך עמיצען לאַכען, נישט קוקענדיג אָבער דערויף האָט ער דעם מאַרק געמוזט עטליכע מאָל אין טאָג פערבייגעהן.

די בעציהונגען צווישען איציקאָוויטש'ן און אַלע אַרומיגע זענען אויך נישט געוועזען אין אָרדנונג: מיט אַ לעהרער אַ בעל-תשובה האָט מען זיך געהאַלטען אונצוטרויליך, מיט פעראַכט. יעדער האָט געהאַט חשק איהם אַריינצוקריכען אין דער נשמה, וויסען וואָס ער פיהלט און טראַכט.

מיט יעדען טאָג האָט ער זיך ערגער געפיהלט ער אין שטאַרק אָבגעצערט געוואָרען, פערווילדעט און אָבגעלאָזט. די גמרא איז איהם אַלץ מער איבערדריסיג געוואָרען. און ביי-נאַכט, ווען ער איז אַליין געבליבען און ס'פייער איז פערלאָ-שען געוואָרען, האָט ער אָפט געוויינט, פערטוליענדיג ס'פּנים אין קישען.

עס איז פערביי דריי וואָכען.

איינמאָל, ווען איצקאָוויטש איז געוועזען אַליין אין שוהל, איז אלי' אַריינגעקומען אין בלייבענדיג שטעהן ביי דער טהיר, האָט ער עטליכע מינוט שטרענג און איינגעגעסען געקוקט אויפ'ן בעל-תשובה'דיגען לעהרער. דערזעהענדיג זיין געוועזענעם חבר-בדעה, איז איצקאָוויטש צעמישט געוואָרען. פאַר די גאַנצע דריי וואָכען האָט ער זיך נאָך מיט אלי'ן נישט געזעהן און ער האָט

בעמערקט אַז יענער מיידט איהם אויך אויס. איצט האָט אלי׳ אויף איהם געקוקט מיט פערדרוס... ער האָט אראָבגעלאָזט די אויגען, מכלומרשט פערטיפט זיך אין דער גמרא, וועלכע איז געלעגען פאַר איהם אָפען. אלי׳ איז צוגעגאַנגען און געבליבען שטעהן פאַר איצקאָוויטש׳ן האָט ער פייערליך און האַרט גערעדט:

— הערט אויס! איך וויל אייך זאָגען אַלעס וואָס ביי מיר אויף דער נשמה! ביז איצט האָב איך אַלץ געמיינט, אַז איהר טהוט דאָס אַלץ מיט אַ געניטען ציל, כדי אָבצונאַרען דעם רב און די מלמדים. איצט זעה איך איין, אַז איהר האָט זיך ווירקליך אָבגעזאָגט פון אַלעם פון דער השכלה, פון נייעם לעבען און האָט זיך אומגעקעהרט צום אַלטען, צו דער גמרא! וויל איך אייך דעריבער זאָגען, מוז איך אייך זאָגען, אַז איהר... אַז איהר...

פון גרויס אויפרעגונג האָט זיך זיין שטיימע אָבגעהאַקט. אָבער ער האָט זיך באַלד בעהערשט און האָט האַרט און אונ׳-ברחמנות׳דיג פערענדיגט, ווי מען וואַרפט איינעם אַ בלוטיגע בעליידיגונג:

—... אַז איהר זייט אַ ירבעם בן נבט, אַנ׳אָבטריניגער און כופר אין דער השכלה!! און אַזוי ווי ירבעם בן נבט וועט איהר שטענדיג פערשאָלטען זיין!!

און ער איז שנעל אַרויס פון שוהל.

איציקאָוויטש איז געבליבען זיצען אַ צובראָכענער און דערשלאָגענער. ער האָט קיין וואָרט נישט געהאַט אויף צו פערטיידיגען זיך פאַר דעם שטרענגען מוכיח. לאַנג איז ער אַזוי געזעסען אונבעוועגליך אויפ׳ן אָרט, אָהן געדאַנקען, אָהן בעוואוסטזיין, ווי דער נאַר וואָס ביטערער פאָרוואורף וואָלט איהם צוגעשמידט צום אָרט.

אויף צומאָרגענס אינדערפריה, נאָכ׳ן דאַווענען איז גרשון צוגעקומען און איהם מודיע געווען:

— כ׳האָב געטראָפען חנה-לאה, האָט זי מיר געזאָגט, אַז עס איז פאַר אייערטוועגען אָנגעקומען אַ בריף...

—פאַר מיר אַ בריף! פון וואַנען?—האָט איציקאָוויטש אַזש אַ צאַפּעל געטהון.

—כ׳ווייס נישט. געהט צו איהר אַהין און נעהמט איהם אָב.

איציקאָוויטש איז אַוועק צו זיין אַלטע בעל-הבית׳טע. די לעצטע האָט איהם דערלאַנגט אַנ׳אויסגעקנייטשטען בריף.

—ער ליגט שוין אַ וואָך צייט. איך האָב אַלץ פערגעסען איהם אייך אָבצושיקען...—האָט זי געזאָגט.

מיט ציטערדיגע הענד האָט איציקאָוויטש אָבגעריסען דעם קאָנווערט און זיך איינגעגעסען מיט די אויגען אין דעם געדיכט פערשריבענעם בויגעלע פּאַפּיר.

דער בריף איז געווען פון וו. פון אַ חבר. ער האָט איהם געשריבען פאָלגענדעס:

„טייערער חבר!

„דיין בריף האָב איך נאָך מיט דריי וואָכען צוריק ערהאַלטען, נאָר איך האָב אַלץ קיין צייט נישט געהאַט דיר צו ענטפערן. איך בין טאָג און נאַכט געזעסען ביי די לעהרביכער, געאַרבייט איבער די כחות—און נעכטען האָב איך ענדליך אויסגעהאַלטען דעם עקזאַמען. זאָג מיר מזל טוב! איך בין שוין אַ שילער פון זעקסטען קלאַס גימנאַזיע און פיהל זיך אויפ׳ן זיבעטען הימעל. איך האָב איצט פאַר זיך אַ ברייטען וועג, אַנ׳אָפענע וועלט—און איך בין דער גליקליכסטער פון אַלע מענשען. מזל-טוב דיר אויך! איך און אַלע חברים האָבען זיך זעהר געפרעהט פון דער בשורה, אַז דו האָסט זיך גוט איינגעאָרדענט און האָפסט פיל אויפצוטהון אויפ׳ן געביט פון... דו ווייסט שוין וואָס... דו שרייבסט, אַז עס איז דיר פיל אויסגעקומען און עס קומט דיר נאָך איצט אויס צו קעמפען. נישט געזאָרגט! געדענק, אַז ווער עס זייעט מיט טרעהרען, דער שניידט מיט געזאַנג; און אַ שניט וועסטו האָבען אַ רייכען, ווייזט אויס. מענדעל האָט דיך מקנא געווען לעזענדיג דיין בריף. „איציקאָוויטש—האָט ער געזאָגט—איז גליקליכער פאַר אונז אַלע: ער איז אויפ׳ן שלאַכטפעלד און מיר שלייפען ערשט דאָס געוועהר".

נאָר זעה, זיי פאַרזיכטיג, גערענק, אַז דו האָסט צו טהון מיט וועלף, וועלכע וועלען דיך צורייסען אויף שטיקער. ווען זיי וועלען זיך דערוויסען וועגען דיין פערגאַנגענהייט און וועגען דיינע צילען. אַרבייט שטיל און פלייסיג פערזייע מיט דער פולער האַנד די זוימען פון דער הייליגער השכלה אין די יונגע הערצער. אויב דו דאַרפסט ביכער, קאָנען מיר דיר שיקען, נאָר אויף אַ זיכערן אַדרעס, וואָרים אַנדערש וועלען זיי אַדורכפאַלען.

„זאָרג נישט, ברודער, פערליר נישט דעם מוט! געדענק, אַז דו ביזט נישט אַליין, אַז הונדערטער און טויזענדער אַנדערע משכילים טהוען שטילערהייד דיזעלבע הייליגע אַרבייט, וואָס דו און גרייטען צו אַ באָדען פאַר דעם נייעם לעבען".

איציקאָוויטש האָט איבערגעלעזען דעם בריף און דערפיהלט אַז עס ווערט איהם נישט־גוט אַ בלייכער, מיט טרעהרען אין די אויגען איז ער שווער געפאַלען אויף דער שטוהל.

— וואָס איז אייך? — האָט חנה־לאה דערשראָקען אויסגעשריען. — איהר האָט דערהאַלטען אַ שלעכטע בשורה?

— יאָ... — האָט איציקאָוויטש קוים געענטפערט.

— דהיינו? עס איז ווער קראַנק געוואָרען?

— ניין, געשטאָרבען... מיין בעסטער חבר... — האָט איציקאָוויטש געענטפערט, מיינענדיג דערמיט זיך אַליין.

— „ברוך דין אמת!"—האָט חנה־לאה געזאָגט וואָס פאַר אַן אומגליק! אַ יונגער מענש? פון וואָס איז ער געשטאָרבען?

— ער האָט זיך אַליין דערטרינקען... — האָט איציקאָוויטש מיט אַ טויטער שטים געענטפערט און האָט ווייטער שטאַר געקוקט פאַר זיך.

— אַך, וואָס פאַר אַן׳אומגליקען עס טרעפען זיך אַלץ אויף דער וועלט — האָט חנה־לאה גערעדט. — כ׳האָב גאָר פערגעסען, איהר האָט שוין געהערט, וואָס פאַר אַן׳אומגליק עס האָט געטראָפען שמואל־חיה׳ס?

— וואָס? — האָט איציקאָוויטש גלייכגילטיג געפרעגט.

— זיינס אַ זוהן, אַ יונגעל פון אַ יאָהר זיבעצעהן איז פער-

שווינדען געוואָרען... נעכטען בייטאָג איז ער אַוועקגעגאַנגען, מען ווייסט נישט וואוהין, אין אָוועגד צו וועטשערע איז ער נאָך נישט געהאַט צוריקגעקומען, נעכטיגען איז ער אויך נישט געקומען און ביז איצט איז ער נישטאָ ווי אַ שטיין אין וואַסער.

—וועמענס זוהן?-האָט איציקאָוויטש איבערגעפרעגט.

—שמואל-חיה'ס דעם קרעטשמער... איהר האָט איהם גע־וויס געזעהן אין שוהל. אַ דאַרינקער, אַנ'איידעל יונגעל...

—אין אַ בּאַראַשקען היטעל?

—יאָ, יאָ...

—זיין פּאָטער וואוינט נישט ווייט פון גנעסיע-זנה'ס?

—יאָ, יאָ!

איציקאָוויטש האָט פערשטאַנען, אַז דאָס פערשוואונדענע יונגעל איז אלי', וועלכער האָט איהם נעכטען געמאַכט אַזאַ ביטערן שווערען פּאָרוואורף... ער איז אַוועק. הייסט עס, אַז ער איז אַנטלאָפען לערנען זיך...

איציקאָוויטש האָט דערפיהלט אַ טיפע בענקשאַפט און ברענענדיגען שמערץ אויף דער נשמה. ער איז צוגעגאַנגען צום פענסטער, האָט צוגעדריקט דעם שטערען צום קאַלטען גלאָז און האָט אַרויסגעקוקט אויף דער גאַס. איהם האָט זיך איצט אויס־געוויזען אַז אַלץ איז טויט, אי די גאַס, אי דער הימעל, אי די הייזלעך—אַלעס האָט זיך איהם אויסגעוויזען טויט און אָהן לעבען. ער האָט דערפיהלט, אַז ביי איהם אין דער נשמה איז אויך אַלעס אָבּגעשטאָרבען, אי די פערגאַנגענהייט, אי די גע־גענוואַרט און אי די צוקונפט.

און פלוצלינג איז סאַמע די פערצווייפעלטע און האָפנונגס־לאָזע געדאַנקען און געפיהלען, האָט אין זיין קאָפּ אויפגעבליצט עפּעס ליכטיגעס. ער האָט זיך דערמאָהנט, אַז דאָ, אין דעם הויז אויפ'ן בוידעם ליגט ערגעץ פערבעהאַלטען די גראַמאַטיק, דאָס ביכעל, מיט וועלכען עס איז אַלע זיינע טרוימען, האָפנונגען און ערוואַרטונגען אויף דער צוקונפט. ער האָט דערפיהלט, אַז עס איז נאָך פערהאַן עפּעס אַ דינינקער פאָדעם, וואָס פער־

בינדט איהם מיט דער פערגאַנגענהייט. איהם האָט זיך שרעק-ליך געוואָלט שוין גלייך, שוין די מינוט אַרויפלויפען אויפ'ן בוידעם, אַרויסבעקומען דאָס טייערע, ליבע ביכעל, אַריינקוקען דערין, צודריקען עס צום האַרץ, געפינען דערין אַנ'ענטפער אויף זיין לעבען, אויף זיינע פערלוירענע האָפנונגען.

—בעל-הבית'טע! כ'האָב אויבען אין צימער פערגעסען אַ קעמעלע, כ'וועל אַרויפגעהן עס אויסזוכען—האָט ער שנעל גע-זאָגט און נישט וואַרטענדיג אויף קיין ענטפער איז ער גיך אַרויף אויפ'ן בוידעם, האָט דאָרט אָפערגענומען פון אונטער די ציגעל די פערבעהאַלטענע גראַמאַטיק און דעם עוואַנגעליום. ער האָט צוגעדריקט די גראַמאַטיק צו די ליפען און האָט מיט טרעהרען געשעפטשעט:

—נאָר דו איינע, דו בלויז ביזט מיר געבליבען אויף דער גאַנצער וועלט!...

ער האָט אויפגעעפענט דאָס ביכעל און האָט גענומען לעזען די גראַמאַטישע כללים, וועלכע ער האָט גוט געקענט פון אויסענווענינ—און זיי האָבען איהם אויסגעוויזען ווי די שענסטע פאָעזיע. ער האָט געלעזען וועגען „סושטשעסטוויטעלנעס", „פרי-לאַגאַטעלנעס"*) און דאָס האָט איהם דערצעהלט וועגען לעבען, וועגען דער וועלט, דאָס האָט פאַר איהם צוריק אויפגעלעבט זיינע טרוימען און האָפנונגען... און ביסלעכווייז האָט אין איהם אויפגעוואַכט אַ פרישער געדאַנק:

—אַנטלויפען, אַנטלויפען פון דאַנען!—האָט ער אין פיבער-האַפטער אויפרעגונג צו זיך געשעפטשעט.—אַנטלויפען וואוהין די אויגען טראָגען!... אַוועקוואַרפען דאָס פערשאָלטענע מילאָסלאַוו-קע, די שוהל, אַלעס—און אַנטלויפען! אַנטלויפען קיין ווו., דאָרט וועלען איהם די חברים העלפען צוריק אַרויסצובעקומען זיך, זיך צו ראַטעווען!...

ער האָט אַ קוק געטהון אויפ'ן עוואַנגעליום—און פלוצלינג

---

*) הויפטוואָרט, בייוואָרט.

האָט ער זיך דערמאָהנט וועגען פּריסטאַוו. ער האָט זיך דער-מאָהנט אָן דעם שרעקליכען מענש מיט דעם שטרענגען געזיכט, אָבער דאָך אַזאַ האַרציגען און גוטמוטיגען... ער האָט דאָך איהם צוגעזאָגט צו שטיצען. פאַרוואָס זיך נישט ווענדען נאָך זיין הילף, נאָך זיין פערטיידיגונג?...

ער האָט זיך אָנגעכאַפּט פאַר דעם דאָזיגען געדאַנק, ווי אַ זיך טרינקענדער אָן אַ שטרוי. דער פּריסטאַוו איז דער איינ־ציגער מענש, וועלכער קאָן איהם פערשטעהן און קאָן איהם רעטען!... ער דאַרף נאָר געהן צו איהם, דערצעהלען, וואָס עס איז מיט איהם פאָרגעקומען: ווי מ׳האָט איהם מיט געוואַלד געמאַכט פאַר אַ ישיבה-בחור און פערשפּאַרט אין שוהל. בעטען אַנ׳עצה, הילף... דער פּריסטאַוו וועט נישט אָבזאָגען... און דער עיקר—קריגען ביי איהם עטליכע רובל מיט וואָס אָבצופאָהרען...

ער האָט פעררוקט די ביכלעך אין בוזעם, איז געשווינד אַראָב אונטען און איז פיבערהאַפט שנעל אַוועק, כמעט געלאָפען צום צווייטען עק שטעדטעל, צום פּריסטאַוו.

כד

דעמזעלבען טאָג אין אָווענד איז גרשון שמש געשטאַנען אין מיטען שוהל, פערוואונדערט זיך אַרומקוקענדיג און אפשר שוין צום צעהנטען מאָל זיך אַליין געפרעגט:

--וואו האָט ער געקאָנט אַהינקומען?

אַ גאַנצען טאָג איז איציקאָוויטש נישט געווען אין שוהל און ווען גרשון האָט נישט געפרעגט, האָט איהם קיינער נישט געזעהן.

ביז שפּעט אין דער נאַכט איז גרשון געבליבען אין שוהל, וואַרטענדיג אויף איציקאָוויטש׳ן—און זיך נישט דערוואַרטענדיג, איז ער זעהר אונרוהיג אַוועק אַהיים. פאַר די עטליכע וואָכען איז ער שטאַרק צוגעבונדען געוואָרען צו איציקאָוויטש׳ן און ער

האָט איצט מורא געהאַט, צי עס האָט זיך נישט אַמאָל מיט איהם פּאַסירט אַנ׳אומגליק.

גרשונ׳ס שרעק איז נאָך גרעסער געוואָרען, ווען איציקאָ-וויטש האָט זיך צומאָרגענס אויך נישט געוויזען. ער איז אַוועק-געלאָפען צום רב, צו איטר׳ן,—אָבער קיינער האָט פון איהם נישט געוואוסט. מיטאָג-צייט האָט שוין ס׳גאַנצע שטעדטעל גע-וואוסט, אַז איציקאָוויטש איז פערשוואונדען געוואָרען. פערשי-דענע קלאַנגען און פּירושים האָבען זיך גענומען פערשפּרייטען. פריהער האָבען אַלע צונויפגעבונדען איציקאָוויטשעס פערשווינ-דען מיט אלי׳ס פערשווינדען ווערען. אַלע האָבען געזאָגט, אַז זיי זענען צוזאַמען אַנטלאָפען, נאָר וואוהין און נאָך וואָס, האָט קיינער נישט געוואוסט. אין אָווענד אָבער, האָט אלי׳ס פּאָטער בעקומען פון זוהן אַ בריף פון מ. דאָס יונגעל שרייבט איהם, אַז ער איז אַוועק קיין מ. אין ישיבה. ער איז אַוועק בסוד דערפאַר, ווייל ער האָט געוואוסט, אַז דער פּאָטער וועט איהם נישט לאָזען און מעהר בלייבען אין מילאָסלאַווקע, וואו מען לערנט אָהן אַ שום תּכלית, האָט ער נישט געוואָלט. זיין ציל איז צו ווערען רב און אַזוי ווי ער וועט דאָס דערגרייכען, וועט ער אין עטליכע יאָהר אַרום אַהיימקומען מיט סמיכות אויף רבנות. דער דאָזיגער בריף האָט בערוהיגט דעם פּאָטער און זיך ס׳שטעדטעל וואָס אָנבעלאַנגט אלי׳ן. דערפאַר אָבער זענען אַלע נאָך מעהר פעראינטערעסירט געוואָרען מיט איצי-קאָוויטשעס פערשווינדען. אויפ׳ן צווייטען טאָג, האָט איסר, אויספרעגענדיג געוויי גרשונ׳ען וועגען איציקאָוויטשעס אויפ-פירונג, גענומען זיך נישטערן אין זיינע איבערגעבליבענע זאַ-כען. קיין סך זאַכען זענען נישט געווען, נאָר צווישען זיי האָט ער געפונען אַ שטיקעל פּאַפּיר, אויף וועלכען עס זענען געווען עטליכע שורות פון אַ נישט דערענדיגטען בריף. איסר האָט איבערגעלייענט פאָלגענדעס:

„ווען מיין קאָפּ זאָל זיין פול מיט וואַסער און מיינע אויגען אַ קוואַל פון טרעהרען—וואָלט איך טאָג און נאַכט גע-וויינט איבער מיין ביטער מזל! ווען דו זאָלסט וויסען ווי אומ-

גליקליך איך בין! נישט אומזיסט האָב איך מורא געהאַט צו פאָהרען אין דעם פערשאָלטענעם שטעדטעל אַריין! איך האָב דאָ געפונען נישט קיין מקום־מקלט, נאָר אַ תפיסה, נאָך ערגער—אַ קבר. די היגע וועלף מיט דעם גנבה׳שען רב אָן דער שפּיץ האָבען זיך אָנגעזעצט אויף מיר, האָבען מיך מיט געוואַלד...

מעהר איז נישט געווען געשריבען.

—מנוול!!—האָט איסר מיט כּעס אויסגערעדט—ער איז צוריק אַנטלאָפען צו זיינע משומדים!

ער האָט בעהאַלטען דאָס שטיקעל פּאַפּיר און האָט עס קיינעם נישט געוויזען.

אין שטעדטעל האָבען זיך שוין דערווייל געטראָגען פערשידענע לעגענדעס און קלאַנגען וועגען איציקאָוויטשעס פערשווינדען. טייל האָבען זיך משער געווען, אַז די „נישט-גוטע" האָבען איהם ביינאַכט צוגעכאַפּט („מ׳האָט שוין אַזעלכעס געהערט!"). אַנדערע האָבען געזאָגט, אַז ער איז אַוועק „אָבריכטען גלות". נאָך אַנדערע, שוין קליגערע, האָבען זיך שטיל איינער דעם אַנדערן איינגערוימט:

—הער, וואָס איך וועל דיר זאָגען: די גאַנצע מעשה איז עפּעס נישט פּראָסט... פריהער אַ לעהרער, דערנאָך אַ בעל־תשובה און איצט איז ער פערשוואונדען... מ׳ווייסט נישט ווער ער איז געווען, מ׳ווייסט נישט פון וואַנען ער איז געקומען, מ׳ווייסט נישט וואוהין ער איז פערשוואונדען... דאָס איז דאָך נישט אַזוי פשוט!...

—איך קלער אויך... היינטיגע צייטען, טאָמער זאָגט ווער „אַ נסתר"—לאַכט מען, גלויבט מען נישט. ס׳איז דאָך אָבער פאָרט מעגליך... וואו איז ער אַהינגעקומען? ער מוז דאָך ערגעץ זיין!

אַנדערע ווידער האָבען זיך איינגערוימט אַנ׳אַנדער השערה:

—האָסט בעמערקט, אַז דער רב רעדט קיין וואָרט נישט וועגען איהם?... ער שווייגט אַלץ און קרעכצט. ווייזט אויס, אַז ער ווייסט עפּעס...

—און איסר? עפּעס שווייגט ער אויך נישט פשוט... מ׳האָט מיר געזאָגט, נאָר בסוד־סודות, אַז ער איז איסר׳ן געקומען צו

חלום... ער איז צו איהם געקומען אין טלית און תפילין און האָט איהם געזאָגט: „זוכט מיך נישט. די צייט, וועלכע איך האָב בעדאַרפען זיין צווישען אייך, בין איך שוין אָבגעוועזען; דאָס, וואָס איך האָב בעדאַרפען מתקן זיין, האָב איך שוין מתקן געווען... אַז איהר וועט מיך אפילו זוכען אין אַלע עקען וועלט. וועט איהר מיך אויך נישט געפינען..."

—פערשטעהט איהר שוין!— האָט דער דערצעהלער געענדיגט און אויפהויבענדיג אַ פינגער, האָט ער פיל בעדייטענדיג אָבגעזיפצט.

כה

עס איז פערביי צוויי וואָכען נאָך איצקאָוויטשעס פערשוואונדען. ס'שטעדטעל האָט זיך שוין אָנגעהויבען בערוהיגען. און פערגעסען דעם מאָדנע מענש, וועלכע איז ווי אַ מעטעאָר אַריבער איבער'ן שטעדטעל און אַלעמענס רוה געשטערט.

איינמאָל איז דער פריסטאַוו אַריינגעקומען צו זיין פריינד חיים-איסר אין קראָם אַריין און האָט איהם פלוצלינג שטרענג געפרעגט:

— וואו איז אַהינגעקומען אייער לעהרער? איצקאָוויטש?

חיים-איסר האָט שווייגענדיג געהויבען מיט די אַקסלען.

— מ'שמועסט, אַז אייער קהל האָט איהם אין חרם אַריינגעלעגט און דערנאָך איהם דערטרינקען... הא!...

— בעהיט גאָט!—האָט חיים-איסר דערשראָקען אויסגעשריען.— וואָס רעדט איהר, וואַשע בלאַהאָראָדיע! וואָס הייסט „דערטרינקען"? מעג מען דען?!

— וואו זשע איז ער? וואו איז ער אַהינגעקומען?

— קיינער ווייסט נישט! כ'שווער דיר, אַז קיינער ווייסט נישט! ער איז געזעסען אין „שקאָלע" (שוהל) געלערנט — און פלוצלינג איז ער פערפאַלען געוואָרען... מיר האָבען איהם

אומעטום געזוכט — און נישט געפונען. קיינער ווייסט נישט וואו ער איז אהינגעקומען!

דער פריסטאַוו האָט זיך פּלוצלינג הויך צעלאַכט:

— אָבער איך ווייס, וואו ער איז! צהרען-וואָרט, ווי איך ווייס!

— נו-ו?

— אָט האָסטו דיר גאָר נו!... ווען איך זאָל דיר זאָגען וואו ער איז — וואָלסטו זיך געכאַפּט פאַר די פאות און געשריגען: „איי-ווײ-מיר!” כאַ-כאַ-כאַ!

— נו, „פּאַנאָטשעק”, זאָגט מיר שוין!— האָט חיים-איסר מיט אַ חניפה-שמייכעלע געבעטען.

— זאָגען דיר!... נו, זאָל זיין, כ׳וועל דיר זאָגען! און דו זאָלסט עס שוין זאָגען דיין קהל. זאָג זיי: ס׳איז ביי אייך אַמאָל געווען אַנ׳איצקאָוויטש — און ער איז שוין נישטאָ! טיו-טיו-טיו! אַוועקגעפלויגען! עס איז געווען אַ זלמן יאַנקעלעוו צי כאַצקע-לעוו און איצט איז ער געוואָרען סטעפּאַן איוואַניטש!.., אַזוי!...

— נו-ו?— האָט חיים-איסר בלאָס ווערענדיג איבערגעפרעגט — וואָס טייטש?

— גאַנץ איינפאַך, ברודערל! אויפ׳ן דריטען טאָג האָבען מיר איהם אָבגעשמד׳ט. איצט איז ער און מאָנאַסטיר... כאַ-כאַ-כאַ!

אַזוינאָך האָט זיך פערענדיגט דער ערשטער שריט פון מילאָסלאַווקע אויפ׳ן וועג פון אייראָפּעאישער ציוויליזאַציע. אָבער דער ערשטער שריט איז געמאַכט געוואָרען.